

વૈત્તીક વેદાંત ભટ્ટાચાર્ય પ રિત શ્રીગદ્ગલાલજી રમાજી.

અથ

શ્રી આર્યધર્મસુધા.

પુસ્તક બીજું.

વ્યવસ્થાપક

શા. ઠાકોરદાસ કેશવરામ દલાલ.

મુંબઈ "ઉદ્દમકાવ" સ્ત્રીમ પ્રેસમા છાપ્યું.

ન્યોજાવડા શા રૂપીઓ.

શ્રી આર્યધર્મસુધા પુસ્તક ૨ જી.

વિષયાનુક્રમણિકા.

અંક	પદ.					
૧	ઉપદેશ
૨	ગંગાદશાપદી
૩	ધનસ્વામ વર્ણન
૪	ધર્મોપદેશ
૫	પડકો કંકો
૬	પાપહારી મુગ્ધિ
૭	પ્રભુઆર્યના
૮	મંત્ર મંગલાચાર્ય (દોહડ)	૧૭, ૨૩, ૪૬	
૯	રામનામ મહિમા
૧૦	રામસ્તુતિ (કવિવર ગણપતરામ મન્નમલદે કૃત)
૧૧	સદુપદેશ	૧૧૩,
૧૨	સુકૃત ઋતુ આખો પ્રભુએ દેહ
૧૩	સંક્રિતસુધા	૧૨૮,
૧૪	હિંદુપણ જાય હાસ્ય (કેશવ કૃત)
	ગદ્ય					
૧૫	અનાદિ શ્રીકૃષ્ણ
૧૬	આચાર વિચાર
૧૭	આદિત્ય	૭૭,
૧૮	આધુનિક શ્રેષ્ઠોત્તુ ઝર્તવ્ય
૧૯	આર્ય
૨૦	આહાર
૨૧	ઉત્સાહ
૨૨	એક દેવ
૨૩	ઓકાઝ વર્ણન
૨૪	કવિપ્રભાવ
૨૫	કવિવર્ચ

૨૬	ગાત્રગંત્રી	૮૫
૨૭	ગુરુભક્તિ	૧૬૧
૨૮	ગોસ્વામિ શ્રી ધનસ્વામીવાચકૃત ગોલોકે જમન	૪૮
૨૯	વગેકોને વિનતિ	૧૫
૩૦	,, સુચના...	૬૪
૩૧	આત્મ ચર્યા-						
	આર્યસમાજની મહાપૂજા	૪૫
	કોટમા કાગડાની કતલ	૨૯
	હમખાનામા જમણુ	૭૭
	પ્રયાગમા સનાતનધર્મ મહાસલા	૧૦
	એ બ-૧૬ (પચુગ્રાન પરીણુ)	૧૮૭
	ભારતધર્મ અને મહામહાનુ કર્તવ્ય	૧૧
	ચાણુવાણુ (સાયુ ચોખા)	૮૦
	સુતરા વણિક મહાજનનો સંકેત	૪૬
	સ્વાર્થને ખાતર દયાનો ભોગ	૬૩
	હોટલમા હોઈઆ	૩૦
૩૨	દુખનો ઉપયોગ	૧૫૦
૩૩	ધર્મ	૧૭૦
૩૪	ધર્મ ચર્યા	૪૭
૩૫	નિષ્કર્મ -દત ધાવણુ (નાતણુ)	૫૪
	,, આન	૬૭
	,, સંધ્યા	૧૬૫
	નીતિ	૧૭
	પરમેશ્વ પ્રાપ્તિના વેદોક્ત સાધનો						
	૨ તપ	૨૩
	૩ દમ	૧૪૪
	૧૨દ્વીપ ગમન વિરે કાચીનના મહારાજનો મત	.				..	૯૬
	રોગકાર	૨૦૧
	સાર્થ ચિદ્ધિ	૪૦
	માયનું વર્ણન		૨
	પૂર	૧૫૬
	કે સાંજ	૯૦, ૧૩૦	
	૧૧૫	

૪૫ ભગવત્નામ મહિમા-અચ્યુત	૧૧
” વિશ્વભર	૧૧૧
૪૬ ભૂકંપ	૪૩
૪૭ મનોનિગ્રહ	૧૮૪
૪૮ માનસિક કેળવણી	૧૩૩
૪૯ સ્વામ્ય ધન	૧૪૭
૫૦ વર્ષસ પૂર્તિ	૧૭૭
૫૧ વર્ષારભ	૧
૫૨ વધભ વચનામૃત (પ્રમાણુ શુ ?)	૧૦૬
” પ્રમેય	૧૩૯
૫૩ શ્રી	૧૩૪
૫૪ ઘોડશીપચાર	૧૮૧
૫૫ સદ્ગુણીરોધ	૧૫૯
૫૬ સનાતન ધર્મ મહાસભા પ્રયાગ	૨૭
૫૭ સનાતન ધર્મ સભામા પ્રતિનિધિ	૧૮૯
૫૮ સમલોક	૧૨૭
૫૯ અમુદ્યાનાદિ પ્રાથમિક	૬૦
૬૦ સામાન્ય ધર્મના ૬૭ બક્ષણો ૪ અસ્તેય	૧૪૧
૬૧ સુખનીશોધ	૯૭
૬૨ સુધા	૧૭૯
૬૩ સુધારો	૧૫૬
૬૪ સ્ટાડર્ડ ટાઇમ	૫
૬૫ સ્વધર્મ	૭
૬૬ ચાની અચાનીનો ભેદ	૧૦૩

વધારો.

૬૭ આર્થ સમાજનું પ્રીતિભોજન (વર્ષ ધર્મનો દિનાત)

૬૮ કથા કલ્પલતા પત્ર ૧ લું
૬૯ ગોસ્વામિ શ્રી અનિરુદ્ધ લાલજીના લાલણો
૧ ભક્તિ સામાજ્ય
૨ દુ સગ વિદ્યાન
૭૦ વૈષ્ણવી પ યાગ સવત્ર ૧૯૬૩ નું

શ્રીકૃષ્ણ

રતનાર્તક વેદાન્ત ભટ્ટાચાર્ય પતિત શ્રી ગદ્દલાલજી જીવનચાર્ય.

મકરણ ૨ જી

પિતૃવંશ.

(દોહડો)

“ વચતણી રોચે ચરી, બે સોભે ગુણવાન,
દેવાલય ઉપર ધ્વજ, ને શરે મતિમાન ” ॥ ૧ ॥

પતિત શ્રી ગદ્દલાલજી કયા વચમા જન્મ્યા છે. એનો વિચાર કરતા પહેલાં વંશની ટોચ ઉપર ચઢનાર કોણુ નોભે છે અને કોણુ નથી સોબતો એનો વિચાર કરવો જોઈએ ઉપસા દોહડામા કવિએ કહ્યું છેકે “ વચ ” તો બધાનો જ હોય છે. આખી દુનિયા એપણુ બ્રહ્માજીનો વંશજ છે પરંતુ બધામાં કેઈ બ્રહ્મદેવ જેવા ગુણો દેખાતા નથી ત્યારે તેના પૂર્વજનો કે વચનો વિચાર શકામનો ? આના જવાબમા કવિ ઉપસા દોહડામા એક જડનો અને એક ચેતનનો એવા બે દાખલા આપે છે અને કહે છે કે વંશની ટોચ ઉપર ચઢવાથી બે ગુણુવાનો સોભે છે ૧ દેવાલય ઉપર ધ્વજ (વાવડો), એ વગ (વાગ Bhangoo) ની લાડીની ટોચ ઉપર ગુણુ (દોરી) વડે ચઢીને સોભે છે અને બીજો જે શરીર અને શુદ્ધિમાન પુરુષ હોય, તે પણ સદ્ ગુણુથી વચની ટોચ ઉપર ચઢી સોભે છે અર્થાત્ ગમે તેના ચક્રવર્તીના વચમા જન્મે તોપણુ જેઓ બાપવા છે, શરીર નથી તે અથવા તો ગમે તેના ઈશ્વરના અવતારના વચમા જન્મે તથાપિ નિર્ણુદ (મૂર્ખ) હોય, તેઓ પણ ગોભતા નથી માટે જ એક કવિએ કહ્યું છેકે —

ગુણા સર્વત્રપૂજ્યન્તે પિતૃવંશો નિરર્થકઃ ।

વસુદેવ પરિત્યજ્ય વાસુદેવ મજેજન ॥

સર્વ રથને ગુણોજ પૂજાય છે પિતૃવંશ તો નિરર્થક છે, કેમકે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા વસુદેવજીને ઘેર જન્મ્યા છે, તથાપિ તે વસુદેવજીને છોડીને જનો વસુદેવજીનાપુત્ર વાસુદેવને ભજે છે મતલબકે બધા ભગવાનને પણ તેના ગુણુને લીધે ભજે છે માટે પિતૃવંશનો વિચાર શુ કામ કરવો જોઈએ ? એ વિચાર કરવાનું જાણુ એજ છેકે જેવો ગુણુ પૂર્વજમા હોય, તેનો થોડો ધજોપણુ અશ વચજમા સ્વાભાવિકપણે ઉતરે છે તથાપિ દુ સગથી, અજ્ઞાનતાથી તથા અનાચારની પ્રબળ-

તાથી તે ગુણ દકાઇ જાય છે. આજે પણ જે જે સત્પુરુષો એમ સમજેછે કે હમે જ્ઞાનાના ખરા વશજ છીએ, તેઓ જ્ઞાન (વેદ) માં કલા પ્રમાણે પોતાનું જ્ઞાન-કર્મ નિત્ય નિસ્વાર્થે કર્યાં જાય છે. તેઓ તેમાં સુખ કે દુઃખ ગમે તે ફળ મળે તેની પરવા કરતા નથી જો એમ ન હોય તો આ જગત્પ્રભાણુ જન્મમરણુ ભોગવતું નથી. તથાપિ તેમાંથી પણ જેઓ ગુણવાન છે, તે જીવ દેખાઈ પડે છે. ત્યાં સૂંધી સૂંધી કે ચંદ્ર ઉગ્યા ન હોય, ત્યાં સૂંધી તારાઓનું તેજ જળકળે છે એક કવિ કહે છેકે —

સ જાતો યેન જાતેન યાતિ વંશ સમુન્નતિમ્ ।

પરિવાર્તિનિ સસારે મૃત કો વા ન જાયતે ॥.

આ સ સાર એક પરિવર્તનશાળી છે એ એકમા ફાણુ મૂંચો નથી અથવા ફાણુ જન્મતો નથી ? અર્થાત્ પ્રાણીમાત્ર જન્મમરણુશાળી છે તથાપિ ખજે જન્મ્યો ફાણુ ? કે જેના જન્મથી કરીને પોતાના વંશની સારી રીતે ઉન્નતિ થાય, તેજ ખરે જન્મ્યો બાકી બધાં તો જીવતાજ મરેલા જેવા જાણુવા થીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં ભોગવાને પણ કહ્યું છે કે —

જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્મુવ જન્મ મૃતસ્ય ચ

જન્મ્યાનો ધ્રુવ છે મૃત્યુ, મર્યાનો જન્મ છે ધ્રુવ. ૫

(સમસ્તોગીતા-પડિત શ્રી મદ્વાલજી કૃત)

જે જન્મ્યો છે તેનું મરણુ નહીજ છે અને જે મૂંચો છે, તેના જન્મપણુ નહીજ છે અર્થાત્ જન્મમરણુનું એક તો આ સ સારમાં ચાલુજ છે પરંતુ ભોક્ષા નજરે જેતા છતાં, એ વાતના વિચાર કરતા નથી એજ એક આશ્ચર્ય છે. ધર્મરાજને પક્ષે અનેક પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા, તેમાં એ પણ એક પ્રશ્ન હતોકે, આશ્ચર્ય શું છે ? તેના જવાબમાં યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે —

અહન્યહનિ ભૂતાનિ ગચ્છન્તિ ચ યમાલયમ્ ।

શેવં સ્થાવરમિચ્છન્તિ કિમાશ્ચર્યમતપરમ્ ॥

નિન પ્રતિદિન જૂતો (જન તથા જનાવરો જેવે જાતના પ્રાણીઓ) યમપુરીમાં જાય છે. તથાપિ જેઓ બાકી રહે છે તેઓ સ્થિરતાને ઈચ્છે છે, અર્થાત્ અને પણ આ રીતેજ જાળના ફાળીઆ ચલાવ્યા છીએ, એવો વિચાર ફાળને આવતો નથી એથી બીજું તે શું આશ્ચર્ય ? પ્રતિદિનના પ્રવક્ષ અનુભવ છતે મરણુનો વિચાર કોઈ કરતું નથી એજ મહાઅશ્ચર્ય છે. આનો અર્થ એમ નહિ જાણુવો કે આપણે તો હવે મરણુશાળી છીએ, માટે કઈપણુ કર્તવ્ય આપણે કરવાનું નથી મરણુશાળી છીએ માટેજ જે કઈ કર્તવ્ય છે, તે સત્કર કરી લેવું એજ એમાં અભિપ્રેત છે તેના ખુલાખા માટેજ હિતોપદેશમાં કહ્યું છેકે.—

અજરામરવદ્વાજ્ઞો વિદ્યામર્થ ચ ચિન્તયેત્ ।

ગૃહીતૈવ કેશોપુ મૃયુના ધર્મમાચરેત્ ॥

ત્યારે વિદ્યા (ખરૂં જ્ઞાન) અને અર્થ (સંપત્તિ) સંપાદન કરવાનું હોય, તે સમયે તો હું અજર છું (ધરડો થવાનો નથી) અને અમર છું (મરવાનો નથી) એવો વિચાર રાખવો. અને ધર્માચરણ કરવું હોય ત્યારે મૃત્યુએ આપણો કેશપાશ પકડ્યો છે, એ કેમે ક્યો છોડે તેમ નથી, એમ વિચારીને ધર્માચરણ કરવું તેથીજ કશું છેક ધર્મસ્થ ત્વરિતા મળે. ધર્મમા ઢીન ન કરી એવા વિચારવત જે પુરુષો થયા છે તેઓ ધર્મવીર (ધર્માચરણ કરનામા શરીર) ગણાય છે અને તેમના વશમા ત્યારે તેવાજ પુત્રો જન્મે છે, ત્યારે તે વશની સારી રીતે ઉન્નતિ થાય છે એવાનોજ જન્મ અશ્વ છે બાકી બધા ભૂમિપર ભાગ્ય છે તેઓ તો મનુષ્યરૂપેણ મૃગાશ્વ-રન્તિ ॥ અર્થાત્ તેવાઓને મનુષ્ય દેહધારી પશુઓજ જાણના કેમકે “ વિદ્યા વિહીનુ પશુ ” વિદ્યા વગરના પશુમમાન છે પરંતુ પડિત શ્રી ગદ્દલાલજીના પૂર્વજો મહાસમર્થ વિદ્વાન્ હતા અને તેવા પૂર્વજોના વશજો પણ તેવાજ સુપાત્ર વિદ્વાનો થયા, તે કાગણથી તેમના પૂર્વજોનો વિચાર આપણે ડરીએ છીએ કેમકે એમનું કુલ અઘાપિ સુધી આચાર બ્રહ્મ થયું નથી તે કાગણથીજ એમના કુલની કુલ મહતા કાયમ રહી છે કહ્યું છેક —

અદદ ચ હતં જ્ઞાન પ્રમાદેન હત શ્રુતમ્ ।

સદિગ્ધો દિ હતો મત્રો વ્યગ્રચિત્તો હતો જપ ॥

અવૈષ્ણવો હતો દેશો હત આદ્યમપાત્રકમ્ ।

હતમશ્રોત્રિયે ઘાતમનાચારહત કુલમ્ ॥

(પાત્રે ભાગવત માહા મે)

અગ્નિચર જ્ઞાન નકામું છે, પ્રમાદથી ડરેલુ શાસ્ત્ર અવેણ પણ નકામું છે, સદેહ વાળો મત્ર પણ નકામોજ છે, વ્યગ્રચિત્તે કરેલો જપ પણ નકામો છે, વૈષ્ણવ વગરનો દેશ પણ નકામો છે, અપાત્ર બ્રાહ્મણને બોલાવીને કરેલું આદ્ય પણ નકામું છે, અશ્રોત્રિયને આપેલું ઘન પણ નકામું છે અને અનાચારથી બ્રહ્મ થએલું કુલપણ નકામું છે માટે બ્રાહ્મણનો જે સદાચાર તે એમના મૂળ પુરુષથી પડિત શ્રી ગદ્દલાલજી પર્યંત નિર્ભય રહેવાથી એમના પિતૃવશનો વિચાર આવશ્યક છે.

આ વાનતો સુપ્રસિધ્ધ છેકે ધર્મચાર્યોના પ્રાકટય માટે આ કમિયુગમા દ્રવિડ દેતા જાણીતો છે અને શ્રીમદ્ વેદ વ્યાખ્યાણુ એડી લખિયનાણી શ્રીમદ્ ભાગવતમા રપટ કથી છે —

કૃતાદિપુ પ્રજા રાજન્કલાવિચ્છન્તિ સમ્ભવમ ।

ફલૌ રણુ ભવિષ્યન્તિ નારાયણપરાયણાઃ ॥

ફલિત્કાચિન્મહારાજ દ્રવિદેષુ ચ મૂર્ધિનઃ ॥ ૩૮ ॥

તામ્રપર્ણી નદી યન્ન કૃતમાલા પયસ્વિની ॥

ફાવેરી ચ મહાપુણ્યા પ્રતીચી ચ મહાનદી ॥ ૩૯ ॥

યે વિવન્તિ જલે તાસાં મનુજા મનુજેશ્વર ।

પ્રાયો ભક્ત્ય ભવિષ્યન્તિ યામુદેવેઽમલાશયાઃ ॥ ૪૦ ॥

(શ્રીભાગવત ૨૬ ધ ૧૧ અ. ૫)

હે રાજન ! સત્ય, ત્રેતા અને દ્વાપર યુગમાં હુલી પણ દેશીક પ્રગ્ન દક્ષિણુગમાં પોતાનો જન્મ થાય એમ હમ્મશ કરે છે. માટે દક્ષિણુગમાં પણ નાનપણ પાનપણ ભક્તો જરૂર પ્રકટ થશે તેવા ખસ ભક્તો જીવન દેશોમાં કાષ્ટ કાષ્ટ મ્યંથે યથે વસ્તુ દ્રવિડ દેશમાં ધણુ થને એ દ્રવિડ દેશ ક્યાં છે ? તે જગ્યાવા કરે, છે કે જ્યાં આગળ તામ્રપર્ણી, કૃતમાલા, પયસ્વિની તેમજ મહાપવિત્ર ફાવેરી તથા પ્રતીચી નામની મહાનદી છે. હેનપતિ ! એ પાંચ નદીઓના નિર્મળ જળમાં જે માણસો પાન કરશે, તેઓ ધણુ ખસ નિર્મળ અતઃકર્મણુઓના ભગવાનના ભક્તો થને આપણે પણ જાણીએ છીએ કે જે જે ધર્મપ્રવર્તક મોટા મોટા આગાથી આ દેશમાં થયા છે, તેઓ ધણુ કરીને એજ દ્રવિડ દેશમાં જન્મ્યા છે.

કૌણુન ધર્મના છેલ્લા આચાર્ય મહાપ્રણુ શ્રીમદ્દલસાચાર્યજીના પિતા પાણુ મૂળ ત્યજાજ દત્તા એ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી જ્યારે ઉત્તરમાં આવી વસ્યા, ત્યારે પોતાની જ્નેડે દેલ્યાક પોતાના માતિર્ણાંશને તેડી લાન્વા દત્તા તે માતિર્ણાધરોમાં પાણુ અગ્રગણ વિદ્વાન શ્રીમાન ગોવિંદભટ્ટ દત્તા તેઓ તત્તવ-વગ્ના પ્રગ્નના ઉપાધ્યાય દત્તા એ શ્રી ગોવિંદભટ્ટના વંશમાં આ અગ્નિ નાયકનો જન્મ થયો છે એ (૧) શ્રી ગોવિંદ ભટ્ટજીના, પુત્ર (૨) શ્રી અદ્વૈત ભટ્ટજી, જેમનો વિવાહ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના દ્વિતીય પુત્ર શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી (ન્યા-છજી) ના ઝોયા બેટીજી શ્રી દેવકા બેટીજી જ્નેડે થયો હતો શ્રી અદ્વૈત ભટ્ટજીના પુત્ર (૩) શ્રી કૃષ્ણરાયજી, તેના (૪) શ્રી નૃસિંહજી તેના (૫) શ્રી માધવજી, તેના (૬) શ્રી મધુસુદનજી

એ શ્રી મધુસુદનજી સળધી એડી વાત કર્યું પદ્મપદ્મી માંભળી છે કે, તેઓને તે વખતના તન્નજી (તન્નિંજી) ના મજાખત્તે, પોતાને યજ્ઞ કર્મ દેવ સામાટે આમત્રણુ કર્યું હતુ કે આપ દમાન પદ્મપદ્મન કુલજી છા, માટે આપજ પદ્મારી આ પદ્મ કાર્ય પાર ઉતારો તે કામજીથી તેઓ તન્નિંજી પદ્મારી

હતા. અને મહારાજની મગ્ન અને અધિકાર મુજબ પદ કરાવ્યો હતો. તે
યસ પૂર્ણ થઈ રહ્યા, ખાદ્ય શુદ્ધિદિણા માગવાને રાજ્યે તેમને વિનંતિ કરી.
તેમણે કહ્યું કે અમારા પૂર્વજેએ આપના પૂર્વજે પામે ધણુએ લીધું છે હવે હું
મારા પોતાના માટે રાજ પ્રતિબદ્ધ કરવા ઇચ્છતો નથી તમારી શુદ્ધિદિણા દેવાની
ઇચ્છા માત્ર જોઈ, હું સતુષ્ટ થયો છું ગવનએ ધણો આગ્રહ કર્યો, ત્યારે છેવટે
એમ ઈર્ષ્યુ કે આપને પોતાને માટે નહિ, તો જેવી આપની ઇચ્છા હોય, તે સકા-
ર્યમા વાપરવા માટે પણ કઈ દ્રવ્ય સ્વીકાર્યા કૃપા કરો ત્યારે શ્રી મધુસૂદનજીએ
કહ્યું કે મને યત્ન કરવા માટે ત્રણ લાખ રૂપીઆ આપો મહારાજાએ તે રૂપીઆ
આપ્યા, તથા તેઓને સુખરૂપ પ્રજાભિમા પહોંચાડના માટે થોડુંક સૈન્યપણ જોડે
આપવા માડ્યું તેમણે કહ્યું કે મેનાની ઇચ્છા નથી એ હાડ તો ગવનએને ગોમે
હમાડ બ્રાહ્મણોનું તો શિક્ષ (સાગ્રહ) એજ ભૂપણ છે ગવનએ કહ્યું હાડમાડ
માટે આપતો નથી, પરંતુ માર્ગમા ભય ગ્રહે છે, તેના મ્હણ માટે સથનાગે જોઈએ,
શ્રી મધુસૂદનજીએ કહ્યું અમારા બ્રાહ્મણોના મ્હાક અને નિરંતર યોગક્ષેમનું વહન કરનાર
પ્રભુ નિરંતર અમારી જોડેજ રહે છે અમે કદાપિ કુશુદ્ધિથી તેમને છોડીએ, તોપણ
તેઓ અમને કદી છોડતા નથી, માટે આપ નિર્ભય ગ્રહો અમે અભય છીએ રાજ્યે
જાણ્યું કે આ સાહસિક બ્રાહ્મણને હાલના જમાનાનું જ્ઞાન દેખાતું નથી તથાપિ ત્યારે
એમની મરજી નથી ત્યારે આપણે એમને એકલા જવા દઈ, પાછળથી તેમની પરીક્ષા
કરીશું એમ નિચારી એમને માનપૂર્વક મિત્રાય કર્યા અને પછીથી પોતાના કેટલાક
વિદ્યાસુ લશ્કરી અમલદારોને લટારાઓના વેશમા તેમની પાછળ મોકલ્યા અને
સચવડ્યું કે દોષપિણ એમને ઉપદ્રવ ન કરે, તેની સલાહ રાખજો અને ત્યાં ભય કર
સ્થળ જણાય ત્યાં આગળ તમેજ જઈને શુરજનો બધો અમળાખ લડી લેજો, પરંતુ
એમના અગવડ કઈ પણ પ્રહાર ન કરતા અને તો એમને પણ પડીને અડી પાછા
લઈ આવજો પરંતુ આ યોગના મે કરી છે, એવી તેમને જાણ થતા દેશો નહિ.

તે વેશધારી લટારાઓએ લાગ જોઈ તેમના તરફ જે ચાર તીરકામઝ જતા
જતા દૂર પડે એમ દે કયા શ્રી મધુસૂદનજી આથી ચોકયા સાનંદ થયા અને સામે
નજર કરતા લટારાઓ જણાયા એટલે તેમણે થોડું જળ હાથમા લઈ મત્રભણી
તેઓના તરફ દે કહ્યું આ અસ્ત્રના જોડથી, તે લટારાઓના મુખીઓના રાગી-
પર છછ છિદ્રો પડ્યા અને તે જોઈ તેમણે ત્યથી લાગી જઈ ગવનને મળી બધી
ખીના નિવેદન કરી રાજ્ય એ સાલણી ગણાયો અને ખીજત ત્રણ લાખ રૂપીઆ
આથે લઈ શ્રી મધુસૂદનજી પામે આવી પડે પડ્યો અને સાચી વાત કહી દીવી
કે મહારાજ ! મેજ આપની પરીક્ષા લેવા લટારા મોકલ્યા હતા એ માગે અપરાધ
દામા કરેલ અને આ ખીજ ભેટ લાવ્યો છું તેનો કૃપા કરી સ્વીકાર કરો તેમણે

કહ્યું તમે રાજલોકો હૃદ લક્ષ્મી નાણાથી અપરાધની ક્ષમા કરોછો, તેમ બ્રાહ્મણોથી થતું નથી માટે મારે તારા પ્રથમના તથા આ બેઉ રૂપીઆ જોઈતા નથી તું તારા છએ લાખ પાછા લઈજા. આથી રાજા ગભરાયો અને બહુજ દીનતાથી ક્ષમા કરવા વિનંત્યુ તથા રૂપીઆ લેવા કહ્યું, સારિ માડમાડ તે વાત માની અને રાજાને માશી આપી પછી તેઓ શ્રી કામવન પોતાને મુકામે આંબ્યા અને ત્યાં મોટો મોમયાગ કરીને, એ રાજાના આપેલા છતાંપ રૂપીઆ તેમા બધા ખર્ચા દીધા

(૬) એ શ્રી મધુસૂદનજીના પુત્ર (૭) શ્રી મદન ગોપાળજી, તેના (૮) શ્રી અનિરુદ્ધજી, તેના (૯) શ્રી મુરલોદરજી, તેના (૧૦) શ્રી ગોપીનાથજી, તેના (૧૧) શ્રી ધનશ્યામ લકૃજી, તેના (૧૨) શ્રી ગોવર્ધન ઉર્દે લાનુદત્ત અથવા શ્રી ગદ્ગદાચર્ય થયા. તથાપિ તેમના પિતાજનો વેલો હજી વિદ્યમાન છે

(૮) મા શ્રી અનિરુદ્ધજીના, શ્રી વ્રજનાથજી તથા શ્રી રઘુનાથજી બે પુત્રો હતા તે શ્રી રઘુનાથજીના શ્રી પુરપોત્તમજી, તેના શ્રી બાલમુકુન્દજી તથા શ્રી દામોદરજી, તેમના શ્રી દામોદરજીના શ્રી રઘુનાથજી, તેના શ્રી દ્વાગકાનાથજી અને તેના શ્રી દામોદરજીના ઉર્દે મન્વાલાલાજી જેઓ શ્રી ત્રિગિજવાળા ગોઆમિ શ્રી મદ્દજી મહાગજના જમાઈ થાય તે શ્રી મન્વાલાલાજીએજ આ ચરિત્ર નાચકની સર્વ ઉત્તરક્રિયા અદ્વાપૂર્વક કરી છે અને અદ્વાપિ પણ સાલ્કસંગિક તથા મદાલયાદિ આદ્ય કરે છે. આ તેમની વશાવળી પણ એ શ્રી મન્વાલાલાજીના કહેવાથી અમારું જાણવામા આની છે એ શ્રી દામોદર લાલાજીને શ્રી અનિરુદ્ધજી તથા શ્રી મધુસૂદનજી એ બે પુત્રો થયા. જેમાથી મોટા શ્રી અનિરુદ્ધજીએ ગોલોક ગમન કર્યું છે. અને હાલ શ્રી મધુસૂદનજી આચરે ૧૦ વર્ષના છે

ઉપર જે પાંચ મહાનદીઓ શ્રી ભાગવતમા જણાવી છે, તેમાહેલી મહાપવિત્ર કાવેરી નદી, હાલ તાજેર આગળ વહે છે તે નદીએ ત્યાંથી ૬ કોપર પાંચ વલય લેવાથી એના પાંચપદ થયા છે તે કાળથી તે રથજાને શ્રી પચનદ તીર્થ કહે છે હાલ તે “ તીરુઆદિ ” ના નામથી પણ ઓળખાય છે ત્યાં એમના મૂળ પુરપનો નિવાસ હતો, તે કાળથી તેઓ પચનદ નિવાસી અર્થાત્ પચનદી એ ઉપ નામથી ઓળખાય છે. અને પડિત શ્રી એ પણ પોતાના અનેક અધોના અતમા એ વાત જણાવી છે જેમકે “ વેદાત ચિંતામણી ” ની સમાપ્તિમા લખ્યું છે કે —

ય શ્રીમદ્બ્રજવલ્લભાભિધુરો. સ્પૃષ્ઠ કૃપાદષ્ટિભિ-

ર્વાલ્યેડગાત્રિસિલાડગમાશ્રનિપુણ તાતાદ્વનશ્યામતઃ ।

તૂર્ણ વર્ણયતે વહૂનિયુગપચ્છેત્રિષ્ટ વસ્તૂનિ યો- ।

નાનાકાવ્યનિરંધ્યકૃત્સસમૂદ્ગોવર્વનારય. કવિ ॥

પંચનવાન્વય જનુષા તેનાયેનાપિ સત્કૃપૈકદૃશા ।

મૂં દંડિ દુર્ગા શંશિ મિતવિક્રમવર્ષેવ્યવાયિ પંચદશી ॥

હતિ શ્રીમદ્દેવ્યાસપિણ્યસ્વામિમતપુષ્કરૌકમણ્ડલમદનમાર્તદશ્રીમદ્દલ્લમાચાર્યચરણાન્ન
ચચરીસંચિતેનમોક્ષગુરુસ્વમાન્તામહગોસ્વામિશ્રીબ્રજવલ્લભમચરણૈકતાનેન તૈલદ્વયદ્વનાટી
જાતીપતિતિરિશાસ્ત્રીયાપસ્તરનાધૂલસગોત્રોદ્ભવપંચનનુપનામરૂપનરયામમદ્વાત્મજેન સ્વ-
પિતૃસન્નાશાલ્યવિદેન ગોવર્દનાશુકવિના કૃતે યેદાન્તચિન્તામણી સાધનકલાદિ-
વિવેકો નામ પદ્મદશ પ્રચરણ સપૂર્ણ ॥

શ્રીમદ્દેવ્યાસ વિષ્ણુસ્વામી મનારથી જે ક્રમજ મડળ તેનો વિકાસ કરવામા સર્વ-
સમાન શ્રીમદ્દલ્લમાચાર્યજી, તેના ચરણક્રમજ ચચરીક્રમા ચિત્ત રાખનાર અને મોક્ષ-
મત્રોપદેશક ગુરુ અને પોતાના માતામહ એવા ગોવ્યામિ શ્રી પ્રજ્વલ્યજી
(શ્રી મગનપાલજી મહારાજ જુનાગઢ વાળા) ના ચન્દુમા એકતાન, તથા તૈલમ
વેલ્લનાટી જાતીના કૃષ્ણ ચલુવેંદરી તૈલરીય શાખાના આપસ્તબ વાધુવસ ગોવમા
જન્મેલા પ્રથમહી ઉપનામક ધનરયામ ભટ્ટનાપુત્ર, જેમણે પોતાના પિતા પાસે-
થીજ સર્વ વિદ્યાનું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, તે શીષ્ય જનિ ગોવર્ધન કૃત “ સાધનકલાદિ
વિવેક ” નામક પદ્મસુ પ્રગણ્ય સપૂર્ણ

આ ઇતિશ્રી વાચતાજ એમના પિતૃવશના વેદ, શાખા, જ્ઞાન, ઉપનામ વગેરેની
આપણને સ્પષ્ટ બાજુ થાય છે વળી “ સદસ્તાત્ ” ના ખડગરૂપે ગોવ્યામિ
શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી ઉર્ફે શ્રી કૃદ્ધૈયાધાજી કોટાવાળા એમણે “ પ્રાભજન ” નામક
અથ લખ્યો હતો, તે ઉપર “ માડન સક્તિ ” નામની ટીકા લખી છે તેની
પ્રસ્તાવનામા પરિત શ્રીના પગમ શિષ્ય શીતરવિ સાસ્ત્રિ રથામજી વાલજી એ
એમના ચરિત્રનું દૂર દિગ્દર્શન નીચે મુજબ દેખાયું છે —

અય માસ્તશક્તિપ્રત્યાનિર્માતા ગદ્યલેલિતનાદ્યા પ્રસિદ્ધતૈલજ્ઞવેલ્લનાટીજાતીય
પદ્મનરુપાહો ગોવર્ધનશર્મા પિકમાર્કસકસ્ય વિસાસતરમ્ય, પ્રથમચરણે લલ્લપન્મા સૌરાષ્ટ્ર-
દેશે ગિરિનાર હતિ પ્રસિદ્ધસ્ય રૈવતકર્પર્જતસ્યોપત્યવાતિતિ (જૂનાગઢ) જોગીદુર્ગપુરે
શ્રીમદ્દલ્લમાચાર્યવસ્યગોરનામિશ્રીબ્રજવલ્લભમહારાજસ્ય સ્વમાતામહસ્ય ચદે ગતો ગર્મા-
દમ વર્ષે વૈશાખવલ્લભપદે પિત્રોન્મીવંશપદિષ્ટાવિગ્રીક સમાતામહાદવાતસપ્રદાવર્દાશ
સ્વજન્મતો નવમે (૧૯૦૯) વર્ષે શીતલાલ્યોગેણ હૃતનવનદય સ્વપિતૃ પરિત્ર
માદેવાર્ષીતવેદતદ્વદ્વપદ્દર્શનાદિકો દસમે (૧૯૨૦) સુવાપુરે નિવાશમિચ્છના સ્વ-
તાતેન સદ્ગત્યેહ પુરે કૃતસદ્યા પદ્મપરિદાહો નિનસદનેસ્વલમુખ્યયેન સ્થાપિતવિદ્યાલ-
ક્ષમીપાઠશાલો ગ્રહનન્તેવાસિનોધ્યાપેતગ્રાન્મન્યાશ્ચ નિર્મિતવાત્ । અયાપિ સ્વપ સ્થાપિ-
તાયા વિદ્યાલક્ષ્મીપાઠશાલાયા સ્વતઃ પરતશ્ચચ્છાસાન્યાગ્રાણે વિગ્રાદાનન્યાધ્યાપયમાનઃ
સ્વમાતાગદ્દત્ત શ્રીપ્રમુચરણામદ્વશ્રીગોરિધરધેવિત શ્રીવાલ્મુકિન્દાસ્ય મગવ સ્વસ્મંતદિ

ચ્છોપલબ્ધેરુપચારૈ સેવમાનોત્પલ્પવિભવૈષિ યથોપપત્તિપ્રાયસપ્રદાય આવશ્યકગ્રન્થા-
ત્રિમિમાણો દૈવોરસાદિતમર દેવવિશ્વતિથ્યાદિભ્યો યથાત્મય વિભજ્ય શેષમુપમુજ્ઞાન
“ સતુષ્ઠો યદિ વર્તેત વ્રાહ્મણો યેન કેનાચિત ” इत्यादिशास्त्रमनुमृत्य आस्ते । अद्यापि
તત્સદન પ્રદર્શનવરણપટુભિર્નદુમિ. પ્રૌઢૈશ્વ સાહિત્યવ્યાકરણન્યાયવેદાન્તાદિશાસ્ત્રાયંકોભ-
દ્દેને મુક્તરૂપિયતે ।

અને એજ મેં થતી અભાક્ષિમા અથકાં ૫૩ લખે છે કે —

શ્રીમદ્વાલમુકુદભિદુયદનદ્વન્દાવિનાનદિનવદેસુ દરભેકમેરનપરાત્રિદામિવૃદારકાન્ ॥ વર્ત-
તામચિરતનાદિવિપદોડનતાઅનતાતલેમતુતેગળ્યનુમાયમિતરાનુમૂર્ધાનનન્દુક્ષમ ॥ ૧ ॥ રિપ-
ત્વાસ્વતર્પવતરસપુરત ઈર્જાણંતુરેંપુરેઈદામોદરકામમેહનવિમૂસતેરમાનાત્સદા ॥ શ્રીમદ્દી-
ક્ષિતવશમૌત્તિકમર્ણનેકાદશાનન્યયે સ્વાચાર્યોદ્ભજવલ્લભામિપગુન્માતામશાન્ચાન્મજે ॥ ૨
મદમાર્પિવેદમાગાન્સાગાન્પટ્દર્શનાનિમામઘ અધ્યાપિતયાનદ્યયાનિજજનકતમજેષનદયામ
॥ ૩ ॥ કૃણ્ણયજુષ્ઠિદિવતરો મુમન શ્રાધ્યાસ્તિતૈત્તિરિશાલા તાસેરતેમધુરવાગાપસ્તવદ્વિ-
જાતિફુલ્મ ॥ ૪ ॥ તગોદ્રુતોમતિમાનવાધૂલગ્ગોપવારિષેશ્વર સૈલગરેહ્નનાદીશાતિ-
ર્વિદ્વત્મમાસ્તમ ॥ ૫ ॥ ય પવનચુકાત્તયોગીનાયાગજેષનદયામ ॥ ગોવર્દનમિધો
દત્તમુનુન્તનુપાધિગતવિલઃ ॥ ૬ ॥ ગર્ભેગોસ્ત્રામિર્ધ્રપ્રજયલ્લભતનુજપાપતિપ્રતયા ॥
ત્પાટોનામ્યત્તિમધુતોગદ્વજાપરામિત્ય ॥ ૭ ॥ મયાડર્પિતાદુ સમયાધ્રજાલ નિરસ્ય
દુરેરુદ્ધાન્યકાઠ ॥ તોભજનેતાધિપતિરિગેપાત્ત્રામજનેમાસ્તગતિરેષ ॥ ૮ ॥ પશુરામ-
નદચદિરમિતવર્ષોવેદમાજ્ઞકમેડધી માર્ગેકૃણ્ણનવમ્યામગુરૈશ્રીવિદ્વલેસ્યપ્રેર્ણો ॥ ૯ ॥
વિસ્તારોભેધાના વિદ્વાસારપ્રવાનદ્વચાત ॥ નિદ્વોમાપતતશક્ત્યાજગદવારણવિચારધારણયા
॥ ૧૦ ॥ અપ્રાડન્તોદિતમાર્ગેદ્વપ્રકાશાતમ શમમ્ હત પર ચિરસમુદિનમેષ્ઠેસ્યતિ
॥ ૧૧ ॥ સદાડ્લોચનોચિણુ ધારધ્યાપારકાક અદ્યશ્વદનદ્વયનદમાર્તેષ્ઠમષ્ઠન-
મ્ ॥ ૧૨ ॥ વેદાનુયાયિર્વિદ્યુપ પરમત્તિનિશાત્રેજાપયામિચર્ણોપરિગ્રધનમ્ ॥ ઉલ-
દ્યાગુણદશોન્યપરિશ્રમશાઞ્ઞત્રમાદગતજાનિમમગમપ્યમ્ ॥ ૧૩ ॥ અન્ધોસ્મદ્દનજક-
રેણતલેગશક્તલોગ્ગતનિર્વિષ્ણુમેશ્વરે રેષ ॥ આન્તવાદ્યોજગતિમાનુપરુદ્ધિધર્મા સર્વા-
શતોનપરિદ્દર્શામમેશશક્યા ॥ ૧૪ ॥ સદાગ્રિયદ્ભશ્રીમન્મુકુદચરણૈર્વિત ણમોદારોચિ
તાકાગેશકપુષ્પાકાલિષ્ઠરતઃ ॥ ૧૫ ॥ રિશ્રીમદ્દેવ્યાત્તરિણુધ્વામિમતપુટ્વૈરમદ્દલ્ભદ
નમાર્તેદ્વશ્રીમદ્દદ્વમાચાર્યત્તગાગ્ગચચરિરુચિતેનમો ડગુરોગ્યામિશ્રીપ્રજગત્ત્મનરણાનુન
રેણતેલગશાતીર્થાદ્દદ્વત્તપચ્ચનચુપન માપનદયામમદ્દામ્બેલ વેદાન્તનિન્તામપ્યાલેનશ-
સ્ત્રપ્રધનિર્માયિણાકવિમળીચ્છાદિરિવિષ્ણુસ્વપ્રવધાવિધાવિનાગોવર્ધનાડ્ડગુકવિનાવિરચિ
તાશ્રામજનપૂવભાગસ્યમાસ્તક્તિનાગ્રીર્થાશમાતમગમમ્ ॥

આથી વિશેષ હકીગત હવે ખરીના “ માતૃવશ ” પ્રકાશથી માત્રમ ખડો.

શ્રી આર્યધર્મસુધા. ૧૨૦

પુસ્તક ૨ છું.

સંવત ૧૯૬૨ મકર માસ

અંક ૧ લો.

પ્રભુપ્રાર્થના.

(મહાદેવીપછદ, તાલદાદરાની ચાલ,)

જ્યત્ય કર્ણાનિધાન ગોર્ધનધારી,
કૃપાકરી શ્રેષ્ઠ કૃતે વિનિતિ આ અમારી ॥ ૧૫૪૫ ॥
આર્યમા અનાર્ય કૃતિ જે ક્ષિત્રે નાકારી,
તે તમામ દુઃ કરી દગે શુદ્ધિ મારી ॥ ૧૫૪૬ ॥
આગમની જાળ સદા કરે ઠે ખુસારી,
ઉદયમ મુખ દષ્ટ તે મિત્રગણે વિચારી ॥ ૧૫૪૭ ॥
ગોકુળમા રંગી રેત ધની નાથ ચાચી,
આજ કેમ કૃપા કામધેનુ તે વિચારી ॥ ૧૫૪૮ ॥
માત્રગુણ રાત્રિગુણ ધર્મવિચારી,
આર્યોદય કરો અનરે ન ખોટાવાળી ॥ ૧૫૪૯ ॥
નર્મદાશ કરે શાચી

વર્ષારંભ.

(દોહરો)

વગ્ન વગ્નજો સમન્વજ, મગજધમે અપાર,
સ પ જ્ય જન આપજો, શ્રીકૃષ્ણ સર્વધાર.

(પદિત શ્રીગદ્ગાલત્ત.)

કર્ણાકર કૃષ્ણકર પદમભાની દુગ્ધ કલ્પની આ પનના ખીન વરિતા
અનિ અનિદ પૂરે પ્રા મ દરીએ હીએ લેવી એને પ્રથમ વરિતા નિખાવ

અમને એક સદ્ગૃહસ્થે હાથ આપી હતી, તેવીજ રીતે આ ધીમ્ન વર્ષ માટે પણ અમને હાથી આપવામા આવી છે તથાપિ અમારી ઈચ્છા કાઠપણુ એકને માથે બોળ રૂપયજ્ઞ પડવાની નથી ધર્મમા સર્વ મનુષ્યતા સમાન હક છે, માટે સર્વ સનાતન આર્ય ધર્માભિમાની આસ્તિક સદ્ગૃહસ્થો ઝોછામા ઝોછી આ પત્રની અંકેક પ્રતના ધરાક યજ્ઞ, આ સ્વધર્મ પ્રચારના કાર્યને ઉત્તેજન આપશે, તથા પોતાના આત્મવર્ગ તરફથી અપાવશે, એવી અમે આશા રાખીએ, તો તે કાઠપણુ રીતે અનુચિત લેખારો નહિ પછી તો “ લાડી અને પાડીના નીચે વખાણુ ”

તેમજ જે જે વિદ્વાન્ શાસ્ત્રીઓ, પૌરાણિકો, પડિતો અને વિદ્યાવિનોદ લેખકોએ અમને પ્રથમવર્ષમા જેવી સહાયતા આપી છે, તેવીજ તેઓ આ વર્ષમા પણ આપતા રહેશે, એવી અમારી ખાત્રી છે

છેવટે અમને અમારું કર્તવ્ય બજાવવા માટે પૂરતા સાધનો પૂરા પાડનાર પરમોદ્દામ પાસે એજ અભ્યર્થના કરીએ છીએ કે દિન પ્રતિદિન અમોને આ કાર્ય યથાર્થ પાર ઉતારવા યોગ્ય સદ્બુદ્ધિ અને આત્મમગ્ન આપે. તથાસ્તુ

પૌષમાસનું વર્ણન.

આ ‘ શ્રીઆર્યધર્મસુધા ’ નો જન્મ ગયા વર્ષની શિશિર ઋતુમા એટલે પૌષ માસમા થયેલો છે આ પાછી બીજવાગ શિશિરઋતુ આવી, જે અમારા ‘ શ્રીઆર્યધર્મસુધા ’ ની પ્રથમ વર્ષગાઠ પણ ગણાય આર્ય લોકો વર્ષગાઠને દિવસ એક ભારે ઉત્સવ તરીકે ગણી તેને ઉજનાજો બનાવવાને યથાશક્તિથી ગાઠવણુ કરેછે તેવીજ રીતે અમા અમાગ સુજ વાયકટ્ટદો સમક્ષ તેઓના મનોરજનાર્થે તેમજ અમારા આ પત્રની વર્ષગાઠને ઉત્સવ ઉજવવા માટે અમારા જન્મમાસનું ડહક વર્ણન અત્રે આપીએ છીએ આ માસમા સૂર્યનાશયણુ આજકાલના લોભીઆ લોભની લીલાવધ બેઠેલા માલમ પડેછે ‘ ભુજો ’ આજકાલ લોભીઆ લોકો સર્વ ધર્મર્મ છોડી ધનરાશી ને સેવા કરે છે તો પણ મકર પદને ઘોડતા નથી એટલે સ્ત્રી પુત્રાદિ ને કાઠપણુ અગ્ય કરવા ધારે તો તેઓની આગળ, આ કામ ‘ ન કર ’ એવું જ વાપર્યાવિના રહેતા નથી, તેમ સૂર્યનાગપણુ પણ આ માસમાં ઘણા દિનઓ સૂધી ધનરાશી ૪ સેવતા ગ્રેછે, અત્રે આખરે મકર પદને ડં વળગેછે જેમ લોભીઆઓ પોતાના પૈસા પુત્ર વગેરેના

ઉપયોગમાં પણ બગાડ પડવા દેતા નથી, અને જો અત્યે ઉપાયે વતેવ (અગ્નિ) ખામે વચતા ટાલતું દુષ્કાર થતું હોય તો, પોતાના તરીર માટે પણ કપડાના ખર્ચ કરવા ધારતા નથી એટલે આવી રીતના લોક ડરવાથી તે વેડો નિગ્તે થાય છે, તેમ સૂર્યનારાયણ પણ આજઠાવ પોતાની ઉપજના રૂપ સપતિને સપૂર્ણ રીતે પ્રગ્નના ઉપયોગમાં આવવા દેતા નથી અને હાલ દાળાદળ હેમત ગળમાં પણ પોતાના અંગને વસ્ત્રનો સગ કરાવતા નથી દેવળ પૂર્વ-દક્ષિણ વચ્ચેના એક નખુણામાં અગ્નિનો આશય-ધરી દિવસે કાટે છે આવા લોકના લક્ષણોથી તેઓનું તેજ મન થયું હોય એમ લાગે છે વળી આજઠાવ એક તરફ તળાવોમાં કમળના પૂલો પણ કરમાય છે તેમ ખીજ તરફ મેદુરોમાં પાનું વિરહિતનોના મુખમાં કરમાય છે ગરીબ અતે જમોના પાત્રાઓમાંથી ગાડળના મોતીઓ ખરે છે, તેમ ખીજ તરફ ગરીબ પધિડ લોકોની આખોમાંથી આમુઓ ઝરે છે તેમજ કડા જળમાં નદાનાગઓના દાતમહિમાદે ભટકાઈને ખડખડે છે, તેનીજ રીતે એકજ દ્રષ્ટિથી ચીંથરાને ચોતડી તાણતા બીખારીઓના છાકાં ખરખર અથગાઈને ચડાઈએ કારણ કે હાલના કાળ (કંડી) માં જોહાલ કમાળ લોહી ટાલથી વચરીરના સન્ધ્યાર્યે કપડાને પંજી તે કાટેલુ કા ન હોય તો પાનું તેને પરમેશ્વરી પેઠે પૂજે છે કોઈ એક ગરીબ કનિષ્ઠ પોતાની હાલત રોચતા એક વખતે પોતાના વૈનીયાની ચિતિનો મુગળનો ખમારમાંમાથે ડરતાં કંથુ છે કે —

આદિમધ્યાંતરહિત દશાદીનં પુરાતનમ્ ।

અદિતીયમહં વદે મદ્ધોન્નસદશ હરિમ્ ॥

અર્થાત્ જેમ અનાદિ એવા પગલપગ પરમેશ્વરના આદિ, મધ્યને અત નથી તેમ આગ ધોતિયાના પણ આદિ, મધ્ય અને અત જડતા નથી, એટલે આગવો છેડો તથા પાછવો છેડો કાટી થયો છે ને વચ્ચેથી પણ કાટી ગયું છે જેમ પરમેશ્વરને સારી નરમી દતા હોતી નથી તેમ આ ધોતિયાને પણ ‘દશા’ એટલે કાઠ બિવકુલ નથી જેમ પરમેશ્વર ધણા પુગલન છે તેમ આ માફ ધોતિયુ પણ ધણુ પુગલન (જૂનું) છે જેમ પરમેશ્વર અદિતીય છે, તેમ માફ ધોતિયુ પણ એકજ છે માટે આગ ધોતિયાની સમાન ઉપમાવાળા શ્રીહરિ (પરમેશ્વર) ને હું વર્ન કર છું

આ દૃષ્ટાત ગરીબ વેડોની હાલતની હાલતનો કઈક પડછાયો પાડવા સાઈ અને દોષવામાં આવ્યું છે આધુનિક શ્રીમાનોમાં જોયો બાપ કમાઈથી લાડી, વાડી અને

ન પૂર્વ અને દક્ષિણ દિગા વચ્ચેના કોણને “અગ્નિકોણ” કહે છે ત્યાં આ વખતે સૂર્ય હોય છે

ગાડીની મૌજ મારવામાં મસ્તુલ થયેલા છે, તેઓ ગરીબોની સ્થિતિનું અવગણન કરવાની ઇચ્છા રાખતા નથી. એટલે તેઓને તેનો અતુલ્ય ક્યાથી મળે! ધર્મશાસ્ત્રમાં લક્ષ્મીનો ઉપયોગ બે રીતે કરવા કહ્યું છે. ૧ સ્વઉપભોગમાં અને ૨ દાનમાં. જો તેમ યથાક્રમ ન કરવામાં આવે તો તેનો છેવટે નાશ થાય છે. અર્થાત્ લક્ષ્મી ત્રણ હોવાથી ખીછા જગ્યાએ જતી રહે છે. માટે લક્ષ્મીનો ઉપયોગ યથાક્રમે કરવો જોઈએ. આધુનિક સમયમાં ઘણા શ્રીમાનો તો ફક્ત સ્વઉપભોગમાં જ લક્ષ્મીનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરવાનો હોય એમ સમજે છે, પણ તે ખરું નથી. સ્વઉપભોગ પણ નિયમસર કરવો જોઈએ. તેમ દાન પણ કરવું જોઈએ. દાનથી લક્ષ્મી ઘટતી નથી, પરંતુ પુણ્યપ્રભાવના જોરે કરીને તેમાં વધારો થાય છે, તે આજના સ્વાર્થમય ગિદાણથી વિખૂંપિતોને લાસતુ નથી એ ગોચનીય છે. સ્વમુખના કાર્યમાં ખગ્યાતી લક્ષ્મીનું સુખ ક્ષણિક હોય છે, પણ દાનમાં વપરાતી લક્ષ્મીનું સુખ જોકે સાદી નજરે જોનારને ક્ષણિક આનંદજનક લાગે છે, પણ તે અક્ષય ધામને પહોંચાડનાર છે. માટે સ્વમુખની સાથે દાન પણ પાનાપાત્રનો નિચાર કરી જરૂર કરવું જોઈએ છે કે નથી. આ મનુષ્ય જન્મ ધાગણ કરવાનું સાકૃત્ય થઈ શકે. શ્રીમાન્ લોકોના ધરોમાં જેમ ટાંક ચડાની રવાડા ઉભા કરનાર ભિક્ષુઓને અટકાવના માટે દવાગળપર રામોશી તૈયાર ગુણે અને તે પ્રમથપણ છે, તેમ ટાંક આપીને રવાડા ઉભા કરનાર શીતલ પત્રને રોડવા મારૂં દરેક બારીઓમાં આડ પડાવ્યો. પણ તૈયાર હોય છે વળી આ માંસતુ વર્ણન પોતાની સ્ત્રીને કહેતા કનિ કનિનને કહ્યું છે કે —

પાક વ્રજતી હિમજાતશોભે ।

સા ધૂયમાના સતત મરદિઃ ॥

પ્રિયે પ્રિયગુ પ્રિયવિપ્રયુક્તા ।

વિપાંદુર્તા યાતિ વિલાસિનીચ ॥

અર્થ—હે પ્રિયે! આશ્વત્થી ચમેલી ઘણી ઠંડી પાકીને જાગ્યેક પીગાશ પામેલી, નિરતર પવનોએ કપાવેલી, 'પ્રીયગુ' (કગ) પોતાનો પ્રિયથી વિયોગ પામેલી ઉત્તમ સ્ત્રીની પેઠે ટાંક ગોરી દેખાય છે. ઉત્તમ સ્ત્રીને પણ પોતાના પતિના વિયોગ વખતે તેમ થાય છે અને તેથી શરીરની કાંતિ જગ પીળી પડી જાય છે. આમ કહેવામાં કનિ કનિનનો હેતુ પૌપમામની ઠંડીનું યથાતુલ્ય વર્ણન કરનાર સમાપનો દેખાય છે કારણ કે મનુષ્યતરીરમાં જ્યારે ઠંડીથી કપ થાય છે ત્યારે તે વખતે શરીરની કાંતિ જગ પીગાશપર યદ્ય બગાડે પ્રિયપાકે! આવા વર્ણન રૂપે લેખ લખવામાં મુખ્ય હેતુ એ છે કે હાલમાં લોકોને કેવળ ધર્મ સબધી લેખોપર.

બગામ રૂચિ લાગતી નથી, માટે જેમ નાના ગ્રામ્યજનને ઘડવું ઔપચ આપતા પહેલાં સ્નાત્રની કાળી આપનામા આવેડે, તેમ લોકોની વનજીને અનુચરો ગર અથવા પદના આગમમાં લખાવવા જેવું મધ્યે ધર્મોપદેન કથી ઔપધને ઉપયોગ દરવો થયાનુકુળ લાગવાથી આ રીતે પ્રદણ કનામા આવ્યોછે આવા વર્ણનો તેમજ સરમ યોગેથી યોગેના ચિત્તમાં ચમત્કની ચટ્ટી ચદવાથી, ચટ્ટપટ ખરાબ ખટપટને દૂર પટ્ટી તેઓની ભુદિ થીલકિ ચગલુમા અટ્ટી મ્હે એની મંચર પગમા પ્રચે પ્રાર્થનાડે

સ્ટાન્ડર્ડ ટાઈમ.

સ્ટાન્ડર્ડ એટલે કરાવિક અને ટાઈમ એટલે સમય અર્થાત્ કરાવિક સમય એમ સ્ટાન્ડર્ડ ટાઈમનો અર્થ થાયછે સમય એ એવી અદૃશ્ય વસ્તુ છે કે જેની હાજરી વગર મનુષ્ય પ્રાણી પોતાના ધાર્મિક, સાંસાગિક અને આવહાગિક કાર્યો નિયમિતપણે સરળતાથી પાર પાડી શકે નહીં તેથીજ સ્પષ્ટિના નિયામકે મનુષ્યને સમય જાણવા માટે એક અનુપમ ઘડિયાલની બક્ષેમ કીધી છે જે સૂર્યના તામથી પ્રસિદ્ધ પણ છે તેના આધારે મનુષ્ય પ્રજા ઘટિકાયત્ર ખનાવી પોતાનાં ધામકાદિ સર્વ કાર્યો સરળતાથી કરતી આવી છે સમયનો સખધ સૂર્ય આવેજ છે જે કે કોઈ કોઈ વાર નક્ષત્રો તથા ગ્રહોની ગતિને લીધે સૂર્યના ઉદયારતમાં થોડા ઘણા ફેરફાર થાય છે, પરંતુ મધ્યાહ્નકાળ એટલે બપોરના બાર વાગે તો સૂર્યનારાયણ મસ્તક પર એટલે મધ્યમાં આવ્યા વગર રહેતા નથી

પ્રવૃત્તિપરાયણ પુરૂષો પણ એ કુદરતી ઘડિયાલને આધારેજ પોતાના કૃત્રિમ ઘડિયાલનો વખત રાખે છે, અને તે પ્રત્યક્ષ છે જે મધ્યાહ્ન સમયે સૂર્યનારાયણ બરાબર મસ્તકપર ન આવતા હોય અને તેમાં કાઈ ફેરફાર થતો હોય તો પ્રવૃત્તિપરાયણ પુરૂષો પોતાની વેધશાળા (જોળઝરવેટરી) ના કાળમાપકયત્રને સૂર્યનાગયણના આધાર પર રાખેજ નહિ આ પરથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે કૃત્રિમ ઘડિયાલમ દેખાતો સમય સૂર્યનારાયણ સાથેજ સખધ ધરાવે છે એટલે એ કૃત્રિમને ખરો રસ્તો દેખાડનાર સૂર્ય એજ ખરું કુદરતી ઘડિયાલ છે, એને આધારે ચાલતો વખત જે અસલ કુદરતી કહેવાય તેને તિલાંજલી આપી માછ હિંદી વાઈસરાયે એક મનસ્વી વખત (Standard

time) આ દેશની પ્રજાને માથે ઠોકરી બેસાડયો છે એ ધણું જ શોચનીય છે. કારણ કે એથી આર્યવર્ત નિવાસીઓ પછી ભલે તે હિંદુ હો, પારસી હો, વા સુસલમાન હો, પરંતુ તેઓનાં ધાર્મિક તેમજ સાંસારિક કાર્યોમાં તેઓને આ કૃત્રિમ વખતથી અતિ અડચણ પડ્યા વગર રહેશે નહિ અને તેવિધે નામદાર મુળદાર સરકારને કરવામાં આવેલી અરજીના જવાબમાં એ નામદાર કબૂલ પણ કરે છે કે થોડી વખત અડચણ પડશે એ વાત ખરી છે સહિષ્ણુ દરેક સ્થળે કાંઈ એકી વખતે સૂર્યનો ઉદયાસ્ત થતો નથી, તેથી દરેક સ્થળના સમયમાં ફેરફાર હોવો જોઈએ. પ્રવૃત્તિપરાયણ પુરુષોએ તો સમયને માટે કહ્યું છે કે “Time is more valuable than money” અર્થાત્ વખત એ પૈસા કરતાં વધુ કીમતી છે અને તેની પ્રવૃત્તિ તગરમાં જ ખરી કીમત છે. કુદરતના ખરા નિયમને હડસેલી મનસ્વી તરજોથી ઉત્પન્ન થતાં વિચારથી કાર્યકાર્ય તરફ કેઈપણ લક્ષ આપ્યા વગર પાશ્ચાત્યવાસી સત્તાધારીઓમાંના કેટલાક પોતાને અચૂક માનનારા ગમે તેવા સાહસ કર્યો કરવા અચકતા નથી, તેના દાખલો આ કૃત્રિમ સમય કે જે “સ્ટેન્ડર્ડ ટાઈમ” ના નામથી જાણખાય છે તેજ પૂરા પાડે છે લડતની પામે “ગ્રીનીચ” નામનું ગામડું છે કે જ્યાં અંગ્રેજ મરકાદે એક વેધશાળા ઉભી કરીછે. તે વેધશાળામાથી નૉટિકલ એલમેનેક બહાર પડેછે. તેના ટાઈમસાથે આ કુદરતી ટાઈમનો સંબંધ હોય એમ માલમ પડે છે. પોતાને અચૂક માનનારા પાશ્ચાત્યવાસીઓનો દેશ જે યુરોપ આજે સુધારા વધારામાં ગંધી રીતે આગળ વધેલોછે, છતાં એ દેશમાં પણ તેઓ દેહવે, તાર, ટપાલ સિવાય અન્ય ખાતામાં એક સરખો ટાઈમ રાખી શકતા નથી, તો પછી આ આર્યવર્ત જેવો દેશ કેવો ખરા સુધારા વધારામાં પહોંત પડેલો છે ત્યાં પ્રજાની મરજી વિરુદ્ધ એક સરખો ટાઈમ કેમ રાખી શકાય? મુળદાર કુદરતી સમયમાં અને ગ્રીનીચના સમયમાં ચાર કલાક ૨૧ મિનિટનો ફેર રાખવામાં આવેલો એટલા પરથી સિદ્ધ થાય છે કે જ્યારે મુળદારમાં સૂર્યનારાયણ મધ્યાહન સમયે જરાખર મસ્તકપર આવે છે ત્યારે ગ્રીનીચમાં ચાર વાગીને ૨૧ મિનિટ થઈ હોય છે પરંતુ હાલના મનસ્વી ટાઈમમાં અને ગ્રીનીચના ટાઈમમાં પાંચ કલાકનો ફેરફાર રાખવામાં આવેલો છે આર્યવર્ત વાસીઓને પોતાના ધાર્મિક તેમજ સાંસારિક કાર્યો કરતી વખતે આ મનસ્વી ટાઈમ અને

કુદરતી ટાઇમનો ફરક શોધવાની હુરપળે જરૂર પડશે તેથીજ આ મનસ્વી ટાઇમ બાબતમાં સરકાર પ્રબળે એમ સમજાવી લેવાની તજવીજ કરેછે કે વખતના વહેવાસાથ લોકોએ ગણતરી કરવાથી, અસલ અને મનસ્વીનો તફાવત બરાબર સમજાશે, એટલે મનસ્વી ટાઇમમાથે તેઓ ટેવાઈ જશે જોકે એ વાત ખરી છે, પરંતુ ગણતરી કરે કોણ? એવો સ્વાભાવિક પ્રશ્ન એ પરથી ઉત્પન્ન થયા વગર રહેતો નથી. ખરી રીતે જોશો તો ગણતરી કરવાનું કામ ભણેલા ગણેલાનું છે નહિ કે અભણતુ આ આર્યાવર્ત દેશના બધા લોક કઈ ભણેલા ગણેલા નથી. ખરું કહીએ તો કહેવાતા ભણેલાનો સમુદાય પણ સાગરના એક ટીપા સમાન છે તો પછી મોટો ભાગ જે અભણ છે, તેની સ્થિતિ આ મનસ્વી ટાઇમ મળ્યે કેવી થશે તેનો જો માણ હિંદી વાઈમરાયે વિચાર કીધો હોત, તો આવું ઉચ્છ્રાંખલ કાર્ય કદીપણ કરતે નહિ. સમયનો અર્થ કાળ એમ ધ્યાય છે. આજે આર્યાવર્તવાસીઓ દરેક પ્રસંગે કાળને માથે દોષ મૂકતા જરાપણ અચકાતા નથી પરંતુ કાળ તો આર્યધર્મ શાસ્ત્રાનુસાર રાખને આધીન હોયછે, તેથીજ કહ્યુંછે કે “રાજા કાલસ્ય કારણ” અર્થાત્ રાજા પોતે કાળનું કારણ છે એટલે રાજા જેવો કાળ વર્તાવે તેવો કાળ વર્તે છે ખરી રીતે જોતાં તો પ્રજાના મુખદુખાદિ તેમજ અડચણ વગેરેનો ખરો જોખમદાર ગળાજ કહેવાય કેમકે તેના હાથમાં કાલને પણ જોઈએ તેમ ફેરવી નાખવાની પોતાની સત્તા ઈશ્વરે આપેલી દેખાયછે

સ્વધર્મ.

શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણ પરધર્મોત્સ્વનુષ્ટિતાત્ ।

સ્વધર્મે નિઘનં શ્રેય પરધર્મો મયાવહ ॥

(શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ૩, ૩૫)

સ્વ એટલે પોતાનો અને ધર્મ એટલે ઝૂંઘની ધાણાનો આગ્રહ. પગમાં માથે જે જે પ્રાણી અને પદાર્થો મુખ્ય છે, તે સર્વમાં ધનને ઈર્ષ્યધર્મ સ્વાભાવિકપણે રાખેલો છે હાલ આપણે જે વિચાર કરીએ છીએ તે ઈર્ષ્ય જડ પદાર્થો કે ચેતન જતુ કે જનાવગના ધર્મ માટે નહિ, પરંતુ સર્વથી શ્રેષ્ઠ પ્રાણી જે મનુષ્ય તેના ધર્મનો વિચાર કરીએ છીએ. મનુષ્યના ધર્મમાં પણ સાધારણ અને વિશેષ એવા બે ભેદ હોય છે મનુષ્યના જે સાધારણ ધર્મ છે, તેમાં સ્વ અને પર એવો ભેદ જડવો

અગત્ય છે. દાખલા તરીકે સસ્ય, ક્ષમા, દયા, દાન, અન્તેય, શૌચ વગેરે જે સામાન્ય ધર્મો છે, તે અમુકના સ્વધર્મ અને અમુકના પરધર્મ એમ કહી નહિ રાકાય માત્ર તેની જેનામા અધિકતા હોય, તે અધિક ધર્મિષ્ઠ અને જેનામા ન્યૂનતા તે જ્યાં ધર્મિષ્ઠ કહેવાય. પરંતુ જે વિશેષ ધર્મો છે, તેમા સ્વ અને પર એ ભેદ જણાય છે તે ભેદ પડ્યામા દેશ, ક્ષત્ર અને પાત્રની અવસ્થા એ મુખ્ય કારણ દેખાય છે અને તે વિશેષ ધર્મો એકના બીજા પાળે તો, તેથી તેનું અકર્યાણુ થાય અને જે પોત પોતાના વિશેષ ધર્મ પાળે છે, તેથી તેનું કર્યાણુ થાય છે એ વાતની અર્જુનને ઉદ્દેશીને આખા આર્યવર્તના મનુષ્યોને પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણે ઉપલી આજ્ઞા કરી છે, અને તેને મનુષ્યોના ઉપકાર માટે શ્રીમદ્વેદવ્યાસે શ્રીમદ્ભાગવતમા સંગ્રહિત કરી છે તે આજ્ઞા જો કે ચાતુર્વર્ણ્ય આર્યોને ઉદ્દેશીનેજ કરવામા આવી છે, તથાપિ તે ભગવદ્ભક્તિ હોવાથી આર્ય અનાર્ય ઉભયને તે એકમરૂપી રીતે લાગુ પડે તેવી છે.

અર કહીએ તો સામાન્ય ધર્મ આર્ય અને અનાર્યના જુદા નથી આર્ય તેને વિરોધતાથી શુદ્ધ હૃદયે પાળે છે અને અનાર્ય તેને સામાન્ય રીતે છતાં શુદ્ધ હૃદયે પાળે છે જે હૃદયની શુદ્ધિ ગહિત આવ્યગણ તેની ધર્મમા ગણુના કંચાનીજ નથી દાખલા તરીકે ભૂખ્યાને ભોજન આપવું એ સામાન્ય ધર્મ છે અને જેના શુદ્ધ હૃદયમા દમાનો અકુર હોય તે આ સામાન્ય ધર્મ પાળેજ છે હવે જે અનાર્ય છે, તેની પાસે કોઈએ ભૂખ્યા માણુસ અલક્ષ્ય અગાદિ માગેતો તે પણ તેને આપવામા હરકત ગણુરો નહિ પરંતુ જે આર્ય છે તે ગમે તેવા ભૂખ્યાને પણ અભિદય અગાદિ નહિ આપતા, જે લક્ષ્ય અન્નાદિ છે, તેજ આપરો તેમા પણ જે વિરોધ સંસ્કારી મનુષ્યો છે, તે વિરોધ સંસ્કાર પૂર્વક તેને ખાવા આપશે દાખલા તરીકે તે ભૂખ્યાને કહેને કે તુંને હું ખાવા આપુ છું, પરંતુ તું નાહો છે કે નહિ ? નાહ્યા વગર જે આર્ય ખાય તેને તો દોષ લાગે છે, માટે તું નાહીને ખાવ જો તે નહાવાને અગત્ય હોય અથવા તો તેવી સથવડ નહિ હોય, તો તેના હાથ પગ ધોવડાવીને પછી તેને ખાવાનું આપરો અને તેને ખોરાક ખાધા પછી પણ પાછા હાથ ધોઈ નાખવાની ભવામણુ કરશે કોઈ કહે કે, એ તો સ્વચ્છતા (Cleanliness) માટે સર્વને આવશ્યક છે. તો તેમ નથી જે આર્યના હાથપગ સ્વચ્છ (નિર્મળ) હોય, તેને પણ ખાતા પહેલા તે ધોવાજ જોઈએ એથી વધારે સરકારી જે આર્ય હોય, તે તો ગમે તેવા ભૂખ્યા હશે તો પણ ગમે તેના સ્વચ્છ હાથનું પણ એકદમ ખાશે નહિ. એટલુંજ નહિ પણ

જેના હાથનું ખાવા યોગ્ય હશે, તેના હાથનું તે ખાવાનું લેશે અને લઈને પણ તેને પોતાના ઈષ્ટ દેવતાને નિવેદન કરીને, પછી તે મોઝાં મુકશે જુષથી જે ખાકળો ખતી ગમે તેના હાથનો ગમે તે ખોગડ ખાય, તે આ આર્ય દેશમા જન્મ્યો હોય કે રહેતો હોય તો પણ તે અનાચર્ય ગણાય છે આ ઉપરથી સમજવાનું એ છે કે સર્વે મનુષ્ય આકૃતિ જેતા એક સરખા લાગે છે, પરંતુ તેના તેના વિશેષ ધર્મથી, તે એકમેકથી જુદા પડે છે તે વિશેષ ધર્મને લઈને તેની જાતિપણ જુદી જુદી બને છે તે વિરોધમા એકના જે ખાત્ર ધર્મ તે તેનો સ્વધર્મ અને બીજાનો પરધર્મ બને છે દાખલા તરીકે આર્યોનું વેદ નામક જે આર્ય મનુષ્ય જ્ઞાન છે, તે બહુવાનો અવિકાર વર્ણિક (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય, વૈશ્ય)ને જ છે અર્થાત્ વેદ બહુવલે એ બ્રાહ્મણનો સ્વધર્મ અને બ્રાહ્મણ ગિલાયનાનો પરધર્મ છે આજે જેઓ પરદેશી પ્રોફેસરની પાસે વેદના દુટક દુટક મત્રો કાળેજમા બહો છે, તેઓને અમારી આ વાત વહેમ ભરેલી લાગશે, પરંતુ એ જે કાળેજનું હાલનું બહુતર છે, તે ધર્મની ખાતર નથી માત્ર બી એ એમ એ ની પત્ની મેળવવા પડતું છે એ રીતે બહોવા કાઈને પણ વેદપૂરો આવડતો નથી, એટલુંજ નહિ, પણ તે તેને યજ્ઞાદિ પ્રયોગમા પણ ઉપયોગી થતો નથી જેવા રીતે અમારી પ્રાચીન પદ્ધતિયે શરૂવર જી બ્રહ્મચર્ય પાળીને વેદ બહોવા બ્રાહ્મણા શિષ્યાગ, ડ્રાયાગ વગેરે વૈદિક કર્મોનો પ્રયોગ કરી શકે છે, તેવા કાઈપણ બી એ એમ એ થી યર્થ શકતો નથી વળી ધર્મધર્મમા જે વેદશાસ્ત્રપર શ્રદ્ધા જોઈએ, તે પણ તેવા પ્રોફેસર પાસે પડેમામા ભાગ્યેજ જડશે દાખલા તરીકે મહાદેવ પ્રોફેસર જનમીવાળા જેઓ આગતિક બ્રાહ્મણ હતા, તેમ છતાં પરદેશી અનાચર્ય પ્રોફેસરપાસે વેદાર્થ બહુવાથી તેઓની જુદિમા પણ વેદ પૌરુષ છે એવો શ્રમ થયો હતા વળી વૈદિક કામ્યકર્મ કરીને તેનું યથેચ્છક પ્રત્યક્ષ જેનું પ્રાચીન પદ્ધતિથી વેદ બહુનારા કરી દેખડાવે છે, તેનું નૂતન વૈદિકથી યર્થ શકતું નથી દાખલા તરીકે આ મુળર્થ શહેરમા સર્વ ૧૯૩૩ મા “પર્જન્યશાંતિ” યજ્ઞ કરી પ્રત્યક્ષ વર્ષા વર્ષિતો, અને સંવત ૧૯૫૦ મા શ્રીકૃષ્ણગઢ (કીસનગઢ) મા “પુત્રકામેષ્ટી” યજ્ઞ કગવી યોગમાસની અંદર “પુત્રપ્રાપ્તિ” નું પ્રત્યક્ષ ક્ષણ જેવું પડિત શ્રીગદ્ગલાલજી લોકોને દેખડાવ્યું હતું, તેનું કાઈબી એ એમ એ થી કદીપણ યર્થ નહોતો ખર કે? આમાં ખરૂં વારણ સ્વધર્મનું યથાર્થ જ્ઞાન અને તેનું સ્વધર્મનું શ્રદ્ધાપૂર્વક યથાર્થ આચરણ જોઈ છે.

માટે સ્વધર્મનો ખરો અર્થ વર્ણાયમધર્મ જોઈ છે એક વર્ણના ધર્મકર્મ છે, તે ખરી આપત્તિવિના બીજાવર્ણે કરના માડવા નહિ કાઈ પડે સ્વધર્મનો

અર્થ વર્ણધર્મ એમ તમે શા આધારે કહો છો? તેનો ઉત્તર એજ છે કે તે એજ ગીતાના ૧૮ મા અધ્યાયના શ્લોક ૪૧ થી ૪૫ સુધી લગતાનું શ્રીકૃષ્ણે પડે સ્પષ્ટ કરી દેખાડાયા છે એટલુંજ નહિ, પણ આધુનિક જનોની કુદ્વૃત્તિના વાલુમાટે મથાળે શ્રદ્ધા શ્લોકની અક્ષરશ્ચ પુનઃક્રિયાપણુ લગાવે કરી કહ્યું છે કે —

શ્રેયાન્સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ઠિતામ્ ।

સ્વમાવનિયત કર્મ કુર્વન્નાપ્રોતિ કિત્તિવપ્મ્ ॥

સાગ અને સરેલા અનુદાનનાજા વિરોધ શુભનાજા પરધર્મ ક્રતા, ઓછા ગુણવાળો પણ સ્વધર્મ પ્રયાણકારી છે કેમકે દરેક જાતિ (વર્ણ) નો જન્મતજ અસુક એક સ્વભાવ હોય છે, અને તે સ્વભાવને લઈને જે જે ડમો શાસ્ત્રે નિયત કરીએ, તે તે પોતાના સ્વાભાવિક ડર્મ આગે પાપ લાગી થતો નથી અર્થાત્ પરધર્મ સ્વીકારના પાપ લાગી થાય છે અને તેજ કાલુષ્યી પોતાના ધર્મમા મરડું સાફ, પરંતુ પરધર્મ લખકર છે મતનજકે પરધર્મ કાલુષ્ય ક્રવાથી કદાપિ પ્રાપ્તિ આ લોકમા લય નહિ જણાય તો પણ મરણપત્રી પરચોકમા તો તેને માથે મોઠા લય છે. પાપબીર સન્નનોએ લગાવનાની ઉપત્તિ આજા જરૂર કાળજમા પ્રસી રાખતી, તથા પોતાના ધર્મમા પણ જે અગપર પોતાની આખ વાગવાર જતી હોય, તે અજે એ શ્લોક મોટા અક્ષરે લખી ગપી નિગતર તેનું અગણુ કરવું એજ અમારા આર્ય પ્રાવેશને લાનામણુ છે —

શ્રેષ્ઠ સ્વધર્મ વિગુણ, સુસિદ્ધ પરધર્મથી;

સ્વધર્મે મરણુ શ્રેષ્ઠ, લયો છે પરધર્મથી.

(સમશ્લોકી ગીતા-પંડિત શ્રી ગદ્ગુલાલજી.)

ચાલુચર્યા.

પ્રથાગમાં “ સન્નાતન ધર્મ મહાસત્તા ” તેમજ “ ભારત ધર્મ મહામહા ” બેઉના અધિવેશનો જુદા જુદા થયા, પરંતુ બેઉનો ઉદ્દેશ એકજ હોનાથી તથા તેના પ્રબુધ, મની નિગેરે કારેભ્યાર મહામા અવર્તન કરનાર તથા અપની ખરી કીમત સમજનાર સુજ્ઞનો હોવાથી, બેઉ મહાગોએ મળીને દરે પત્રી નિશ્ચરિવાવમ તથા અથગ્યનાના કર્તવ્યો કરનાતુ બા શુદ્ધે અપ ત્યાજ શાંતિ, શાંતિ ત્યાજ સદ્શુદ્ધિ અને સદ્શુદ્ધિ ત્યાજ નિશ્ચ એ નિર્નિરાદ વાત છે, માટે આર્યમા રવોએ સપથી અવર્તન કર્યો કરવા હમેશ તાપરેશોવું

ભારતધર્મ અને મહામંડળનું કર્તવ્ય.

(રા. રા. વ્યાસ ગંગાધર નિલકે બનાવસમા ભારત ધર્મ મહામંડળ સમક્ષ
કરેલા ભાષણનો સાર)

આપ સમક્ષ મંગી અથવા અગ્રેજ આ બે ભાષાશિનાય અન્ય ભાષામાં ભાષણ
કરના અશક્ત હોવાથી, તે બંને હુ દલગીર છઉં ધાર્મિક વિષયમાં અગ્રેજ ભાષાને
બહિષ્કૃત કરી જોઈએ, પરંતુ અન્ય ભાષામાં જોણવા અશક્ત હોવાથી મારે
અગ્રેજમાં જોણવું પડે છે તે બદલ આપ મને ક્ષમા કરો, એવી મને આશા છે
હિંદુધર્મનું મહત્ત્વ, તેની હાલની સ્થિતિ અને તેનું હાલ ન થાય, એ બાબતમાં
ચાતતા પ્રયાસ સંબંધે હુ હાલ જોણવા માગુ છું હિંદુ ધર્મ એટલે શું ? તમે
હિંદુસ્થાનના દૂર દૂરના ગામોમાં પ્રવાસ કરો તો હિંદુધર્મ એટલે શું ? આ વિષયમાં
જુદા જુદા લોકોના જુદા જુદા નિષ્કાર છે, એમ તમોને ઉપર ટપકે જોતા માલમ
પડશે અહીં તમે સર્વ વેદજ્ઞ અથવા શ્રીકૃષ્ણના અનુયાયી છો તમે દક્ષિણદિશા
તરફ જોશો તો સમાનુભાર્યના વા અન્ય પંથના અનુયાયી દૃષ્ટિગોચર થશે.
આવી સ્થિતિ છે, તો હિંદુધર્મ એટલે શું ? આ પરસ્પર લિપ્ત દેખાતા ભાગોનું એકી
કળુ ક્યાંવગર ભારત ધર્મ મહામંડળને 'મહામંડળ' એ નામ શોભતું નથી
હિંદુધર્મના જુદા નીચે હિંદુ ધર્મના જુદા જુદા મત અને પંથોના અનુયાયી એકઠા
જોગિવાય આ નામ સાર્યક થનાર નથી આ પરસ્પર લિપ્ત ધર્મ એકજ વૈદિક
ધર્મની અનેક શાખા છે 'સનાતનધર્મ' એમાંના સનાતન એ શબ્દપરથી તો
અન્યત પ્રાચીન (માનવી જાતિના ઇતિહાસના જોડેનો પ્રાચીન) છે એમ માલમ
પડે છે અતિપ્રાચીનકાળથી વૈદિક ધર્મ એ આર્યોનો ધર્મ છે વૃક્ષની શાખા વૃક્ષના
આધાર વગર રહી રાકતી નથી, એ તમોને માલમ છે તે મુજબ પરસ્પર સંબંધ
ધરાવતા ધર્મના ભાગ એકઠા રહીને તેનો હિંદુધર્મ થયો છે, આ સર્વ ભાગોનો
હિંદુધર્મસાથે પુત્ર અથવા પુત્રી જેવો સંબંધ છે આ વાત આપણે હરહમેશ
ધ્યાનમાં રાખનાથી તથા પરસ્પર લિપ્ત એવા ભાગોનું એકીકરણ કીધાથી, તેની
એક પ્રત્યુક્તિ થશે ત્યાંસુધી તમે આપસ આપસમાં વિભાગિત છો, તેમજ
એક ભાગની બીજાને મળતી સમાનતા અને અકબનાની તેને ખબર નથી, ત્યાં સુધી
તમારો (હિંદુઓનો) હૃદય ચનાર નથી ધર્મ એ એક રાષ્ટ્રીયપણાનું પ્રધાન
અંગ છે ધર્મ એ રાષ્ટ્રનો અર્થ બધન એમ છે આ રાષ્ટ્રની ઉપસ્થિતિ
ધૃ-ધરતુ, ધારણ કરવું એ અર્થના ધાતુપરથી છે હવે એકત્ર ચુ ધરવાનું અથવા

એકીકરણ કરવાનું તે રોનું ? ધર્મ ગણદથી એમ ઘોષિત થાય છે કે આત્માનું ધર્મ સાથે અને મનુષ્યનું મનુષ્યસાથે ઐક્ય કરવું મતલબકે ધર્મ માટે તથા આપણા મનુષ્ય બાધવ એએને સારૂ આપણે આપણું કર્તવ્ય કરવું એ ધર્મ શબ્દનો અર્થ છે આ મુજબ હિંદુ ધર્મમા નીતિતત્ત્વ દર્શાવેલા છે અને તેવડે સમાજ બધનની ઉત્પત્તિ થયેલી છે આ મુજબ ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા થઈ વૈદિક કાળમા હિંદુધ્યાન દેશનું ઐક્યતાના પાયાપર રચાયલું એક મોટું રાષ્ટ્ર હતું પરંતુ હાલ તે ઐક્યતાના પાયા ધસીપડવાથી આપણે નીચ (અધમ) દશાને પ્રાપ્ત થયા છીએ એ ખગેલી ઐક્યતા ફરી ઉધ્ધૃત કરવાની ખટખટ કરતી, એ દરેક આગેવાન આર્યનું પવિત્ર કર્તવ્ય છે અહીંના હિંદુમનુષ્યનું હિંદુત્વ, મદ્રાસ અથવા મુગલ તરફના હિંદુ મનુષ્યના હિંદુત્વ જેવું જ છે તેમા કઈ પણ ફરક નથી બધાની સમાનતા છે તમે જરા જુદી જુદી ભાષા બોલો છો અથવા જુદી તરેહનો પોષાક પહેરો છો તોપણ તમાગ અત કરણુમા જે મનોવૃત્તિ વિચરે છે તેમા ફરક નથી શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, રામાયણ અને મહાભારત એ ત્રય વાચવાથી સર્વની મનોવૃત્તિપર એક સરખોજ પરિણામ થાય છે અર્થાત્ આ ત્રયત્રયનું વાચન વા મનન કરવાથી આપણા અત કરણુમા ઉચ્ચગણ ઉત્પન્ન કરતારી મનોવૃત્તિ આપણું સર્વગા સર્વ સાધારણ રીતે વિનાસ પામે છે અને જુદા જુદા મતો કે પથોના સૂક્ષ્મભેદ વિસરી જઈ, જે આપણે સર્વ સમાન છીએ એ વાત તમ્મ લક્ષ્ય દષ્ટિ તે મુજબ ચાલશું, તો ધર્મિક કૃપાથી આ અનેક મત તથા પથોની ઐક્યતા કરી, તેનું એક બળવાન ધાર્મિક રાષ્ટ્ર બનાવતા, આપણને ઝાઝો વિલય લાગશે નહિ પ્રત્યેક ખરા હિંદુ રક્ત ધરાવનારની આજ મહત્ત્વાકાંક્ષા હોવી જોઈએ જે તમે આ ઐક્યતા કરવા પ્રયત્ન કરતા લાગશો, તો થોડા વર્ષમા તમેને એમ માલમ પડશે કે સર્વ દેશમાના હિંદુના અત કરણુમા એકજ મનોવૃત્તિ અથવા એકજ વિચારે વાગે કયો છે આપણે એ કર્તવ્ય કરવાનું છે આપણા ધર્મની હાલની નિયતિ ઈષ્ટિકારક નથી આપણે વિભક્ત થયેલા છીએ, એમ આપણને માલમ પડે છે અને આપણી પ્રગતિના મૂળથી આવેલી જે ઐક્ય ભાવના તે તદ્દન નષ્ટ થઈ ગઈ છે આપણામા એટલા બધા ભાગ તથા પેટાવિભાગ છે, એ ખરેખર રોચનીય છે નષ્ટ વા વિસ્મૃતિગત થયેલી આ ઐક્યતાનો પુનઃ પ્રાદુર્ભાવ કરવો, એ ભારતધર્મમહામંડળ સરખી સરથાનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે જગતના ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરેલા રાષ્ટ્રોની જરોખરી કરવાની યોગ્યતા ઐક્યતા કીધાવિના હિંદુસ્તાનમા આવવી અગત્ય છે ગયા બે સૈકાથી હિંદુધ્યાન જે દગામા છે તેમા કઈપણ ફરક પડ્યો નથી બૌદ્ધ ધર્મનો ઉચ્ચ થવાથી બૌદ્ધ અને જૈન લોકોએ

હિંદુ બ્રાહ્મ ધર્મપર હજી કીધા. આતી માહોમાહેની, લડાઈની સોચનીય સ્થિતિમા છમો વર્ષ ગયાબાદ પ્રથમ શ્રીશ કરાર્યાર્થનો અવતાર થયો અને હિંદુધર્મના તત્ત્વ-જ્ઞાનમાથી સર્વ સાધારણ તત્ત્વોનુ એકીકરણ કરી, તેઓ શ્રીએ એવા પ્રદારે ધર્મોપદેશ કીધો કે જેથી ભગતબૂમીના આગણુમા ફરવતી બૌદ્ધ ધર્મની ધ્વજ આપોઆપ પડી ગઈ (બૌદ્ધધર્મનુ જોગ આધીર્વનમા મદ થયુ) અને આગ્રહી બૌદ્ધોને આર્યવર્તની બહાર જવાની ફરજ પડી.

આપણા દિવ્ય અને સનાતન ધર્મ સ્વરૂપનુ એવુ વચન પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણે આપ્યુ છે કે—પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્ટતામ્ । ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૨ આવા પ્રકારના શુદ્ધ વચનનો આપણને આધાર છે જ્યારે સર્જનને દુર્જનો છળવા માડે છે, અને તેથી ધર્મની જ્ઞાનિ થાય છે, જ્યારે સર્જનનુ સરક્ષણ અને દુષ્ટોનો મહાર દરના આર તથા સનાતન ધર્મની સંસ્થાપના કરવા સાર, હુ પૃથ્વીપર આવિર્ભૂત થાઉંછુ એમ શ્રીકૃષ્ણે કહ્યુ છે મનવબ કે જ્યારે જ્યારે મારા અવતારની આવશ્યકતા લાગે, ત્યારે ત્યારે હુ અવતાર લઈશ આવા નિમ્ન અને આગા આપનાર ધર્મી અશિવચન તમને હિંદુધર્મશિવાય અન્ય કોઈપણ ધર્મમા મળશે નહિ. મહામદ એ મુસલમાની ધર્મના એકબાજ પેગબર છે તેની પછી બીજો પેગબર થયો, એવુ કુનનમા પણ કહ્યુ નથી તે મુજબ ઇસુખ્રિસ્ત પણ એક વખત આવ્યા, પણ કંપની આખરના ન્યાયના દિવસે મધ્યમ્ય તરિકે ફરી આવનાનુ તેમનુ વચન નથી. હિંદુધર્મ જેવુ આશાયુક્ત વચન અન્ય કોઈ પણ ધર્મમા મળશે નહિ. અને હિંદુ ધર્મનુ ચિરમ્થાયિત્વ આજ પાયાપર સ્થાપિત થયુ છે હિંદુધર્મ નષ્ટ પામ્યો નથી, તેનુ પણ આજ કારણુ છે નાસ્તિક અને પાખડ મતવાદી લોક ગમે તેમ કહે, પરંતુ તેઓની સાથે આપણુ ઝઘ્ઘ પણુ કર્તવ્ય નથી. આપણા ધાર્મિક નિચાર અને હકનુ સાક્ષ્ય થવાનો વખત ક્યારે પણ આવશેજ આ સબધમા ભારતધર્મ મહામહાનુ અને તેટલો પ્રયાસ કરવા પ્રાગ્લ કીધો છે, માટે તે ઇચ્છિત રૂણ પ્રાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશને જોઈને ફરકે અને તેટલી આ સંસ્થાને મદદ કરી જોઈએ આ વખતે આ પવિત્ર કાર્ય કરના જો કોઈ તૈયાર નહિ થશે, તો હવે પછી આપણી ધનારી પ્રજા આ કાર્ય જ્યાં વગર

• ચોક્કે પાળવા સાધુ, ને દુષ્ટાચ મારના,

યુગે યુગે સભવુ છ, ધર્મમા ધર્મ ધાગવા

(સમલોકી ગીતા અ ૪, શ્લોક ૮) (પડિત શ્રી ગદ્ગદાસજી)

રહેનો નહિ એવી આપણે આશા રાખવી આપણે ધર્મ સનાતન છે એનો સિદ્ધાન્ત અભેદ છે આ ધર્મમાં શ્રીકૃષ્ણના પવિત્ર વચન છે અને તેનો પાયો સત્યપર રચાયેલો છે અને સત્ય તો ત્રિકાળમાં નારાસંહિત છે સત્ય એ એક જ વ્યક્તિની આપણ નથી, પણ તે સાર્વત્રિક અને સર્વતુ છે હિંદુધર્મ એવો છે કે તે પારકા મતોને પણ સહન કરી શકે છે, કેમકે સર્વ ધર્મનો પાયો સત્ય એજ છે પરંતુ સર્વ જણાએ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું એવો એનો ઉપદેશ છે ‘સ્વધર્મે નિષ્ઠન શ્રેયઃ પરધર્મે ભયાવહ’ આ વાક્યમાં ઉપર જણાવેલી વાત કહી છે શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે સર્વ ધર્મ એકજ ધર્મરની જુદી જુદી રીતે પ્રાર્થના કરે છે, અર્થાત્ તેઓના અનુયાયીઓને તેથી અધોગતિ પ્રાપ્ત થતી નથી ધર્મના ધર્મના અનુયાયીઓને અક્ષય નરકમાં પડવું. પડશે, એમ હિંદુધર્મમાં કોઈ પણ કોઈએ કહ્યું નથી પારકામતનું સહન કરવાનું આવું ઉદાત્ત તત્ત્વ મોકેલું, હિંદુધર્મશિવાય અન્ય કોઈ પણ ધર્મમાં મળતો નહિ આવું કારણ એ છે કે અન્ય ધર્મના મૂળમાં જે સત્ય સમાવેલું છે તે અશરૂપેજ છે, તે કંઈ પૂર્ણ સત્ય નથી હિંદુધર્મ સનાતન પૂર્ણ સત્યના પાયાપર રચાયેલો હોવાથી છેવટે તેનોજ વિજય થવો જોઈએ શિવાય, સમ્યાનિયમક્રમ એ પણ એક માટી શક્તિ છે એટલે જે ધર્મના અનુયાયી કરોડોની સંખ્યામાં છે તે ધર્મ શું નષ્ટ થશે ? કદી નહિ એવો કોઈ અકસ્માત ગની આપણા કરોડોની સંખ્યાના ધર્મ બાધવો નષ્ટ ન થાય, ત્યાસધી આપણી ધર્મ ધ્વજા ફરફર ઉડતી રહેવાનો અને ત્યાસધી આપણો ધર્મ નષ્ટ થનાર નથી ઇચ્છિતાર્થની પ્રાપ્તિમાટે આપને એક વાત ધેરવી જોઈએ અને તે એકે આપણા સર્વ પયો અને મતો (સપ્રાયો) નું એકજ આખતપર એકજ ટરી તેઓના શરીરમાં સનાતન ધર્મનો અડગ અને પ્રચલ અસાધારણ વિદ્યુત્ત પ્રવાહ દાખલ કરવો. ભારત ધર્મ મહામંડળે આજ કાગ કરવું જોઈએ જુદી ભાષા બોલવામાં, જુદી તરેહના વસ્ત્ર પહેરવામાં, અને કોઈપણ વિવક્ષિત દેવની પૂજા કરવામાં, શું આપણા દેશબંધુત્વના સબધમાં અડચણ પડશે ? નહિ પડે હિંદુ ધર્મ ‘દિક્કાલ્લદનવચ્ચિન્નઃ’ એવા પ્રકારનો છે તેના સ્વરૂપમાં સર્વ પ્રકારનો સમાવેશ થાય છે આપણી ગીર્વાણવાણીજ વિનૃત સ્વરૂપવાળી છે અને તેમાં અમૂલ્ય ગ્રંથોનો સમાવેશ થયેલો છે ગીતાના સાતશો શ્લોકમાં જે જ્ઞાન ભરેલું છે, તે અન્યત્ર પાશ્ચાત્ય અથવા કોઈપણ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથમાં મળતો નહિ હવે આપણને જે પ્રતિકૂલ શક્તિ સાથે સુદ કરવાનું છે તેનો આપણે વિચાર કરીએ એ શક્તિ ભૌતિકશાસ્ત્ર અને ખ્રિસ્તીધર્મ એ છે આપણને

ધર્મપરપ્રતિકૂલ ટીકા આ બે તરફથી થવાનો, હવે ભૌતિકશાસ્ત્રવિદે પૂછ્યો તો હાલ પાશ્ચાત્ય રાષ્ટ્રોના વિચારમા તેજ દેખાવા લાગીછે પાશ્ચાત્ય લોક જે તત્ત્વનો શોધ કરેછે, તે તત્ત્વ આપણા ઋષિઓને અગાઉથી માવમ હતુ, એમ હાલ અનુભવમા આવવા લાગ્યુ છે અધ્યાત્મજ્ઞાનસ શોધક સમાજ (Theosophical Society, થિયોસોફિકલ સોસાયટી) સ્થાપન થઈ ત્યાર પછી અને શાસ્ત્રીય જ્ઞાનનો પ્રચાર થયા પછી, એમ સિદ્ધ થતુ ચાલ્યુ છે કે હિંદુ ધર્મના મૂળમા જણાવેલી આદિતત્ત્વની સત્યતા સિદ્ધ થાય તેમ છે દાખવા તરિકે એકજ વાત હો. ચૈતન્યનું અસ્તિત્વ સર્વત્ર છે એ તત્ત્વ હિંદુ ધર્મનું છે આધુનિક શાસ્ત્ર મુજબ જોશો તો એ તત્ત્વ ખરૂં કરેછે, એમ ડાક્ટર બોસ એમણે સપ્રમાણુ સિદ્ધ પણ કીધુછે દેહઅકિરિકત આત્માનુ અસ્તિત્વ હોઈ શકે, એ તત્ત્વ જો લઈએ તો તેની સત્યતા સિદ્ધ કરવી એ દુષ્કર નથી વળી દેહનાશ થયા પાદ આત્મા ગ્રહે છે, એ તત્ત્વ તથા કર્મ તેમજ પુનર્જન્મ એ તત્ત્વ સર્વ પરમ્પર સળધ ધરાવેછે એપર હર્બર્ટ સ્પેન્સરને વિશ્વાસ નહોતો, પરતુ એલિનહુરલોજ અને એચર વગેરે તત્ત્વવેતાઓએ હમણા એમ પ્રસિદ્ધ કીધુ છે કે દેહના નાશથી આત્માનો નાશ થતો નથી અહીંસાથી ભૌતિકમાત્રે આપણા ધર્મતત્ત્વોની સત્યતા સ્થાપિત કીધીછે આધુનિક ભૌતિકશાસ્ત્રમા જો કે કર્મ માર્ગની વધુ માન્યતા નથી, તો પણ પુનર્જન્મના તત્ત્વને તેઓ સમત છે પરતુ ખ્રિસ્તી ધર્મનો આ પર વિશ્વાસ નથી આ ધર્મના લોકોનો મત એવો છે કે પ્રત્યેક વખતે ઈશ્વર મનુષ્યને નવો આત્મા આપેછે આ પ્રમાણે પાશ્ચાત્ય વિચારોમા દર્શાવેલુ છે. ભૌતિક ગાત્રના શોધના મૂળમા આપણા શત્રુ નહિ જેવા હવે થવા લાગ્યાછે તેથી ધીજી ધરે અને છેવટ કળ પ્રાપ્તિમાટે અતકળથથી લડે. જેમ જેમ તમો ઐક્યતા કરતા જઓ, તેમ તેમ ભવિષ્ય કાળનો દેખાવ તમોને અધિક સુદર તથા તેજાવી લાગશે હાલમા અમેરિકન લોક ફક્ત વેદાતનું પારાયણ ન કરતાં, મનોલાવથી તેનો અભ્યાસ કરેછે હૃદયના ચાલવાની ક્રિયાબધ કરી શનાથ એમ કોઈ પણ યુરોપીયન વૈદને લાગતું નથી પરતુ તેઓને અસમ્ભવ લાગતી આ વાત સિદ્ધ થઈ. વેદાત અને યોગ એની સત્યતા આધુનિક ભૌતિકશાસ્ત્રે સ્થાપિત કીધીછે અને તેનો ઉદ્દેશ તમારામા આધ્યાત્મિક ઐક્યતા કંવાનો છે અર્થાત આ સત્યનો આશ્રય લઈ, તેમજ આપણા ધર્મશાસ્ત્રની પુનરાવૃત્તિ કરી ભૌતિક શાસ્ત્રના પ્રકાશમા તેની સત્યતા જગતને દેખાવવી એ આપણુ કર્તવ્ય છે પરતુ હુ ફરી બેધડક કહેધુ કે આ કામમા ઐક્યતાની આવશ્યકતા છે નર પચોના મૂળમા જે એ.ય

છે, તે ઐક્યને વળગી આપણામાના સર્વ ભેદ વિચરી જઇ, જો તમે કાર્યનો આરભ કરશો નહિ, તો તમે તમાગ પોતાના તેમજ આપણા દેશભક્ત મધ્યેનું કલ્યાણ કરવા ચૂકી ગયા એમ થશે આ બાબતમા સ્વામી જ્ઞાનાનંદ વગેરે મહાત્મા પરિશ્રમ કરે છે, પરંતુ આપણે માત્ર આશ્રય નિદ્રામાં ઉત્તરતા પડેલા છદ્ધે આ આશ્રય નિદ્રા આપણી છુદ્ધિમા આવી છે આપણા ધર્મ ભડારમા લોખંડ નથી, પણ સૂર્યનું ભરેલું છે એમ કહેવાને આપણને પારકાની જરૂર પડે છે આધુનિક લૌતિકાસત્ર અને શિક્ષણ આપણને મદદ આપવા તૈયાર છે તેનો લાભ લેવાને તમારે તૈયાર થવું જોઇએ ખ્રિસ્તી લોકને ખ્રિસ્તિધર્મનો ઉપદેશ કરતા આપણે દેખાએ છીએ, તેમ આપણા સનાતન ધર્મનો ઉપદેશ હિંદુ લોક કરશે અને તે આખું જગત જોશે, એવા ખાસ વખત આવનાર છે માત્ર તમારે પોતાની સર્વ ગતિ એક જ દેસ્થાનમા એક જી કરવી જોઇએ લૌતિકાસત્રની માથે સનાતન ધર્મનું શિક્ષણ આપવા એક હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયની ગ્થાપના થનાર છે એ ઉત્તમ વાત છે હેનટે મારૂં કહેવું એ છે કે તમારે સર્વ મત અને પંથોનું સંકલ્પ કરવા પ્રયત્ન કર્યો જોઇએ એવી સૈક્યતા કરવાથી તમોને જગતના ગપ્ટોમા પણ ઉચ્ચ ગ્થાન મળવા વિવલ્લ લાગશે નહિ, અર્થાત્ તમારી ઉન્નતિ થવા વગર ગુરૂં નહિ.

[ઇંદુપ્રકાશ તા. ૧૨-૧-૦૬]

ધરાકેને વિનંતિ.

જે જે સદ્ગુણ્યોને આ ગાનિઃ પત્રક પડ્યું છે તથા જેઓ એના પ્રથમ વર્ષના ધગોર થયા છે, તે લાલચો વિગે અમને આરા છે કે તેઓ પોતા બીજા વર્ષ માટે પણ ધગઃ કાચમ રૂઢી, લવાન્તમ અગાઉથી મોકલી આપવાની મહેન્નાની કરશે, એટલું જ નહીં પણ એકેક નવું ધગઃ આ પત્ર માટે મેળવી આપના તેઓને અમે ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ.

શ્રી આર્યધમસુધા. ૭૨૪

પુસ્તક ૨ જી.

સ પત્ર ૧૮૬૨ કુલ માસ

અ ૬ ૨ જી.

ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

મંત્ર મંગલાચરણ.

કોહરા.

ૐ તત્ત્વ ને સત્ત્વ એ ત્રિધા, પ્રતિભા નિર્દેશ;	૧
નરનારીના નિયમથી, પ્રકટે પ્રાકૃત વે ।	
મોક્ષાર્થી ને માનવી, તદ્દ્વિજ અનુચાર,	૨
ભગવત ધારે નિત નવા, અવનીપર અનાર	
ગર્વ સર્વના ગાળતા, ટાળે નિર્જન દોષ,	૩
વ્રત વચનમા દાખવે, સત્ય અને સતોષ	
તે પ્રભુને પ્રેમે નમો, વાત્સલ્ય સૌ ભાઈ,	૪
વામો જોતો વિવેકમા, તે વશુ ન મળે કાઈ	
મુખ દુષ્ટે સગે રહે, જાળો નહિ ઈર્ષ દૂર,	૫
દેખો જ્ઞાનદંડે વરી, વસે વિશ્વ ભરપૂર	
વાસુદેવ આ વિશ્વમા, તેમજ અતર દેહ,	૬
યજ્ઞે ભજે સદ્ભાવથી, ટાળી સૌ સંદેહ	

નીતિ.

આર્યશાસ્ત્રકારોએ પુરુષોના કર્તવ્ય માટે આ પુરુષાર્થો કરાવ્યા છે તેમાના અર્થ પુરુષાર્થમા નીતિનો સમાવેશ થાય છે જેમ ધર્મપુરુષાર્થમા સાધારણ અને વિશેષ એવો ભેદ છે, તેમ અર્થમા પણ ભેદ છે સામાન્ય નીતિનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે છે —

ન્યાયે અર્જન ધન તાંત્રુ, રક્ષણ વર્ધન સાર;

અર્થણ સારા સ્થાનમાં, એ છે નીતિ વિચાર.

(પદ્મિત શ્રી ગદ્ગદાચર્ય)

ન્યાયે (પ્રામાણિકપણે-કોઈ પણ જાતની દગલબાદ કે વિશ્વામઘાત કર્યા વિના) ધન કમાવું, કમાયલા ધનનું રક્ષણ કરવું તથા તેમાં ધીમે ધીમે સારો વધારો કરવો, પછી તે સચિત ધનને સારા સાગ કામોમાં વાપરવું એ દૃઢમાં નીતિવિચારનો સાર છે. વિશેષ નીતિમાં વર્ણબેદે કેટલાક ફેરફાર થાય છે. બ્રાહ્મણો માટે જે નીતિ તેને ધર્મનીતિ કહે છે, ક્ષત્રીયોની નીતિને રાજનીતિ, વૈશ્યોની નીતિને વ્યાપાર-નીતિ અને શૂદ્રોની નીતિને કામનીતિ કહે છે.

ધર્મનીતિનું સ્વરૂપ એવું છે કે, પોતાનું બધું નુકસાન થાય, તે પોતે સહન કરવું, પરંતુ ખીન્નનું ખીલકુલ નુકસાન ન થવા દેતા, ઉલટું જેમ તેનું બહુ થાય, તેવું વર્તન કરવું. દાખલા તરીકે “ પોતે બોલેલું વચન પાળવું ” એ ધર્મનીતિ છે તથાપિ શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ પોતાનું વચન જે “ ભારતયુદ્ધમાં રાત્ર ન પકડવું ” તે, ન પાળતા ચક્ર હાથ ધર્યું અને પોતાનો ભક્ત જે ભીષ્મપિતામહુ, તેની પ્રતિજ્ઞા કે તને રાત્ર ધરાવીશ, તે ખરી કરી આપી આ ધર્મનીતિની પરાકાષ્ઠા ગણાય.

રાજનીતિ એટલે પોતાનું યોગ્ય નુકસાન થાય, પરંતુ પ્રતિપક્ષીનું વધારે નુકસાન થઈ, પોતાનો ધારેલો અર્થ પ્રાપ્ત થાય તે જેમ “ સાચું બોલવું ” એ સામાન્ય ધર્મનીતિ અને તે મહારાજા યુધિષ્ઠિર યથાર્થ પાળતા હતા, તે કારણથી તે ધર્મરાજ કહેવાતા હતા પણ અશ્વત્થામા નામનો હાથી ભારતયુદ્ધમાં મૂંઝો, તે વખતે દ્રોણાચાર્યે પોતાનો પુત્ર અશ્વત્થામા મૂંઝો એમ જાણી, ધર્મરાજને પ્રછય કે અશ્વત્થામા મૂંઝો કે ? ત્યારે ધર્મરાજએ કહ્યું હા, અશ્વત્થામા મૂંઝો ખરો, પણ નરો ઘા કુંજરો ઘા ॥ તે નર (દ્રોણપુત્ર) અશ્વત્થામા મૂંઝો અથવા અશ્વત્થામા નામક હાથી મૂંઝો તેની મને ખબર નથી. આટલું જાણીજેઠને પણ જુદું બોલવાથી ધર્મરાજનો રથ જે જમીનથી ઊંચો ચાલતો હતો, તે તરત જમીન પર ખેડે. હાલના કહેવાતા વિલાવિવારી નારિતકોને આ વાત એક પ્રવાહક સરખી લાગ્યા વગર રહેશે નહીં પરંતુ ધર્મથી ઉચ્ચ ગતિ ગદે છે અને અધર્મથી નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે એ સિદ્ધાંત છે. અર્થાત્ ધર્મ છૂટયો અથવા તે જેટલો છૂટે તે પ્રમાણમાં અધિગતિ માય છે. આનું નામ રાજનીતિ.

વ્યાપારનીતિ એનું નામ છે કે વ્યાપારમાં તોલમાં, માપમાં કે ફગવેલા બાવના દિસાજમાં જરાપણ ઓછું વધું ન લેવું કે ન આપવું તે તેમજ એક માત્ર જતાવેલા અને તેને બદલે ખીલે જાધી આપવો એ વ્યાપારમાં પણ અનીતિ ગણાય છે તેમાં પણ જરા પોતાના સ્વાર્થની છૂટ મૂકવી, અને તે પણ તેમ અપદ્ધ કરી દેવું એ ઉત્તમ વ્યાપારનીતિ.

આણત્રા હતા દેવાણુ કાંડુ એ વૈષ્ણવી અથવા વ્યાપારીની વ્યાપાર નીતિ ન હોવાય.

કામનીતિને શૂદ્રનીતિ પણ કહે છે, અને તે એ કે પોતાના ધણીનું જે રીતે ભણુ થાય, તે રીતે અગ તોડીને મહેનત કરવી જેનું અન્ન ખાણુ તે તરફ મન ગાળણુ. આજે તો “ ન્યા મળી રોટી ત્યા પક્ષા આજોટી ” આ શૂદ્રનીતિ આ આર્યાવર્તના ઊંચ વર્ણના પુરુષો પણ ગ્રહણ કરવા તત્પર થયા છે એ શૂદ્રનીતિ કામમૂલક હોય છે, એમા ધર્મનો વિશેષ વિચાર રહેતો નથી વૈષ્ય અને ક્ષત્રિયો જે એની નીતિ વાપરે તો તે શૂદ્રનીતિ ગણાય છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ કામમૂલક નીતિ ઊંચ વર્ણ તો કદી પણ ન જ વાપરવી જોઈએ આજકાલ તો મોટી મોટી દૈનિક કામના જેવી કે બેરિસ્ટર થવાની, ડોક્ટર થવાની, ઇન્જનેર થવાની અથવા તો કેવળ મોળ મારવા માટે ગમે તે પરદીપમા, પછી ભલે ત્યા વર્ણધર્મ સાચવવાની ગોઠવણુ હોય કે ન હોય, તો પણ જે નય અને ત્યા તેણે માસમંદિરાનું ખાનપાન કર્યું નથી, એટલુંજ ફક્ત ગમે તે ઊંચવર્ણમાં જન્મેલો પોતાને મોટે ઘોડી દે, તો તેને માટે જોઈએ તેવું પ્રાપશ્ચિત (પછી તે સાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ કે ન હોય ?) કાઢી આપવા માટે શ્રીધારકાની ગાદીના હાલના નવા શ્રીશંકરાચાર્યજી જેવા ધર્મગુરૂ તૈયાર છે ! ન્યારે ધર્મગુરૂની ગાદીને દીવાલનાર ધર્માચાર્યો, અને તે પણ સંન્યાસાશ્રમ સ્વીકારવાનો સરસ્વર ધરનાર ન્યારે શૂદ્રનીતિની છૂટ ઊંચ વર્ણના આર્યો માટે દોષ પણ જાતના પાકા પુરાવા મેલવા પ્રગર આપી દે, ત્યારે “ લોભી ગુરુ અને લાભચુ ચેલા ” જેવી દેશની દુર્દશા થાય એમાં શી નવાઈ ? આજે તો, તે તે વર્ણોના મૂળ ગુણો અભિવ્યજક નથી થતા તેનું કારણ બીજું કઈજ નથી પણ તેઓ નીતિમા પણ ઉતરતા છે. દૈનિક કાલ નીતિ વગર વદી પણ પ્રાપ્ત થતો નથી, અને અલૈકિક કાલ તો ધર્મનીતિ વગર દોષને પણ પ્રાપ્ત થયો નથી, થતો નથી અને થવાનો પણ નથી રાજનીતિમા પોતાના ઘોડાકે અર્થ કે કામનો ભોગ આપવાનું હોય છે, પરંતુ ધર્મનો ભોગ આપવાનું દોષ પણ ધર્મનીતિમા મળશેજ નહિ માટે જે આર્ય-ભાષ્યો પોતાની ખરી ઉન્નતિ કરવા ઇચ્છા રાખતા હોય તો, તેમણે ધીમે ધીમે કામચારી કે કામવાદી ન થતા નીતિ અને ધર્મરૂપી લગામથી પોતાની ઈદ્રિયોરૂપી ઘોડાને પોતાના કબજામાં રાખતા રીખવાની જરૂર છે નહિ તો એ ઘોડા એવા ઊંઢાંછલાં છે કે, તે ફેંદરૂપી ગાડીને ગમે તે ખાડામાં ઉતારી તેના અકાળે ચૂરેચૂરા કરી નાખશે. પરમેશ્વર પણ નીતિમાનને સદાય કરે છે “ નીતીની શીખામણી ” એ નાનકડા પુસ્તકને મધાળે એજ અર્થસૂચક નીચેસો દોહરો મુક્યો છે —

“ નીતિથી વર્તે જનો, તેની પૂરે આશ,

નીતિ વણુ રજાની મરે, પડે પાપની પાશ. ”

પરોપકાર.

(પડિત શ્રી ગદ્દલાલજીના આપણને સાર)

મનુષ્યને આ લોક અને પરલોકમાં અત્યુત્તમ સુખ સપાદન કરાવનારૂં ખરૂં સાધન પરોપકારજ છે. પરોપકાર તન, મન અને ધનથી કરી શકાય છે જેવી રીતે આપણે પોતાના દુઃખનું નિવારણ કરવા તત્પર થઈએ છીએ, તેવીજ રીતે આપણાથી બની શકે તેમ પારકાના દુઃખનું નિવારણ કરવા તત્પર થવું જોઈએ. જે મનુષ્ય પારકાના દુઃખ મટાડે છે, તે પરોપકારી કહેવાય છે. તેથી મનુષ્ય માત્રે પોતાના શરીર ઉપરથી પારકાના સુખદુઃખનું હરહમેશાં અનુમાન કરતાં શીખવું જોઈએ, કારણ કે એવી રીતે વર્તવાથી કંઈ પણ મનુષ્ય અન્ય મનુષ્યના દુઃખાદિ જાણી શકે છે અને તે જાણવાથી તેના ઉપાય પણ કરી શકે છે. દાખલા તરીકે આપણને ભૂખ લાગે છે ત્યારે જેમ ઉદરમાં વ્યથા તથા દાઝ પગ રિથિલ થઈ જવું આકુળવ્યાકુળ થાય છે અને ખીલું કંઈ પણ ન ગમતા કેવળ અન્ન તરફ લક્ષ્ય લાગે છે, તેમ સર્વ પ્રાણીને પણ થાય છે. અન્ન જળ મળવાથી તથા ટાંઠડકા વગેરેથી જેવું સુખદુઃખ આપણને થાય છે, તેવુંજ ખીજા પ્રાણીઓને પણ થાય છે. માટે સર્વને પોતાના શરીરના દૃષ્ટાંતથી સમાન જાણવા જોઈએ, તેથીજ ભગવાને ગીતામાં આજ્ઞા કરી છે કે —

આત્મૌપમ્યેન સર્વત્ર સમં પદ્યતિ ચોડર્જુન ।

સુખ વા यदि वा दुःखं स योगी परमो मतः ॥ ૬—૩૨

અર્થ — હે અર્જુન ! જે પુરૂષ પોતાના શરીરના દૃષ્ટાંતથી સર્વ પ્રાણીઓમાં સુખ અને દુઃખ પોતાના સમાન સમજે તેને પરમ યોગી જાણવો. આવી શ્રીકૃષ્ણપ્રમાત્માની સરળ આજ્ઞા હોવાથી શુદ્ધિમાન પુરૂષ પારકું દુઃખ જમતાડવાની ઈચ્છા પોતાના અંતઃકરણમાં જરૂર રાખવી જોઈએ. મનુષ્ય પ્રાણીનું નીચીનું મરણ બાદ કંઈ પણ ઉપયોગમાં આવતું નથી તે તરફ દૃષ્ટિ કરતાં એક કવીએ કહે તે કે —

व्यापारं, परोपकाराद्यन्यस्य धिक् मनुष्यस्य जीवितम् ।

હિસાબમાં જરૂર આવતું પદ્ધત્તેર્વાં સર્માન્યુપકરિષ્યતિ ॥

અને તેને ખાલે ખાત્ર કંઈ પણ પરોપકાર ન થાય એવા મનુષ્યના જીવિતને ધિક્કાર તેમાં પણ જરા પોતાના શરીર મરણ પામ્યા પછી કંઈ પણ ઉપયોગી થતું નથી. પરોપકાર એ ઉત્તમ વ્યાપારનીતિ, મનુષ્યને પુણ્યવાન ગણવા જોઈએ, કારણ કે તેઓ કેવળ પ્રાચીન આર્યવર્તના રવદન વગેરે અનેક લોકોપકારી કામો સિદ્ધ કરી આપે વ્યાપારઅર્થે ગમે તે દેશપર્યટન કરી પણ મનુષ્યના ઉપયોગમાં આવે છે.

આ પરથી એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે કે મનુષ્ય પ્રાણીથી પોતાના આયુષ્ય સુધીજ કાંઈ પણ પરોપકાર થઈ શકે તેમ છે. માટે દરેક મનુષ્યની દ્રષ્ટિ છે કે પોતાનાથી બની શકે તેવી રીતે અને તેટલા અશક્ત પણ પરોપકાર કરવો જોઈએ, કારણ કે મનુષ્યનું શરીર તો પાછળથી પશુની માફક ઉપયોગી થાય છે નથી. પશુચર્યાથી મનુષ્યના અનેક કાર્યો સિદ્ધ થઈ શકે છે. માટે પરોપકાર સંદેહ પ્રસૂતને તૃણથી પણ અધિક અધમ ગણવો જોઈએ. આ સદૃશિયા લોકો સર્વ પદાર્થોમાં તૃણને ધણજ દલકું ગણે છે, પરંતુ એજ તૃણથી ગાય, બે ત, બળદ, ઘોડા વગેરે જનારોનું જીવન થાય છે અને તે દ્વારાજે લોકોપયોગી ઘણાંક કાર્યો પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ જ્યારે ખરેખરા રહુમા તરવારની ઝડાઝડી ઉડી ચડી હોય છે, તે વખતે પણ બીકણ અને કાચર લોકને ઉવિતતાન બક્ષાનાનાં ખંડ સાધન તૃણ થઈ પડે છે. અગાઉ જે કાંઈ પણ કાચ મનુષ્ય મુખ્યમાં ધાસનું તરણ લઈ શરણ આવતો ત્યારે જ પશુઓ કદિપણ તેને મારતા નહોતા. એટલુંજ નહીં, પણ પોતાનાથી બની શકતી દરેક મદદ આપી તેને ઉવિતતાન બક્ષતા હતા. આથી તૃણ (ધાન) પણ પોતાનાથી બનતો પરોપકાર કરવામાં વજાત પડતું નથી એમ સિદ્ધ થાય છે. માટે મનુષ્યોએ પશુચર્યાની પૂર્ણ કૃપાનું પાત્ર થવા પરોપકારના કામમાં બરોબર કમ્મર કસવી જોઈએ. આર્યધર્મશાસ્ત્રના એવા સિદ્ધાંત છે કે જેમ કરોળીઓ પોતાના શરીરમાંથી જાણુ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ ઈશ્વર પણ સ્વધર્મજાનુસાર પોતાનાજ સ્વરૂપમાંથી સર્વજ્ઞ જગત્ પ્રગટ કરે છે જેમ અગ્નિમાંથી છૂટા દેખાતા તણખાઓ અગ્નિનાજ અંશ હોય છે, તેમ જીવ માત્ર ઈશ્વરનો અંશ છે. સર્વ પદાર્થને મૂળથી ઉત્પન્ન કરનાર કેવળ ઈશ્વરજ છે, તેથી ઈશ્વરે ઉત્પન્ન કરેલા અન્ન, વસ્ત્ર, દ્રવ્ય વગેરે સર્વ પદાર્થો લોકમાં અને ધર્મશાસ્ત્રમાં બતાવેલી નીતિ મુજબ ઈશ્વરાત્મક સર્વ જીવોના ઉપયોગમાં લાવવાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કારણ કે સંપૂર્ણો ન પત્તિ મળવાનું મુખ્ય કારણ ધર્મને ગણે છે અને ધર્મ વગર ઐહિક કે પારલૌકિક સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી. પરોપકાર એ પણ ધર્મનું એક પ્રધાન અંગ ગણાય છે. તેથીજ એક ધર્મને કહ્યું છે કે —

પિયતિ નદ્ય સ્વયમેવ નામ સ્વય ન જાદતિ ફલ્લાનિ વૃક્ષા ।

નાડદન્તિ સસ્ય જલુ ઘારિવાદા પરોપકારાય સર્તાં વિમૂલય. ॥

અર્થાત્-નદીઓ જાતે જાણ પણ પાણી પીતી નથી, તથાપિ લોકોપયોગ સાદું દુગ્ધરો બપોરે લાઓ મણુ પાણીને તાણીને ચાલે છે, વૃક્ષો પોતે ફળ ખાતાં નથી, પરંતુ તેથી લોકોની ભૂખ ભણે છે. વાદળોમાં પોતે અન્નનો એક પણ દાણો ખાતા નથી પરંતુ જગતના જીવન માટે જળપૃથ્વી કરી જનોને જવાડે છે, સત્પુરુષોની અમૃદ્ધિ અને કૃતિ સમયાનુસાર પરોપકાર સારજ હોય છે કોઈ

પણ મનુષ્ય, માતાના પેટમાંથી પૈસાનો પોટલો સાથે બાંધી લાવતો નથી પરંતુ
જ્યારે અદિતી પાછો જાય છે, ત્યારે તો ઘણા વર્ષો સુધી અનેક પુત્રો
કરીને હુટપુટ કરેલા સરીરને પણ છોડી આવતો થાય છે, તો પછી ધન, ભવન
વગેરે શી રીતે સાથે લઈ જાય ? ખરી રીતે જોતા તો મનુષ્ય પોતાની સાથે
પાપપુણ્ય શિવાય બીજું કંઈ પણ લઈ જઈ શકતો નથી તેટલું છતાં પણ મનુષ્ય
ઈશ્વરી નિયમ પ્રમાણે મળેલા ધનાદિને માથા મોઢથી માડ માડ માની બેસે છે
અને ખ્યાલી દવાઈ વિચારો કરી મિથ્યાભિમાન છોડતો નથી ખરું વિચારી જોતાં
સ્પષ્ટ સમજાય છે કે ઈશ્વરેજ ઉત્પન્ન કરેલા અને તેણેજ આપેલા દ્રવ્ય વગેરે
પદાર્થો ઈશ્વરનાજ ઉત્પન્ન કરેલા સર્વ પ્રાણીઓના ઉપયોગમાં આણવા જોઈએ,
પણ તેવા વિચારવાળા આજે સૃષ્ટિમાં મળવા અતિ દુર્લભ છે મનુષ્યે જેટલું
પોતાના પેટમાં ખવાય તેટલુંજ પોતાનું સમજવું જોઈએ છે જો કે ધરમાં
હજારો મણુ દાણો અને લાખો રૂપિયા પડ્યા હોય તો પણ તે એકદમ ખાઈ
શકાતા નથી, તેમજ અત વખતે પણ સાથે લઈ જવાતા નથી, માટેજ શ્રીમદ્
ભાગવતમાં કહે છે—

યાવઙ્ગિયેત જઠરં તાવત્સર્વં હિ દેહિનં ।

અધિક યોડમિમન્યેત સ સ્તેનો દણ્ડમર્હતિ ॥

અર્થ —જેટલાથી પેટ ભરાય તેટલા ઉપર તે મનુષ્યની સત્તા છે અધિક
ઉપર જે વૃથા અભિમાન બાધે તે ચોર દડને યોગ્ય થાય છે આથી સર્વ મનુષ્યે
સમજવું જોઈએ કે સ્વ ઉદર ભરાય, તેથી અધિક વસ્તુ ઉપર માયાની નજરે
જોતા અભિમાન બધાય છે કે આ સર્વનો માલિક હુંજ છું, પરંતુ તે સર્વ વૃથા
હોવાથી તેવા ખ્યાલી અભિમાન તરફ ન દોરાતા, સ્વશ્રેય માટે ઈશ્વરી આજ્ઞાનુ-
સાર પરાપકારયે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ છે. કારણ કે લક્ષ્મી તથા યૌવન
કાર્ણાતરે જરૂર નાશ થવાના છે તેથી એક કમિએ કંઈ છે કે—

ધનાનિ જીવિતં ચૈવ પરાડયે પ્રાણ ઉત્સૃજેત્ ।

તન્નિમિત્તો ઘર ત્યાગો વિનાશો નિયતે સતિ ॥

અર્થ —ધન તથા તેવુંજ કામ પડે તો જીવન પણ અનેક લોકોના ઉપકાર
માટે શુદ્ધિમાન લોકો છોડે છે, કારણ કે એક ક્ષિપ્રે શરીર અને દ્રવ્યનો નાશ તો
જરૂર થારો એમ નિશ્ચય છે, તેથી સર્વત્ર ઈશ્વરરૂપતા જોઈને પરાપકાર માટે
દ્રવ્ય વગેરે વાપરવું ઉચિત છે

આધુનિક શ્રીમાનો તરફથી હાલમાં જેટલા અશે પરાપકારયે દ્રવ્યનો ઉપ-
યોગ થાય છે, તેનાથી અધિકારે બાવલા, ટી, ઇવનીંગ, અને આદિટરતુન પાર્ટીઓ

તથા અક્ષરોના પૃછડા મેળવવા માટે દ્રવ્યનો વધુને વધુ જે ઉપયોગ થતો જાય છે, એ ઘણું જ શોચનીય છે, કારણ કે આવશ્ય વગેરેના ઉપયોગમાં વપરાતી લક્ષ્મી કંઈ ચિર પગેપગરાયે જતી નથી, તેમજ તેથી કંઈ પણ પુણ્ય પ્રાપ્ત થતું નથી, તે કરતાં તો ભૂખ્યાને ભોજન, તરમ્યાને વળ, વસ્ત્રહીન દીનને વસ્ત્ર, વિદ્યારહિતને વિદ્યા, ગેરીને દવા આપવાના કાર્યમાં લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરવા તન્મ આધુનિક આર્ય શ્રીમાનો લક્ષ સખતા શીખે કે જેથી ગરીબોના દુખનું નિવારણ થઈ તેઓનું પોતાનું પણ શ્રેય યાય એવી સન્મતિ આપવા સર્વેશ્વર પરમાત્મા પ્રત્યે અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ

પરમેશ્વર પ્રાપ્તિનાં વેદોક્ત સાધનો.

૨ તપ.

પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ (સુક્તિ) મેળવવાનાં જે જે સાધનો વેદમાં કહ્યાં છે, તેમાં સત્ય એ પ્રથમ સાધન છે તેનું વર્ણન પ્રથમ વર્ણના ચોથા અંકમાં (પૃષ્ઠ ૬૧) આપ્યું છે હવે બીજી સાધન જે તપ તેનો વિચાર કરીએ કાયિક, વાચિક અને માનસિક ત્રિવિધ તપ છે વેદમાં કહ્યું છે કે:—

તપસા દેવા દેવતામગ્ર આયન્તપસઃ ઋષયઃ સુવરન્વચિન્દન્તપસાસ-
પત્નાન્પ્રણુદામાપર્તાસ્તપસિસર્વે પ્રતિષ્ઠિત તસ્માત્તપઃ પરમ વદન્તિ ॥

કાયિક તપ એટલે કૃષ્ણ, ચાંદ્રાયણ, એકાદશી વગેરે મતો વડે ઇદ્રા-
દિક દેવતાઓને દેવપાત્ર મળ્યું છે માનસિક તપ એટલે આલોચન વડે
મોટા મોટા ઋષિઓએ સ્વર્ગ મેળવ્યું છે હાલ પણ વાચિક તપવડે
આપણે શત્રુનો નાશ કરીએ છીએ. માટે તપને આધારે સર્વ રહ્યું છે.
માટે તપને પરમસાધન કહે છે

આનુ વધારે સ્પષ્ટીકરણ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના ૧૭ મા અધ્યાયમાં
શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માએ પડે ક્યું છે

કાયિક તપ.

દેવદ્વિજગુરુપ્રાણપૂજનં શૌચમાર્જવમ્ ।

બ્રહ્મચર્યમહિંસા ચ શાત્રેય તપ ઉચ્યતે ॥ ૧૪ ॥

દેવતાઓ, દિવ્ય, શુર્યો અને પડિતોનું પૂજન કરવું, પવિત્રતા રાખ-
વી, સરલતા, બ્રહ્મચર્ય અને અહિંસા એને કાયિક તપ કહે છે

વાચિક તપ.

અનુદ્વેગકરં વાક્યં સત્યં મિચ્છિતં ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યાસન ચૈવ વાઙ્મયં તપ ઉચ્યતે ॥ ૧૫ ॥

સાલળનારને ઉદ્વેગ ન થાય એવું, સાચું, ખારૂ લાગે એવું, અને તે પ્રમાણે વર્તન કરે તે તેનું હિત થાય એવું જે વચન તે તથા વેદાદિક પોતાને નિત્યપાઠના અધ્યોનો અભ્યાસ એને વાચિક તપ કહે છે.

માનસિક તપ.

મન પ્રસાદ. સૌમ્યત્વ મૌનમાત્મવિનિગ્રહ ।

ભાવ સન્નિવૃત્તિત્યેતત્તપો માનસમુચ્યતે ॥ ૧૬ ॥

મનની પ્રમનતા, સૌમ્યતા, મનન, મનનો વિશેષ કરીને નિગ્રહ અને ભાવની અત્યંત શુદ્ધતા એને માનસિક તપ કહે છે

જે રીતે ઉપલા ત્રિવિધ તપો છે, તેજ પ્રકૃતિના શુભોવડે અને કૃપાના ભેદથી સાત્ત્વિક, રાજસ અને તામસ એમ ત્રિવિધ થાય છે તે પ્રકાર પણ ગીતામાં તેજ રથળે દર્શાવ્યો છે

સાત્ત્વિક તપ.

શ્રદ્ધયા પરયા તપ તપસ્ત્ત્રિવિધ નરે ।

અફલાકાંક્ષિભિયુક્તે સાત્ત્વિક પરિચક્ષતે ॥ ૧૭ ॥

કોઈ પણ બાતના કૃપાની કામનાથી રહિત પુરૂષે પરમ શ્રદ્ધાવડે ઉપર કહેલું (કાચિક, વાચિક, માનસિક) ત્રિવિધ તપ જે તપણુ તે સાત્ત્વિક કહેવાય છે

રાજસ તપ.

સત્કારમાત્મપૂજાર્થ તપા દમન ચૈવ યત્ ।

ક્રિયતે તદિદં પ્રોક્ત રાજસ ચલમધુચમ્ ॥ ૧૮ ॥

કોઈ મારો સત્કાર કરે, માન આપે, પૂજ્ય ગણે એવી લાલસાથી નક્કી દલ (ઢાંગ સોગ) થી જે (ત્રિવિધ) તપ આ લોકમા કરે છે, તે રાજસ કહેવાય છે અને તેનું કૃપા ચલિત અને અનિશ્ચિત છે

તામસ તપ.

મૂઢગ્રાહેણાત્મનો યત્પીડયા ક્રિયતે તપ ।

પરસ્પ્રોત્સાદનાર્થ વા તત્તામસમુદાહનમ્ ॥ ૧૯ ॥

જે પોતાના પડને પશુપેઠે પીડે અને વગર વિચારે મૂઢ બનીને શાસ્ત્ર વિધિથી રહિત, બીજાને પીડા કરવા માટે જે તપ કરે છે, તે તામસ તપ કહેવાય છે

આ ઉપરથી માલમ પડશે કે જે તામસ તપ છે, તેથી તો પોતાને તથા પરને બેઉને આ લોકમાં ખીડા થાય છે રાજસ વડે આ લોકમાં બીજા અજ્ઞાની જનો છેતરાઈને થોડા વખત સૂધી માનખાન આપે છે અને ત્યારે તેનો ઢાંગ ખુલ્લો થાય છે, ત્યારે તે માનખાન મેળવનારને પાછો ફીટકાર પણ કરે છે પરંતુ જે સાત્ત્વિક તપ છે, તેજ ઈશ્વર પ્રાપ્તિનું ખરૂં સાધન છે.

જગત્માં પણ આપણે જોઈએ છીએ કે કોઈ સાવકાર કે દુકાનદારને પોતાનાં ધીરેલાં નાણાં, દેવાદાર ધણી વાચદાસર પહોંચાડાવતો નથી ત્યારે તેને બારણે બેસી ગમે તેવા અઘટિત વચનો સંભળાવે છે, તેથી પણ નાણાં વસુલ ન થાય, ત્યારે કોઈમાં ક્રૂરતા કરી વસુલ કરે છે આ રાજસ કર્મ કહેવાય. તેમ કોઈ ભીખારીને ભીક્ષા ન આપે ત્યારે તે તેને બારણે લાંઘવા બેસે છે, તેથી કંટાળીને ઘણા ગૃહસ્થો કે દુકાનદારો ભિક્ષુકને અન્ન, વસ્ત્ર કે ધન આપે છે આ રીતે લેવું તે તામસ કર્મનું કૃણ છે સાત્ત્વિક તપમાં તો પોતાના ગરીબનેજ શાસ્ત્રવિધિ મુજબ તપાવવું તથા પોતાના મનથી શાસ્ત્ર ઉપર શ્રદ્ધા રાખી આ વિશ્વનું આલોચન કરવું તેની ગણના કરી છે. એકાદશી વગેરે વ્રત છે, તે સાત્ત્વિક તપશ્ચર્યામાં ગણાય છે તેથીજ કહ્યું છે કે—

તપ इति तपोनान्ननात्पर यदि पर तपस्तदुर्ध्वं
तदुराधर्षं तस्मात्तपसि रमन्ते ॥

ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે એકાદશી વગેરેનો ઉપવાસ કરવો કેમકે અન-શન (ઉપવાસ) કરતાં ચઢિયાતું બીજું કયુંક તપ નથી જે કે એ તપમાં ભૂખનું દુખ સહેવું પડે છે, તથાપિ તે શાસ્ત્રોક્ત હોવાથી મહાત્માઓ આનંદ પૂર્વક કરે છે અને બીજાઓ વિકલ્પથી કરે છે એવાં તપથી દેહ શુદ્ધ થાય છે. વૈદિક નજરે જોતા પણ પદર દિવસે આવતી એકાદશીનો ઉપવાસ શરીરની આરોગ્યતામાં અતિ સહાયકારી થઈ પડે છે આજના સ્વાર્થમય શિક્ષણના અભ્યાસીઓએ તો, એકાદશી વ્રતમાં “ એક પથ ને દો કાજ ” જેવો લાભ હોવાથી તે લાભદાયી કાર્ય કરવા તત્પર થવું જોઈએ શુદ્ધ દેહવડે શાસ્ત્રોક્ત કર્મો કરવાથી ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે, શુદ્ધ ચિત્તે શાસ્ત્રોનું આલોચન કરવાથી ખરૂં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્ઞાનપૂર્વક લક્ષિત કરવાથી પરમાત્માની પ્રાપ્તિ (સુક્ષ્મ) મળે છે, માટે તપ એ ઈશ્વર પ્રાપ્તિનું બીજું

સાધન વેદમા કહ્યું છે પરંતુ તે શુદ્ધ ભાવથી કરવું જોઈએ. ધર્મમાં ભાવશુદ્ધિ એ મુખ્ય છે. માટેજ શ્રીમહાભારતના પહેલાજ અધ્યાયની સમાપ્તિમાં કહ્યું છે કે—

તપ નિર્મળ સાધન ગણાય છે, વેદાધ્યયન નિર્મળ સાધન ગણાય છે, સ્વાભાવિક વેદોક્ત વિધિ એ નિર્મળ સાધન ગણાય છે, તથા હુકથી શિલોચ્છવૃત્તિથી આજીવિકા કરવી એ પણ નિર્મળ સાધન ગણાય છે, પરંતુ ઉપર કહેલા તપ વગેરે જો શુદ્ધભાવ રહિત કર્યા હોય, તો તે શુદ્ધ સાધન ગણાતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ ઉલટું પાપપ્રદ થઈ પડે છે. માટે ધાર્મિક કર્મો કરતાં પણ પરિણામનો વિચાર આવશ્યક છે અને તે માટે સર્વેએ પ્રથમ શાસ્ત્રાધ્યયન કરવું જોઈએ.

શ્રીમહાભારતના બીજા સ્કંધના ૯ મા અધ્યાયમાં “તપ” એ મુખ્ય સાધન વિષે કહ્યું છે કે, જગતના પરમશુદ્ધ આદિદેવ લગવાનું પ્રજ્ઞા પોતાના કમલાસન ઉપર બેસીને, જગત્ ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છાથી વિચાર કરવા લાગ્યા, પરંતુ તેથી જગતની રચના થઈ શકે તેવો કોઈ સત્યવિચાર તેમને સૂઝ્યો નહિ. આ પ્રમાણે સૃષ્ટિ રચનામાટે વિચાર કરતા કરતાં, એક દિવસ પ્રજ્ઞાએ સ્પર્શ અક્ષરોમાનો* સોળમો (૮) અને એકવીસમો (૫) એ બે અક્ષરો અર્થાત્ તપ પાણીમાંથી બે વાર ઉચ્ચારતા સાંભળ્યા

હે રાજન્! જે તપ નિષ્ક્રિયન પુરુષોનું ધન કહેવાય છે. “તપ, તપ,” આવો શબ્દ પાણીમાંથી આવ્યો, તે સાંભળીને તેનો વક્તા કોણ હશે? તે જાણવા પ્રજ્ઞાએ દિશાઓ તરફ નજર કરી, પણ ત્યાં બીજા કોઈને ન દેખવાથી, તે પોતાના આસન ઉપર બેસીને જાણે કોઈએ પ્રત્યક્ષ તપ કરવા માટે ઉપદેશ કર્યો હોય તેમ, તેમણે “તપ પોતાનું હિતકારી છે” એમ માનીને તપશ્વર્યા કરવાનો વિચાર કર્યો. પછી તપ શબ્દનો અર્થ જાણવામાં સફળ જ્ઞાનવાળા, પ્રાણ, મન, સંનિદ્રિય, અને કર્મોદ્રિયનો વિનય કરનારા, તપશ્વર્યા કરનારાઓમાં મહા તપસ્વી એવા પ્રજ્ઞાએ મનની વૃત્તિને એકાગ્ર કરી, દેવતાના હુજાર વર્પસૂધી સર્વ લોકોને પ્રકાશ કરનાર તપ કર્યું, તેથી તેમને વૈકુંઠલોક તથા શ્રી પુરુષોત્તમનાં દર્શન થયાં માટે તપ એ મુખ્ય સાધન જગદ્ગુરુ પ્રજ્ઞાએ લોકશિક્ષા માટે કરી બતાવ્યું છે.

શાસ્ત્રી ચિન્નવાચાર્ય વલે

સનાતનધર્મ મહાસભા, પ્રયાગ

પૌષ શુદ્ધ ૧૩ સોમવારથી ગાયત્રી પુરસ્કરણ તથા મન્ત્ર સ્તોત્ર પાઠ શીર થયો અને પૌષ વદ ૭ મહારત્રનો આરભ, મહામહોપાધ્યાય પડિત શિવકુમારની અધ્યક્ષતાથી થયો હતો. પૌષ વદ ૧૦ “ મહાસભા ” નું કામ ચાલી, નવ નિવેસે પૂર્ણ થયું હતું.

પ્રથમદિન--હરિભક્તિ પ્રસાદથી રામચંદ્રશ્રુવા આંદબકરનું પ્રથમ હરિકીર્તન, ગોવર્ધન મઠ (જગન્નાથ પુરી) ના શ્રીશકરાચાર્યની પધરામણી પડિત મન્ન મોહન માલરીયાનું પ્રાથમિક ભાષણ. પં માલવીયાએ કહ્યું કે દર ૧૨ વર્ષે થનારા આ કુલ મેળામા લક્ષ્યાવધિ સાધુસતો, વદનીય સત્યુક્ષો, હજારો વિદ્વાન પડિતો, એ કડો ગળ મહાગળઓ, અને અગણિત ધાર્મિક સદ્ગુણીઓ અને ત્રિવેણીઆન માટે મળે છે તેઓના મેળાપનો અપૂર્વલાભ સર્વને મળે, વિદ્વાન પડિતો અને મહાનુભાવ સાધુસતોના દર્શન થાય, અને હાલની આપણી સ્થિતિમા તેઓ તરફથી ઉપદેશામૃતનું પાન આપણને કરાવાય, એવા અનેક પરિત્ર હેતુથી આ સભા ભરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. તે પ્રમાણે ઇગિદ્ધપાથી આજનો શુભનિ આની મળ્યો છે. પૂર્વકાળનો ઇતિહાસ જ્ઞેતા આવા પવિત્ર મેળામા ધર્મોપદેશ કરવાનો ધારો હતો. આ પહેલાં પણ અનેકવાર આના કુલમેળા ભરાયા હશે, પણ આજે હિંદનો ભાગ્યોદય જાણવો જોઈએ, કે આવો યોગ આ વેળાએ આવી મળ્યો છે. પૂર્વે આવોજ ધર્મગ્યાનીનો કાળ હિંદુ પર આવ્યો હતો, પરંતુ તે વખતે થીલગતપૂજ્યપાદ શ્રીશકરાચાર્યશ્રી એ તે વખતે વહ્યાશ્રમ ધર્મનું સંગ્રહણ કર્યું હતું. હાલ એવાજ અધર્મપ્રવર્તક સમયમાં આપણે પ્રસાદા છીએ એ ગિચિત કાયમ રહેશે તો સર્વથા હિંદની વિરોધ અવનતિનું કારણ થશે જેમ ધનુ ગ્રેષ્ઠકર નથી, માટે અને મળેલા વિદ્વાન, સાધુમત, આચાર્ય એમની પામે અમે એજ સિદ્ધા માગીએ છીએ કે, અમને ધર્મોપદેશ રૂપી અમૃત પાન કરાવો અને અમને ધર્મમાર્ગ દર્શાવો. જે રીતે માતાપામે બાલક માગે છે, તે રીતે અમે અનન્યભાવે યાચીએ છીએ. અમારા સુદેવવી આટલે લાગે સધી, ખરી દાંદમા, મદ્રાસ, મૈસુર, પબન, કલકત્તા, કાલાપુર, શૃંગેરી, પુના, દુબલી, પદરપુર મુંબઈ વગેરે અનેક ગામોથી અનેક સપ્રત્યક્ષ મોટા વિદ્વાનો અમારાપર અનુગ્રહ કરવા માટે ખાસ અત્રે આવ્યા છે. ખીણ આનંદજનક વાર્તા એ છે જે શ્રી શૃંગેરી મઠના શ્રીમાન શકરાચાર્યશ્રી સભા ઉપર અનુગ્રહ કરવા માટે એક આવીર્વાદ પત્ર તથા પાઠકા મોકલેલ છે (એ સરકૃત પત્ર સભામા વાંચી સભાજીઓ) અને પછી સભાનું અધ્યક્ષગ્ધાન શ્રી ગોવર્ધન મઠના શ્રી શકરાચાર્યશ્રીને સુગોચિત કરવા વિનંતિ કરી.

એ વિનિતિને પડિત શિવકુમાર શાસ્ત્રીએ અનુમોદન આપ્યું અને અધ્યને સ્થાનાપન યર્ષ દૂકમા ઉપદેશ આપ્યો. પછી ખીજ વક્તાઓના ભાષણો યર્ષ ગરે જા વાગે સલા અગ્રખાત્તર્યર્ષ

દિ. ૨ જો.—મહામહોપાધ્યાય પ. ગિવકુમાર શાસ્ત્રીનું “દૃશ્યસ્વરૂપ તેની વ્યાપકતા” એ વિષયપર દોઢ ડહાડ વ્યાખ્યાન થયું અને દરેક નમનમાં “મનાતન ધર્મસલા” તથા “બ્રહ્મચર્યાશ્રમ” ની સ્થાપના કરવાનો હંગવ તેમણે સલામા મુક્યો. તેને પતિયાળાના પડિત શ્રીકૃષ્ણ શાસ્ત્રી તથા પડિત દીનસ્યાળુ ગમાંએ અનુમોદન આપ્યું.

દિ. ૩ જો — પૂર્વ દિવસનો હંગવ પામ કરવા ભાપણો થયા. શ્રીમત્ વિદ્યા નર્મિદ ભાગતી સકેશરનું “શ્રી મચ્છકરાચાર્ય હવનચત્રિ” એ વિષયપર સરકૃત વ્યાખ્યાન થયું. પછી ગામેગામ મલા સ્થાપવાનો હંગવ સર્વાતુમતે પાસ થયો. અને કાશીમાં “માર્વજનિઃ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ” સ્થાપવાનું ક્યું. તે માટે એક બ્રહ્મચારીએ તથા બનકીમાઈએ જો મો રૂપીઆ તત્કાલ આપ્યા.

દિ. ૪ થો.—પડિત મન મોદન માળવીએ “રાષ્ટ્રીય હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલય (University) સ્થાપવાનો હંગવ મુક્યો. અને એને અનુમોદક ભાપણો થયા.

દિ. ૫ મો.—પૂર્વ દિવસનો હંગવ પામ થયો અને કેટલાક મુદ્દઓએ દીપમાં નાણાં ભગવાની કમુલત આપી.

દિ. ૬ થો.—આ બેકકમા “ભાગ્યધર્મ મહામંડળ” ના પ્રમુખ શ્રીદરભંગા નરેશ પધાર્યા હતા. તે વગેરે વિદ્વાનોના વ્યાખ્યાન થયા. મુબઈના આગાખાને વિશ્વવિદ્યાલય માટે ૫૦૦૦ રૂપીઆ આપવા ડમુલ કરવા સબધી મો ગોખસે એ લખેલો પત્ર વચ્ચાશે.

મૈસુરના એક શાસ્ત્રીએ હમણા કાગળપત્રે પરદ્વીપગમન કરનાગને પ્રાયશ્ચિત આપી સ્મૃતિમાં દાખલ કરવાની હુક હોવી જોઈએ, એવો અભિપ્રાય જણાવ્યો. તેનું પ્રાચીન નાસ્ત્રી પડિવાએ ખડન ક્યું. પડિત દીનસ્યાળે કહ્યું કે બ્રાહ્મણથી આ જાળમા પણ પરદ્વીપગમન યર્ષ ગકે નહિ. ” જયપુરના મહાગભાએ સ્તો ખુલ્લો કર્યો છે, પણ તેઓ ક્ષત્રી છે. તથા યથાર્થ ધર્મ આચવીને ગયા હતા, માટે તેનો દાખલો સર્વ સાધારણ મનુષ્યને લાગુ પડતો નથી. તથાપિ આ વિષયનું હાલ કંઈ પ્રયોજન નથી ખીજે પ્રસંગે એ ખાસ વિષયપર વિચાર ચત્ર વચામા આવશે એમ જણાવી એ તરંગી વિષયને બંધપાડી દીધો.

દિ. ૭ તથા ૮ મો.—એ જ દિવસ “ભાગ્ય ધર્મમહામંડળ” ના તથુર સલાયદ સા શ્રી કાશીમાં “હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલય” સ્થાપવાનો હંગવ પ્રાસ થયો તથા તેમાટે કેટલું નાણું દીપમાં ભરાયું.

દિ. ૯ મો—અતિનિધિ રાણી મહાળીની સભા થઇ, તેમા “ સનાતન ધર્મસંગ્રહ ” અથ તૈયાર કરવા માટે કેટલાક રાણીઓની ઝમિદિ નીમાઈ આ અથનો જે કાચો ખરડો છપાયો છે, તેની એક પ્રત, મુખર્ષ વિદ્યાલક્ષ્મી પાંડ્યાના તરફના સભાના અતિનિધિ પડિત હરિજીતશર્મા મારફત અમને મળી છે જે પડિત શ્રીગદ્ગદાલલ ધર્મપુસ્તકાલયમા મૂકવામા આવી છે

ચાલુ ચર્યા.

કોટમાં કાગડાની કતલ.

હાલ કેટલોક સમય થયા પાશ્ચાત્યવામીઓને કઈ એવું હડખું લાગ્યું છે કે, જે કોઈ વસ્તુ તેઓની નજરમા ઉપદ્રવી ગણાય કે લાગલાજ તેઓ તે વસ્તુ પછી બસે તે જડ હો વા એતન હો પણ તેનો નાશ કરવોજ જોઈએ આવા જડ વિચારથી દોરવાઈ, કોઈ પણ નિર્દોષ પખી, પશુનો પ્રાણ લેતા બીજકૂચ અચકાતા નથી દાખલા તરિકે ઉદરને મરડીનું મૂળ સમજી ઉદરોનો નાશ કરવાનું કાર્ય આ આચાર્તમા ધમધોકાર ચાલુ થયું છે તેવીજ રીતે એક અંગ્રેજ ટ્રારપોર્ટરની નજરમા કાગડા ઉપદ્રવી જણાતા તેની સખ્યા ઘટાડવાનો એલાજ લેવાને લગતો રીપાર્ટ કરવા એક કમીટી અંગ્રે (મુખર્ષ) મ્યુનિસિપાલીટી તરફથી નીમાઈ હતી કમીટીએ કીવેલી બલામણ મુજબના ઇલાજ લેવાની દરખાસ્ત મી આર જે-કે ટે તા ૨૫-૧-૦૬ કોરપોરેશનની સભામા મૂકી હતી, પરંતુ તે વધુમતે રદ ગઈ હતી આથી મરીન-લાઇન્સ તરફ રહેનારા બેડેખાઓ તરફથી તા ૨૯-૧-૦૬ ને નિ બહુકા સહિત કાગડાઓની સામે ચડાઈ લઈ જવામા આવી હતી એની ખબર આપતા “ મુખર્ષ ગેઝેટ ” જણાવે છે કે મરીન લાઇન્સ અને રાણીના આવવાથી ધોળોતલાવ સૂધીના આખા એસપ્લેનેડ રોડના દરેક ઝાડ નીચે કાગડાઓ ઉપરાત એક બીવાડીની પણ લાસ પડી હતી. એક ખીડા દૂર કરના જતાં થોડા વખતને માટે ખીજી ખીડાને કાગર ધાડ લઈ જનારાઓએ જન્મ આપ્યો હતો, કારણકે આ નિર્દોષ પખીઓની લાસો ચોવીસ કલાક ઉપરાત રસ્તા ઉપર સડતી પડી રહેવાથી તે લતાપર અતિ દુર્ગંધ ફેલાઈ રહી હતી. આ પખી કેટલું ઉપયોગી છે તેનો એ ચડાઈ કરનારાઓએ જરાપણ વિચાર કર્યો હોય એમ અમને તો લાસતું નથી. સચિના નિયામકે જડ વા એતન પદાર્થ કઈપણ ઉપયોગ નગર પેલા કીધા છે એમ કોઈ પણ કહી શકશે ? હિંદુઓતો છેક પોતાના પશુના શ્રાદ્ધને દિને આ પખીને ખાસ કરીને

ખોરાક (કાગવાસ) નાખ્યા વગર રહેતા નથી આ દિદુગ્ધાનની પવિત્ર ભૂમિપર પાશ્ચાત્યવાસિઓ તરફથી પ્રથમ ઝાડપર ધાડ આવી, જગવો કપાયા. જેથી વર્ષાદની ઓછપ થવાથી દેશ દુષ્કાળના પગમા વારેધડીએ સપડાય છે. પછી પૂતરા અને ઉદરપર અને હવે કાગપર ધાડ આવી છે. આ રીતે તેઓની પ્રથિમા ઉપરથી જ છાતા પખીઓ પતી રહેશે એટલે પછી વાઘા વગેરે પશુઉપર અને કદાચ અસાધ્ય કે એપી રોગવાળા મનુષ્યને પણ ઉપરથી ગણી તેઓપર પણ આવો હવેલો પ્રયોગ કરે, તો તેમા નવાઈ ન કહેવાય. અરે !! ' અહિંસા પરમો ધર્મઃ ' પોકાગનાર આર્યસત્તાનોના આર્થોવર્તમા આ કેવો ગત્ય વર્તવા લાગ્યો છે !! પશુ આર્યધર્મ શાસ્ત્રનો એવો સિદ્ધાંત છે કે જે કોઈપણ પશુ આદિ હવની હયા કરે છે, તે પશુઆદિ હવ ખીળ જન્મમાં તેનું વેર લેવા જન્મે છે, માટે કોઈપણ પ્રાણીએ અન્ય હવની હિંમા ન કરની જોઈએ.

* * * * *

હોટલમાં હોઈધ્યાં—તા. ૩૧-૧-૦૬ ની રાત્રે તાજમદાલ હોટલમાં “ મોટાર યુનિયન ” નું દબદબા ભરેલું ખાણું ખવડાવનાનો તથા મોટાર ગાડીને માટે સખ્ત કાયદાની જરૂર નથી, એવા વિચારો દર્શાવવામાટે એક મોટો મેલાવડો થયો હતો. અમારી જણ પ્રમાણે હોટલમા પંચપીરીઆના ખાનપાનના જાહેર મેલાવડો આ પહેલોજ હતો. તે ખાનામા અમારા નીચલા દિદુ આગેવાન રાજા મહારાજ તથા શેરીઆઓ પણ સામેલ હતા, એમ તા. ૧-૨-૦૬ ના “ જાગ્રમશીદ ” પત્રથી માલમ પડે છે.

તીકારીના તથા રાજપીપળાના નામદાર મહારાજ, શેરી મૂળગજ ખટાઉ, નારણજી દારકાદાસ, જસ્ટીસ ચદાવરકર, દારકાદાસ ધરમશી, ગોવરધનદાસ, ગોકળદાસ તેજપાળ, આ. વિદુલદાસ દામોદર દાકરશી, ગોરધનદાસ ખટાઉ, ધરમશી મુરારજી, નરોત્તમ મુરારજી, એસ એમ તાગચદ, દામોદર લખમીદાસ ખીમજી, રપસિંગ મયુરાદાસ, લીલાધર સુંદરજી તથા ધરમદાસ ત્રિભોવનદાસ.

આ હોટલમા તેમજે ફળ ફુલ કે મેવો મીઠાઈ શું ખાણું અને શું પીણું અમર એમને એમ જાનિ વાતોના તડાકા મારી પાછા ફર્યા, અથવા ખાનપાન માટે ત્યાં કેવી ગોઠવણ રાખી હતી તે તો ત્યાં જનાર જાણે, પરંતુ દિદુ આગેવાનોનું આ પગલું ધર્મશાસ્ત્રથી જોતાં ઘણું અપરિત છે. દિદુઓએ કયા સ્થાનમાં ખાનપાન કરવું અને ક્યાં સ્થાનમાં ન કરવું એનો પિયાર રાખવાની બહુ જરૂર છે અને ત્યારે મોટા અને અગ્રેસરમાં ‘ અણાતા સદ્ગુરુઃ એવો વિચાર ન રાખે, ત્યારે ગતાનુમત્ સાધારણ વર્ગના રો રોપ દહાડવો ?

“ મહાજનો યેન ગતા સ પથ ” એ મહાજનો હવે અમારે કાને ગણવા ? હવે હિંદુઓનું હિંદુપણ કેમ ટકશે ? આવા પ્રશ્નોથી અમને મરહુમ કવિ કેશવલાલ ની નીચલી કૃતિ યાદ આવે છે —

(રાગ મરશીયા)

હાય હાયરે હિંદુપણ જાય હાલુ, બદ-પાટલને ધર્યાં યુરે —	હાય.
ધર્મ-કર્મ ન શુદ્ધ કોઈ ખાળે, ચંચા ચાતરી અવળે ચાળે,	.
અનાચારી થઈ ચિત્ત ખાળે રે,—	હાય હાય.
પાયખાનામા બીડીઓ પૂકે, પાન આવતા આવતા ચુકે,	
રીત ભાતને માળવે મૂકે રે —	હાય હાય
ચંચા ચિત્ત વિચાર ધૂરાંખી, તણ પાધડી પ્હેરી ટોપી,	
વરમાળ ઉદ્ધતાએ રોપી રે,—	હાય હાય.
ભુલો માથે ફિરગી જેવા, કરે સુદરીની એક સેવા,	
હોમ હૈયે હરામના હવા રે,—	હાય હાય.
નથી ચામડી ગોરી થાતી, બન્ધુ બીજુ બધુય વિદ્વાતી,	
ખરી રમ્યતા તો રહી જતી રે.—	હાય હાય
શિખા-સૂતરણા થયા વેરી, દુરાચારે લીધા ધર ઘેરી,	
કયા પાપના એ ક્ષણ ઝેરી રે,—	હાય હાય
મને તેવા નવા વેગ ધાલે, ચાહપાણી વિના નહિ ચાલે,	
‘ શુભોનિષ ’ કહિશ્ર આલે રે,—	હાય હાય
કાટ જાડીટ કાળે રંગે, અગ તાણીને બાધે તંગે,	
ફરે ફરવે જાનને સંગેરે,—	હાય હાય.
બળે જોલે વિદ્યાવતી જોડી, મળી તેવ તેવડની ટોળી;	
બધા દેશને તાખ્યો ટોળી રે,—	હાય હાય.
સત્યબોધનું બાવનું જેઠું, હડીલાછનું લાઠું પેઠું;	
ખાય એક બીજાનું એકું રે,—	હાય હાય.
સ્નાન-ધ્યાનની છે ધડી ઉઘી, પ્રાંતિ રાગ રંગ માથે રેલી,	
કરે કામિની સાથે કેલી રે,—	હાય હાય.
માઠ-પૂજન કયા સાંભરે છે ? શુભ-દોષથી દોષુ ડરે છે,—	
દેશ મેલીને દૂર ફરે છે રે,—	હાય હાય.
કોઈ શોધક થઈને બેસે, કોઈ પારખ પચમા પેસે,	
કોઈ હાકરને દિવ્ય ઠગે રે,—	હાય હાય

ગદ આસ્થા સહુની બિડી, થઈ શુદ્ધિ બધાની બૂડી,

ખરીવાત જણાવે જૂડી રે,—

હાય હાય.

રાજ્ય જેવું થતા જાયતેવા, નહિ ઓળખાય જાતે કેવા,—

કહ્યું માને ન અવળા એવા રે,—

હાય હાય.

પિયે ખારના ખાટા પાણી, બહુ બાટલીનાં ખૂચ તાણી

પડિતાર્થ પર ફેરવે પાણી રે,—

હાય હાય.

શબ્દ બોલવામા એક શરા, પિડ પાળવામા માત્ર પૂરા,

રનેહ-સબધ માહિ અધૂરા રે,—

હાય હાય

માત તાતનું માન ન રાખે, ધન યૌવન નીરમા નાખે,

અમે દીકું અમારી આખે રે,—

હાય હાય

ગમે તેનું બધું પપે છે, બંદે શર્મત આશ્ચર્યમ લેછે,

દામ દેવે થોવાને માખૂં એળે, હાય પાણીનાર ને રે —

હાય હાય

લાક એક બીજાપર દોળે રે,—

હાય હાય

ભીત ભૂલ્યા ન જાણે કોઈ, વાળ એળે અરીસા ભેદ,

રીત આપદાદાની યોદ્ધ રે —

હાય હાય

લોક લાજના તો ખાર વાગ્યા, વસ્ત્રપહેરે છતા હોય નાગા;

ભૂલ જાણ્યાવિના જાય લાગ્યા રે —

હાય હાય

આગગાડિઓ અને આગમોટો, દે છે દેશ પરદેશમાં દોટો,

યથા સેનભેળ એથી મોટો રે —

હાય હાય

ચીજ હાડકા આમડાવાળી, ગરૂપથી ભેદ રૂપાળી,

કોઈ રેતું નથી મન વાળી રે,—

હાય હાય

દવા દારૂમા દેહ વટલાયાં, દોષ દેખે નહિ દોઢગણ્યા,

સમજવતા ચાય સવાયા રે,—

હાય હાય

વેદશાસ્ત્રની વાત ન માને, લલે હોય કહ્યું બગવાને,

જાય મરડાતા અભિમાને રે,—

હાય હાય

કર્મયોગે વધે છે કુધારો, મને માની લહે તે સુધારો,—

હદ મેલી ગયા છે હજારો રે —

હાય હાય

કહે કેશવ ક્યાં જઈ કહિએ ? હાય હોળી બળે છે હેયે,

મન મારીને મૂગા રહિયે રે,—

હાય હાય.

શ્રી આર્યધર્મસુધા. ૭૨^૭

પુસ્તક ૨ ભુ. સંવત્ ૧૯૬૨ મીન માસ. અંક ૩ બે.

શ્રી રામચન્દ્રાય નમઃ

મત્ર મ ગલાચરણુ.

(દોહરા.)

શ્રી સીતાપતિ અડહમતિ, વદ વાગ્વાર,	
સાધાવર વરણાગિયા, યુગાન્તરી અન્તાર	૧
મમતા સમતા ત પદો, લગતા લવ લવપાગ,	
અદ્ર સુધે વગે પ્રદ, મર્ધ હયો બૂ ભાગ	૨
દાવક ઉદય સદય હરિ, અવહર નામોન્માદ,	
યને ભાગે ભાવે સત, તેના બેડે પાગ	૩
નગર નદવર નાગરિક, સુ વદ કુલ શુભાગ,	
મમતક લગ્નગણે મની, લાભુ અલ સાકાર	૪

ૐ

આંકાર વર્ણન.

આ નિશ્ચય જે હઈ દેખાય છે, સભાય છે, સુખાય છે, અખાય છે, અકાય
 ૭ કે વિચારાય છે તે સર્વનું મૂળ કારણ એક જ પરમાત્મા છે એ પન્માત્માના
 અનન્ય અનુભવ કામો (કીડા-લીના) ઉપરથી, તેના અનત નામો અને બાધાઓ
 ઉચ્ચાનય તવા લખાય છે. તે સર્વ વાણીના વ્યાપારનું મૂળ ખીજ એક જ અક્ષર
 છે તે એકલો વાચક પરમાત્માનું નામ મણાય છે તે એક જ અક્ષરમાથી જ બંડ,
 એતન અને તેના સમેલનથી થતા આનંદ એ ત્રણેના આરિભાર (નર્સન અથવા
 જાન) થાય છે એજ એક ભગવાનમ હસ્ય તેમજ અદ્ય અનત અહાડમા

ગાળ ચ્યુ છે, તેનીજ ગતિ (મિહુત-નીજી) સર્વત્ર વ્યાપી સ્ત્રી છે, તથાપિ તેનું ચાર્ય જ્ઞાન આપણને ચ્યુ નથી અને ત્યાં સુધી આપણા દેહોમા રહેવા મિહો દૂર થાય નહિ, ત્યાં સુધી આપણે તેને જાળખવા માટે અધિકારી પણ થઈ જઈએ તેમ નથી તેવો અધિકાર ચાર્યના જવા માટે (વિકારી દેહ વડે અનિદારી પગમા માનુશ્વર જાણવાની ચોખ્ખતા આવળ માટે) પ્રથમ આપણે આપણા પોતાના શ્વરપને જાળખવું જોઈએ જે માણસ હું પોતે કાણ છું, તે ત્યાં સુધી જાણતો નથી, તે માણસ બીજાને કાંઈ પણ રીતે જાણી શકતો નથી. અને જે પગમાત્ર છે, તે તો, તે બિંધી પણ જુદા ગ્રીમળ છે એટલું નહિ પરંતુ એક પણ તેજ છે અને બેની અંત રહેલા પણ તેજ છે હવે કાંઈ માયાવી મનુષ્ય (જાદુગર) એમ કહે કે હું ધર્મા છું, અને હું ધર્મા નથી (એવાંત ધર્મની બાહર છું) એટલું નહિ પણ હું ધર્મા નથી, તેમ ધર્મની બાહર પણ નથી, ત્યારે તે પુરૂષ છે ક્યાં ? એના તો જ્યાં આપણે દર્શી ગઈએ ? કેઈ જ્યાં આપણાથી દર્શી ગયા નહિ તેવીજ અથવા તેથી પણ દર્શી ગયેલા ગુરુવળ પગમાત્મશ્વરને જાણવામા રહેલી છે તે ગુરુવળ કદી પણ આપણે સ્વરાદિતથી દૂર કરી ગઈએ એમ નથી ત્યારે તે દૂર કરવા માટે વેદવેદા અને સગયછેતા એવા મદ્ગુરુને શરણે જવાની પ્રથમ જગ છે જે કે સામાન્ય ગુરુ પણ અગતિતથી તેને કદી કે જાણી શકે તેમ નથી, તથાપિ વેદ શાસ્ત્ર વડે મદ્ગુરુ તેને સમગ્ર તથા મમનગી શકે છે તે કારણથીજ વેદવેદા અસરપછેતા એ જ વિગેપણો ગુરુને લગાડવામા આવે છે વેદ જોકે પગમાત્ર પોતાની વાણી છે અને જો વ્હીએ તો વાણીરૂપે શબ્દશક્તિ પગમાત્ર આપણે મનુષ્ય પ્રસન્ન બિગજે છે, તથાપિ જે તેના શબ્દો તરફ આપણે કે જ્ઞાન લગાડીએ તેના કે આલજવા પાત્ર કરીએ તો તેટલા માત્રથી તેનું શ્વર જાળખી શકી નથી પરંતુ એજ વેદમાવી એકાદ મત્ર અધિકારી થઈ, સદ્ગુરુદ્વારા ગ્રહણ કરીએ અને તે મત્રનો જે શ્રદ્ધાપૂર્વક જાળ પાઠ કરીએ તો તેથી કરીને ધીમે ધીમે દેહોમા રહેલા મિહો ધમાવા માડે છે અને તે આશ્રેજ જે લગનશ્વરપત્ર પ્યાન ધરવામા આવે તો તેથી એ મત્ર વડેજ તે મત્રમા વર્ણવેલ મત્રમર્તિ પરમાત્મા, સર્વ વિકાર દૂર વતા આપોઆપ સર્વત્ર પ્રસન્ન દર્શન આપે છે એમ તોજ અને મદ્ગુરુના વચનોવી આપણે જાલજ્યુ છે આ શાસ્ત્ર અને સદ્ગુરુના વચનો ઉપર જે શ્રદ્ધા (Faith) તેનેજ આપ્યા અથવા આસ્તિક્ય જુદી કહે છે પ્રાચીન કાળે આ આર્યાવર્તમાજ નહિ, પરંતુ અખિલ બ્રહ્માંડોમા પણ એવો કાંઈ જ નહિ હશે, કે જે આસ્તિક્ય જુદીથી ગદિત હોય આજે તે આપ્યાનો આલાસ તો સર્વત્ર દેખાય અને અલગાય છે, પરંતુ તેનો પરિલાસ-પ્રકાશ-આપણા દેહોમા

મદ પડ્યો છે તેના અનેક કાગળો અનેક પિદ્ધાનો અનેક ગીતે પ્રતિપાત્ન જોછે, પણ તેવા પ્રતિપાદનથી કંઈ, તેઓ આગ્રિત છે, એમ માનનાનું કારણ નથી. કેટલીજવાર એમ દેખાયછે કે જેઓ એ સળધમા એક અક્ષર પણ જોવાતા નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ બ્યારે તેઓને પૂછના જઈએ, ત્યારે હું તો એ વિષે કંઈજ જાણતો નથી એવો જવાબ આપેછે અથવા તો તેના કંઈ ઉત્તર પણ આપતા નથી, તેના મહાપુરુષો ભગવત્સ્વરૂપને ઘણી સારી રીતે જાણતા હોય છે પરંતુ તેવા જ્ઞાની જનોને જાણખવા એમા પણ મુશ્કેલીનું કામ પડે છે તેના પુરુષોને યોતાને કોઈ રીતનો મ્યાર્થ હોતો નથી, તેમ સ્વાર્થને તેઓ કંઈ જતવાવતા પણ નથી તેના મહાપુરુષને જાણખીને તેમની પામથી ઓંકારનું સ્વરૂપ જાણવાનો આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ તેવા મહાપુરુષનું લક્ષણ શું તે આપણને મહાપુરુષોનું જાણવાની શકે છે “ જે જેમા જાત્રો વગે, તે તેમા પ્રીણુ” તેમ મહાપુરુષનું ગણણું મહાપ્રણુ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીએ આ પ્રમાણે જતાવ્યું છે —

કૃષ્ણસેવાપરં વીલ્ય, દમ્ભાદિરહિત નરઃ ।

શ્રીભાગવતતત્ત્વશમ્ મજેજિજ્ઞાસુરાદયાત્ ॥

શ્રીકૃષ્ણની સેવામાં પરમ ચતુર, દલવગેરે દુર્ગુણોથી મુક્તિ, શ્રીમદ્ભાગવતનું જે પરમ તત્ત્વ તેને જાણનારને જિજ્ઞાસુ (ભગવત્સ્વરૂપ જાણનાની ઇચ્છાવાળા મુશ્કેલી) એ આદરપૂર્વક લગત્યા

શ્રીકૃષ્ણસેવામાં પરમ ચતુર એ નિરોપણ પ્રથમ આપવાનું કારણ એ છે જે શ્રીકૃષ્ણ એ પરમાત્માજ છે, એના જ્ઞાનપૂર્વક, તેની સેવા કરવામા અલગ ચતુરાઈ તે શરમા પહેલી હોની જોઈએ અર્થાત્ શ્રીકૃષ્ણને લૌકિક પ્રણુ, કે મહારાજનધિરાજ માનીને ભજનારો ન જોઈએ, કેમકે શ્રીમહાપ્રણુ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી પોતાના મુત્રે આગોખીનાથજી તથા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી (શ્રીગુણજી) ને અતીમ આજ્ઞા શિક્ષાલોકમા એજ કરી છે કે

ન લૌકિકં પ્રણુ કૃષ્ણમનુતે નૈવ લૌકિકમ્ ।

પ્રણુ શ્રીકૃષ્ણ એ લૌકિકપ્રણુ નથી તેમને લૌકિકપ્રણુ (મહારાજ) નજ માનના

વળી શ્રીકૃષ્ણની સેવા કરવામા પણ અમુક સમયે અમુક પાપો અમુક રીતે ધરાવનાથીજ તે પ્રસન્ન થાય છે, એમ જાણનાર તે જોઈએ. આજે જુદે જુદે સમયે જુદાં જુદાં વસ્ત્રાભૂષણથી જે શ્રીકૃષ્ણની સેવા અનેક રીતે ભાવપૂર્વક કરવામા આવેછે, તે ભાવનામા કહેલા મોહાત્મ્યને કોઈકજ જાણનું હશે મહાત્મ્યથી અભણ દોવાને લીધે જે ધરમા વશપરપરાથી ચાલતી આવેથી

પ્રણાલિકા કાયમ હશે, ત્યાં “અમારા ધર્મી કે કુલની એ રીત છે” એટલા જવાબ કદાચિત્ મળશે પરંતુ તે રીત સંકારણ પ્રતિપાદન કરવાની હાલના સમયમાં અતિ આવશ્યકતા છે. દરેક વિચાર, અને દરેક આચારનું તત્ત્વ જાણવું તથા શિખ્યને જાણાવવું એ તો શુભ કામ છે અને તે શુરુપાસેથી જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો એ શિખ્યનું કર્તવ્ય છે. માટેજ તત્ત્વજ્ઞાન શુરુપાસે કેવી રીતે મેળવવું તેનો ઉપાય અર્જુનને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ૫૩ કહીને આપણને સંભળાવી દીધા છે —

તદ્વિન્દ્રિ પ્રણિપાતેન પરિમથ્નેન સેવયા ।

उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानितस्तत्त्वदर्शिनः ॥

તત્ત્વજ્ઞીજ્ઞાની (સદ્ગુરુ) જોજ તને તે જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરશે. તેઓને પ્રણામ કરવાથી, વાગ વાગ પ્રશ્ન પૂછવાથી અને તેઓની સેવા કરવાથી તે જ્ઞાન તું જાણી માટે શ્રીકૃષ્ણની સેવામાં જે પ્રથમ ચતુર દેખાય તેવા પુરૂષને વારંવાર પ્રણામ કરીને, પ્રશ્ન પૂછીને તથા યથાશક્તિ તેમની સેવા કરીને, તેમને તે સેવા પ્રકારનું તત્ત્વ જણતા ગ્રંથો શિખ્યની સહાઓનું તેના આત્માને સતોષ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે નિગદ્ય કરી રહે તેવા મહાપુરુષો શુરુ થવાને યોગ્ય છે. જિજ્ઞાસુ શ્રોતાને જે પોતાના વિચાર જગજગત ન સમજાવી શકે તે વક્તાની ખામી જાણાય છે એટલુંજ નહિ પણ તેઓમાં દલ વગેરે દુર્ગુણો ન હોવા જોઈએ એમ શ્રીમદ્ વલ્મીકીએ બતાવેલા મહાપુરુષના લક્ષણપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

દલ એટલે દોષ અર્થાત્ મનમાં એક અને બહારથી છુદ્ધ આચરણ હોય તેને દલ કહે છે તે માટે જેમ પગારદાર પૂજારીઓ માત્ર પેટને ખાતર દલવી જેવી ભાગરમેવા કરે છે, તેવા તે ન જોઈએ. જો કે શુરુ થનાર મહાપુરૂષને પગાર તો કોઈ આપવું નથી, તેમ તે કોઈના પગારદાર નોકર થતા પણ નથી તથાપિ જે કરે છે તે અતકરણપૂર્વક કરે છે, તેની ખાતરી પ્રથમ કરવી જોઈએ. જેમ આ આર્યવર્તના ઉચ્ચ વર્ણના આપણા આર્ય સંસારમાં ધણી-ધણીઆણીનું જોડું એકવાર વિવાહસંબંધથી બંધાય, તે મનતા સંધી છૂટી શકતું નથી, તેમજ શુરુશિખ્યનો સંબંધ પણ એકવાર બંધાય પડી આ લોકમાં પણ છૂટી શકતો નથી. સદ્ગુરુદ્વારા ચર્ચેલા સમગ્રગતિના અન્ત જન્મોજન્મ ગ્રંથે, એટલુંજ નહિ પણ મોક્ષ (ભગવત્સાક્ષાદ્રા) પૂર્વે તે સંબંધ જેમનો તેમ કાયમ રહે છે એ તો ઉત્તમ ગતિની વાત થઈ, પરંતુ જો દબી શુભને જે તેનો દલ જાણ્યા છતાં, કોઈપણ પ્રકારની લાનચાલી શકે માની ભ્રમે છે તે શુરુશિખ્ય જોડતી અધિગતિ થાય છે. માટેજ લોકોક્તિ પડી છે કે “લોખી શુરુ અને લાલસુ ચેલા. દોનું નગરમે દેલમહેલા” માટે સદ્ગુરુ કરવામાં પમાભાવરૂપનું જ્ઞાન અને વિજ્ઞાન મેળવવું એ ઉપગત ખીજોકોઈપણ જાતની લાલચ જિંદગી મેળવી નહિ. આદિ જગત્થી કામ,

ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મન્યર એ પાંચુ સમજ્યા એ છ ગુણે પણ જે પોતાને વગ રાખે, તેના આવેશને પોતે વન ન થાય, તે ગુરુ થવા લાયક છે એ જે લાયકાત ઉપગત ત્રીજી લાયકાત શ્રીમદ્ભાગવતનુ તત્ત્વ જાણનાર જોઈએ

તત્ત્વ (તત્ત્વ-ત્ત્વ) એટલે તે પણ શ્રીભાગવત એ પણ ભગવદ્વચન છે એટલે જેનુ શ્રીભાગવતમા શ્રીકૃષ્ણનુ વર્ણન છે, તેનાજ આ મેન્યવચન શ્રી બાલમુકુદ છે એનુ અભેદ માહાત્મ્યજ્ઞાન ગુરુને હોય જોઈએ માટે દરેક જ્ઞાનુએ ગુરુ સાથે સમઘ કર્યા પહેલા શ્રીમદ્વધ્વાચાર્યજીએ દર્શાવેલા લક્ષણુની તપાસ કરવી જોઈએ કે જેવી સ્વથેય નામનાની થોડી તદ મેળવી ગણાય પરમાત્માના જે અનંત નામો છે, તેમાંથી ત્રણ નામો વેદમા ખાત્ર વાપરવામા આવ્યાછે સર્વ વેદોના પરમ મિદ્ધાતદર્શક ઉપનિષદોમા પણ એ ત્રણ નામો ફરી ફરીને બ્રહ્માચર્ય વાપર્યા છે અને તે અને ઉપનિષદોપી જે ગાયો, તેના દોહનરૂપ જે ગીનામૃત તેમા તે ત્રણે નામો અષ્ટ રૂઢી દીરા છે —

ૐ તત્સદિતિ નિર્દેશો બ્રહ્મણસ્ત્રિ વિધ સ્મૃત ॥ ૧૭, ૨૩ ॥

ઓ, તત્ત્વ અને અત્ત્વ એ ત્રિવિધ બ્રહ્મનો નિર્દેશ વેદે કહ્યોછે, તેમા પણ એમા એ પ્રથમ ત્રણ છે

આચારવિચાર.

આર્યાવર્તનિરામી આર્ય વેદોના વેદશાસ્ત્રસિદ્ધ પ્રાચીન ધર્મ મનાતનધર્મના નામથી પ્રસિદ્ધ છે અને તે અનન્યવારેથી આ આર્યાવર્તમા ચારે વર્ણો અને ચારે આશ્રમના જનો અગાઉ બગબગ રીતે પાળતા હતા પરંતુ ઈન્કિલાલની શરૂઆતમા ત્રિકાળદર્શી અધિભુતિઓએ લખિયની પ્રગતી ધર્મપગની શ્રદ્ધાનો મિચાર પોતાની યોગવિદ્યાના પ્રભાવે જાણી ધર્મશાસ્ત્રોમા રૂનિના જીવેને ધર્મમા પ્રગત કરાવવાને માટે કેટલીક હલ પણ બાંધીછે અને તેને અનુસરીને આર્યવેદોએ અવર્ધમા પ્રગત થયુ જોઈએ છે ધર્મશાસ્ત્રમા વર્ણવેલા વર્ણાશ્રમ ધર્મમા મુખ્ય પદ આચાર વિચારને આપવામા આવેલુ છે. તેથીજ યોગ્યરીતે આચાર વિચાર રાખનાર ધર્મમા દર ગણાયછે વળી ધર્મશાસ્ત્રમા આચારવિચારનો પરમ્પર એવો ન બધ રાખના મા આવેલો છે કે એ બેમાંથી એકના ત્યાગથી બનેથી બ્રહ્મ થવાય છે જેમ જાડની પરીક્ષા તેના ફળથી થાય છે, તેમ વિચારની પરીક્ષા આચારથી થઈ શકે છે માટેજ દરેક ધર્મમા જે આચાર પ્રગલ્લુ હોયછે તે તથા તે તે ધર્મના અનુયાયીઓના વિચાર એ બેને પરસ્પર મરખાવવા જોઈએ, જાણકે જે ધર્મમા મિચારપર અકુત રૂખાતો નહિ હોય, તે ધર્મમા જે આચારપ્રગલ્લુ હોય છે, તે નડામુ થઈ પડે

વિચારને અનુલવ વ્યવહારમા આગાવી તરત યદિ ગંક છે આગ કારણથી ગોઠ
 (ચોખ્ખાઈ) નુક આહારવિહાર અને સર્વ બાજનમા મિતાહાગપણ ગમવાનું
 ધર્મશાસ્ત્રમા ક્યું છે પરંતુ આર્યવિદ્યાના અષ્ટ સ્પષ્ટ દુષ્ટ યદિ ગયેના હોવાથી
 હાલમા આર્યપુત્રો ગિપ્ટ યદિ પદમ દષ્ટ ગિપ્ટ આચરણ છોડી, ધૃષ્ટ યદિ, આચાર
 રતી બાળનતા બ્રહ્મ એટલા ખામ કરવા લાગ્યા છે અને તે પ્રમદા દેખાવ આપના
 લાગી છે હાલમા તરફિ હાલમા વલિદ ક્રોધમા પદ્મીપગમનની આપતી ચર્યાગ
 પણ દેટનાં અચર્યાચર્યાગણતા પુરો તથા નિદાન તન્કે ચોખખાતા પુરોકે જેઓનું
 કર્તવ્ય ઉપરતી વધનાને ગિલાલુ આપવનું છે, તેઓ તમ્મથી પણ અધર્મનું નહસ્ય
 સમન્યા વગર નિદતા તથા મોટાકોને જે અધ્યાને ઉપયોગ કરનામા આવે છે
 તેથી સમનુઓને દીક્ષાગીરી ઉપત્યાગિના મેંમે નહિ જાણુ શિષ્ય તમ્મથી
 નીકળતા ઉદ્ધાગિની છાપ ગિપ્તોના અત કરણપર ન પડે છે તેથી શિક્ષક તમ્મથી
 વારસામા મળેલા વિચાર પર જે તેઓ દોનાઈ તેમજ વર્તન કરતા મીળે, તો તેમાં
 કઈ આચર્ય જેનું ન કરેવાય, માટે પોતાના ગિપ્તોને નીધી યા આડકત્રી કોઈપણ રીતે
 તેઓના અધર્મથી આડે મેંમે દોઢવાનો કદીપણ પ્રયત્ન શરૂએ ન કરે, એવો
 શિક્ષકધર્મનો સ્પષ્ટ સિદ્ધાંત હોવા છતાં પણ સિતકરો ધર્મો કરનાર નિદાન પુરુષ
 તથા પોતાના અધર્મથી વિરૂદ્ધ વર્ત, આવતી ચર્યાના ઉદાપોદમા અકાંડ
 તાડવ જેવા ઉદાર કટાક્ષ લખે છે કે " (પદ્મીપમા) ત્યાં એવી ઘણી હોટેલો
 છે કે જેમાં માસ અને મહિરારહિત સાત્ર વનરપતિનું ભોજન મળે છે, "
 આમ લખવામા તેઓનો વિચાર સ્પષ્ટ સમન્ય છે કે, આપને એવી હોટેલોનું
 ભોજન જનતામાં કોઈપણ જાનનો બાધ નહોતો નથી, તેમજ આર્યધર્મશાસ્ત્રમાં
 જેવેલા આચાર વિચારથી પણ એવું ભોજન વિરૂદ્ધ નથી, પરંતુ જો તેણે ભેષક
 શાન મળે પ્રથમ વિચાર કરે તો તેઓને સ્પષ્ટ માતમ પડે કે કોઈપણ આર્ય,
 પછી તે બ્રાહ્મણ, કનીય વા વૈશ્ય હોય તો, પણ તેનાઓ પોતાનાથી ઉત્તમતી વર્ણના હાથનું
 મધિલુ ના અરેડે આયુષ્યમા ભોજન ખાઈ પાક્ય નહિ, કરાવે આમાં કઈ એકદમ
 વનરપતિનું ભોજન કરનાર નથી પરંતુ અધર્મમા વર્ણવેલા વધર્મ તથા આચારવિ-
 ચારને માનનાર હોવાથી એવી હોટેલોમા વનરપતિનું ભોજન જાનનાનો ધર્મ તથા
 તેના આચારવિચાર જે અધર્મ તથા અચાર્યાથી યોડે પણ અને વિરૂદ્ધ માતમ પડે
 તો તેઓએ કદીપણ ભોજન કરાય નહિ અને જો કે તો તે ધર્મશાસ્ત્રનુસાર તા નિનક
 વર્ણધર્મ તેમજ આચારવિચારથી બ્રહ્મ યથા વગર મેંમેતો નથી તેથીજ સ્થિતિમા કહ્યું
 છે કે " વાચાર પ્રથમો ધર્મ અધર્મનું પ્રથમ પદ રીયુજ આચાર છે આચારવિ-
 ચારનો પચ્ચ એવો તો સબધ છે મનુષ્યના વિચાર આચારથી અને આચાર-
 વિચારથી શુદ્ધ રહી શકે છે વિચારની રીતથી અકર્તવ્ય કરો કરતા બગી

અને છેનટે આચાર વિચારની શુદ્ધતાનેજ પરિણામે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે આચારની બહુતાથી મનુષ્યનું અતઃકાલ મનિન વામનાઓથી ભગ્નુ થઈ, છેનટે ધર્માધર્મનો કંઈપણ વિચાર રૂપા લાયક નહિ નથી તેથી આર્યોની સાસાંગિક ક્રીડાઓનું બધારણુ પણ મોટેભાગે આચારને આભારી હોય, એમ અષ્ટ અમળયે મોટે દિવસ જાતીનું ખરું કર્તવ્ય એ છે કે અંગ્રેજ મોટે વચ પડ પડથી આક્રમક આવેલા શાસ્ત્રાનુસાર આચારનિષ્ઠ ધર્મો યથાગતિ પ્રાપ્તિ વળી આયોમા પણ એની ઘણી ન્યાતમત આ આચારવર્તમા છે, કે જેઓ માસ મંચિનુ ખાનપાન કરે છે, છતાં પણ તેઓ પર્વોપચાર અને પર્વધર્મોના હાથનું અનુચિત લઈ શકતા નથી કાળના તરીકે બગાળ પ્રાતમા કટલાક પ્રાતિણુ વર્તના મનુષ્યોમા આજે માસમંચિનો આહાર કરનારા વિષમાન છે, તેઓ પણ પર્વધર્મો અને પર્વોપચારના હાથનું ખાવામા પોતાના આર્થતની હાનિ સમજે છે એવિયે નવનું ૧૯૦૮ ની સાયમા કલકત્તાની કોલેજના સંસ્કૃતના પ્રોફેસર મહામહોપાધ્યાય તારનાથ તર્કવાચસ્પતિએ આપેતો વિલાયતગમન સળધી નિર્ણય જે આ અકમા ખીડ્યોછે, તે વાચ્યથી ખાત્રી થયે અને ગૃહગતના વશિષ્ઠ વર્ગમા પણ અગ્રાપિ પ્રમિદ્ધ ગીતે માસ મંચિનો ઉપયોગ કરનાર દ્રાઈ દેખાતું નથી હવે જે કાલણુને વેગ જન્મ લેનારો આચાર બ્રહ્મ હોય, તેના હાથનું આચાર ગુદ વશિષ્ઠી પણ ખાનપાન વડે ગદે નહિ તોપણ હાલ મુઆઈની કેટલીક વશિષ્ઠ ન્યાનો કે જેઓનો સુગ સામે સબધ છે તેઓ ત્યાના મહાજનના ધર્મચિન્દક રૂપથી રીને, એવા વિચારપ્ર આવેથી જણાય છે કે સુરતમા વિલાયતગતા જોડે જન્મનાનો બાધ મુઆઈમા ન જ લુવો, પરંતુ આવો વિચાર ધર્મશાસ્ત્રની નગરેજેતા તદ્દન જેનાની છે જે ધર્મનું બધન ગણનામા આવે છે, તે તે સુરતમા અને મુઆઈમા અથવા તો ગમે તે ગામમા બવે એક અરણુજ પળાનું જોઈએ જેઓ મુઆઈમા વિનાયતગતા જોડે જેની જન્મના નથી ઈચ્છતા, તેમણે બીજા દ્રાઈ પણ ગામમા પણ વિનાયતગતા જોડે જેસીને ના જન્મનું જોઈએ આચાર વિચાર વડે અલાય છે, પણ તે વિચારો ધર્મશાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ ન હોવા જોઈએ

આ ઉપરથી તો મુઆઈમા વિલાયતગતા જોડે જન્મનાર વટલાય અને સુરતમા ન વટલાય એમ સુરતી વશિષ્ઠા ધારે છે. પરંતુ ખરી રીતે જોતા તો આવો વિચાર માત્ર મમત સિવાય બીજું કંઈ પણ દર્શાવી શકતો નથી ત્યાં મમતામમનીનો સ્વાત ઉપન થયો હોય ત્યાં ધર્મનું નામ કે નિમાન પણ મહેલા પામતું નથી. મોટે મમતને ખાતર ધર્મનો ભોગ આપવો ઉચિત ન હોવાય

પુરુષાર્થસિદ્ધિ.

ધર્મશાસ્ત્રમા નરિના નિયામકે મનુષ્યને માટે આ સંદેશમાં પુરુષપણની પ્રાપ્તિ સાથેજ સ્વયં સાધનાની દૃઢ નાણી છે. માટે મનુષ્ય માત્રે સ્વંતરપણે પાત્ર ધર્મશાસ્ત્રમા વર્ણવેલા આ પુરુષાર્થો પ્રાપ્ત કરવા તરફ હરહમેશ લગ્ન વગર જોઈ છે. કાળુ કે એમાની, તથા સિદ્ધિઓને પ્રાપ્ત કર્યાબાદ મનુષ્ય યોથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા ટળાણે છે, કાળુ કે યોથી સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ મનુષ્યથી જન્મમગ્નનો દેગ ટાળી ગણે છે. એ ચાર સિદ્ધિ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ પુરુષાર્થોના નામથી જાણખ્યાય છે. એની પ્રાપ્તિ કરી એજ પુરુષોને પુરુષાર્થ કહેવાય છે. આમા પ્રથમ ધર્મને મહત્ત્વામાં આપેને તે કાળુકે ધર્મ એજ અર્થનું મુખ્ય છે અને ધર્મવીજ આ લોક તથા પલોકમા મુખ્ય (આનંદ)ની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે, તેમજ જાણીની સિદ્ધિઓનો આધારપણુ ધર્મજ હોવાથી ધર્મને સર્વનું મુખ્ય ગણી, પ્રથમ પદ આપવામાં આવેલું હોય એમ માન્ય પડે છે. ધર્મ વગર પુરુષાર્થોનું મુખ્ય શાસ્ત્ર છે. પરંતુ હાલમા તે ઉપરની તદ્દાધિકારી તેમજ એ મુખ્ય ધર્મ ઉપર પરધર્મીઓ તરફથી શતા લગાણુ તથા લાપણુથી તથા દેરલાક પાતાને "આર્ય" તરિકે જાણખાવનાસંચો અમાસ લાકાઓના કુળમાંથી તથા આર્યશાસ્ત્રના અભ્યાસ અને ઉપદેશકોના અભ્યાસથી તે શ્રદ્ધા મિત્ર પ્રતિમિ થતી જાય છે, જેથી ધર્મ રૂપી હાલ તેવાઓના અધઃપાત્રજેવા કુવચનરૂપી કુમારના પ્રત્યક્ષી દિનપનિનિ જિવિનિ થતા માણુ છે. તેથીજ આજે આર્ય વિદ્યાના ધર્મ મંજ વગર અર્થ પુરુષાર્થરૂપી પાત્રાઓપણુ ખરીજવા લાગી, દેશ નિર્મિતતાને પ્રાપ્ત થવા લાગ્યો છે. ત્યારે મુખ્ય તથા મુખ્યથી નાક અને નેત્ર વગેરેને આનંદ દેનાર કામ પુરુષાર્થ જોઈને કોઈકે મુખ્યરૂપી ક્વાચ પણુ બીજકુલ કમાઈ જાય તેમા ની નકાઈ ન્યા જન નકાઈ, પાશ ખરી પડે તથા કૂલ કરમાઈ જાય ત્યાં પડી પન્મ વૃષ્ટિ કરીને પુષ્ટિ આપનાર મંકુર મોદા રૂપી રૂજની તો નીજ આના ધર્મી ન્યાં આસી દસા પ્રાપ્ત થયેલી હોય ત્યાં અધર્મ રૂપી કાટાના મન જનનીની કૂની કાની ગડે છે અને તે પ્રગણે દાખના તરિકે અંટાનું મન મારી અથવા માગી દોષપણુ જનીનપર મર ઉગી નીકળે છે. માટે આર્ય જાનસંચે ધર્મ રૂપી હાલને પોષણ રાત્રિ રૂપી મુખને પરધર્મી તથા નાસ્તિકોના વાળા રૂપી આશંકથી જગ્યાવા અભ્યાસરૂપ જગસીની થી સીંચવા કરીજદ ચુ દેવને જે વૃદ્ધાચુ કે શાસ્ત્રાભ્યાસને લીધે અધકાર દુઃ થવાથી ધર્મરૂપી હાલ શ્રદ્ધા સંદિત જનને છે કે અર્થ, તેમાથી અર્થરૂપ પાત્ર, કામરૂપ ફળ અને મોક્ષરૂપી ફળ મેળવના મુખ્ય આગે પચ્ચે.

અર્થપટે આથી સ્પષ્ટ સમજાયછે કે જો ત્રિવિધીઓના સંયમ એવા તો પદ્મપદ
અથાએવો છે કે જેને સાત્રમા બતાવેલી યુક્તિ છોડીને, તેમજ જુદા જુદા સમય
નયત કર્યાવગર એમાંથી હરકોઈ એકજ પુરુષાર્થનું અત્યંત સેવ. કરવામા આવે,
તો તે પુરુષાર્થ પોતે ખીલ જ એ પુરુષાર્થનો નાશ કરીને પોતે પણ નાશ પામેછે
અને એટલુજ જણાવવુ પુરતુ છે કે પ્રથમ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થ
ની સિદ્ધિઓ વિના એથી સિદ્ધિ મેળવવાને મનુષ્ય અધિકારી થઈ શકતો નથી
માટેજ ઉપર ત્રણ પુરુષાર્થ વિષે જણાવવામા આવ્યું છે હવે જો ત્રણની ઉત્પત્તિના
ક્રમ સાત્રાનુસાર તપાસતા માલમ પડેછે કે સાત્રમા બતાવેલા વિધિનિષેધોને અનુસ-
રીને ચાલવાથી પ્રથમ ધર્મ સિદ્ધ થાયછે ધર્મથી દ્રવ્ય, ભગિ, ધરઆદિ અર્થ સિદ્ધ
થઈ શકેછે અને અર્થથી (કામ) વિષયોનો ભોગ સિદ્ધ થઈ કામથી થતા સુખ-પ-
દ્ધનો ઉત્થ થાયછે, પાતુ સાત્રમા બતાવેલી યુક્તિપ્રમાણે જુદા જુદા સમય નિયત
કરી નિરત એ ત્રણેનું ક્રમાનુસાર સેવન કરવાથીજ એ ત્રણે પુરુષાર્થો સિદ્ધ થયા
જણાયછે અને જે તેમ ન કરામા આવે તો તેનો નાશ પણ થાયછે પુરુષાર્થ
અંદિત મનુષ્યનું જીવન, મરણનુંય હોવાથી દરેક મનુષ્યની ફરજ છે કે તેણે એ
પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

પ્રિય પાઠક ! એકજ પુરુષાર્થનું સેવન કરનાથી અન્ય પુરુષાર્થોનો તેમજ એવન
કરેલા પુરુષાર્થનો છવટે નાશ કેવી રીતે થાય છે, તે અને તપાસનું યોગ્ય થઈ
પડશે માટે ક્રમાનુસાર એ પુરુષાર્થોના સેવન અમધી દૂક તપાસ કરીશુ જુઓ !
જે મનુષ્ય એકલા ધર્મનેજ વળગી રહે અને ઉલ્લોગ (અર્થ) તથા સુખભોગ
(કામ) તરફ જગપણુ ધ્યાન મૂકે નહિ તે મનુષ્યના તે બાબતના ખીતકુન
નિર્લોભપણાથી તેની પામેના દ્રવ્ય વગેરે અર્થોનો જનદીની ક્ષય થાય છે અર્થના
નાશથી કામને એટલે સુખભોગના પણ નાશ થાય છે તેમજ અર્થથી બની
શકે એવા દાન, યજ્ઞાદિ ધર્મોના પણ પરિણામે ક્ષય થાય છે આમ ચવાથી અથ
અને કામ એ બે પુરુષાર્થોનો નાશ થયા પછીની સ્થિતિનું અવલોકન કરતા, સ્પષ્ટ
માલમ પડશે કે જેઓમા દ્વ્યાન્તિની વધપણુ અરજ નથી પડતી એવા ઉપનામાદિ
ધર્મોનુજ સેવન કરવામા આવે, તો તેથી સર્વો દિનપરદિન ક્ષીણ થઈ જવાથી જેને
તેનાં વ્રત પણ બની શકે નહિ એટલે વર્મ પુરુષાર્થનો પણ નાશ થયા વગર
રહેજ નહિ આથી એકનુજ સેવન કરનાથી અન્યનો આપોઆપ નાશ થવા મરિડે

હવે જે મનુષ્ય ધર્મ તથા સુખ ભોગ (કામ) તરફ જરા પણ ન દોગતા
એકલા અર્થને વળગી રહે તો તે મનુષ્યથી દાન, યજ્ઞ, ભગવદ્દેવાદિ અર્થ અન-
વનારા ધર્મો થઈ નહિ, બની દ્વ્યાન્તિન ઉત્તોન્તિના એક ક્ષણ પણ જયા
ન સુમાવની એવી જુદી દેવાથી તેનાથી આન સધાદિ નિત્ય કર્મો પણ

યથાર્થ રીતે યર્થ શકતા નથી. તો પડી અન્ય રીતે પણ ધર્મસિદ્ધિ કેમ સંભવી શકાય ? અર્થ ઉપાર્જનને ઈષ્ટિ આહવાર અવત ઢોલને પગથળ પડી પોતાના પેટે પણ પુરૂ ખાતા નથી તો પડી સુખભોગ (કામ) શી રીતે ભોગવી શકે ? તેસાથે તો અર્થને પણ ધર્મ તથા કામ સિદ્ધિ તરફ દ્રષ્ટિ દેતા ન હોવાથી અંતરીયને કંઈ મર્યાદાને ખાતર જુગારથી લોકવા સાર ખર્ચ કરતા પણ અતિ અચાપછે, તો પડી તેના અર્થથી લોકાયવાઓને ધર્મ તથા કામ સિદ્ધિમાટે અર્થની જો કોઈ પાત કરે તો તે પાત સાલ્વતાજ તાવ ચટ્ટી આવે તેમા ની નવાઈ ? ખરી રીતે જોના એવાઓ ધર્મ તથા કામ એ બે પુરૂપાર્થોના નાશ કરી પડી, સચિત કરેલા કેવળ અર્થ તેના પણ નાશ કરે છે, કાચલુકે મરમાખીની માદર સચય કરેલો અર્થ સચય કરનારને કાંઈ પણ કામ આવતો નથી કેમકે એકદા યથેવા અર્થને ધર્મ પુરૂપાર્થના નાશ ધવાની સાથેજ અભિ, રાગ અથવા મોહ કાંઈને કાંઈ પણ રીતે હાંપુ કરવા તપી રહે છે, તેમજ લાભના નાશને લીધે, સતતી ન હોવાને લીધે લાપસાગી તેને મેળવવા અનિ પ્રપામ કરતા ગ્રહેલે જોન જોને અનિ વોલને લીધે આચિતું જો નહિ નાગ નામે તો પડી પેલી જાણીની રહેલ ' જોના હાથમા તેના મોમા ' મુજબ થયા વગર ગ્રહેલુ નથી અને છેવટે જોના નાગની સાથે મેલેલા અર્થ પુરૂપાર્થનો પણ નાશ થાય છે

વળી જો મનુષ્ય ધર્મ અને અર્થ એ બે પુરૂપાર્થને તમલકોરી એકવા લાભનેજ પ્રેમથી રહે તો તે મનુષ્યના અહોરાત્ર, સ્વનુદ્ધીની મેનામા, અવગને તેન પૂરેમ લનાવનામા તથા કેવળ ખાના, પીવા અને ઉધવામાજ નીકળી જાય છે જોના કંઈ યજ્ઞ કરનારાથી સંધ્યા, લગવત્તમેવાદિ શ્રમમાધ્ય ધર્મો તેમજ અર્થ ઉપાર્જન કાર્યો ખતી રહે નહિ કામી સ્વશરીરને જોગજગળનાવના ખાતર ન ખાના પીનાની ચીજોત્ર દગને નામે ખાનપાન કરતા કંઈ પણ અચાપતો નથી ધર્મ અને ઉદ્યોગ (અર્થ) તરફ જરા પણ લક્ષ ન લગાડનારા ઢાળીનું નાણુ, ટાલું ન જોના વાડી, લગવા અને ગાડી વોરાઓની જોડીમા દોડી જાય છે તેમજ કંઈકે કંઈકે અભિષેકમા, દ્વિતિયેમા, વેસ્થાઓમા, ગર્વધ્યાલવિધ્યા, નાટ્યોટક તથા અનેક વિહાર, વણુ ગણુગામા પ્યારથી ઉદ્યોગના બનાવતા અને છેવટે જુગાર જેવા નાગજન કાર્યમા પણ મર્વ મરુદ્ધિ ખરામ થઈ જાય છે ધર્મા અણુ તથા ઉદ્યોગ, કરવામા સમર્થુ રાક્ષિ આપનાર જોજાન પણ કેવળ કામના કામથી, કામનીની કામનામા કસાવાથી નાગ પામે છે સાગે રાગી ઉદ્યોગ

રોગોતુ કામ જની તમામ નકામ ધર્મ જાય છે એટલે કામતુ નામ પણ એતુ નથી અર્થાત્ કામ પુરુષાર્થનો પણ એના નાગ ચલાને લીવે નાગ થાય છે

આવી રીતે એક પુરુષાર્થને વળગી રહેનારી મનુષ્યની ખગેજરી ખૂબ ખગળી થાય છે. માટે ધર્મ, અર્થ અને કામનો વચ્ચે નિરાધ ન આવે - તેની રીતે શાસ્ત્રમાં કહ્યા મુજબ મેનન કંતુ જોઈએ અર્થાત્ ધર્મ પુરુષાર્થના નિયત ક્રમે સમયે ધર્મ, અર્થને સમયે અર્થ અને કામને સમયે કામમાં પ્રવૃત્ત થવું પરંતુ એકદમ વિષયોમાં લોલાઈ જતુ નહિ તેનું નિર્ધારિત વિષય મુખતી સ્થિત થાતુ નહિ પણ પ્રિયોને વશ ગળતી, કાંચુ કે કાંઈક લાખ્યમાં દડુ છે કે—

વર્માચિરોધેન કામ સેવેત

અર્થ — ધર્મ અને ઉદ્યોગ (અર્થ) ની આથે નિરાધ ન આવે તેની યુક્તિથી કામ પુરુષાર્થનું મેનન કરવું

ત્યા સુધી ધર્મ, અર્થ, અને કામ પુરુષાર્થો મિલ્લ થયા ન હોય ત્યા સુધી મોક્ષ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થવો અતિ દુર્લભ હોવાથી, મનુષ્યે નાત્રમાં બતાવેલી યુક્તિ પ્રમાણે કામાતુસાર ભુલે ભુલે સમયે પ્રથમ ત્રણ પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરના બાદ તેમાં નિશ્ચિન થાય તોજે મોક્ષ પુરુષાર્થ મિલ્લ ધર્મ નો છે

ભૂક પ.

ભૂક પ એટલે ધરતીનો ક્ષત્રવે આપતા ચેતન સુદર મોમસારે અસાં પોલા સાન વાગે મુખકમાં ધરતીક પ થોડીક મેડડ થયો હતો આ આનિર્ભાસિત આશ્ચર્ય ગણાય છે. એ થનાના ખગ કાંજો ના છે? તેના વિચાર વિદ્વાનો અનેક રીતે કહે છે આધુનિક ભૂતળવિદ્યા (Physical Geography) ના લેખકો તેના કાંચુમાં લખે છે કે ભૂનર્ભમાં એક પ્રકારની ઉચ્છ્વતા છે, તે ઉચ્છ્વતાને લીધે જમીનની અદરના પદાર્થો ઓગળીને તેની વરાળ બને છે અને તે પદાર્થોને ગ્લ તથા વાળ બહાર નીકળવામાટે જોઈથી ઉચે ચડે છે, તેવી રીતે જૂક પ થાય છે, અને જે દેશો તે પીગભેલો સ્સ બહાર પડે છે તેને બ્લાક્ષામુખી કહે છે આ બ્લાક્ષા એ દેશો ક્યારે નીકળશે અને તેના જોઈથી ક્યે દેશો ક્યારે ધરતીક પ થશે, તે અગાઉથી સમજવાની શક્તિ હાલના પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને અદ્યપિ પ્રાપ્ત થઈ નથી તે કારણથી એ પણ એક ભૌતિક ચમક ગણાય છે. યોગ્ય વખતપર ઉત્તર દિશુમાં નમા કાંખાવેલી આગળ મોટો ધરતીક પનો આચકો લાગી લારે નુકસાની લાગી છે અને તે તોજે ધા હોવાથી મુખકના આ ભૂક પે લોકોને વિગેય ચિતામાં નાખ્યા

હતા. ઇશ્વરકૃપાથી અને મુનઃશિવગના સારે નસીએ એ ચમત્કાર યોડિક એકઠા પતી ગયો, નહિ તો સાત સાત માળની ઉચી અટારીઓ, અને તે પણ ખણીખાત રીને પોશ્ન કરેલી જમીન ઉપર બેધડક ચલુવામા આવીએ, તે આવા ભકતે આચાર્ય જમવાને ખીવકુલ લાવક નથી જેમ એરણુ ઉપર એક છબી નાન ગળીને તેના એક છેડા ઉપર જોગથી ધલુનો ધા મારીએ તો, તેના ધડકા તે નગજના ખીજા છેડા સુધી લાગે છે, તે રીતે પૃથ્વીના ઘડ દ્રવ્યના પરમાણુમાંથી અણુક પતના ધડકા પ્રસંગે છે. બૃકંધનું મળ ગળુ, જે ઠેકાણે તેનું જોડ હોય છે, તેનું ઠેકાણે પૃથ્વીના અર્ધમા ધણી ઉડાઈએ એક મોટા ધડકા થઈને, તેના ઉપરનું આવગણુ ધણા જોરથી ફૂટે છે, તે હેતુ જોઈએ મોટામોટા બૃક પોથી ધણું નુકસાન થાય છે તેથી ઇમારતોને ઘણું મોટું નુકસાન થાય છે, કેટલીકવાર તેમા કાટ પડે છે, કેટલીકવાર તે વાટા વળી જાય છે અને કેટલીકવાર તે ને જમીનદોસ્ત પણ થાય છે.

આર્યાચીન ગણમા જે મોટા ધરતીક પો નોંધાય છે, તેમા સૌથી ભયકર બૃક પ ઈ. સ. ૧૭૫૫ ના નવેબ્ર મહિનાની પહેલી તારીએ સિસબન મેડરમાં થયો હતો. પ્રથમ પૃથ્વીના ગર્ભમાંથી વીજળીના અડગાટ જેવો અવાજ ધઈને તરતજ એક મોટા ધડકા લાગ્યો. આ ધડકાના જોગથી તે મહેંગના સર્વ ઘરો ૬ મીનીટમા પડીને તેમા ૬૦૦૦૦ માણુમો દબાઈ ગયા તેજ મમયે એજ બૃક પના જોરથી સમુદ્રમા તોફાની પવન ફૂટયો, તેથી કિનારાના વડાણો અરવપરમ અથગાર્ધ તથા વચ્ચેના વડાણો મોજાઓના મોટા ઉગાળાથી અગાર્ધ પછગાર્ધ ચૂર થયા. પ્રથમ આટલી પેઠે પાણી ઉતરી જઈને નદીનાં કેતાણ પ્રદેશ કારો પડ્યો. પછી તે પોતાની અમન હા કગતા ૫૦ ફૂટ ઉચો ચડ્યો અને જે ઠેકાણે જળા હેતુ ત્યાં એક ફેગર બન્યો. આ રીતે બૃક પને લીધે જળને ઠેંગણે ગથળ અને ગથળને ઠેકાણે જળ ફાલુનાગમા-ગનાના દાખના બુગોળ તથા દત્તિહામકારોએ નોંધી રાખ્યા છે.

ઈ. સ. ૧૮૧૯ ના જુન મહિનાની ૧૬ મી તારીએ હિંદુસ્તાનમા એક મોટો ધરતીક પ થયો હતો. તેનો ધડકો ઉત્તરમા નેપાલના કાટમંદુથી તે દક્ષિણમા ચોંડીચરી સુધી લાગ્યો હતો, પણ પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમા કંઈ પ્રાંતમા તેનું જોર વધારે જણાયું હતું. તેથી ગામડાના ઘરો જમીનદોસ્ત થયા, એટલુંજ નહિ પણ સિંધુનદીના પૂર્વ કિનારાપર મિંદ્રી નામનો એક કિલ્લો અને તેજ નામનું એક ગામકુ હતું, તે બંને મિંદુ નદીના પાણીમા દબી ગયા, અને ૨ મો જે ભાગ હતો તે એટલો નાચો ઉતર્યો, કે તેથી સિંધુનદીના એક જુના વહેલામાં સમુદ્રનું પાણી લગાઈ જે ઠેકાણે પૂર્વ જોની ચી દત્તી ત્યાં એક ખાર સરોવર ધડ છે. હમણા મિંધુનદીના વચગથી તે અંશપર પણ પૂગાયુ છે, તે કાળથી ગણમા વર્ષનાથોરાત મહિના પાખી ગે છે તેજ વખતે ગાંધી પાસેનો જમીન

કટલોકે લાગ ઉપમી આવી એક નાની ટેકરી બની ગયો છે તે ટેકરીને અધાબન
 છે ધરતીકપથી આવા અને એથી પણ ઘણા મોટા ફેરફારો નિરતર બને છે
 જુનપથી અકસ્માત જુમિનો કટલોકે લાગ ઉચો થાય છે અને કટલોક નીચો
 બને છે તેથી આપણને આશ્ચર્ય લાગે છે, પરંતુ આપણે ન સમજીએ એવી
 રીતે ધીમે ધીમે જમીન ઉઘી ચડે છે તથા નીચી ઉતરે છે, તે વિશેષ આશ્ચ-
 ર્યજનક છે સમુદ્રને દિનારે પાણીની હદ દર્શાવના માટે જે નિશાનો કચેલા હોય છે,
 તે કટલાક વર્ષે સમુદ્રમાં ખૂડે છે અથવા સમુદ્રથી ઘણા દૂર જાય છે તેમજ દૂબેલા
 વહાણોના લાકડાં, લોખંડ તથા છીપોના ચગે જે સમુદ્રના તળીઆમાં હોવા જોઈએ,
 તે ઉપર આવેલાં મળે છે આના કાચોથી જમીનના અદાન અને રેખાશમાં પણ
 નજેકરીને ફેરફાર થાય છે, અને તેથી વ્યોતિપચકની ગણતરીમાં પણ ફેરફાર
 પડે છે, આ માટે દરેક વિદ્વાનુ અધ્યાયન અને પ્રયત્ન અવલોકનથી, તેમાં જે
 ફેરફાર હોય તે દૂર કચવાની નિદાન અને ગોધક શુદ્ધિવાળાની ખાસ ફગજ છે

આલુ ચર્ચા

આર્યસમાજની મહાપૂજા!—ઈંદાનામાં પ્રસ્ટ થતા “બ્રાહ્મણ સર્વમ્”
 નામક માસિકના સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૫ ના અંકમાં “નેપાળમાં આર્યસમાજીઓની
 દુર્દશા” જે મથાળા નીચે જણાવ્યું છે કે “એક નેપાલી મનુષ્ય આર્યસમાજમાં
 મળી ગયો હતો અને ત્યાર બાદ બે વર્ષથી નેપાળમાં રહ્યો હતો આ બે વર્ષમાં
 એણે ચોરી છૂપીથી આસરે પચાસ સાઠ મનુષ્યોને આર્યસમાજ બનાવ્યા અરિ
 સખ્યા થવાથી એ વાત પ્રગટ થઈ અને નેપાળના અંતરિયર મહારાજ સાહેબને
 પણ ખબર પડી ચૂકી કે નેપાળમાં પણ લોક આર્યસમાજ થવા લાગ્યા છે તે
 ઉપરથી તપાસ કરતા મુકદ્દમા નામક દાઢીનીવા માસ્તર સાહેબ દ્વય સમાજ
 થયેલા માલમ પડ્યા કે જે પહેલેથી પોતાનું અપ દૈવ્યની બેઠા હતા તેમને અને
 નેપાલી માધવલાલ રાઉને મહારાજ સાહેબ હવર હાજર કરવામાં આવ્યા મહારાજ
 સાહેબે તે લોકોને તેઓના ધર્મસંબંધી પ્રશ્નો કીધા બાદ શ્રીપતિપતિનાથ (મહા-
 દેવ) શું છે? એવો પ્રશ્ન કીધો, જેના જવાબમાં આર્યસમાજીઓએ જણાવ્યું કે
 તે “શાક્તિક” અર્થાત્ પાપાલુ છે આવી અનમ્ય વાણી નેપાલી અમલદારોના
 સામજિકમાં આવી કે લાગવાજ તેઓએ એકદમ ઉશ્કેગઈ માત્રતરસાહેબની પગની
 દાઢીનું નામનિશાન પણ મધુ નહિ તેની દુર્દશા કરી માત્રતરસાહેબ તથા માધવલાલના
 ગરીર માર પડવાથી ફૂલી આવ્યા અને લાડીના કટકાથી માથામાંથી લોહી નીકળ્યું
 એની દરમ્યાં જો મહારાજ સાહેબ એ લોકોપર દયા ન કરતે તો ઉકળ બને

૧ ગમે તે છતાં આર્ધ મૃદચ્ચ આર્યધર્મનબધી પ્રજા દસમા પોતાના નામ હામ સાથે લખી મોકલશે, તેને આ પત્રમા દાખલ કરીશું

૨ એવા પ્રશ્નો ઉપર ક્રમબદ્ધ અંકો (Number) મારીશું અને તેના જે ઉત્તર અમારાથી આપી શકાય એવો હશે, તે અમે આપીશું, નહિ તો તેનો સપ્રમાણ જવાબ કોઇ પણ નિદાન લખી મોકલશે તો તે ઉત્તરને પણ તેજ અંક દાખલને દાખલ કરીશું

૩ આવા પ્રશ્નોત્તર એકબે બાકી જ્યાં બાક, તે ઉપર કોઈના પણ અર્થાપનો દાખલ જવામા આવશે નહિ

ગો. શ્રી ધનરયામલાલજીનું ગોસોક ગમન.

સુબહનિવામી ગોસ્વામિશ્રી સીમનલાલજી (લાલબાવા) ના પુત્ર ગો. ધન-
રયામલાલજી મહારાજનું અંગ નુદ પ રુકનારે સવર્ ૧૦ વાગે ગોવોદ્યગમન
થયું છે આ વાત સાન્નિહતા ધરુવ વર્ગમા દુર્ગીની ફેલાર્થ હતી એઓનો
જન્મ સવત ૧૯૨૮ ના અન્ને વડ ૩ ને દિને રજીયા હોવાથી તેઓની વય માત્ર
૩૪ વર્ષની હતી તેઓના જ્ઞાન વિચાર થયા, જ્ઞા, છતાં પાછળ એક પશુ મતતિ
ગૂઢી નથી, માત્ર શ્રીગુરુના વચન તથા આવકો માતાને ગોવ્યાજગમા વહેતા મર્યા
દા તેઓશ્રીની શ્રીનવનીતપ્રિયજીની મેવામા ભવે મનોરુત્તિ મહે તોજ લવચાગના
ગોડનો આનંદમા વિનિમ્બ આ નેમ છે તેની સદૃશિની તેઓના કોમળ હૃદયમા
પ્રેમપા દરે, એજ નીકુજી ગણુમા પ્રણામે પૂર્વક આર્યના ધરમા કોઇ વર્ણ
માથે મિગજી ન હોવાથી, તેઓને વિદ્યાભ્યાસો થયો નહોતો, તેમ જુવાનીમાં
જે મનોનિગ્રહ રાખવાની જરૂર તે પણ તેઓથી એકી શક્યો નહોતો, તથાપિ છેડા
કોડા વર્ષથી તેઓની જ્ઞાન વૃદ્ધી નુકવી હતી તેમા પ્રત્યક્ષ અથો પ્રસદ્ દરવા
માટે પણ તેમની જ્ઞાન નીત્ર ગતી હતી જેને પશ્ચિમમે “ શ્રી તત્ત્વમોધિની
નામઃ ગીતાની દીપ ” તથા “ શ્રી ગાયત્રી લાખ ” એ અથો ગાયત્રી મનનાલ
ગણપતગમ એમ જે હા પ્રસિદ્ધ કન્યા છે અને શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી
વિચિત્ર શ્રીમદ્ લાખવતની દીપ જે સુખોધિની તે પ્રસદ્ કરાવે તેમનો અદ્ધ
ઉત્પાદ અને આગલ દેખાતો દો, પરંતુ મંદ્યાહતા કામલુથી એ ગુણ ગર્વિને
પ્રાપ્ત પણ વર્ષ મર્યાદા તેમજ એક મન્દુત પાશરાણા પણ પોતાના મદિ
ગમા થોડો સમય થયા સ્થાપન કરી છે બતજણ મિગજતા ગોસ્વામિ બાનકાની
સખ્યા પ્રતિદિન ઘટતી જાય છે, એ જેજગત છે હવે અમારી ગણુ સુજળ
માત્ર ૪૮ બાકી લખવામા મિગજે છે

શ્રી આર્ય ધર્મસુધા.

પુસ્તક ૨ ભુ.

સ વત ૧૯૬૨, મેય માસ.

અંક ૪ થો.

શ્રી નરસિંહાવનમઃ

મ ત્ર મંગલારણ.

(દોહરા.)

શ્રી નરહરિ એ વિષ્ણુનો, ચોથો છે અવતાર,	૧
નર અર્ધાને અર્ધ હરિ, પેળો સર્વાંગી	
રમા ડરે પામે જતા, ભાળી ઉચ મરૂપ,	
સિંહ ગર્જના સૂણતાં, હિચ્ચકચ્ચ ભૂપ	૨
હાહાકાર કરી રહ્યો, ભમ્યો ગણુ સગ્રામ,	
યન્ને હરિયે ફાડ્યો, નખથી ઉંમર ધામ	૩
નર નારી મમત સદા, મગણુ અટલ ખચ્ચીત,	
મમ્તી મમતા છોડ ધર શ્રીહરિ ચરણે ચિત	૪

આહાર.

આહાર એટલે ખાનપાન, જે ધાતુનો હાર આદેશ થઈ તેની આગળ એ ઉપસર્ગ લાગનાથી આહાર નામ જન્મે છે. જે-હાર ધાતુનો અર્થ હરણ કરવું અને આ ઉપસર્ગનો અર્થ આસમતાત્ ચોતરફથી સંપૂર્ણ રીતે જેવું હરણ કરણ કરવું તે આહાર કહેવાય છે. સંપૂર્ણ હરણ એ કહેવાય કે જે ચીજનો આહાર કર્યો હોય, તે ચીજ ન દેખાતા, તેવું પરિણામ માત્ર દેખાય છે. કોઈ મનુષ્ય ખીજ દોષના રૂપીઆ લે અને તે ફરી પાછા નહિજ આપે, એની આપનારની ખાત્રી થાય, ત્યારે તે એમજ કહેવું કે ફલાણે મારા રૂપીઆ ખાઈ ગયો (દોષીઆ કરી ગયો). જોકે રૂપીઆ એ ખાવાની ચીજ નથી, તો પણ ફરી તેના દર્શન નહિ થાય એમ લાગે ત્યારે તે ખવાઈ ગયા કહેવાય છે, પરંતુ એ જાહેર રીતે ખાનાગને અથવા છુપી રીતે ખાનારને તેવું પણ ભોગ્યા વગર છુટકો નથી. કોઈ મનુષ્ય કોઈ ન દેખે એવી રીતે ભાગ કે ગાળે ખાય, અથવા

ખીજી, તો તેનું પરિણામ (ફળ) તે ખીનાન્તી ઈચ્છા ન હોય તોપણ તેને ભોગવતું પડેજ છે તેની ગતિ ખાનપાન ક્રમાગને તે આહારનું ફળ ભોગવ્યા વગર આવતું નથી આ કારણથી કયી વસ્તુ કાણે ખાવી અને કયી કાણે ન ખાવી એનો નિર્ણય વેદાનુકૂળ ધર્મશાસ્ત્રે કર્યો છે, અને તે ક્યારે ખાવાથી કેતું પરિણામ થાય છે, તે પણ દર્શાવ્યું છે. તેમ ખાનપાનના દરેક પદાર્થોના ગુણદોષ તથા તે કેવી રીતે, કે સમયે, કેવી સ્થિતિનો મનુષ્ય, કેટલા પ્રમાણમાં ખાય તો તેની કેવી અને કેટલી અસર થાય તે અર્થવેદના ઉપવેદ જેને આયુર્વેદ અથવા વૈદ્ય શાસ્ત્ર કહે છે, તેમાં દર્શાવેલું છે જેમ આર્યધર્મશાસ્ત્રનું અધ્યયન અધ્યાપન હાલ આર્યોર્વર્તમાં આહું થયું છે, તેમ વૈદ્યનું પણ ચોહાં થવાથી, એ બેનો મેલ પાડનાર વિદ્વાનો હાલ દેશમાં દુર્લભ થયા છે તેને પરિણામે ગમે તે વસ્તુનું ખાનપાન, ગમે તેવી રીતે, ગમે તે સ્થળે આર્ય લોકો કંઈ લાગ્યા છે તેને પરિણામે તેઓની મનોવૃત્તિ અસ્થિર બની છે, તેથી તેઓ પોતાનું મેલ ગેમ છે, અને અત્રેય ગેમ છે, તેનો વિચાર ભૂતી નહીં, ખાનપાનમાં પણ દેખાદેખી કરી દુખી થાય છે “દેખાદેખી સાર્થ જંગ, પડે ઘિડ ડાવાયે રોગ ” હાલ હિંદુધર્મમાં જે જન્મ મરણની નોવ મગ્ગ તરફથી ગડે છે, તેના આશ્વાસનાસરો, તો પણ ખીન દેશોના પ્રમાણમાં આ દેશમાં મરણનું પ્રમાણ વધ્યું અને માત્ર કેટલા પડે છે, તેની સખ્યા, તો વગર ગણેજ સર્વના અનુભવમાં આવે તેવી કે હાલ ગેમ રોગીની સખ્યામાં પ્રતિ દિન આ દેશમાં દેવો જોઈથી વંશરો થાય છે, તે પણ સૌ કોઈને જાણીતું છે, મનુષ્યના આયુષ્યનો આધાર ખાનપાન ઉપરજ ગ્રહેલો છે માટે તેના વિચારના શાસ્ત્રને “ આયુર્વેદ ” કહે છે. પરમાત્માએ પોતાના અક્ષર બ્રહ્મામાંથી પ્રથમ ત્રિણશુભિઃ પ્રકૃતિ પ્રકટ કરી છે તે પ્રકૃતિમાંથી આ અખિડ વિશ્વ ઉત્પન્ન થયું છે તેથી વિશ્વની વસ્તુ માત્રમાં પ્રકૃતિનો અસ પ્રત્યક્ષ સ્વાભાવિક ગતિ ગ્રહેલોજ હોય છે તે અગતી ન્યૂનતા તથા અધિકતા જેમાં હોય તે પ્રમાણમાં તે તે પદાર્થો સાદિત, ગતિસ કે તામસ ગણાય છે તે ગતિ આહાર પણ ત્રિવિધ છે જેની જેવી પ્રકૃતિ હોય, તેવા અહાર તેને ગમે છે અથવા જેને જેવી પોતાની પ્રકૃતિ બનાવતી હોય, તે તેના આહાર વિહારની ટેવ પાડે છે તેથીજ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં ભગવાને પડે તે તે આહારનું શ્રેષ્ઠ અરૂપ પણ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે —

આહારસ્ત્વપિ સર્વસ્ય ત્રિવિધો ભવતિ પ્રિય. ॥ ૭ ॥

આયુ' સત્ત્વરહારોગ્ય મુખપ્રીતિ વિવર્ધના' ।

સ્વ્યા સ્તિગ્ધાઃ સ્પિરા હવા આહાર સાત્ત્વિક ત્રિયા ॥ ૮ ॥

કદ્મલ લલિતાતુલ્ય લીલ્લ રુક્ષવિદાહિનઃ ।

આહાર રાજસસ્યેષા દુઃસ શોકાઽઽમય પ્રદા ॥ ૯ ॥

યાતયામ ગતરસં પૂતિ પર્યુપિતં ચ યત્ ।

ઉચ્છિષ્ટમપિ ચામેધ્યે ભોજનં તામસ પ્રિયમ્ ॥ ૧૦ ॥

આહાર પણ સર્વના ત્રિવિધ છે અને તે તે પ્રકૃતિ વાળાને તેવો આહાર પ્રિય થાય છે. આયુષ્ય, અતઃકૃણ્ણી શક્તિ, આરોગ્ય, આનન્દ અને પ્રેમ આટલી વસ્તુને સારી રીતે વધારનાર આહાર ગમવાળો, ચીજણાસનાળો, જેની અસર સ્થિર થકે એવો, અને બેવાથી આખને પણ ગમે એવો હોય છે તે સાત્વિક વૃત્તિવાળાને ગમે છે.

અતિ કટુ (ખડ્ડીખાસનાળો) ખડુ ખાટો, ઘણો ખારો, ખડુજ ગરમ, અતિ તીક્ષ્ણ (કડવો), સૂકો અને ખાતી વખતે ગળામાં બળતરા થાય એવો આહાર રાજસને ગમે છે અને તેને પરિણામે દુઃખ, શોક અને રોગ જન્મે છે.

જે પાક તૈયાર થયા બાદ એક પહેર વીતી ગયો હોય તે, જેના રસ સૂકાઈ ગયો હોય, જેના ઉપર ફૂગવળી હોય, જે રાતવામી રહેતું હોય, જે ઉચ્છિષ્ટ એટલે ખીજાયે ખાધા પછી બચેલું (છોડેલું) હોય અને જે અમેધ્ય (અપચિત) કે નિપિદ્ધ હોય તેવો આહાર તામસી પ્રકૃતિવાળાને ગમે છે.

ખોરાકના પડૂસ.

મીઠો ખારો તિક્તને, કડવો અને કપાય;

અનના પ્રકાર.

જે ચીજ ખાવાપીવામા આવે છે, તે સર્વેને સરકૃતમા અન્ન અથવા અન્નજન કહે છે તે ચાર પ્રકારનું હોય છે ૧ ખાદ્ય, ૨ પોષ્ય, ૩ લેહ્ય, ૪ પેપ. એ ચારે પ્રકારનું અન્ન પચાવવા માટે વૈશ્વાનર નામના અગ્નિનું ૩૫ ધરીને પરમેશ્વર સર્વ દેહમા રહે છે ધીમહીસીધીતામા લગવાનું પડે કહે છે કે —

અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ ।

પ્રાણાપાનસમાયુક્ત પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્ ॥ ૧૫, ૧૬ ॥

વૈશ્વાનર થઇને હું, પ્રાણીના દેહમા વસ્યો,

ચતુર્ધા ંતુ અન્ન, પ્રાણાપાન ધરી દ્યો!

ઉપર જે ચાર પ્રકારનું અન્ન જ્યુ તે જે જઠગગ્નિ વડે પચે છે, તેને શાસ્ત્રમા વૈશ્વાનર કહે છે એ ચારે પ્રકારમા પણ સાત્ત્વિકાદિ ત્રણ ભેદો હોયજ છે વળી તે આહાર (ખોરાક) લેવામા પણ નિયમ ગખવાતો છે, અનિયમીત ખોરાક લેવાથી શરીરની આરોગ્યતા સચવાતી નથી તેનો નિયમ પણ આર્યશાસ્ત્રકારોએ બતાવેલો છે —

દ્વો ભાગૌ પૂરયેદન્નસ્તોયેનૈકં પ્રપૂરયેત્ ।

માસતસ્ય પ્રચારાર્થં ચતુર્ધમવશેપયેત્ ॥

પોતાના પેટના ચાર ભાગ કલ્પવા, તેમાના બે ભાગ તો અન્નથી ભરવા અને એક ભાગ જળથી ભરવો અને ચોથો ભાગ માસત (હવા, પવન) ના પ્રચાર માટે શિથલ ગખવો આ રીતે આહાર કરવાથી કદી પણ રોગ થતો નથી

જે વાત શરીર સુખાકારી માટે વૈદકશાસ્ત્રમા કહી છે, તેજ વાત ધર્મશાસ્ત્રે બતાવી છે વૈદકશાસ્ત્રકાર તેને સાત્ત્વિક, ગજ્જસ ન કહેતા, પોતાની પર્લિભાષા (Technical Terms) મુજબ તે અનના પરિણામી દોષને દર્શાવવા કષ્ટ, પીત અને વાત એ નામ વાપરે છે [જે જે આહાર ધર્મશાસ્ત્રમા સાત્ત્વિક કહેા છે, તે જે ઉપ જણાવેલી હજી વધારે લેવામા આવે તો તેથી કંક્રુનું પ્રાધાન્ય શરીરમાં થાય છે. જે રાજ્ય આહાર કહેા છે તે વધારે ખવાય તો પીત વધારે છે અને જે તામસ આહાર કહેા છે, તે વધારે જમાય તો તેથી વાત (વાયુ) નો પ્રકોપ થાય છે માટે લુદી લુદી ઝડપમા ક્યા ક્યા ધન્યો ખાવાથી શરીરમા રહેલા વાત, પીત, કષ્ટ વગેરે દોષો વિકૃત ન થાય, તે દર્શાવવા માટે શ્રીમદ્ વયલાચાર્ય સપ્રાપમા ઝડપમેદ પ્રમાણે મામગ્રી પણ લુદી લુદી ધગવાનો પ્રયથ બાધ્યો છે એટલુંજ નહિ, પણ ચારે પ્રકારના અન્નમાથી પણ જે જે સાત્ત્વિક અન્ન તેજ શ્રી ભગવાનને

ધનવાય અને રાજ્ય, તામચ ન ધનવાય એવી પ્રણાલિના બાધી છે અને જે ભગવાનને ધનય તેજ ખવાય, અણપ્રસાદી ઈર્ષ્યુ ન ખવાય એવો વૈષ્ણવ મતપ્રધાન પ્રથમ ઉપદેશ કરનામા આવે છે આ કારણથી એ નિયમ સાચવનારને ઈન્દ્રિય નિયંત્રના પણ શિક્ષણની શરૂઆત આ નિયમ પાળવાથી આપોઆપ થાય છે

૧ વળી મહાપ્રસાદનું માહારમ્ય અત્યંત વર્ણવેલું હોય છે, તે કારણથી ગમે તે વર્ણના હાથનો ગમે તે મહાપ્રસાદ ગમે તે આણસ, ગમે ત્યારે ન વે તે માટે મહા પ્રસાદમા પણ ધર્મશાસ્ત્રને અનુમતીને આગ વર્ગ પાડ્યા છે (૧) કળ, કુચ, અમચના લીનો સૂકા મેરો અને ખાડ, સાકર કે ગોળ (૨) દૂધગળી સામગ્રી, જેમા દૂધ, દહી, છાન, માખણ ખગરી, પેડા, બાનુદી, શ્રીખડ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે (૩) અણસખડી જેમા પૂરી, લાડવા, જલેબી વગેરે તૃતપદ્ધત્યનનો સમાવેશ થાય છે અને (૪) મખડી કે જેમા દાળ, ભાત, તેજ મીઠાનાથા શાન્ભાજી, ગેટલી, પૂણુપોળી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે

આ આગ વર્ગ ચારે વર્ણની વ્યક્તિ પાળવા માટે જ ધર્મશાસ્ત્રાનુસાર આચાર્યોએ દર્શાવ્યા છે અને તેનો અમય અદ્યપિ પણ શ્રીવૃંદાવન પ્રધાનના મમજીવ આસ્તિક વર્ગમાં થાય છે, તેવો બીજામા લાગ્યે જ થતો હશે

જે પ્રથમ વર્ગની સામગ્રી છે તે ભગવતપ્રસાદી હોય તો ગમે તે વર્ણના હાથની ચારે વર્ણવાળા ખાઈ શકે જે દૂધ ધરની વસ્તુ છે તે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય, અને વૈશ્ય એકમેકના હાથની ખાઈ શકે, પરંતુ ચંદ્રના હાથના દૂધ, છાસ, દહી, કે ઘી એ બ્રાહ્મણ લઈ શકે પણ તેની ખનાવેલી ચીજો ખગરી પેડા વગેરે બ્રાહ્મણથી ખનાય નહિ. અણસખડી છે તે તો પોતાની સનર્ણ કે ચંદ્રની વર્ણના હાથની ખનાય, પણ ઉત્તરની વર્ણના હાથની ન ખનાય એટલે બ્રાહ્મણના હાથની અણસખડી ક્ષત્રીય ઇસ્લામ ખાય, પણ ક્ષત્રીય વગેરેના હાથની અણસખડી બ્રાહ્મણથી ન ખનાય. અને જે સખડી છે, તે તો જેની તે વર્ણની જ અથવા ચંદ્રની વર્ણની જ ખનાય પણ ઉત્તરની વર્ણની ન જ ખનાય

વળી તે ખાવામા પણ પક્ષિમેદ ભૂનવો નહિ, તે દર્શાવતા માટે દરેક વસ્તુનું પોતનું (ચોકા, કે જેમા પાતળ મુકવામા આવે છે) ગમે તો તે સનર્ણ હોય કે અસનર્ણ હોય તો પણ જુદું જ કરવાનો નિયમ ગણનામા આવ્યો છે આમ કરવાનું નાગણ્ય એ છે કે વૈષ્ણવ એટલે નિષ્કલ્પના ભક્ત થવાનો પ્રાણીમાનને અધિકાર છે પરંતુ જ્યાં સુધી જેને ભગવતસાક્ષાત્કાર થયો નથી, અથવા ભગવતપ્રેમાવસ્થિમા તેનો સર્વ સંસાર છૂટી જઈ તે વિકૃત થયો નથી, ત્યાં સુધી તેનાથી વર્ણાશ્રમ ધર્મની મર્યાદા તોડી શકાય નહિ આ કારણથી જ શ્રી વૃંદાવન સપ્રધાનના યવનો પણ વૈષ્ણવ બન્યાના દાખલા સભગમ્ય છે પરંતુ તે યવનોના હાથનો પ્રસાદ હૃદયોએ ખાધોના એક પણ દાખલો

સાધ્યો જડનો નથી વર્ણાશ્રમ ધર્મનું પરિપાકન એજ હિંદુનું હિંદુપણું છે જેઓને વર્ણાશ્રમધર્મનો આગ્રહ નથી, તેઓ હલે હિંદુસ્થાનમાં જન્મ્યા હોય, અગર પોતાને આર્ય કહેતા હોય તો પણ તેઓ ખરા આર્ય નથી હા, યુગ ધર્મને લઈને તથા અધર્મના અજ્ઞાનને લીધે હાલ વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવામાં ઘણી દુરકતો દેખાય છે, તો તેવા સમયમાં જેટલો અને તેટલો વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવો, પરંતુ તે બહાનુ આગળ કરીને, સ્વચ્છ હતાથી ધર્મનો સમચાર છોડવો નહિ કોઈ પણ કાળે, કોઈ પણ દેશમાં કોઈ પણ માણસે ધર્મને બનતા મુઠી છોડવાનો નથી જે છોડવાનો છે, તે તો અધર્મ અને વિધર્મજ માટે આહારમાં પણ ધર્મવિચાર કાયમ રાખીને આહાર ખાવો એજ મુખી થવાનો માર્ગ છે

દત ધાવન અથવા દાંતણ.

ગયા વર્ષમાં નિલકર્મ વિષયક જાણીને શુ કરવું, ચિત્તન, શૌચ એ વિષયો લખાયા છે. તેમાં બ્રાહ્મસુહર્તમાં ઉલ્લેખ તે બ્રાહ્મસુહર્ત પછી ઉપકાશમાં ગૌતમ વગેરે કરવાનું કહ્યું છે દક્ષ કહે છે કે

ઉપ કાલે તુ સ પ્રાપ્તે શૌચ કૃત્વો યથાવિધિ ।

તત સ્નાન પ્રકુર્વીતિ વન્તધાવનપૂર્વકમ્ ॥

ઉપ કાશ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે વિધિપૂર્વક ગૌતમ કરીને પછી, દાંતણ કરવું અને તે પછી સ્નાન કરવું દાંતણ કરવાનું કાગળ પણ ગૂંટે છે કે -

મુસ્તે પર્યુષિતે નિત્ય ભવત્યપ્રયત્નો નર ।

તસ્માત્પૂર્વ પ્રયત્નેન મક્ષયેદત ધાવનમ્ ॥

ગતવાની મુખથી મનુષ્ય અપવિત્ર થતો હોવાથી ચિત્તમાં ઝાંતિ પેલ થાય છે, માટે પ્રયત્ન પૂર્વક દત ધાવન કરવું

કોઈ ધારે કે એ નિલકર્મ સંવે નિત્ય કર્યા બપ છે, એ માટે વિવેચન કરવાની શી જરૂર છે, પરંતુ આર્ય અને અનાર્ય વચ્ચેનો તફાવત બાણવા માટે તેનું વિવેચન જરૂર છે દાંતણ કરવું એ મનુષ્યનું કામ છે અને મુખશુદ્ધિ માટે સર્વ લોકો ગમે તે રીતે દાંત સાફ કરે છે પરંતુ આર્ય (હિંદુઓ)ના દરેક કર્મમાટે હિંદુધર્મશાસ્ત્રે નિયમો બસાવ્યા છે તે રીતે દાંતણ પણ નિત્ય વનસ્પતીનું જ કરવું, તેમાં પણ અપવાદ તરફિ અમુક અમુક તિથિયે તે ન કરવું વળી તે કરતી વખતે અમુક મંત્રની જાપના કરતી કેમકે દરથકે અદૃશ્ય પદાર્થ માત્રમાં પરમાત્મા, તે તે પદાર્થના અધિદેવતાસ્થે નિયામક તથા વ્યાપક છે, એ વાત પોતાને હિંદુ કે

વેદધર્માનુયાયી સમજનારે દરેક કર્મ કરતા ધ્યાનમાં રાખવાની છે. જો કે આજકાલ “ આર્ય સમાજ ” નું નામ ધાગણ કરી આર્યને નામે અનાર્ય આચારનો પ્રચાર કરવા, તથા “ વેદધર્મ ” ને નામે વેદ વિરુદ્ધ વિચાર નો વિસ્તાર વધારવાનું કામ આપણાજ કેટલાક ભાઈઓએ આરંભ્યું છે તેવા નામધારીથી ન ઠગાવામાટે, ખરા ધર્મજાણના અભ્યાસ સૌ ભાઈઓએ કરવાની ધણી જરૂર છે. આર્યસમાજના કેટલાકનું ખોલવું અને લખવું એક પ્રકારનું હોયછે ત્યારે તેઓનું વર્તન જુદાજ પ્રકારનું હોય છે તેઓ વેદનું નામ આગળ ધરીને કહે છે કે, “ પરમાત્મા સત્ય છે સર્વ વ્યાપક છે ” પરંતુ તેઓમાના કેટલાકો ખોટું લખવામાં કે ખોલવામાં જરા પણ સક્રિયતા નથી. જો આ વીશમી સદીનું વિશ્વભર્યું છે. એક સાધારણુ અક્ષરનો આદમી પણ સમજી શકે કે પરમાત્મા સર્વ વ્યાપક છે, ત્યારે ચર કે અચર પદાર્થ માત્રમાં તે હોવોજ જોઈએ પરંતુ એ નવી સમાજવાળા આર્યમન્યમાના ઘણા ખરાડુતો જોલે છે તથા કેટલાક લખે પણ છે કે મૂર્તિ (પ્રતિમા) માં પરમાત્મા નથી, ગંગા, યમુનાદિ તીર્થોમાં પરમાત્મા નથી, સૂર્યાદિ ગ્રહોમાં પરમાત્મા નથી, માટે તેઓની પૂજા કરવાની જરૂર નથી શું મૂર્તિ તીર્થો, ગ્રહો એ સર્વની બહાર છે? જો સર્વની અંદર છે, ત્યારે સર્વ વ્યાપક પરમેશ્વર તેમાં કેમ ન હોય? આવો વદતો વ્યાયાત તેમના પ્રત્યેક ભેખમાં તથા વર્તનમાં જણાય છે ગયા અંક સાથે વહે એવા “ પ્રીતિભોજન ” ના હસ્તપત્રમાં “ આર્ય-સમાજ ” નાજ પત્રનો ઉતારો આપ્યો છે કે ૧૦૦ માણસો જુની જુની ન્યાત જાતના પક્તિભેદ વગર જમ્યા હતા, પણ તે સમાજોને છૂટા છૂટા પૃથક્તા કહે છે કે અમે તો બેગા એક પક્તિયે જમ્યા નથી ત્યાંજ જમ્યા હોય? તેના નામ હામ કેમ બહાર પાડતા નથી? જો તેઓ સત્યને ધર્મ માનતા હોય તો શું કામ અસત્ય જોલેછે તથા લખે છે? ખરા આર્યપુત્રો તો પોતાના દરેક કર્મ કરતી વખતે એવા શ્લોકોથી પગમાત્માની સર્વ વ્યાપકતાની ભાવના હૃદયમાં આણુતા હતા કે જેથી તેઓને હાથે ધર્મવિરુદ્ધ વર્તન બુદ્ધિપૂર્વક થયા પામતુજ નહોતું.

પથારીમાંથી ઉઠીને ભોળઉપર પગ માડતાજ તેઓ નીચલા શ્લોકથી પૃથ્વીની અભિમાની દેવતા (સર્વ વ્યાપક પરમાત્મા વિષ્ણુની શક્તિ) ની પ્રાર્થના કરતા હતા કે—

સમુદ્વસને દેવી ! પર્વતમ્વનમહિતે ।

વિઘ્નુપત્તિ નમસ્તુભ્ય પાદસ્પર્શ ક્ષમસ્વ મે ॥

હે સમુદ્રકૂપ વચ્ચે ધારણુ કરનાર દેવી પૃથ્વી ! હે પર્વતરૂપી મ્તનોથી શોભિતે ! હે વિઘ્નુપત્તિ ! તમને નમસ્કાર છે હું મારા પગને આપને સ્પર્શ - ૩ છું (તે અપરાધ) ક્ષમા કરો.

। વિચાર કરો કે પૃથ્વી ઉપર પણ મૃકયા વગર મનુષ્યથી કેમ ચાલી શકાય ? પૃથ્વી એ પચમહાભૂતમાહેલી એક વસ્તુ છે, એટલુજ નહિ પણ એ પૃથ્વીની અભિમાની પૃથ્વી નામની એક દેવતા છે તે દેવતા પરમાત્માની શક્તિ (પત્ની) રૂપે વેદમાં વર્ણવેલી છે, તે કારણથી પૂજ્ય પદ્મધર્મે પાદ્મપર્શ કરવાથી દોષ લાગે, તે દોષમાટે પ્રથમ ક્ષમા માગીને પંત્રી કર્તવ્યમા લાગણુ એ આર્યધર્મનું સ્વરૂપ છે વળી તેથી પરમાત્મા સર્વ વ્યાપક છે એ તત્ત્વ પણ નજરથી બહાર ન જાય એ એમા હેતુ સમાવેસો છે તે પંત્રી ઉડીને શું કર્યું તે પણ કહે છે —

उत्थाय नेत्रेपश्चाभ्या शुचिर्भूत्वा समाहितः ।

परिजप्य च मन्त्रेण भक्षयेद् दत्तवाचनम् ॥

ઉડીને આખ ધોઈને શુચિર્ભૂત તથા શાતમનનાળા થઈને પરમાત્મવરપણુ ચિત્તન જેથી ધાય એવા મંત્રનો જપ કરવો પંત્રી દાંતણુ કર્યું આ જપ કરવાનો તે આખ ધોયા પંત્રી પોતાના ઇષ્ટ દેવતાનું જે ચિત્ર પોતાના સ્વાના આગમમાં હોય તેના પ્રથમ દર્શન કરના, પંત્રી તે આગમમાં કે પદારીમાં બેસીનેજ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સબધી ધ્યાન, ચિત્તન થોડીવાર કર્યું પંત્રી બહાર આવી ગાય, વગેરે પવિત્ર વસ્તુના દર્શન કરના પંત્રી અવ્યજ હવાગા સહજ પ્રીતિ રીત્ય કર્યું અને તે પંત્રી દાંતણુ કર્યું એજ રીતે દાંતણુ કરતી વખતે દાંતણુ જેમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે, તે મળ વનસ્પતિ દેવતાની પણ નીચલા સ્ત્રોતથી પ્રાર્થના આપી કરતા હતા

आयुर्मल यशोवर्चं प्रजा पशुन् वमूनि च ।

नक्षत्र प्रजा च मेघा च त्वज्रो देहि वनस्पते ॥

હે વનસ્પતે (વનજાડ) ! તું અમને આયુષ્ય, બલ, યત, તેજ, મજા, પત્તુ, ધન, અભિજ્ઞાન અને નિવેકવતી સુદ્ધિ આપ

આવી રીતે દાંતણુની પ્રાર્થના જ્ઞાની સી જરૂર ? શું જડ દાંતણુમાં એ બધી સપ્તિઓ આપવાની શક્તિ છે ? એમ સહજ પ્રશ્ન અર્વાચીન આર્યમન્યો કરવા લાગ્યા છે એનું કારણ એ છે કે તેઓની ઇષ્ટદેવી-શક્તિ પર્વતીમાં પરમાત્માનો અજ્ઞા માલમ પડતો નથી તેથી તેને જડ પદાર્થ ગણી તેની પ્રાર્થના ન કરાય એમ તેઓનું કહેવું છે અર્થાત્ જડ પદાર્થની પ્રાર્થના ન થાય પરંતુ હાલમાં કેટલાક “ આર્ય ” નામ ધારીઓ તો એવો પણ પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા છે કે ત્યારે વૃદ્ધાદિ જડ પદાર્થની પ્રાર્થના કરાછો તો બ્રહ્મ (જુટ) ને કેમ પ્રણામ કરતા નથી આના ઉત્તરમાં એટલુજ કહેવું જોઈએ છે કે જે મનુષ્ય પરમાત્માને સર્વ વ્યાપક ગણી તેની મહિમા ને જાણતો હોય તેવો પ્રણામ કર્યા વગર ગુરુ નહિ કાણુ કે તે તે નામ તથા રૂપોમાં જે શુદ્ધ સ્વરૂપ પરમાત્મા વિષમાન છે તેને તે નમસ્કાર કરે છે.

જોડાની પ્રતિષ્ઠા તથા પ્રાર્થના પણ આર્ય ધર્મ શાસ્ત્રમા કરવામા આવેલી છે તેથીજ કહ્યું છે કે “ પ્રતિષ્ઠેસ્થો વિશ્વતો મા પાતમ્ ” પાર્શ્વ ગૃહ સૂત્ર ૨-૬-૩૦ અર્થ હે ! ઉપાનહો (જોડા) તમે બને સ્થિતિના હેતુ બનો અને સર્વથી મારી રહ્યા હો. આ મંત્રને “ આર્યસમાજ ” ના નેતા ગ્યાં દયાનંદ સરસ્વતી પણ માનતા હતા તેથી તેઓએ પોતાની ‘ સસ્કાર નિધિ ’ નામક પુસ્તકના સમાવર્તન પ્રકરણમા ઉક્ત મંત્ર લખી જોડાની પ્રાર્થના કરેલી છે તેટલું જતા એ સમાજના કેટલાકો ગમે તેમ અધ્ધા તપ્ત કરી અજ્ઞાત વર્ગને આડે રખે દોષવાનો જે અપ્ત કરે છે તે ધણુજ ગોચનીય છે પરંતુ આવા શ્લોકો નિત્ય નિયમમા મુજબમા ઋષિમુનિઓએ લોકોનું દિત વિચાર્યું છે પ્રથમનો એ દાતાણુની પ્રાર્થના નથી, પણ તેની ઉત્પત્તિ કરનાર વનસ્પતિની અભિમાની દેવતાની પ્રાર્થના છે અર્થાત્ એ નામથી સર્વ વ્યાપક પરમાત્માની શક્તિની પ્રાર્થના છે, અને તે શક્તિ સર્વ આપવાને સમર્થ છે વળી પરમાત્મા સર્વજ્ઞ છે તેથી તે વનસ્પતિ રૂપે પણ મારીજ પ્રાર્થના કરે છે, એમ હૃદયસ્થ ભાવ જાણી જાય છે વળી જે પરમાત્મા સર્વ વ્યાપક છે, સર્વ શક્તિમાન છે અને સર્વજ્ઞ છે એવા સદ્ભાવ પૂર્વક ગમે તે સ્થળે ગમે તેની પ્રાર્થના કે પૂજા કરે તો તેથી પરમાત્માનીજ પ્રાર્થના અને પૂજન થાય છે ત્યારે આર્યધર્મશાસ્ત્રના વચન પૂર્વક વર્તન કરનારને તે ભાવ મક્કળ થાય તેમા શુ આશ્ચર્ય ? આર્યશાસ્ત્રમા ગ્રંથ કહ્યું છે કે

ન દેવો વિદ્યતે કાષ્ટે ન પાપાણે ન મૃગમયે ।

ભાવો હિ વિદ્યતે દેવો તમ્માદ્ ભાવો હિ કારણમ્ ॥

દેવ લાકડામા વિદ્યમાન નથી, માટીમા નથી, પથ્થરમા નથી પણ જો ભાવ હોય તોજ દેવ (લાકડામા, પથ્થરમા, માટીમા બધેજ) છે, માટે દેવના હોવામા કે ન હોવામા ભાવ (મનનો નિશ્ચય) એજ કારણ છે જેનો ભાવ એવો છે કે પરમાત્મા આમાં નથી, તેમાં નથી, તે પોતાના હૃદયમા રહેલા પરમાત્માને પણ કંઈ જાણી શકતો નથી આથી સાદ્ર સમજાશે કે પ્રાચીન કાળના આર્યોનો ભાવ ગુદ્ધ હતો અને તેથી તેઓ અસ્પષ્ટ કાપટયથી વર્તન રાખતા નહોતા તેઓના મન, વચન અને તન ત્રણેમાં એકતા દેખાતી હતી તે કારણથી તેઓ નિલ દાતાણુ કૃતી વખતે ઉપવો શ્લોક લખતા હતા અને આજે પણ ગ્રામર્તો તેમ કરે છે અને જેઓ અનન્ય વૈષ્ણવ છે તેઓ તો કોઈ પણ દેવનીપામે કોઈ પણ રીત કામનાથી પ્રાર્થના કરતાજ નથી અને કરે છે ત્યારે તેને વિષ્ણુરૂપ માનીને કરે છે, કેમ કે પરત્પર પરમાત્મા સર્વવ્યાપક છે તેથી તે વિશ્વ કહેવાય છે એટલુંજ નહિ પણ નીચલા વચન પ્રમાણે અમુક અમુક તિથિએ દાતાણુ ન કરતા, તેને બદલે બાક કોણાવડે મુખગુદ્ધ કરતા તથા એક ધાતુ ઉલ્લ (જીભ) બનાવી રાખતા, તેવડે ઉલ્લપણુ ઉતારતા હતા

પ્રતિપદર્જ પઠ્ઠીપુ નવમ્યા રવિવાસરે ।

દન્તાના કાઠ સયોગો દહત્વાસપ્તમ કુલમ્ ॥

અભિ દત્તકાષ્ટાના પ્રતિપિદ્ધ દિને તથા ।

અપા દ્વાદશ ગદ્ધૈર્મુત શુદ્ધિર્નિધિ યતે ॥

પ્રતિપદા, અમાસ, છટ્ટ, નોમ એ તિથિઓમા તેમજ રવિવાસરે દિવસે વનસ્પતિનું દાતણ કરવાથી સાત કુલ દુષ્ટી થાય છે માટે એ દિવસોમા વનસ્પતિનું દાતણ કરવાનું નિષિદ્ધ છે વળી જે દિવસે વનસ્પતિનું દાતણ ન મલી શકે તે દિવસે તથા ઉપર કહેલા નિષિદ્ધ દિવસે દાતણને બદલે બાર કોમળા કંવાથી મુખશુદ્ધિ થાય છે

આ ઉપરથી એમ ધારી શકાય છે કે ઉપર લખેલી તિથિઓએ વનસ્પતિ છેત્ન કરવાથી દોષ લાગતો હોવો જોઈએ, તે કારણથી એ તિથિઓમા દાતણનો નિષેધ કર્યો છે એટલુંજ નહિ, પણ તેના બદલામા બાર કોમળાવડે મુખશુદ્ધિ કરવા કહ્યું છે આને પણ એ નિયમ જાણનારા તથા પાળનારા એ તિથિઓમા વનસ્પતિનું દાતણ ન કરતા, તેને બદલે દાતને માટી ધમી ૧૨ કોમળા ડરે છે તથા ધાતુની છબીથી ઉત્તરે છે. અહિં કોઈ એવી શકા કરે કે બ્યારે ઉક્ત તિથિઓમા વનસ્પતિનું દાતણ કરવાનો નિષિદ્ધ કલો છે, તો પછી હમે રાને માટે દાતણ ન કરવું એજ અધિક ઉત્તમ કેમ ન કહેવાય આના ખુલાસામા એટલુંજ જણાવવું બસ થરો કે આર્યધર્મે શાસ્ત્રકારોનો એવો આશય છે કે અમુક કાર્ય અમુક સમયમા કરવું નિષિદ્ધ ગણાય છે; તેમ અન્ય સમયમા એ કર્તવ્ય પણ આવશ્યક છે જેમ નિષિદ્ધ સમયમા કર્તવ્ય કર્યાથી દોષિત થવાય છે, તેમ વિદિત સમયમા ન કરવાથી પણ દોષિત થવાય છે. એવીજ રીતે અહિં પણ ઉક્ત નિષિદ્ધ દિવસોમા દાતણ કરવાથી દોષ લાગે છે, તેમ વિધાન દિવસોમા દાતણ ન કરવાથી પણ દોષ લાગે છે પ્રયોજન એ છે કે શાસ્ત્રમાં જે કામને માટે જે વિધિ વા નિષેધ કર્યો હોય તેમ કરવું, ન કરવું એટલુંજ નામ ધર્મ અથ્વા તેથીજ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા કહ્યું છે કે તસ્માદ્દશાસ્ત્રં પ્રમાણ તે કાર્યા-કાર્ય વ્યવસ્થિતૌ । અર્થાત્ કાર્ય અને અકાર્યના વિચારમા શાસ્ત્રનેજ પ્રમાણ માનવું જોઈએ

આજકાલ પોતાને સુંઘેલા સમજનારા આપણા ભાષાઓએ તો દાતણને બદલે દત મજન (Tooth powder) અને વાળનો પીછી (Brush) વાપરવા માડી છે. વાળને મુખમા લેવામા ધર્મશાસ્ત્રે દોષ કહ્યો છે, તે ધર્મશાસ્ત્રથી અત્યંત આપણા એ ભાષાઓ જાણતા નથી. પરંતુ જેમને એઓને એ અશનું માહાત્મ્ય જણાવ્યું છે, તે વિલાયતી ડક્ટરો પણ હવે કહે છે કે વાળના અશમા એક જાતના જંતુઓ લગાઈ રહે છે કહો ત્યારે આપણે ગ્રામીન દાતણનો નિત્ય નવો

વનસ્પતિનો કુચો (Brush) સાગે કે આ વિનાયની બ્રશ ? ધર્મશાસ્ત્ર ઉપર જેમની શ્રદ્ધા ન હોય તેમણે પણ ગુણદોષનો વિચાર કરી, ગુણ ગ્રહણ કરી મુખી કા ન થવું ? તેમજ દત્તમજનના પણ શી શી ચીજો વપરાય છે, તે દાતને ગુણકારી છે કે નુકસાનકરતા, તે બાધ્યા વગર અબાધ્યો દૂધ પાઉંડર વાપરવાથી ધર્મ, અર્થ અને કામ ત્રણે પુરુષાર્થોમાં ખામી આવે છે માટે જેમને દત્તમજનની બજાર લાગે તેમણે પણ તે મજન આર્ય વૈદ્યક અનુમાર પોતાને ઘેર બનાવી લેવું અથવા તો ખાત્રીતાપક દેશી વૈદ્ય કે ડાક્ટરને ત્યાંથી ખરીદવું, પણ પરદેશીના હાથલું અને પરદેશમાં ગમે તે પદાર્થનું ગમે તેણે બનાવેલું મજન, ઉંઠતા વેત મોમાં નાખવું એ આર્ય ધર્મ નથી આર્યમાં અને અનાર્યમાં મોટો ભેદ એજ છે કે, આર્ય હોય તેણે દરેક વસ્તુમાં દેગ, કાળ, પાત્રનો વિચાર પૂર્વક શાસ્ત્રોક્ત વિધિનું ઉપયોગ લેવો જોઈએ અનાર્યમાં વિધિ નિયમનો વિવેક હોતો નથી વળી દાતણ, કરવામાં ગમે તે વનસ્પતિની ડાખથી તોડવી એમપણ નથી અમુક વનસ્પતિના દાતણ લેના અને અમુકના ન લેવા એમપણ નિયમ છે —

સ્વદિરશ્ચ કદવશ્ચ કરજશ્ચ વટસ્તથા ।

તિત્તિણી વેણુપૃષ્ઠ ચ આમ્રનિમ્બૌ તથૈવ ચ ॥

અપામાર્ગશ્ચ વિલ્વશ્ચ અર્કશ્ચોદુમ્બગેતથા ।

એતે પ્રશસ્તા કવિતા દત્તધાવનકર્મણિ ॥

દત્તકાષ્ઠસ્ય વક્ષ્યામિ સમાત્સેન પ્રશસ્તતામ્ ।

સર્વે કટકિન પુण्या ક્ષીરિણશ્ચ યશસ્વિન ॥

ખેર, કંઠબં, કરજ, વડ, આમ્લી, વાતનીઝાલ, આંગો, લીળડો, અધાડો, બીલી, આકડો, ઉમરો (ગુજર), એ વૃક્ષના દાતણો ઉત્તમ છે દાતણ માટે સાધારણ એવી પ્રસન્ના છે કે સર્વ કાટાવાળા આડના દાતણો ઉત્તમ અને દૂધનાળા આડના દાતણ યશસ્વી છે, વળી તે દાતણનું પ્રમાણ પણ કંઈ છે

કર્તીન્યપ્રસમ સ્થૈલ્ય સકુર્ચ દ્વાદશાંગુલમ્ ।

પ્રાતર્મુલ્કા ચ યતવાક્ ભ્રમયેદ્ દત્તમાનમ્ ॥

દરેક આગળીના અગ્રભાગ જેટલું બંધુ, અને બાર આગળ લાંબુ નેનો કુચો કરી, મોન ધારણ કરીને તે દાતણ પ્રાતઃકાળે કરવું મોન ધારણ કરવાનું કાળ એ કહ્યું છે કે —

અધમવર્ણસ્યસલાપે સુત્ત્વે વા દત્તધાવને ।

આચામ્ય પ્રયતો મૂત્વા તત્ત શુદ્ધો ભવેન્નર ॥

દાતાણુ કૃતી વખતે જો પોતાથી ઉતરતી વર્ણના મનુષ્ય સાથે વાતચીત કરવામાં આવે તો મનુષ્ય અપવિત્ર થાય છે, તેથી તે આચમન કર્યા પછી શુદ્ધ બને છે માટે દાતાણુ કરતા સુધી મૌન રાખવા કહ્યું છે આ રીતે વિચારપૂર્વક આર્યોએ નિત્યકર્મ કરવાના છે આજન્મક તો કેટલાક પુરુષોને આજે જીવી તારીખ છે તે પૂછરો તો તરત કહેશે, પણ ક્યાં તિથિ છે, તે તો પચાગ કે જ્નેશી જાણે પરંતુ હાલના ભણેલાઓ જે નિત્ય નોંધ (ડાયરી Diary) નું મહત્ત્વ દેખાદેખી સમજવા લાગ્યા છે, તેમણે જાણવું કે આપણા પૂર્વજો પ્રથમ પચાગ ચલણ કરતા હતા, અને જે દિને જે કર્તવ્ય હોય તેમાથી પ્રથમ નિત્યકર્મ, પછી નૈમિત્તિક કર્મ અને તે બે કર્યાબાદ કામ્ય કર્મોના વિચાર કરતા હતા આજે તો કામ્ય કર્મોના વિચારમાં નિત્ય, નૈમિત્તિક કર્મો લોકો છોડે છે અને તે કારણથી તેમના કામ્ય કર્મો પણ સફળ થતા નથી માટે પ્રથમ નિત્યકર્મ, પછી નૈમિત્તિક અને કામ્ય એ આર્યોના પ્રાચીન ક્રમ છે

સમુદ્રયાનાદિપ્રાયશ્ચિત્ત.

જે “ જુરશતી ” ના અધિપતિ સાહેબ

આપના અતિ પ્રસિદ્ધ માનવત પત્રમાં નીચેના અતિ અગત્યના વિષયને લેકોપકાગરે યોગ્ય સ્થાન આપતોછ —

શ્રી નૃગેરી પીકાધીરા શ્રી સમસ્ત ધર્માચાર્યોર્ણ સચ્ચિદાનન્દ શિવા ત્રિનન્દ વિદ્યાનૃસિદ્ધ ભારતીના થી મુખથી ઉક્ત વિષયમાં કેટલોક પ્રુવાઓ જાણીને તેનો સારાસ નીચે મુજબ લખી જાણાવીએ છીએ —

પ્રશ્ન—ઈગ્નહાદિ અનાય દેસોમાં કોઈ આર્ય જઈ આવ્યા પછી પ્રાયશ્ચિતાદિવી પાનન ચર્ષ, પુન આર્યો સાથે પજિત ભોજનાદિ વ્યવહાર કરી શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—નહિ

પ્રશ્ન—ત્યા જવાની આપ આના નથી આપતા, તેથી આર્યો જ્ઞાનાદિમાં પરિવૃદ્ધ કેમ કરી શકે ?

ઉત્તર—ધર્માભિમુખ આર્ય પ્રકૃતિનું બહુધા મૂળેથી એવી રીતે સંસિદ્ધ હોય છે કે તેને એ નિમિત્તાદિ માટે તત્ત્વ ગમન માટે જરૂર પડતી નથી.

પ્રશ્ન—ત્યા જવામાં હાનિ શું ?

ઉત્તર.—પ્રથમ તો આર્યોનું મુખ્ય કર્તવ્ય જે સધ્યાવદનાદિ તેમાથી બ્રહ્મ ધ્યાય છે સમુદ્રયાનમાં સધ્યાવદનાદિ માટે મુખ્યાવસ્થક જે ભૂમિ સંબધ તે તત્ત્વ

ગમનથી પ્રાપ્ત નથી તેથી તથા અનાર્થ ભૂમિમા અન્ય મનાતન ધર્મોનું યથાચિત્ત પાલન થઈ શકું નથી તે કાગલુથી આર્યમા અનાયામે અનાર્થતા આવી જાય.

પ્રશ્ન—અનાર્થ ભૂમિ દાને કહેવી?

ઉત્તર—જેમાં વિગેષ અનાયોના નિવાસ હોય તેને

પ્રશ્ન—કોઈ અન્ય આચાર્ય પ્રાચિત્તાદિથી કોઈ અનાર્થ પ્રદેશગતાને પાલન કરી આયો સાથે એક પક્ષિન વ્યવહાર માટે યોગ્યતા આપી શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—સનાતન ધર્મ ત્રિમુખ થઈ કોઈ તેવો આચાર્ય આપી શકે તો તેને માટે આ સમયમાં અમે કંઈ કહી શક્યા નથી, પણ અમે તો તે નહીં આપીએ.

પ્રશ્ન—“ સસ્મૃત ચરિત્રા ” મા પ્રમિદ્ધ થયેલા “ અન્ધિયાનર્મમાંસા ” જેમા ઉક્ત વિષય મળ્યો નિર્ણય આપેલો છે અને જે આપની આનાથી થયેલ છે એમ જે તેમા નિર્દિષ્ટ કર્યામાં આવ્યું છે તે આપને સમત છે કે નહિ ?

ઉત્તર—તે નિર્ણય અમને સર્વાંશ સમત છે અને અમારી આનાથી જ લખાયેલો છે, ધૃતિ

કવિ હવરાજ અંજરામર ગોર તથા લાલજી જેષાગમ મહેતા.

એમલો આ પ્રતોત્તર ઉપયા પત્રમા છપાયા છે

॥ શ્રી શંકરો વિજયતેરામ ॥

[મોટા મીકો છે]

સ્વસ્તિ શ્રી મુખર્ધનદર મધ્યે પગમરિયા તેમ પદપદ બેળ્યા ગાયક લખ્યો અરણ્યર્વિદ મહાદ મિર્વિદ ધર્મ ધુધા સર્વ શુભ ન પદા નિરેક સાગર મહાગુભ તમ્હી નિમાયેલી કમિટી તથા ગ મ લાલજી નરોત્તમદામ વિગેરે મહાગુભે આ શીવ પૂર્વિક નાગયજુ માથે લખ્યાનું કે અત્ર કુશળતાનાતુ આપના તમ્હી સમુદયા નાદિ સાચાર્ય મિદ્ધાન સમ્મદની નકલ અભિપ્રાય માટે મોકલી તે દરમિયાને પંદરવી તે બગબગ વાળી છે તેમા જે કાશીના પદિતોના તેમજ તુમેરી મહારિપત્ય આચાર્ય શ્રીના જે સમુદયાનાદિના સાચાર્ય ધર્મ નાસ્ત્ર પ્રમાણે કહેલો છે તે યોગ્ય છે ને જે નિવાસત ગમનના મળધમા ઘણા દીવમથી તકગ આવે છે, તે હમાગ જલુતમા છે પણ હમે ખદિનાડપણુ તમ્હ ગયેલા, તેથી તેમ બીજા ધર્મકર્મ પ્રસંગને લીધે કંઈ ખુશમો લખ્યો નથી.

વિગેષમા આજ કાલના આચાર્યો માત્ર જન્મકે તે કમિટીના જલુતમા છે, આટલે વિગેષ લખના નથી. તોપણ જે કાગલના કાલના રાક્ષસચાર્ય વિગલ્ય.

ગમન માટે જે નિર્ણય આપેછે, તે વિરૂદ્ધ ધણા વિદ્વાનોના તેમજ સુગેરી મંદના આચાર્ય શ્રીના જે મત છે તે શાસ્ત્રાધારે યોગ્ય છે.

વળી દ્વારકાની ગાદી ઉપર પ્રથમ શ્રીમદ્રાજાજીશ્વર રાકગઝમ હતા તેમના વિલાયત ગમન વિષે વિરૂદ્ધ મત હતો તે બહાર છે પણ જે શુરના વચનનું તે શાસ્ત્રની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે તે શરદ્રોહી યાયછે. ધર્મ-શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે આજ સુધીમા કોઈ પણ આચાર્યની પરપરામા તથા વિદ્વાનોમા શાસ્ત્રના પ્રમાણનું ઉલ્લંઘન કરી ગયા નથી, તો પછી બીજાથી પણ ધર્મ વિરૂદ્ધ કંઈ પણ કાર્ય થઈ શકે નહીં, કદાપિ જ્ઞે ધર્મ-શાસ્ત્રનું તેમજ શુરના વચનનું આચાર્યો પોતેજ ઉલ્લંઘન કરે તો પછી ત્રિપ્પ લોકોની ધર્મ ઉપર તેમજ શરઉપર આસ્થા રહેજ નહીં.

વળી વિલાયતગમનના સબધમા તો સુગેરી મહાધિપત્ય આચાર્ય શ્રીના નિર્ણયમા, તેમજ કાશીના વિદ્વાનોના નિર્ણયમા જે પ્રમાણે આપેલા છે, તેમ સ્પષ્ટ છે કે વહાણમા બેસી યાત્રાર્થે જાય તોપણ પ્રાર્થાશ્રિત કરવું પડે છે એ ધર્મ કાર્યમા પ્રાર્થાશ્રિત થઈ શકે છે પણ સદસા સ્વાર્થને માટેજ બાણી છુટાને ધર્મ-વિરૂદ્ધ જે શુન્હો યાય, તે છુટી શકે નહિ, તે માટે આધાર છે. વિલાયત ગમનને માટેજ મના છે એટલુંજ નહીં પણ મલેચ્છની સાથે વાત કરવાની પણ મનાઈ છે.

ઉપરના શ્લોકના આધારે તો મલેચ્છ સાથે ભાષણ નહીં કરવું તે શન્યવાદીના મંદિરમા પણ પ્રવેશ કરવો નહીં, તો પછી વિલાયત જવાયજ નહીં એ પણ, શાસ્ત્ર-નો નિયમ છે.

गुरोर्वाप्त्यं शास्त्रं दृष्ट्वा तृतीयमात्मनिश्चितम्

એ આધારે શુરના વાક્ય ઉપર પણ ભરોમો રાખવો જોઈએ પણ આજ કાળના વખતના આચાર્યો પોતે શુરના વાક્ય ઉપર ભરોમો રાખે નહિ તો પછી નિષ્પ-લેશિનો આચાર્યો ઉપર ભરોમો રહેજ નહીં એ ખુલ્લું છે. આચાર્યો પોતેજ ધર્મ-વિરૂદ્ધ વર્તન કરશે તો દુનિયા તેવી વધારે કરશે. એથી વિશેષ લખવાની જરૂર રહેતી નથી.

તેમજ જે કાશીના વિદ્વાનોએ તેમજ શ્રી સુગેરી મંદના આચાર્ય શ્રીએ વિલા-યત ગમન માટે જે પ્રમાણ આપેલા છે તે પણ યોગ્ય છે, એટલે તે વિશે પણ લખ-વાની જરૂર ગ્રહેતી નથી. તોપણ આપના તરફથી અભિપ્રાય માટે લખાઈ આવ્યું છે, તો ઉપર પ્રમાણે અમારો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે. ઇતિ શિનમ્ તા ૨૨ એપ્રિલ મને ૧૯૦૬ સવિવાર.

સ્વામિ મધુસુદનાનંદ પર્વત.

(શુક્રવાતી તા ૨૪-૪-૦૬)

ચાલુ ચર્યા

સ્વાર્થને ખાતર દયાનો લોભ — આધુનિક સમયે સુધારા વધારામાં આગ્રહ વધવાનો બોલ ધગવનારા પાશ્ચાત્ય જનો કુન્નરતી વસ્તુને મળતી કૃત્રિમ વસ્તુ બનાવવા લાગ્યા છે, પરંતુ હવે તો તેઓ તેથી પણ આગળ વધી કુન્નરતી વસ્તુને પણ ઉત્પન્ન થતી અટકાવનાનો પ્રયાસ કરવા લાગ્યા છે. યાને કુન્નરના કાર્યો તેઓની મહાન શુદ્ધિમા ખામીવાળા માલમ પડવાથી તેમા પણ સુધારો કરવા તત્પર થયેલા હોય એમ માલમ પડે છે. આ સુધ્ધિમા પણ જડ વા ચેતન કોઈ પણ વસ્તુની આકૃતિ ઈશ્વરે વગર નિચારે કરેલી નથી, પરંતુ હાલમા મહાન! શુદ્ધિવાળા પાશ્ચાત્ય પુરોનો શુદ્ધિમા ગાય, બાદ, ભેસ તથા બકરાની કુન્નરતે કરેલી આકૃતિ હાલપણથી વેગળી માલમ પડતી હોવાથી તેઓ તેમા સુધારે કરના મેદાન પડ્યા છે. આ જનાવરોની આકૃતિમા કુન્નરતે શીંગડાનો સણગાર સરજેલો દેખાય છે, પણ તે તેઓની શુદ્ધિમા નજમા, ખગ્યાણુ તથા ધાસ્તી ભરેલા લાગવાથી, તેને ઉગતા અટકાવનાના ધાતકી ઉપાવ કરના તેઓ તૈયાર થયા છે, જે તેઓની રોધન શુદ્ધિને કદાચિત્ જોખ આપરો, ગાળુ કે કુન્નરતે દરેક પ્રાણીને પછી તે મનુષ્ય હો, પશુ હો, વા પક્ષી હો, પણ તેના શરીરની રચનામા એવી તો ખૂબીથી દાખને દાખ તોળેલી ઈશ્વરને નિરોપ શક્તિથી હથીઆર રૂપ રચી છે, કે જેનાથી તેઓ સામાને ભવ ઉત્પન્ન કરનાનીજ સાથે આત્મમગ્સણુ પણ કરી શકે દાખવા તરીકે મનુષ્યને હાથ, શીંગડાનાળા પડુને શીંગડા, ફૂતરા, હાથી, શીયાળ જેવાંને દાત, વાધવર જેવાંને પગ ને અર્ધ જેવાને દબ વગેરે હવે નીગનાળા પશુ જેવા કે ગાય, બતક ભેસ તથા બકરા ને ઈશ્વરે શીંગડાની બક્ષેમ એવીજ મતલબથી કરેલી લાગેછે કે જેથી એ પ્રાણી પોતાને દુખ દેનારને શીંગડાથી ભવ ઉત્પન્ન કરી, પોતાનો બચાવ કરે અને તે આપણે પ્રસન્ન બેઠાંજિ પણ છીએ આ ઉપરથી અપ્રત્યક્ત સમજાવ છે કે ઈશ્વરનું કૃત્ય અત્યંત હાલપણુ ભરેલું છે, પરંતુ આપરલેન્ડ દેશના વીસમી સદીના કેટલાક કહેવાતા સુધારકો તેમજ પોતાને અચૂક માનનારા મ્વાર્થી સત્તાવાળાઓની દષ્ટિમા પ્રાણીઓને કુદરતે બક્ષેલા શીંગડા નકામા, વ્યર્થખરચાણુ તથા ધાસ્તી ભરેલા માલમ પડ્યા છે, તેના વરણુમા તેઓ જ્યુલે છે કે હાલમા ગાય, બકરા વગેરે શીંગડાવાળા પ્રાણી થલુ ખરું સર્વ ઠેકાણે પાળવામા આવતા હોવાથી, તેમને પોતાના દુસ્મન સાથે લડવાની જરૂર ન હોવાથી, શીંગડાની કંઈ પણ જરૂર નથી અર્થાત્ નજમા છે તેમજ તેઓ જરૂર કરતા હોવાથી કેટલીક વાર રાહદારીને ઈર્ષ્ય પણ કરે છે તેથી એ ધાસ્તી ભરેલા લાગે છે વગી એ

જનવરને આપવામા આવતા ઓરાકનો થેડોક અરા શીંગડાના પોપણુમા જતો હોવાથી તે વ્યર્થ ખરચાણ થઈ પડે છે આ ખ્યાલી કારણો દર્શાવી એ પ્રાણીને કુદરતે બદ્ધેલા સ્વતંત્ર સાધનનો નાશ કરવા પાછળ રોધક શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો એ સમજાવેલાની દૃષ્ટિમા તદ્દન વ્યર્થ ગણાયા વગર રહેશે નહિ. પરંતુ વંડુ દલગીરી ભરેલુ તો એ છે કે “ જનાવરોપર મુજબ ધાતકી પાણુ અટકાવનારી મળી ” ના પ્રમુખ તરીકે મિરાજમાન થઈ ચૂકેલા તે સમયના પ્રિન્સ એક વેન્સ અને હાલના નામદાર રાહેનશાહ એડવર્ડ ધી એવન્ય છે, તેનાજ રાજ્ય અમલમા અને તે પછુ તે નામદારની સમીપમાજ આજમેન્ડ દેગના ખેતીવાડીને લગતા નામદાર રાહેનરાહના અમલદારોએ એવો ઠરાવ બહાર પાડ્યો છે, કે હવેથી ગાય તથા બલદને માથે શીંગડા રહેવા દેવા નહિ અર્થાત્ ઉગવા દેવાજ નહિ અને તેનો ઉપાય મજદુર હગવર્મા જણાવ્યો છે કે એક વાછરડુ બે થી પાંચ દહાડાનું ધાપ તેટલામા તેના શીંગડા ઉગવાની જગા ઉપની ચામડી કાપી કઢાડીને તે ભાગ ઉપર “ કૌસ્તીક પોટાશ ” નામનો પદાર્થ પાચ પાચ મીનીટને અતરે ચાચી પાચ વખત ધસવો કે જેથી શીંગડાની જડ બકી જઈને તે કદી પણ ઉગવા પામશે નહિ વળી આવુ ધાતકી કામ કરવાની સૂચના કરનાગ વધુ એવુ જણાવે છે કે આથી શીંગડાની અગવડ દૂર થવા જોડે તેનુ માસ પણ વધારે સ્વાદિષ્ટ રહેશે !

ખરેખર આ ઘણોજ ધાતકી અને કમ કમાટ ઉપજાવે તેવો ઉપાય છે કેમકે કાપેલી ચામડીપર એક તેજમ કે જેનામા બાળવાની શક્તિ છે તે ધસવાથી, જે વેદના ઉત્પન્ન થાય, તે જેને વેંલુ પડે તેજ જાણી શકે હાલના રોધકોની કેટલીક રોધા સ્વાર્થ પરાયણ હોવાથી તેમા દયાનો જરાપણુ અંશ રહેવા પામતો નથી આ શોધ કે સાહસમા સ્વાર્થને ખાતર દયાનો ભોગ આપવુ જેનુ છે અને કુચ્છતા કાર્યની આડે આવનાર તેમજ નિર્દોષ વાચા વગના પ્રાણી ઉપર કમકમાટ ઉપજાવે તેનુ હેનાન્યત પાણુ મુજબ સરખુ કૃત્ય છે આથી અરિત બીલુ કાઠપણુ હોય, એમ લાગતુ નથી, કારણકે હાલ કેટલોક સમય થયા, પાશ્ચાત્ય વાસીઓ સુધાગને નામે એવુ તો અરિત કરવા લાગ્યાછે કે જેથી સગળ હૃદયના અનુધો ને કાર્ક તેઓની ગોપક શુદ્ધિ પ્રત્યેક કમકમાટ અને ધિકાગની લાગણી ઉત્પન્ન થયા વગર ગ્રહેતી નવી

ધરાડોને સૂચના.

પ્રથમ વર્ષની અનુક્રમશિકા તથા મુખપૃષ્ઠ તૈયાર છે જેમનુ લવાજમ મન્યુ છે, તેમને તેજોદ્રવી આપ્યા છે જેમણે ન મોકલ્યુ હોય તેમને લવાજમ મોકલી ત ત્રી.

શ્રી આર્યધર્મસુધા.

પુસ્તક રજી.

સપ્ત ૧૯૬૨, વૃષભ માસ.

અંક ૫ મો.

ધર્મોપદેશ.

છઠ સર્વેયા,

શ્રુતિ તથા નિત કેળવણીજ ઘણી શુભ સુ'દર આદરને,
નિર્મળ લહી બહુ ઉદ્યમ હૃદય મને ધરને;
પ્રેમ સદા બહુ સપત સિદ્ધિ સહુ કરને,
સુરેના સુખથી સુખથી શુભ ઉચ્ચારને.

(પવિત્ર શ્રી ગદ્ગદાલજી)

ગ ગા દશપદી.

પદ-રાગ ધન્યાશી.

કરે મન શ્રી ગ ગા શુભ ગાન;

ભૂપ ભગીરથ ભાગ્ય ભલાથી, ભાગ્યા ભૂતલભાન * દેક.
પ્રભુ મુકુંદ ચરણારવિદંબી, શુભ મકર દ સમાન,
કરે સુજસ સુખ મળુ શુ જતા, નરવર મધુકર પાન. કર-મન. ૧
તરણિસુતા સ ગ લઈ આપે, સકલ સિદ્ધિનું દાન,
જગ ઉદ્ધાર કરી સુરરિપુતું, પ્રિય કરનાર નિદાન. કર-મન. ૨
દરશન માત્રે મહા પાતકે, પુજ તણું અવસાન,
બળે આગ્નિ તૃણ પેઠે ચાપો, પડે નામ પણ કાન. કર-મન. ૩

* ભૂતલભાન=ભૂમિના ભાન (સૂર્ય.)

૧ સુજસ ગાનરૂપી સુદર શુભર કરતા હિતમ મનુષ્યરૂપી ભમરાઓ તે મકર દ (પુષ્પરસ) નું પાન કરે છે.

૨ તરણિસુતા (યમુનાજી) ને ગંગાજી પ્રયાગમા ભેગા થવાથી તે સકલ સિદ્ધિ દેનાર અને ભગવાનનું પ્રિય કરનાર થયેલ છે આ વાત " યમુનાદ્રુક " ના પાત્રમા સ્લોકમાં શ્રી મહાવલ્લાયાયજીએ પણ કહેલી છે.

૩. પુજ=સમૃદ્ધ.

શ્વેતવર્ણ દિનમણી, કુલતણી, ધન વિજયનું સ્થાન,
 સુક્રતાહાર મહી મહિલાનો, બહુ શુભ રત્ન નિધાન. કર્મ-મન ૪
 રત્નતમથી સુરસદન નિસરણી, જ્યાં તરંગ સોપાન;
 શિવશિર મધુર માલતી માલા, પરમામોદ વિધાન. કર્મ-મન. ૫
 મત્સર મોહમદન મદ ગજને, વશ કરવા આલાન;
 સદા ભજનકર શુભજનને જે, દિયે ભક્તિને જ્ઞાન. કર્મ-મન. ૬
 કાયિક ત્રિવિધ ચતુર્વિધ વાયિક, ત્રિવિધ માનમિક માન;
 દશ અઘહરે દશહુગ જેઠે, દશદિન કરતાં સ્નાન. કર્મ-મન. ૭
 કપિલ કોપ અતિ પ્રણલ અનલધી, ઘર્ષ પ્રાણુની હાન;
 સગર સુતો સહુ સ્વર્ગ ગયાતે, વાગે અમર નિશાન. કર્મ-મન. ૮
 હરિપદરજ તુલસીથી આપે, હરિપદ દેહ વિતાન;
 બ્રહ્મદ્રવ જલે રૂપ આપ હરિ, કરે મોક્ષ સંધાન. કર્મ-મન. ૯
 ચરણાબ્જ લવા કરુણાથી લે, ધાય અખિલ શુભ ભાન;
 ગોવર્ધન પ્રભુ ગોવર્ધન ધર, મળે સ્વયં ભગવાન. કર્મ-મન. ૧૦

૪ સૂર્યવંશી ગગન ગગાળને લાવ્યા છે માટે દિનમણી (સૂર્ય) ના કુલની તે
 શ્વેત વર્ણ ધન હશે કે સુ ? કે જે ધન વિજયનું સ્થાન હોય છે. અનેક સુતી
 એટલે પુનઃપી રત્નો જેમા જડેલા છે એવો મહી મહિલા (પૃથ્વીરૂપ સ્ત્રી) ને
 પહેરવાનો મોતીનો હાર. હાર જેમ લાગેને શ્વેત હોય છે તેવા ગગાણ પણ છે.

૫. ગગા એ સ્વર્ગે જવાની રૂપાની નિસરણી અને તેમા લહે એજ સોપાન—
 પગથિયા જેમ માલતી માલા પરમ આમોદ (સુગંધ) આપનાર છે, તેમ ગગા
 પરમ આમોદ (ઇશ્વરસંપત્તિ અમ્બડ આનંદ) આપે છે.

૬. આલાન=હાથીને બાધવાનું સાધન ભજનકર=ભજન કરનાર.

૭ દશ પ્રકારનાં પાપોની ગણતરી “દશગુણ” માં નીચે સુચ્ય જોવા છે.

૮ હાન=હાનિ તુકસાન. નિશાન=નિશાન

૯=ભગવચ્ચરણરૂપી ભગવદ્દામનો દેહ મળે છે અને તે તુલસી માત્રથી આ-
 પવા ગગાણ સમર્થ છે અને તેજ શ્રી વપલાઆર્યજીએ “પુન્યોત્તમ સદ્ગુણામ”,
 મા કયું છે “વૈકુઠદેહદેત્વં જન્મકૃત્ત્વં પાવનઃ” તેમજ “સુમોધિની”
 ના પ્રથમ સ્કંધના ૧૯ મા અધ્યાયના ૬ હા સ્તોત્રમા પણ આ વાત જણાવી છે.
 બ્રહ્મદ્રવ=બ્રહ્મરૂપ.

૧૦ ચરણાબ્જભવા=ગગા. ભાન=સમગ્ર જ્ઞાન.

અદત્તાનામુપાદાનં હિંસા ચૈવ વિધાનત્ ।
 પરદારોપસેવા ચ કાયિક ત્રિવિધ સ્મૃતમ્ ॥ ૧ ॥
 પારુચ્યમનૃત ચૈવ પૈદ્યન્ય ચાપિ સર્વથા ।
 અસવદ્વગ્રલાપઞ્ચ શાદ્મય સ્યાચ્ચતુર્વિધમ્ ॥ ૨ ॥
 પરદ્રવ્યેષ્વભિધ્યાન મનસોનેષ્ટ ચિન્તનં ।
 ત્રિતપાભિનિવેશઞ્ચ માનસં ત્રિવિધં સ્મૃતમ્ ॥ ૩ ॥
 ઇતાનિ દશ નામાનિ હરત્વં મમ જાન્હવિ ।
 દગપાપહરા ચસ્માન્તસ્મા દશ હરા સ્મૃતા ॥ ૪ ॥

સ્નાન.

ણ્ણા=શૌચે આ આ ધાતુનો અર્થ પવિત્ર થતુ એ છે. ધર્મ દાપ માત્ર પવિત્ર થઈને કરવાના છે. આર્પાવર્તના દ્વિજે પ્રાત કાલે ઉઠતા વેત ધર્મનાઅનુમાર કર્યો કરતા હતા અને તે ધૂટવાથી આ પવિત્ર દેહમા પણ અપવિત્રતાનો પ્રવેશ થવા પામ્યો છે. પ્રાત સ્નાન માટે શ્રીઆસન્ન એ લખ્યું છે કે.—

જલ્યન્તમલિન કાયો નચ્છિદ્ધનમન્વિત ।
 સ્વત્યેપ દિવારાત્રૌ પ્રાત સ્નાનં વિશોધનમ્ ॥

આ જે કાયા (દેહ) છે, તે અત્યંત મલિન છે, તેમાથી મલને બહાર નાકવામાટે નચ્છિદ્ધો પગમાત્માએ ગણેલા છે, ૨ આખ, ૨ કાન, ૨ નસકારા, ૧ મુખ, ૧ ઉપચ્ચ અને ૧ ગાડ એ નવેમાથી રાત્રિવિચ મલ નીસર્યા ડેહે, તે નવેદારને ધોઈને સાફ કરવામાટે પ્રાત આન્નુ શરીરગુદ્ધિ નિમિત્તે ધર્મજાત્રમા વિધાન કર્યું છે. શરીરની આમડી ઉપરથી જોતા સ્વચ્છ હોય તોપણ અદર બહો મેલ રહેલો છે. તે મેલ જોડ્યો વિરોધ થાય, તેટલા તેની શુદ્ધિમાટે વિગેષ ઉપાય કરવા પડે છે. રોમચ્છિદ્ધો માથી પણ પરમેશ્વર રૂપે કેટલુંક મનિન જલ બહાર આવે છે, તો પણ તે ડિદ્ધો પગઈને બધ ન પડે તે માટે તેને આન (નહાવા) થી સાફ અને ખુલા ગમવા પડે છે. એ ડિદ્ધોદ્ધાર મન પોતાની મેજે બહાર પડે એની ચારીરિદ્યોજના છે. પ્રતિ પોતાની મેજે મેલને બહાર કેડે છે, પણ તે મેલ નીકળતા તે દ્વાર ઉપર મેલ ચઢી જાય તે માટે પ્રાતઆન આવશ્યક કર્યું છે.

જેમ ધર્મશાસ્ત્ર સ્નાનની આવશ્યકતા બતાવે છે, તેમજ વૈદકશાસ્ત્ર પણ તેની તેટલીજ જરૂર બતાવે છે —

સ્નાનં પવિત્રમાયુષ્યં અમસ્વેદમલાપહમ્ ।

શરીરવલસન્ધાન કૈવલ્યમોજસ્કર પરમ્ ॥

સ્નાનથી પવિત્ર થવાય છે, આયુષ્ય વધે છે, પરિશ્રમ (થાક), સ્વેદ (ખરારો) અને મેલને દૂર કરે છે, શરીરને નિરોગી સ્થાને બલ વધારે છે, અને કેશ (ખાલ) ને તેજસ્વી બનાવે છે દક્ષમુનિ કહે છે કે —

પ્રાત સ્નાનં પ્રશંસન્તિ દૃષ્ટાદૃષ્ટફલં હિ તત્ ।

સર્વમર્હતિ પૂતાત્મા પ્રાત સ્નાયી જપાદિકમ્ ॥

પ્રાતસ્નાનની બધા પ્રશંસા કરે છે, કેમકે તેથી બે ફલ થાય છે આ લોકમાં મલ નિવૃત્તિદ્વારા આરોગ્ય અને ખરલોકમાં ઉત્તમગતિ મળે છે, પ્રાતસ્નાનથી શુદ્ધ થઈને મનુષ્ય જપ સેવા વગેરે સર્વ ધાર્મિક કર્મોના અધિકારી બને છે વળી કહ્યું છે કે —

અજ્ઞાનાદિદિ બૌ મોહાદ્રાત્રૌ દુશ્ચરિતં કૃતમ્ ।

પ્રાત સ્નાનેન તત્સર્વ શોભયન્તિ દ્વિજાતય ॥

અજ્ઞાનથી કે આળસાદિ મોહને વશ થઈને રાત્રમાં જે કઈ પાપ થયું હોય, તે દિવસે પ્રાત સ્નાનથી દૂર કરે છે જળખાલ કહે છે કે —

જાશિરસ્કં ભવેત્સ્નાનં સ્નાનાશક્તૌ તુ કર્મિનામ્ ।

આત્રેણ વાસસા વાપિ માર્જન દૈહિકં વિદુઃ ॥

જ્ઞાન હમેષા માથાખોળ કરતું જોઈએ રોગાદિકથી અશક્ત હોય તે માથાખોળ સ્નાન ન કરે, અને વિશેષ અશક્ત હોય તો બીના વસ્ત્રથી શરીર લૂછી નાખે અને તેથી પણ અશક્ત હોય તો —

આપો દ્વિષ્ઠામયો મુવસ્તા ન વર્જે દુધાતન મહેરણાય ચક્ષસે

યો ચ શિવતમો રસસ્તસ્ય માજયતેહ ન વશતીરીવ માતરઃ ॥ ૨ ॥

તસ્માડરક્ષમામ વો યસ્ય ક્ષયાય જિન્વિથ ॥ આપો જનયથા ચ ન ॥ ૩ ॥

વગેરે મન્ત્રોથી માર્જન માત્ર કરતું ચાતવદ્ધ્ય બીનું વસ્ત્ર તથા મન્ત્ર વડે માર્જન એ બેઉને સાથે લે છે. જેઓ વેદ ન બચ્યા હોય તેમણે નીચલા પૌરાણિક મન્ત્રથી માર્જન કરવું —

અપવિત્ર પવિત્રો વા સર્વોવસ્થા ગતોઽપિ વા ।

યઃ સ્મરેત્પુન્ડરિકાક્ષ સ વાહ્યાભ્યન્તર શુચિ ॥

ધેર સ્નાન કરતા પહેલા નીચેના મ્હોઁ લણી ગંગાદિ તીર્થનું સ્મરણ કરવું —

ગङ્ગે ચ યમુને ચૈવ ગોદાવરી સરસ્વતી ।

નર્મદૈ સિન્ધુ કાવેરી જલેઽસ્મિન્સનિધિ કુરુ ॥

તે પછી નહાતી વખતે મૌન રાખવું અવિખતર પુરાણમાં કહ્યું છે કે —

સ્નાતુસ્તુ વરુણસ્તેજો જુહ્વતોઽગ્નિઃ ત્રિય હરેત્ ।

ભુજ્જાનત્ય યમસ્વાયુસ્તસ્માન્ન વ્વાહરેન્નિપુ ॥

સ્નાન કરતા ધીમળ સાથે બોલ બોલ કરે તો વરણ (જલદેવ) તેજને હરે છે, હોમ કરતી વખતે બોલે તો અગ્નિદેવ લક્ષ્મી રહે છે અને મોજન કરતા બોલે તો યમ આયુષ્ય હરે છે, માટે એ ત્રણ કામ કરતા બોલવું નહિ જોઈએ. વળી સંપૂર્ણ માથાબોળ નહાવામાં જે અશક્ત હોય, તેમને માટે શરીરની અશક્તિ તથા દેશકાલ ક્ષત્યાદિનો વિચાર કરીને ભુજ ભુજ ૭ પ્રકારના સ્નાન યોગિયાત્મક છે કહ્યા છે —

અસામર્થ્યાચ્છરીરસ્ય કાલગત્વ્યાદ્યપેક્ષયા ।

મન્ત્રસ્નાનાદિત સપ્ત કેચિદિચ્છન્તિ સૂર્ય ॥

માન્ત્ર મૌમં તથાગ્નેય વાયવ્ય દિવ્યમેવ ચ ॥

વારુણ માનસ ચૈવ સપ્ત સ્નાનં પ્રકીર્તિતમ્ ।

આપોહિષ્ઠેતિ વૈ માન્ત્ર મૃદાલ્ભેસ્તુ પાર્થિવમ્ ॥

આગ્નેયં મસ્મના સ્નાન વાયવ્ય ગોરજ સ્મૃતમ્ ।

યત્તુ સાતપત્રેણ સ્નાન તદિવ્યમુચ્યતે ।

વારુણં ચાવગાહ્યોયો માનસ વિષ્ણુચિન્તમ્ ॥

૧ માત્રસ્નાન, ૨ લૌભ, ૩ આગ્નેય, ૪ વાયવ્ય, ૫ દિવ્ય, ૬ વારણ, અને ૭ માનસ,

“ આપોહિષ્ઠા ” દિ મન્ત્રોલણી માજન કરવું તે મન્ત્રસ્નાન શરીર ચરણામૃત પગે પવિત્ર મૃતિકા લગાડવી તે લૌભ (પાર્થિવ) અગ્નિહોત્રાદિની પવિત્ર ભસ્મ લગાડવી તે આગ્નેય ગાય ચાલી જતી હોય તેની પાછળ ચાલવાથી પવનથી જે ગોરજ હોય તે તથા ગોપૂછ માથે ફેરવવું તે વાયવ્ય વૃદ્ધિના છાદ્ય પોતાના શરીર પર પડવા દેવા તે દિવ્ય અને જળાશયમાં ડૂબકી મારવી અથવા પાત્રથી જળથી નહાવું તે વારુણ સ્નાન અને ઉપ લખેલા મ્હોઁથી વિષ્ણુનું સ્મરણ કરવું તે માનસ સ્નાન કહેવાય છે

આ નિલ સ્નાન પ્રાત, મધ્યાહ્ન અને સાય ત્રણે કાલમાં કર્યા બાદ મધ્યાવદનાદિ કરવાના છે. હાલ મધ્યાહ્ન સધ્યા પ્રાત સધ્યા સાથેજ કરવામાં આવે છે તે

કરણથી બે વખતે તો સ્નાન આગ્નિક તથા શાની જતો કરે છે પરંતુ કાલેજમાં રહીને વિદ્યાભ્યાસ કરનારા કેટલાક વિદ્યાર્થી તો જમવાનો ઘટવાગે એટલે ઝટપટ હાથ પગ ઘોષ જમવા દોડે છે અને જ્યારે કુરસદ હોય ત્યારે દિવસમાં એકાદ વખત નાહે છે, આવો બ્યવહાર આર્યોને ઉચિત નથી ઇશ્વરમાં બારેમાસ શીતકાળ જેવી ઠંડી પડે છે, તે કરણથી તે લોકો ધણીવાર આપણી જેટું નહાતા નથી, તેમ જ્યારે નહાય છે, ત્યારે બારણા ચો ફેરથી બંધ કરીને નહાય છે. તેનું અનુકરણ આ ઉખ્લુ કટિખંધમાં આવેલા ભારતવાસીઓએ વગર સમજે ન કરવું જોઈએ આપણામાં પણ જે સન્યાસી કે યોગીઓ હિમાલયની ગ્રામમાં વસે છે, તેઓ નિસ્ક ન નહાય તો હરકત નથી તથાપિ તેઓ તો પોતાના શરીરને એવો અભ્યાસ પાડી દે છે કે, તેઓ ગમે તેવી ટાઢમાં ઠંડું જળે સ્નાન કરે છે પરંતુ ગરમી કે જેમનાથી ઠંડું જળ ન સેવાય, તેમણે ગરમ પણ પવિત્ર જલથી નિત્ય સ્નાન કરવાની જરૂર છે નૈમિત્તિક અને કામ્ય સ્નાન સબધી લેખ ખીજ વખતે લખવામાં આવશે.

આદિત્ય.

આ જૂલોકમાં ભારતવર્ષ (ભરતખંડ, હિંદુસ્થાન, આર્યાવર્ત) એ પુણ્યભૂમિ કહેવાય છે ભુવ, સ્વ, મહ, જન, તપ અને સસ એ છ લોક આ જૂલોકની ઉપર છે એ ક્રમેક્રમે અંકેથી ચડિયાતા છે, અને વિશેષ વિશેષ પુણ્યકર્મો કરવાથી તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમ છે તથાપિ એ ઉપરના છ એ પુણ્યલોકની પ્રાપ્તિનું સાધન અથવા પ્રથમ પગથિયું આ જૂલોક છે એ જૂલોકમાં પણ સાત મહામોટા દીપો છે. તે માહેલા જગદીપમાં નવખંડ છે, તે નવખંડમાં પણ આ ભરતખંડ સર્વોત્તમ છે. માટે આ ખંડમાં જન્મ લેનારાની દેવતાઓ પણ પ્રશસા કરે છે.—

ગાર્યાન્તિ દેવા કિલ ગાત્રકાનિ । ધન્યાસ્તુ તે ભારતભૂમિભાગે ।

સ્વર્ગાપવર્ગસ્ય ચ મૂલમૂલે । મવન્તિ ભૂય પુરુષાઃ સુરત્વાત્ ॥

દેવતાઓ પણ ભારતવર્ષની સ્તુતિ કરે છે અને કહે છે કે જેઓ ભારતવર્ષમાં જન્મે છે, તેઓને ધન્ય છે, કેમકે સ્વર્ગ અને મોક્ષ મેળવવાનું મૂળ કરણ ભરતખંડમાં જન્મવું તે છે માટે દેવતાઓ પણ ફરી ફરીને અને પુરપૂરે અવતરે છે, મતલબ કે ભારતવર્ષમાં જન્મીને જે જ્યોતિષદોષાદિ યજ્ઞયાગાદિ કરે છે, તેઓ સ્વર્ગને પામે છે અને નિષ્કામ કર્મયોગ, કે આત્મજ્ઞાન કે ભક્તિયોગને સિદ્ધ કરતાં મોક્ષ મેળવે છે માટે જેમણે પૂર્વજન્મમાં દેવતાઈ કર્યો કર્યા હોય, તેઓનેજ આ ખંડમાં જન્મ મળે છે આપણા ઇતિહાસ પુરાણાદિક ત્રયોમા કયા કયા કર્યો કરવાથી કયા કયા લોક મળે છે તથા તે તે લોકના દેહ તથા કાંદ્ય બોલ્ય તથા આયુષ્ય

ધગેરેનું સંવિસ્તર વર્ણન મળે છે માટે એવો રત્નરૂપ દેવદુર્લભ એવો પાત્રીન,
પોતાના કલ્યાણના ઉપાયો છોડીને, જે મનુષ્યો પશુતી વેઠે ફક્ત ઉદર ભરણ કે
લૌકિક ઇંદ્રિયોનું વિષયસુખ મેળવવામાજી ગરકાવ થઈ રહે છે, તેઓને માટે વિદ્વાનો
કહી ગયા છે કે મનુષ્યરૂપેણ મૃગા ચરન્તિ ॥ માણસની આકૃતિના તે પશુ
ઓજા ચરે છે માટે પશુથી બુદ્ધ પડવામાટે આપણે આપણા ઉપાસ્ય દેવતાના
પ્રથમ વિચાર કરવો જોઈએ.

આ પુણ્યભૂમિમા મૌથી શ્રેષ્ઠ ઉપાસ્ય પદાર્થ કયા છે ? ધણા જણા એના
ઉત્તરમા એજ કહશે કે ધર્મ પરંતુ ધર્મ તોએ ઉપાસ્યનો સાક્ષાત્કાર કરવાનું એક
સર્વેત્તમ સાધન છે પરંતુ સૌથી પ્રથમ ઉપાસ્ય અગ્નિ અને પછી ઉપાસ્ય સૂર્ય
(આદિત્ય) છે. વાસજીએ કહ્યું છે કે —

સન્વ્યાહીનો દ્વિજો નિત્યમનર્હ. સર્વકર્મસુ

જે દ્વિજ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય) સધ્યા નહિ કરે, તે કોઈ પણ (વૈદિક)
કર્મના અધિકારી ગેતા નથી એટલા માટે દ્વિજોએ ત્રિકાળ સધ્યા કરવી જોઈએ.

ન તિષ્ઠતિ તુ ય પૂર્વા નોપાસ્તે યશ્ચ પશ્ચિનામ્ ।

સ શૂદ્રવદ્વાદિજ્ઞાપ્ય સર્વસ્માદ્વિજકર્મણ. ॥

(મનુ સ્મ ૨ શ્લો ૧૦૩)

જે પ્રાતઃ તથા સાયકાલની સધ્યાની ઉપાસના કરતો નથી, તેને શૂદ્રની પેઠે
દ્વિજોના સર્વ કર્મથી બહાર કરવો જોઈએ મનુ મહર્ષિના ઉપસાવચનથી એ સિદ્ધ
થાય છે કે, સધ્યાપાસન એ આર્યોનું અત્યાવશ્યક કર્મ છે દિવસ અને રાત્રિની સધિ
(જોડણી) માજી સધ્યાપાસન કરવામાં આવે છે કે જે સર્વ શ્રીસૂર્યનારાયણ
ભગવાનને અર્પીત છે એના ઉદયથી દિવસ અને અસ્ત થવાથી રાત્રિ થાય છે એ
દિનરાત્રનો પ્રારંભ તેજ સધ્યા છે એથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે સૂર્ય ભગવાનની
ગતિથીજ દ્વિજોના મુખ્ય કર્મો સંપાદિત થાય છે બૃહવમનુ એવું વચન છે કે —

સંકલ્પ ચ યથા કુર્યાત્તિનાનવાનન્નત્રતાદિકે ।

અન્યથા પુણ્યકર્માણિ નિષ્ફલાનિ ભવન્તિ હિ ॥

જ્ઞાન, દાન, વ્રત વગેરે સર્વ ધર્મ કર્મમા સંકલ્પ કરવો જોઈએ, એમ ન કંઠાથી
પુણ્ય કર્મો નિષ્ફળ નીવડે છે એથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે આર્યોના સર્વ કર્મો સૂર્ય
ભગવાનના ઉદયને અર્પીત છે સંકેતમા પ્રથમ તિથિવારનો ઉચ્ચાર કરવો પડે છે,
તે તિથિવાર પણ સૂર્યોદયથી જ જાણી શકાય છે

આપણા વેદ (સહિતા, બ્રાહ્મણ, ઉપનિષદ્ આરણ્યક) વગેરે આર્ય ગ્રંથોમાં

પ્રતિપદ્મા ભગવાન્ સૂર્યની મુખાવલિ દર્શાવી છે, વિસ્તાર લાયકી અને માત્ર મુદ્ધ
યજુર્વેદ અ ૩૪ નો મ ૩૧ મો ટાળીએ છીએ —

આકૃષ્ણેન રજસા ચર્તમાનો નિવેશયન્નમૃતન્મર્ત્યઙ્ગ્વ ।

હિરણ્યયેન સવિતા રથેના દેવો પાતિ ભુવનાનિ પશ્યન્ ॥

દિન અને રાત્રિનો વિભાગ કરતા અને દેવતા તથા મનુષ્યોને પોતપોતાના કર્મોમાં
બગાડતા ભગવાન્ સવિતા (આદિત્ય) લોકોના સાક્ષી આવે છે (ઉદ્ય પામે છે)
અયર્વોપનિપદ્મા કથુ છે કે —

સૂર્ય આત્મા જગતસ્તથ્યુપેથ્ય । સૂર્યોદૈ સ્વસ્તિમાનિ

મૃતાનિ જાયન્તે । સૂર્યાદ્યઘ્નાઃ પર્યન્યોઽન્નમાત્મા ॥ વગેરે

ભાવાર્થ—આપર જગમાત્રમક વિશ્વના સૂર્ય આત્મા (ધારણ કરનાર) છે. સૂર્યથીજ
આ સર્વ પ્રાણી જન્મે છે સૂર્યથીજ યજ્ઞ, મેધ, અન્ન અને આત્મા (જીવ) બને છે
હવે વિચારો કે આ વેદવચનોમા તત્ત્વ શું છે ? યજુર્વેદમંત્રમા કથુ કે દેવ અને
મનુષ્યોને પોતાના કર્મોમાં પ્રવૃત્ત કરતા ભગવાન્ સવિતા ઉદ્ય પામે છે દેવતાઓ
સૂર્યના ઉદયથી અસ્ત સુધી પોતાના કર્તવ્યમા સાવધાન રહે છે, પરંતુ આ પવિત્ર
આર્યવર્તના વર્તમાન કાલના મનુષ્યના વર્તનપર નજર કરો કેવો ભયંકર દેખાવ
નજરે ચડે છે ? વેદ પ્રતિપાદિત દિવસના જેટલા કર્મો છે, તેમા કેટલા મનુષ્યોની
પ્રવૃત્તિ છે ? મહર્ષિમનુ કહે છે કે —

પૂર્વા સન્ધ્યાં જપસ્તિષ્ઠેત્સાવિત્રીમાર્કદર્શનાત્ ।

પશ્ચિમાન્તુ સમાસાનિઃ સન્યગૃક્ષવિભાવનાત્ ॥

સૂર્યોદયથી પૂર્વે *બ્રાહ્મમુદ્ધર્તમા ઉડીને શૌચ, દત્તાધાવન, સ્નાન વગેરે નિવૃત્તિ
ચંદ્રને પ્રાત સંધ્યામા સૂર્ય દર્શન યજ્ઞ સુધી ગાયત્રીના જપ ઉભો રહીને કરે
અને સાય સંધ્યા પશ્ચિમ તરફ નાનિયી બેસીને સારી રીતે નક્ષત્ર (તારાઓ)
દેખાય તો સુધી ગાયત્રી જપ કરે

અરે દિગ્ગે ! જરા વિચાર તો કરો ! જે કોઈ સંભાવિત માણસ કોઈ શહેરમાં
આવાવની ખબર સાંભળાય છે કે મનુષ્યોના હૃદય કેવા ખળભળી ઉઠે છે તેના
મુખાવલોકનની ઇચ્છાથી સામે જતા લોકોની બીડથી ટૂંકાવેમા બેસવાની જગ્યા
જડતી નથી લાડતી ગાડીઓ પણ મો માગ્યુ લાડુ આપતા પણ પૂરતી મળી
ચકતી નથી, રેલવે-ટેશનોપર પણ દોડધામ ચર્ચ રહે છે રસ્તે પોલિસના પ્રહાર તથા
પરસ્પરના ધક્કામુઠી ખાતા પણ કેટલાકને તો તેના દર્શન વગર અચડાઈ કૂટાઈ પાછુ

રહું પડે છે. ત્યારે આ તો ત્રિવેણીના ઝર્મના સાક્ષી પરમ ઉપાસ્ય, અભીષ્ટ સાધક, ભવ્યદમોચક, ભગવાન ભારકરનું પ્રાત કાળનું સ્વાગત (Well come) કરના અને સાયકાલીની વિદાયગિરિ કરવા કેટલા મનુષ્યો પ્રાતઃ તથા સાયસંધ્યામા તત્પર રહે છે ? હવે કર્મસાક્ષી જગન્મય સૂર્ય ભગવાન આપણા કર્મોની કેવી સાક્ષી આપશે, તેનો વિચાર વાચનારે પડે કરી લેવો. અર્થર્વ ઉપનિષદના વચનમા કહ્યું છે કે સૂર્યથીજ સર્વપ્રાણી જન્મે છે તેનો વિચાર કરો. પ્રાણીની ઉત્પત્તિમા ઉષ્ણતાની કેટલી જરૂર છે ? આવા મોટા બ્રહ્માને માત્ર એક સૂર્યજ નેઈતી ઉષ્ણતા પૂરી પાડી ઉત્પન્ન કરે છે એટલુંજ નહિ પણ તેનું અન્ન જલાદિદારા પોપણુ પણ તેજ કરે છે તેથીજ ક્યું છે કે —

અમૌપ્રાસ્તાહુતિ. સમ્યગાદિત્યમુપતિષ્ઠતે ।

આદિત્યાજ્ઞાયતે ઘૃષ્ટિર્ઘૃષ્ટેરન્નં તત્ પ્રજા ॥

વેદાક્ત વિધિથી અગ્નિમાં હોમ કરવાથી, તે સૂર્યને પહેચિછે સૂર્યથી વર્ષાદ યાય છે, વર્ષાદથી અન્ન પાડેછે, તે અન્ન ખાવાથી દેહમા શુક્રોચિત અને છે, તે વડે પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે

ન્યારે વિધિવત્ વેદ ભણેલા મનુષ્ય જનો વિશુદ્ધ ચળમાનને નિર્દેષ્ટ હવિથી યજ્ઞ કરાવતા હતા, ત્યારે સૂર્ય ભગવાન સમયપર જરૂર નેઈતી વૃષ્ટિ કરીને અન્નાદિની સમૃદ્ધિ કરતા હતા. તે પવિત્ર અન્ન ખાવાથી મનુષ્યની મનોવૃત્તિ આપોઆપ ધર્મ તરફ વળતી હતી. હાલ તો આ આર્યાવર્તમા વિધિપૂર્વક કર્મો પણ ધણે ભાગે થતા નથી, અને ભક્ત્યાભ્યાસનો તો વિચાર પણ જાણે નહિ થવા બેઠો હોય એવા ચિન્હો નજરે આવેછે અન્નશુદ્ધો સત્ત્વશુદ્ધિ ॥ અન્ન (ખોરાક) ની ઉપરજ અત કરણની શુદ્ધિનો આધાર રહેયો છે. આવા વેદવચનથી વિરુદ્ધ વર્તી અશુદ્ધ ખાનપાન ઠગનાર મનુષ્યોના અત કરણ કુપિત યાય એમા શુ આશ્ચર્ય ? એવા અયોગ્ય હાલવાળા મનુષ્યો ત્રિલોકપૂજ્ય, મહર્ષિ અને દેવતાઓથી સ્તુતિ કરતા એવા સૂર્યભગવાનના આધાર કેમ બની શકે ? દક્ષિણના અલ્પપુરણવાળા મનુષ્યો, પ્રતિક્ષણ પોતાની રક્ષા કરનાર તથા નિઃતર આપણને પવિત્ર કરનાર ભગવાન સૂર્ય નારાયણને ન જાણે એ તેમનું કેવું દુર્ભાગ્ય ? આપણા મહર્ષિઓનો તો એવો ઉપદેશ છે કે —

યત્ર યત્ર ચ સર્ક્કર્ણમાત્માન મન્યતે દ્વિજ ।

તત્ર તત્ર તિલ્લેહોનો ગાયત્ર્યા વાચન ચરેત ॥

ન્યારે ન્યારે જહા જહા દ્વિજને પોતાને હાથે પાપ થયું એમ જાણે, ત્યાં ત્યાં તેણે તિવથી હોમ અને ગાયત્રીના જપ કરવો. ગાયત્રીના જપથી ઉત્તમ બીજને જપનથી સાવિત્ર્યાસ્તુપર નાસ્તિ ॥ એ મનુ વચનથી તથા બીજા મહર્ષિઓના અનુવાદથી

એ વાત સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે એ ગાયત્રીમંત્રમા સૂર્યહરગવાનનું જ ધ્યાન કહેલું છે. તેટલા માટેજ દેવતા, ગર્ધર્વ, કિન્નરાદિ સર્વ દેવજાતિ અને મહર્ષિ, વિપ્રર્ષિ, રાજર્ષિ, નિલ તેનીજ ઉપાસના કરે છે કે અમારી જીદિને પુણ્ય કર્મોમા પ્રેરે. એથી સિદ્ધ થયું કે વેદોનુ ખીજ ગાયત્રીમંત્ર છે. જેમાં હરગવાન સવિતા (સૂર્ય)ની ઉપાસના કરેલી છે. આથી વિશેષ કયું પ્રમાણ સૂર્યનારાયણ શ્રેષ્ઠદેવ છે, એ જણાવવા માટે જોઈએ છે ? ખીજ કોઈ પ્રમાણની હવે જરૂર રહેતી નથી માત્ર વિચાર અને આચારનીજ આવશ્યકતા છે. આપણા પૂર્વજ મહર્ષિઓએ જે જે વાતો પોતાના અનુભવ તથા શાસ્ત્રોના પ્રમાણથી લખી છે, તેપર ધ્યાન આપીને તેને આચારમા મૂકવાની હવે આવશ્યકતા છે. વળી હાલ આરોગ્યની પણ આ દેશમા ખોટ પડી છે, તેથીજ વૈદ્ય અને દાકતરોની ધરાખી વધી પડી છે પરંતુ તે વૈદોને પણ જોઈતી વનસ્પતિ સૂર્યની ઉપાસના વગર મળી શકતી નથી, તેથી જોઈએ તેવો ધરા મળતો નથી. અને આરોગ્યમાટે શાસ્ત્ર તો કહે છે કે

આરોગ્યં માસ્કરાદિચ્છેન્ ॥

સૂર્યથી આરોગ્યની ઇચ્છા કરો. મતલબ કે આરોગ્ય જોઈએ તો સૂર્યની ઉપાસના કરો. સૂર્યઉપાસકને સમયનુ રાત્ર તત્કાળ થાય છે તેથી તે પોતાના આહારવિહાર નિયમીત સમયે કરે છે જેથી તે નીરાગી રહે છે અને નીરાગી મનુષ્યોજ પોતાના ભૌતિક અર્થોત્કિક કર્મો તત્કાલ સિદ્ધ કરી શકે છે.

ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રિકાલ વૃત્ત જે જ્યોતિષશાસ્ત્રથી સમજાયછે, તે શાસ્ત્રનો મુખ્ય આધાર સૂર્યજ છે. માટે એ નિશ્ચિત, જાણુ કે વર્તમાન સમયે જે શોચનીય સ્થિતિ થઈ પડી છે તેનું મુખ્ય કારણ પરમ પૂજ્ય દેવની ઉપાસનાની જે શિથિલતા આર્થોમા દેખાય છે તે શિવાય અન્ય નથી. મહર્ષિ યાતવલક્યે ગૃહસ્થોને માટે કહ્યું છે કે —

આદિત્યસ્ય સદા પૂજા તિલ્ક સ્વામિનસ્તયા ।

મહારાગપતેઐવ, પુર્વેન્ સિદ્ધિમવાપ્નયાત્ ॥

નિત્ય સૂર્યની પૂજા, કાર્તિકસ્વામીને તિલક અને મહા ગણપતિનું પૂજન કરવાથી ઇષ્ટ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આદિત્ય હૃદયમા નિત્ય સૂર્યનું ધ્યાન નીચેપ્રમાણે કરવા કહ્યું છે —

ધ્યેયઃ સદા સવિત્રમણ્ડલમધ્યવર્તો ।

નારાયણઃ સરાસિજાસનસાન્નિવિષ્ટ ॥

કેયૂરવાન્મકરકુण्डलवान् किरिटी ।

हारी हिरण्यवज्रपुर्णतशसचक्र ॥

સૂર્ય મહાકર્મમાં રહેલા નારાયણ, કમલના આસનપર બિરાજમાન, બાહુબળ, મહાકૃતિ કુડનવાળા, કિરીટ મુકુટ તથા મુક્તામાળા ધરનાર હાથમાં શખ, ચક્રધારી, સુવર્ણમય શરીરવાળા ભગવાન સદા ધ્યાન કરતા યોગ્ય છે

અથર્વ ઉપનિષદમાં સૂર્ય ભગવાનનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ વર્ણવ્યું છે —

રક્તાન્બુજસંસ્થિતં સપ્તાશ્વરચિત્તં હિરણ્યવર્ણં

ચતુર્બુજ પદ્યત્રયાભયવરદહસ્તં કાલચક્રં

પ્રણેતારં ચ શ્રીસૂર્યં નાગચર્ણં ચ એવં વેદ સ વૈ વ્રાહ્મણ ॥

અર્થાત્ કાલકમળના આસનપર બિરાજમાન સાત ધોડીના રથમાં બેઠેલા, સુવર્ણ સમાન તેજસ્વી વર્ણવાળા, ચાર હાથમાં કમળી બે કમળ, અભય અને વરદ ધારણ કરેલા, નિમેષ, કલા, કાષ્ઠા, મુકુટ, દિન, પક્ષ, માસ, ઋતુ, અખન, વર્ષ વગેરે કાલચક્રને પ્રકટ કરનાર શ્રીસૂર્યનારાયણને જે બગબગ રીતે જાણે છે તે વ્રાહ્મણ એ વગેરે અનેક રૂપ વેદમાં લખેલા છે એ સૂર્યના ઉપનિષદને જે સૂર્યની સન્મુખ જોઈને જાણે છે, તે કુષ્ઠાદિ મહાબ્રાહ્મણી મુક્ત થાય છે તેની નિર્ધનતા રહેતી નથી મધ્યાન્હ સમયે સૂર્ય તરફ જોઈને જે જપ કરે તેના બ્રહ્મહત્યાદિ પાપો ધૂટી છે, પરંતુ તેમ કરવાથી તેની આખનું તેજ ધટે છે અને કોઈ કોઈ વાર તે અધતપણુ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી તેના મહાપાપોનું રૂપ પણ તેને જન્માતરમાં ભોગવવું પડતું નથી.

એમનું નામ આદિત્ય કેમ પડ્યું છે તથા તેની સંખ્યા કેટલી કહેવાય છે. તેના ઉત્સેષ ગૃહદારવ્યકના નવમ બ્રાહ્મણમાં નીચે પ્રમાણે ક્યાં છે —

ક્તમ આદિત્યા इति द्वादश वै मासाः संवत्सरस्यैत

આદિત્યા एते हीदृक् सर्वमावदाना यन्ति ते ते यदिदृक्

सर्वमावदाना यन्ति तस्मादादित्या इति ॥

પ્રશ્ન—આદિત્ય કેટલા છે ।

ઉત્તર—બાર માસ એક સંવત્સરમાં થાય છે, માટે બાર આદિત્ય કહેવાય છે એ સર્વ વસ્તુને ગ્રહણ કરતા જાય છે, માટે તેમને આદિત્ય કહે છે

કવિરાજ ભટ્ટહરિજીએ પણ કહ્યું છે કે—

आदित्यस्य गतागतैरहरह संक्षीयते जीवितम् ॥

સૂર્યના આવજાવથી લોકોનું આયુષ્ય ક્ષીણ થાય છે મતલબ કે સૂર્યની એક યિ અતીત થતા, તે દિવસના જેટલા કર્મ તે બધા ભૂત (કાલના) થયા તેઓ કર્મને લઈ ગયા જે ગુણકર્મો કર્યા તે શુભ અને અશુભ કર્યા તો તેને તેઓ લઈ ગયા અને તેનું ફલ બાજસાથે તેજ કર્મોનુસાર લાવિષ્યમાં મળતું રહેશે. આથી

નિત્ય શુભ કર્મો કરવા જેનાથી શુભ કર્મ ન બને, તેમણે પણ અશુભ કર્મ તો નગ્ન કરવા, એ ક્રિયેનું તાત્પર્ય છે. છાંદોગ્યોપનિષદના પ્રથમ પ્રપાઠકના પાત્રમાં ખડમા પૂછ્યું છે કે-સામવેદનો સાર શો છે ? તેનો ઉત્તર ઉદ્દીય અર્થાત્ ઓં ઓંકાર ઓંકાર શુ ? ઉત્તર-આદિત્ય આદિત્ય નામ કેમ પડ્યું ? તેઓ નિરતર ચાલે છે માટે નિરતર ચાલવાનું એ આશય છે કે, ત્યાં સૂર્ય ભગવાન ન બળે, સાર લયકર રાત્રિ પોતાના અધકાન્થી લૌકિક અશુભોને નિર્વાર્ય કરી નાખે જે કે જમણી આખમા સૂર્યનુજ તેજ છે “ય યપ દક્ષિણેડશ્નુરુવ” ॥ તથાપિ એ આખમા એકે કળા માત્ર છે તે રાત્રિમા પોતાનું તેજ ચંદ્ર અને અગ્નિમાં સખીને, નિયત સમયે હવેના ઉપકાર માટે જગતમા પ્રકટ થાય છે

મનુષ્યના પ્રમાદથી પ્રત્યેક કામોમા ભયે વિદમ્ય થાઓ, પણ વિશ્વનાતા સૂર્ય એક ક્ષણ પણ વિદમ્ય કરતા નથી એટલુજ નહિ પણ નિરતર સમયસર કામ કરવાની સર્વને શિક્ષા આપતા રહે છે.

વાચનાર ! વિચારો ભગવાનની આપણાપર કેવી દયા છે ? પોતાના ઉપ્યુ ક્ષિણોથી અભિન્ન વિશ્વની ટાંઠને એકદમ દૂર કરતા ભમ્મા કરે છે હવેના દ્વાર્-ગથી કોઈવાર પ-૭ દિવસ અતિશૃષ્ટિ થાય છે, તો અસખ્ય મનુષ્ય તથા પશુ પખી એ જનમાધાથી મરણુ પામે છે લાખો ઉપાય કરવાથી પણ એવો કોઈ પુરુષ દેખાતો નથી કે જે અભિન્ન વિશ્વતો રહ્યું પણ એકે રોઢેરના સર્વ મનુષ્યની ટાંઠનું વારણુ કરી શકે પરંતુ ધન્ય છે ભગવાન ભારકરને કે જે પોતાની અભ-મિદાનની મુદ્રાને પ્રકાશ કરતાજ આખા વિશ્વની ટાંઠ તથા અધકાર તટકાવ દૂર થાય છે પશુપખી વગેરે કે જેમનામા વિશેષ શુદ્ધિબળ નથી, તેઓ પોતાના દેહમા ઉપ્યુતા પહોળાડવામાટે ગરમ કપડા પણ પહેરી શકતા નથી તેમને પણ પોતાના ઉપ્યુ ક્ષિણોથી સુખ દેનાર સમરત લોકોના આધાર, આપને લાખો પ્રણામ છે જેમને આપે શુશુદ્ધિ આપીછે, તથા જેમને તેનો સદુપયોગ કરવાની ઇચ્છા છે, જેમની માતાપિતાના પુણ્યના સચયથી પરમદેવતા અહ વિશ્વ્યુ શિવાત્મકે આપના ઉપર દેવ દેવ પરમ પૂજ્ય દેવશુદ્ધિ બની છે, તેઓ આપનો ઉદય થતાજ, અધ્યાદિ પૂજા સામગ્રીથી આપનો ઉપકાર માનતા આપને પ્રણામ કરી, પોતાનું કર્તવ્ય પાલન કરે છે ત્યારે આ ભારત વર્ષમા ધર્મનું રાજ હતું, ત્યારે આપના ઉદયથી પૂર્વજ અમારા દ્વિન્નતિ પૂર્વજ આનાદિ-પવિત્ર થઈને દ્વાયર્મા રક્તથી ચંદન (કેકે), સ્વતપુષ્પ તથા અક્ષતાદિ મુક્ત અર્ધ્ય લઈને—

નમઃ સવિત્રે જગદેકચક્ષુષે ।

જગત્રમુતિ સ્થિતિ નાગ દેતવે ॥

ત્રીમયાય ત્રિગુણાત્મચરિણે ।

વિરાઙ્ચિનારાયણ શાઙ્કરાત્મને ॥ ૧ ॥

તમ સૂર્ય ! સહાંસ્રશો ! તેજોરાશો ! જગત્પતે !

અનુકમ્પયાં મસ્ત્યા ગૃહાણાર્ચ્ય દિવાકરમ્ ॥ ૨ ॥

ઈત્યાદિ મત્રોચ્ચાર કરી, અર્ધ નિવેદન કરી આપનું પૂજન કરતા હતા.

હે સવિતા ! આખા વિશ્વના એક જ નેત્રરૂપ, વિશ્વની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયના કારણરૂપ, ત્રણમય લોકોપકાર માટે ત્રિગુણાત્મક માયા વડે બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ્વરના રૂપ ધારણ કરનાર આપને પ્રણામ હે હજારો કિરણવાળા, તેજપુર્ણ ! જગન્નાથ હે દિવસ કરનાર ભક્તિપ્રી મારાપર કૃપા કરો અને આ અર્ધને સ્વીકાર કરો હે સૂર્ય આપને પ્રણામ

પદ્મિત હરિદત્ત શર્મા.

ચાલુ ચર્ચા.

જમખાનામાં જમણુ.

‘ધી ઇન્ડિયન સોસાયટી રીફોર્મ’ લખેછે કે પ્રેસિડન્સિએ અને હિંદુઓના મોટા ભાગે ત્રણ દિવસ સુધી ભેગા બેસીને ખાધું, હિંદુઓમાં એવા લોકો છે કે જ્યાં દોડેલોમા યુરોપીઅન ભેગા બેસીને વાળુ કરેછે, પણ તેઓ ભેગા જમીએ તે કાણુ જાણે કેમ ધાળે દહાડે જોવામાં આવતું નથી. તે ધણુ ખર રાતની વખતે બને છે અને દિવસનો પ્રકાશ જોતા ડરે છે મુખમના હિંદુઓએ આ રમત માટેની તેઓની પહેલી મોટામાં મોટી ઝુમ્જોરામાં આ અભડાવાના બહેમો કાઢી નાખ્યા છે એ જોઈને અમે ધણુ ખુશી છીએ આ બનાવ ખીજા હજુ વધારે જરૂરના કારણ માટે હજુ વધારે પ્રખ્યાત છે હિંદુની ધર્મચુસ્ત પદ્ધતિ પ્રમાણે હિંદુની ટીમમાં નીચ ને ઉંચ બધી જાતના હિંદુઓ છે હિંદુઓમાં ગુજરાતીને મરાઠીની બન્ને જાત હતી, એક કે બી બેલાડી સિવાય ખીજા બધાઓને માટે આવી મંચોમાં ખુશીની સાથે જમવાને જાણે એક નિયમ ચર્ચાગ્યો છે રમનારાઓમાં સૌથી ઉચીને મરજાદી બ્રાહ્મણ (વાણીયા) ની જાત અને (ઉત્તરતી વર્ણ કે જોના સ્પર્શથી ઉંચ વર્ણના બધા થાય તેની વર્ણના) બે ચમાર હતા આવી ખુશી રીતે બેચુ જમવાનો આ કાંઈ પહેલો પ્રસંગ નથી હિંદુ જમખાનાની ગ્રાઉન્ડ ઉપર હિંદુ અને પુના

હમખાના વચ્ચેની છેલ્લી મૈંચ અને તેની અગાઉ ખેડા પ્રસંગોમા લય વખતે
 યુરોપીઅન ભેગા હિંદુઓ ખુદી રીતે ખાવામા લાગ્યા હતા. આ પાઠે કાંઈ માન
 રમનારા ઉપરજ અસર કરી નહોતી હજારો હિંદુઓએ યુનિયન હમખાનાના
 હોલમા કે જેની બધી ખારીઓ ખુદી હતી તેમા બન્ને ટીમોને ભેગા ખાતા જોયા
 અમે આથી એમ કહેવા નથી માગતા કે માસ અથવા માછલા ટેબલ ઉપર બેસીને
 ખાધા આવી કાંઈ બાબત બની નથી બધા સસારી સુધાગ્રંથોએ એમ પણ
 જાણ્યું કે આ મૈંચમા હિંદુ રમનારાઓમાથી કાંઈ જેવી રીતે તેઓ- ધણા વર્ષથી
 કરતા આવ્યા છે તેવી રીતે કાંઈ પણ જાતના દારૂને અડક્યા નથી પણ મૂર્ખ
 મરજની, ગ્રેમો જે દૂર થવા જોઈએ તે આવા ખાસ દીવસ ઉપર ગેપ થઈ ગયા હતા
 ખેલાડી અને તમાસગીર જીવાનીઆઓ કે જેઓના ઉપર ભવિષ્યનો આધાર છે
 તેઓએ આ પક્તિ ભોજનનુ સ્વતંત્ર કામ કરીને ખરેખર પોતાને શોભાવ્યા છે
 આ ભેગા જમવા ઉપરાંત તેઓના બે ક્રિકેટરો કે જેમા એક તેઓના મુખ્ય ખેલર
 છે તે બેઉ ચમાર છે એ વાતથી જાતની મર્યાદા તોડવામા ખીજે મોટો
 વધારો કરવામા આવ્યો છે થોડા વર્ષ ઉપર બાલુ પુનાની યુરોપીઅન હમખાનામા
 ખેલર હોતો જે પુનાના હિંદુઓ ધણે ભાગે ઉચા વર્ગના હતા તે હિંદુઓને લાગ્યું
 કે જો કે બાલુ ચમાર છે તો પણ તેના હિંદુ ટીમમા દાખલ થવાથી મામલો ધણો
 સુધરશે. પ્રાચિન નેવુના દશકાના પુનાના હિંદુઓ કે જેઓ અપજાતા અને જુસ્સા
 વાળા હતા તેઓએ તેને મેમ્બર તરીકે દાખલ કર્યો હતો અને હલકી જાતિવાળાને
 અડકવાથી થતી બ્રહ્મતાના સળધમા ચતુર બ્રાહ્મણ યુવાનોએ ધર્મોધપણાને
 તમામો લગાવ્યો અલગત તેઓ બાલુ જોડે ભેગા બેસીને જમ્યા તો નહિ તો પણ
 તેઓએ પુના હમખાનાને હરાવવા માટેની તીવ્ર હોશમા અડકવાથી બચ થવાય એવી
 મૂર્ખાઈ ભરેલી મર્યાદાનો હંમેશાને માટે નાશ કરવામા આવ્યો. યુવકના હિંદુ હમખા
 નાએ ધર્મોધ પુનાના આવા દાખલાથી તેને દાખલ કરીશો અને જે થોડા મેમ્બરો
 તેના દાખલ થવાથી કચવાતા હતા તેને ગાત પાગ્યા હિંદુ હમખાનાએ એથી પણ
 વિશેષ કરી જતાવ્યું અને મૈંચ વખતે મી બાલુ જોડે ખુદી રીતે જમવા મ આ
 તેનો લાઈ હમખાનામા જોડાયો અને પ્રેસીડન્સ જોડેની છેલ્લી મૈંચમાં હતો,
 શિવરામ, બાલુનો લાઈ કાંઈ પણ વાધા વગર દાખલ થઈ સક્યો હિંદુ હમખા-
 નામાં આ બે ચમાર લાઈઓના પ્રવેશનો ઇતિહાસ રાધળાને ધન્યવાદ
 આપવા જેવો છે; અને ખીજા વિષયમા સઘળા પ્રયત્નો કરતા હજારો જીવાન
 હિંદુના મન સ્વતંત્ર કરવાને ધણુ કશું છે જો કે લાપણોના કાયદા છે અને તેની
 જરૂરીઆત છે તોપણ એક દન વજનના લાપણો એક પોડ વજનના લામ કરી
 ખતાવવાની બગાબર છે અગ્રેજ ખેલાડીઓ જે દંડ જુસ્સામા હિંદીઓ જોડે

રમવાને માયાળુ થાય છે અને રમતમા કાંઈ વિવેક મૂર્ખાઈ ભરેલો નતિભેદ ગણુતા નથી તેનો દાખવો, કાલેજમા ચતી સ્વતન્ત્રતાની અસર અને એથી પણ વધારે કાંઈ નહિ તો ચમારની મદદથી મેંય છતવાની લાલચ અને ધર્મધતાને 'શુભે' કંવાને ભેખમે પણ આ ફેરફાર થવા પામ્યો છે.

સઘળી જાતના લોકોનું પકિત ભોજન જમનામા ખરાબ સ્વચ્છદી મજા નાણીને અથવા ચમાર જોડે જમવામા કાંઈ મોટી હકીકત હોય તેમ નાણીને અથવા તો અડકવાથી ભટતાના બધા વિચારો કોરાણે ઠાઠી નાખ્યા તે એક મોટી ખાખત હોય એમ નાણીને અમે આ બનાવ પ્રગિદ્ધ કીધો છે એમ નથી પણ આ બનાવ લોકોને નિર્ભક્ત કરનારા અને પ્રજાની સજામાવી દૂર કરનારા જૂના ધારામાથી પ્રજાને અતન્ત્રતા આપનારો પુતળા અને મુખર્ધના હિંદુઓનો આ એક જાણુવા જોગ દાખલો છે એમ અમે ગણીએ છીએ આ ખુરાથી કરેલો ફેરફાર, મદદાઈ-વાળી, નીતિવાળી અને નિયમવાળી ફરક છે દેવવેમા પરાણે ફેરફાર ગાયછે તેવો નહિ અને તેથી તે નક્કી આવકાર લાયક છે.

(સાધમ્મ ઑફ ઇન્ડિયા તા ૨૪-૩-૦૬.)

✽

૩-

✽

✽

આજકાલ પકિતભેદવિના પ્રીતિ ભોજન કરનારાના વખાણુના ઉપર પ્રમાણુના અગ્રેષ્ઠ લખાણો જાહેર વર્તમાન પત્રોમા હૂટથી છપાયછે તે વાચનાર ઉછરતી આર્ય પ્રજા, કે જેને ધરમા માતૃપિતા તરફથી, મદિરામા ધર્મ શરૂ તરફથી, નિના-જમા અધ્યાપકો તરફથી સ્વધર્મનું શિક્ષણ મળતું દેખાતું નથી, તે જોતે દહાડે ક્યારે સ્થિતિએ પહોંચશે, તેના ખ્યાલ ધાર્મિક આચાર વિચારના સાતા મહાજનો-એ કરવાની કેટલી જરૂર છે. ચમારને ચાર વર્ષુથી પણ જહાઠ અત્યજમા ગણુવા છે, તેમની જોડે તથા યુરોપીયનો જોડે એક સ્થળે બેસીને જમનાર હિંદુમા હિંદુપણુ શું રહ્યું ? તે અમે સમજી શકતા નથી. ક્રિકેટમા હિંદુ છત્યા તેનું ફળ શું થયું ? ધર્મને ભોગે રમતમા જ્ય એ પરિણામે પરાજયજન જાણુવો અમે સાંભળ્યું છે કે એક બે કાઠીઆવાડી ક્રિકેટરોએ આ જમણુમા લાગ લીધી નથી. કાઠીઆવાડીનો આચાર અમારા ઉજળા કાંકાવાળા જરા જાડો કહે છે અને પોતેપોતાને ચઢીઆતા લેખેછે, પણ આચાર જોતા તો કાઠીઆવાડના રહીશને ધાર્મિક લાગણી વધારે હોય તરી.

સાબુદાણા અથવા સાબુ ચોખા.

સાબુદાણા રોના થાય છે, તેની ખબર બહુ થોડા મનુષ્યને હોવાનો સભવ છે તે શી રીતે બનાવે છે તે વિશે “ઐનસાયકલોપીડિયા બ્રિટાનિકા” માંથી મળેલી માહિતી પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ એટલે તે પરદેશી હોઈને ખાવા માટે અપવિત્ર છે, એ સૌ સમજી શકશે.

The Palms are the natives of the East-Indian Archipelago the sago forests being especially extensive in the Island of Ceran.

(જે ઝાડના ઘડમાંથી સાબુદાણા કરવામાં આવે છે, તે ઝાડ ઈસ્ટ ઈન્ડિયન આર્ચિપેલેગોમાં થાય છે ઈ)

ઉપરી હકીકત ઉપરથી તે વિદેશી છે, એ તો ઠીક, પરંતુ તેમાં અપવિત્ર પદાર્થ મેળવેલો હોય છે,, તે તીવ્ર હકીકતથી સદૃશ ધ્યાનમાં આવશે.

The starchy pith is extracted and grated, the powder. That (Powder) intended for exportation is mixed into *Fats* with water and rubbed through sieves into small Coriander seed, whence it is grains from the size of a known according to size as peral sago, bullet sago &c.

(પ્રથમ “ પામ ” નામના ઝાડના ઘડનો લોટ કરે છે જે લોટ પરદેશમાં મોકલવાનો હોય છે, તેમાં લાદી મેળવે છે અને પછી તેના યંત્રના દબાણમાં નાના મોટા આકારના દાણા પાડે છે)

Encyclopaedia Britannica 9th

Edition Vol XXI

ઉપર મુજબ સાબુ ચોખા બનાવવાની કૃતિ છે તે બનાવતા તેમાં લાદી (ખજ) જેવો અપવિત્ર પદાર્થ મેળવે છે, તેમ છતાં તે પદાર્થને આપણા દેશમાં સીધો તો ફરજીમાં પણ આવે છે !

શ્રી. દ. ચિત્તલે,

તા. ૨૨-૫-૦૬ (શનિવાર.)

શ્રી આર્યધર્મસુધા

પુસ્તક ૨ જી સંવત ૧૯૬૨, મિથુન માસ. એક દિન.

મ ગણાયરજ.

રામનામ મહિમા.

(૫૬, રાગ—ધન્યાશી.)

રામ નામ જાણે જાણે, રૂઠ મન રામ નામ જાણે જાણે,	
રામ નામથી પાપી આણી, મનના મેન ઉતારે;	
રામ નામથી વાનર વીરો, પયમા પથર તારે,	૨૮ ૧
રામ કૃપાથી નૃપ સિનાઈ, છત્રપતિ પદ માન્યા,	
રામ સમઘી નાણુપટિયો, ધ ધે ધાપે જાગ્યા	૨૮ ૨
રામ રટનથી હૃદય તણા મન, આપોઆપ ધસાપ,	
નિર્મલ હૃદયાદર્શે દર્શન, પુરોત્તમના થાપ	૨૮ ૩
દર્શન યાતાં પ્રમન મન ચે, વારવાર ચિત્ત ચઢાપ,	
રામ અરજુમા ચિત્ત લાગતા, વિપ વિપયો વિસગપ	૨૮ ૪
રામ નામથી દાસી બારી, મુક્તિ મનોગ્ધ પામે,	
મુનિ વાદમીકિ કેનીશ્વર જનિયા, શ્રી દસરથમુત નામે	૨૮ ૫

શ્રીદરિ

પડકો કડકો.

(ચોપાઈ)

ક કો શ્રી કૃષ્ણ ચરણને લાગે,
ખ ખખે ખજના ખોદુ લાગે,
ગ ગો ગૌ ગાયત્રી રખે,
ધ ધે ધટધટ વ્યાપક લખે

ચ ચ્યે ચતુર્વેદને ભણ્યો,	
છ છટે છયે અંગને છણ્યો,	
જ જ્યે શ્રી જગજ્જન જણ્યો,	
ઝ ઝઝે ઝટપટમા નહિ તણ્યો,	૨
ટ ટટે ટક ટક ગગગ તણ્યો,	
ઠ ઠે ઠઠ માઠ નવ સણ્યો;	
ડ ડે ડહાપણ દિલે ધરો,	
ઢ ઢે ઢાકપિએ નહિ ઢરો,	૩
ત તે તનમન રાખ્યો શુદ્ધ	
થ થે થાઓ થીગ વિશુદ્ધ	
દ દે દયા ધરી દો દાન	
ધ ધે ધરો ધીર ધધ ધ્યાન	૪
ન ને નિત નટવરને યજ્યો,	
પ પે પેરોપકારી યજ્યો,	
ફ ફે ફેગટ કુચલી તજ્યો,	
બ બ્યે બહનાખી બાળજ્યો,	૫
ભ બ્યે ભરો ધર્મ ભ ઝાર,	
મ મ્યે મોત મણો નિર્ધાર,	
ય યે યદુપતિ દરણુ કામ,	
ર રે રો ગમનુ નામ,	૬
લ લે લાભ લો તણ લોભ,	
વ વે વદો વચન તણ વોભ,	
શ શે શોભ કરો સગદાર,	
પ પે પદ દર્ગન લ્યો સાર,	૭
મં મ્યે મત્સમતને સજ્યો,	
હ હે હરિ નામ નહિ તજ્યો;	
ક્ષ ક્ષે ક્ષમા સદા રાખજ્યો,	
ઙ ઙે ઙાના ગુભવી થજ્યો,	૮
આ અટક લીખે નગનાર,	
તે ભવમાત્ર પામે પાર	
વદો વિચારો વાગવાર,	
સદ્ધ શાશ્વનો સાચો સાર.	૯

આદિત્ય.

(સાંધણુ પૃષ્ઠ ૭૭ થી)

જેમ મનુષ્યાદિ પ્રાણીની આખો જીવન કાર્ય કરે છે, તેમ સૂર્યના કિરણ સર્વ પ્રાણીઓના જીવન સબંધી વ્યવહારસિધ્ધ કરવાને માટે સૂર્યદેવને આકાશમા પ્રાપ્ત થાય છે. સૂર્યદેવ પોતાના કિરણોદ્ધાર સર્વને દેખે છે જે શક્તિ દિવસમા સૂર્ય-કિરણરૂપથી સર્વને દેખાય છે, તેજ શક્તિમા ચન્દ્રમા, નક્ષત્ર અથવા દીપકાદિરૂપથી કામ આવે છે. અને એજ સૂર્યની શક્તિ પ્રાણીમાતની આખમા જીવન કાર્ય પણ બળવે છે. અર્થાત્ જીનારી વા જીવગાવનારી જે શક્તિ પ્રાણીમાત્રમા છે તે સૂર્યદેવની શક્તિ છે. વળી રૂપ શોભાએ આ સંસારમા ધન વાંચ્યું છે અને સર્વ પ્રકારના રૂપરંગ જે સૃષ્ટિમા છે તે સૂર્યદેવના કિરણોથી પ્રકટ થાય છે. આદિત્ય મંડળમાં જે ત્ર્યેતન્ય પુરૂષ છે, તેનોજ અરા સર્વ પ્રાણીઓના હૃદયમાં સ્થિત અર્ધ સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનનો હેતુ થાય છે તે સર્વ જ્ઞાન સૂર્યદેવથી પ્રકટ થાય છે. તેથીજ કહ્યું છે કે, “સર્વે જ્ઞાનં સૂર્યદેવાદેવ પ્રાદુર્ભૂતમિતિ.” આ પ્રલક્ષ દેખાતા સૂર્યદેવ પરીક્ષા દેવતાઓમા એક મોટા દેવ છે. સૂર્યના ઉપસ્થાનથી સર્વ દેવોનું ઉપસ્થાન થાય છે. એથી ઉપસ્થાન કૃત્યને અસતત ઇષ્ટ સાધનતા પ્રાપ્ત થાય છે. અગ્નિદેવથી ઋગ્વેદ પ્રકટ થાય છે તેથી ઋગ્વેદમા અગ્નિદેવની પ્રધાનતા છે, વાયુથી યજુર્વેદ પ્રકટ થયા તેથી યજુર્વેદમા મધ્યસ્થાન દેવતા વાયુ વા વરૂણની પ્રધાનતા છે અને સામવેદમા મિત્રદેવની પ્રધાનતા છે. હવે અગ્નિ શબ્દનો પહેલો અક્ષર અકાર છે. વાયુ વા વરૂણ શબ્દનો પહેલો અક્ષર વકાર છે. પણ વ્યાકરણના નિયમાનુસાર વકારનો ઉચ્ચાર થાય છે, તેમ કાષ્ઠક સ્થળે ઉચ્ચારનો વકાર પણ બને છે. એ કારણથી વાયુ વા વરૂણ શબ્દના પહેલા અક્ષરનો ઉચ્ચાર થાય છે અને મિત્ર શબ્દનો પહેલો અક્ષર મકાર છે. આમ અગ્નિનો અ, વાયુ વરૂણનો ઉ અને મિત્રનો મ એમ આ ત્રણ શબ્દોના પહેલા અક્ષરોનો જે એક સમ્પદ થાય છે તે પ્રણવ બને છે અને પ્રણવરૂપ સમસ્ત જગત્ ત્રણ દેવતારૂપમા છે અને આ સર્વ જગત્ના આશ્વર્યરૂપ અક્ષુ સૂર્યદેવ છે. તેથી પ્રાણીમાત્રના જિવિતિ તથા નાશના કારણરૂપ પણ સૂર્યદેવજ કહેવાય છે. કેમકે જે રક્ષક છે તેજ ભક્ષક હોય છે એમ આ સંસાર રચનાપરથી સિધ્ધ થાય છે. કારણ કે વિધાતારૂપ રક્ષા કરવાને કારણ પ્રજાપતિ અને પ્રવચ કરવાને કારણ અત્તા અન્તાદિ રૂદ્ર કહેવાય છે. જેમ જીવનને સ્થિર રાખનાર અન્ન છે અને અન્ન ન મળે તો કાષ્ઠ પણ પ્રાણી જીવી તોડે નહિ ને અનુકૂળ પથરૂપથી મેવન કરવાથી ગિરકાળ જીવિત રહે અને પ્રતિકૂળ મેવન કરવાથી ઐત તાતકાગિક

હવનનો અંત લાવી સહે છે તેથીજ કહ્યું છે, કે “વજીર્ણે મોજનં વિપન્” તેન
 સર્વ પ્રાણીઓના પ્રાણુદાતા સૂર્યનાગણ સંખ્યાબંધનાં સ્ત્રી અતુળ ધર્મ અતુલ્યને
 દીર્ઘકાલનાં હવનના હેતુ અને છે અને અનેક ધર્મસિદ્ધ આચાર્યો આચાર્યો
 પ્રતિદૂત બની, સૂર્યદેવ મીઠા મનુષ્યનો આશર કરવાના હેતુ અને છે. સાચા પુણ્યના
 કાર્ય છે કે વિષ્ણુ ભગવાનનું નામ સૂર્ય છે આદિયને માટે દેવતાં લખ્યું છે કે
 “સોઝાવાદિત્યપુરુષસોઝાવદન્” વેદમાં આદિયને ભર્મ તર્કિક પણ વર્ણવ્યા છે
 ભર્મ શબ્દ ભરગ એમ ત્રણ અક્ષરોનો બનેલો છે હવે આપણે એ દેવે અગ્રગેનો
 બે છૂટા છૂટા અર્થ તપાસીશું તો તેથી પણ સિદ્ધ થયા વગર રહેશે નહિ કે ભર્મ શબ્દ
 વેદમાં સૂર્ય દેવને માટેજ વાપરવામાં આવ્યો છે. માટે આપણે એ જણે શબ્દોના
 અર્થનો વિચાર કરીએ એ શબ્દનો અર્થ ભાસ્વત્ અર્થાત્ પ્રકાશવત્ એમ શબ્દ
 છે ૨ શબ્દનો અર્થ પ્રતિબિંબિત ગણિત કરવું એમ થાય છે અને ૩ શબ્દનો અર્થ
 નિત્ય ગમનાગમન કરવું એમ થાય છે અને એ ત્રણે શબ્દોનો સાથે અર્થ કરતાં
 એમ પ્રાથમ પડે છે કે, સર્વ જગતને પ્રકાશિત કરવું, પ્રતિનિ સુત્ર સંપન્ન કરવું અને
 નિત્ય સર્વ લોકમાં ગમનાગમન કરવું. હવે આવી ગણિત આદિય શિવાય અન્યમાં
 દેખાતી નથી, તેથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે, ભર્મ શબ્દ આદિયને માટે વાપરેલો છે.
 ભર્મ શબ્દ ભૂજા ધાતુથી બનેલો છે, અને તેનો અર્થ પદાવત્ એમ પણ થાય છે.
 અને તે સૂર્ય દેવમાં પ્રસન્ન દેખાય છે તેથી યાત્રાવધિ ભર્મ શબ્દનો અર્થ કરતાં
 કહે છે કે, જે કાલ અભિરૂપ ધાતુથી સાત રૂંચનાં કિલ્લેના આદિય દેવ
 સાત તરફના કિલ્લેથી સર્વને પ્રકાશના સ્વપ્રકાશિત ધર્મ સર્વને પ્રકાશિત કરે છે,
 અને અતમા સર્વના પ્રવચનતા પણ થાય છે તથા જે શબ્દથી પેતાના સ્વ સ્વરૂપથી
 સર્વને દેખે છે તથા દેખાય છે તેથી એ ભર્મ કહેવાળે વળી સર્વનું ભરણ પોષણ કરતા
 હોવાથી એ ભર્મ કહેવાય છે કાલ્ય કાર્ત્તવ્યથી પણ મંદા કરે કે સ્વિતા દેવ અને
 ભર્મમાં ચિન્તના છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે ભેદ નથી કેમકે લોક પુણ્ય ગુણ
 ચૈતન્ય રૂપ પણ પુણ્ય છે પણ મૂળમાં તો પુણ્ય અને ચૈતન્ય એ જનું નથી, પરંતુ
 એકજ છે અને એટો વ્યવહારમાં વાલવાની યંત્રી છે તેમ સ્વિતા દેવ અને ભર્મમાં
 સમાવતું. અર્થાત્ જે આદિય છે તેજ ભર્મ છે અને જે ભર્મ છે તેજ
 આદિય છે એમ જાણવું, કેમકે ભર્મ અથવા આદિય સર્વથા સતત સિદ્ધ
 છે એમ શ્રુતિથી સમજાય છે. તેથીજ છાંદોગ્ય શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે, “આદિયો
 દ્રોઘવાદેઃ” અર્થાત્ આદિય સાક્ષાત્ જલ છે, વળી સદિતામાં પણ કહ્યું છે
 કે એજ અગ્નિ, એજ આદિય અને એજ પ્રજા છે ભરિય પુણ્યમાં કહ્યું છે કે
 “જે આદિયથી આ જગત ઉત્પન્ન થયું અને તેનામાં રીત યમે તે આદિય
 દેવ ભર્મ કહેવાય છે” આવા અર્થ સૂર્ય દેવની સંખ્યાબંધતા કરી નેહ્યે

કારણ કે તૈત્તરીયારણ્યકમાં સ્પષ્ટ કહે છે કે “ કયેશ નારાયણ સાયં પ્રાતઃ
અર્ધદાન સૂર્યામિમુખ કરી દેવ ” જે સોડ અર્ધદાનનું ખડન કરે છે એવા નવા
સમાજીઓની સરકાર વિધિમાં ચંદ્રમાની સામે અર્ધદાન આપવાનું લખેલું છે. માટે
જે લોકોને વેદનો અધિકાર નથી તેઓએ નીચે લખેલા સમાર્ત મંત્રથી સૂર્યનારાયણને
અર્ધદાન અવસ્ય કરવું જોઈએ એ સમાર્તમંત્ર નીચે મુજબ છે.~

एहि सूर्य सहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते ।

अनुकम्पय मां भक्त्या गृहाणार्च्यं नमोऽस्तुते ॥

પંડિત હરિદત્તશર્મા.

ગાત્રગંત્રી.

आत्मानं ॐ रयिन् विद्धि शरीरं रयमेव तु ।

मुद्दिन्तु सारथिं विद्धि मनः प्रमहमेव च ॥

इन्द्रियाणि ह्यानाहु विषयास्तोषु गोचरान् ।

आत्मैन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिण ॥

અર્થાત—શુદ્ધિરૂપી સારથીએ મનરૂપી લગામથી બાંધેલા કર્ણ, મધુ,
રસના, માણ અને ત્વચા (હૃદયોરૂપી) એ પાય થોડા દેહરૂપી વિચિત્ર રથમાં
જોડેલા છે જીવાત્મા એ દેહરૂપી વિચિત્ર રથનો સ્વામી છે. અને તે એ-રથમાં
વિરાજમાન થયેલો છે, આ કાશ્ચલશુર શરીરરૂપી વિચિત્ર રથને મત્સરોદિરૂપી
પૃથ્વરોથી બનેલી સસારરૂપી સડકપર ગતિ આપવાને એ પૈડા તથા પટોચવાના એ
સ્ટેશનો છે અને ત્યાં જવાના માર્ગ પણ એ જુદા જુદા છે

સ્ટેશનો.

૧ પરમાત્મપદ ૨ વિષયગોચર, માર્ગ નિષ્ક્રિયરૂપી અને પ્રક્રિયરૂપી. નિષ્ક્રિય
રૂપી માર્ગદ્વારા જીવાત્મા પરમાત્મારૂપી શાંતપદને પ્રાપ્ત થાય છે અને
પ્રક્રિયરૂપી માર્ગદ્વારા જીવાત્મા અહઝાર, વિષય, રાગદ્વેષાદિ રૂપી સ્થળોમાં ચક્રર
ખાઈ તેમાંજ તદ્દરૂપ બની વારંવાર વિષય ગોચર થઈ, સ સાગરની મડકપર આવ-
જાવ કરી મહાન દુઃખ ભોગવતો રહે છે જેમ આ રથના લોકમાં પંજુ થોડા આદિ
પશુપણુ પોતાના આરા ધાસાદિ દાણા તરફ નજર પડતા બલપૂર્વક ભોગવવાને દોડે
છે તેમ શરીરરૂપી રથમાં જોડેલા કર્ણાદિ થોડા બલકારે વિષયો તરફ દોડે છે વિષ-
યોના વિષરૂપી ખાડામાં જીવાત્મારૂપી રથના સ્વામીને રથ તથા સારથીસહિત ડુબાડવા
સાર પ્રબલ વેગથી કર્ણાદિ થોડાઓ મનરૂપી લગામ ખેંચી દોડે છે. એ દયામાં,

જીવાત્મા બુદ્ધિશી સાગથીને કહે છે કે — અરે સારથી ! રાખ રાખ રચને શીખ રાખ આ ચંચળ ઘોડા તને અને મને રચસદિત કહા એમી જાય છે તે જો

સારથી — કહા એમી લઇ જાય છે મહારાજ ! બીચારા ઘોડા તો પોતાના માર્ગ પર સીધા પાધરા ચાલ્યા જાય છે

જીવાત્મા — અરે ભાઈ ! પોતાના માર્ગ પર એનું ચાલવું તારા અને મારા બાબમાં અતિ દુ બદ્ધ છે એ પરુ છે અને આ પરુઓના માર્ગ પર ચાલવાથી પ્રાય રથ સારથી અને બેસનારને નષ્ટ થઈ કરે છે અને રથી આપત્તિનો યાત્રી વખત આવતા ખુની જાય છે તેથી એને એના માર્ગથી જોમ બને તેમ ત્વગએ રોક

સારથી — મહારાજ ! યદિ એને એના માર્ગથી જોડું રોકી દઉં તો પછી એને એના ચારો નહિ મળે અને તે સમયે એ બૂબે મરી જાય તો એની હલ્લા કેને માથે લાગશે અને એ મરી જાય તો આપ, હું અને રથ અહીં પડી સડી જઈશું તો પછી આપત્તિના યાત્રી બની શું કે અનાપત્તિના ?

જીવાત્મા — અરે ! હવે તો તું બહુ ધીટ બની ગયો છે અને મારી આજ્ઞાનું પાળન કરતો નથી ને ઘોડાને રોકવાને બદલે ચાપકુરી ભરેલી વાત્તા કરે છે યાદ રાખ તને એકદમ સારથી પદ્યો સ્મૃત કરી બીજા વ્યવસાયાત્મિક સારથીને નિયત કરીશ કારણ કે તું મને મારા ધામ (ઠેકાણું) પર પહોંચાડી શકતો નથી.

સારથી — નહીં નહીં સ્વામિન ! હું ધીટ બન્યો નથી એ આપે સંન્ય જાણવું. જો ઘોડાને રોકવામા આવશે તો એ બીચારા વિનાશ્યુરે અહીં બૂબે મરશે તો પછી ન અહીંના કે ન તહીંનાની માફક આપ માગ સહિત અહીં અટકી પડશે. લજા આપ જહા પહોંચવા ઇચ્છા ગમોજો તે ધામનું નામ ઠામ શું છે તે જરા કૃપા કરી બતાવો. ભગવન ! વ્યવસાયાત્મિક અને અવ્યવસાયાત્મિક એ બેઉ નામ મારાજ છે રચના અધ્યક્ષનો અધિકાર છે ચાહે એમને વ્યવસાયાત્મિક બનાવે, ચાહે અવ્યવસાયાત્મિક બનાવે

જીવાત્મા — ભાઈ ! મારા ધામનું નામ પરમાત્મ પદ છે જે અખડ અદ્વૈત, અચિંત્ય અને અવ્યય એક રસ વ્યાપક છે એ પદને પહોંચવાથી જન્મ મરણાદિ મહાનુકુળો ભોગવવા આ જ સારકથી સડક પર જ્યાંપિ પાછું આવવું પડતું નથી મારે હું એ નિસ અવિનાશી પદને પહોંચવા ચલાવું છું

તું પોતાને વ્યવસાયાત્મિક અને અવ્યવસાયાત્મિક એમ બને નામ ધારી તરિકે જોળખાવે છે એમ કહી તું મને કહે છે યદિ તારું નામ વ્યવસાયાત્મિક હોય તો તું આ ચંચળ ઘોડાને એના કુમારથી રોકી, મારા ધામ તરફ ચલે કેમ ચલાવતો નથી કે જેથી મારું અસિદ્ધ સિદ્ધ થાય.

મારથી—કૃપાનિધિ ! જો આપનું ધામ, સર્વત્ર એક જ બાપક છે તો પછી એ ધામ, આ ઘોડા અને એના કુમાર્ગ તથા સ્વ અને મારાથી શું તે બુદ્ધ છે ? હમણાં સર્વમા એના વ્યાપકત્વનો અભાવ છે ? સીધા ચાલનાથી પણ આપ ગુરૂએ યદ્ય મને મારા પદથી સ્વુત કરવા ચોદો છો એ તદ્દન ગેરવાજ્ઞી છે મહારાજ ! બવસાયામિક અને અવસાયામિક બંને નામ ધારી સુવાનો દાવો કરી આપને ફગતો નથી કિંતુ મને હર્ષણુ સમાન સંમર્જવો કારણ કે સ્વામિ જેવી ભાવના સુક્ત આકૃતિથી મને દેખેછે તેવું અભિષ્ટ મારીદ્વારા તે મેળવે છે અર્થાત્ જ્યારે જ્યારે જેવી જેવી ભાવના કરી જહાં જહાં પહોંચવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે ત્યારે તે તે ધામપર હુ તેને પહોંચાડુ છઉં હજી સુધી આપ આ ઘોડા તથા એના માર્ગાદિયુક્ત ભાવનાની આકૃતિથી મને જોઈ ગ્લા છો, તેથી એવા સ્થાનોમા ફગતાં ફરતો છો. જે સમયે મને આપ આપની ધામરૂપી ભાવની આકૃતિથી દેખતો તે સમયે આપના ખરા ધામપર પહોંચી જગો અને આપનું અભિષ્ટ મિદ્ધ યદ્ય જશે

જીવાતમા—અરે સારથી ! આ ઘોડા, એના કુમાર્ગ, સ્વ તથા તારા તેમજ આગથી એ માર પરમ પવિત્ર સર્વત્ર અબડ એક જ બાપક ધામ બુદ્ધ નથી અર્થાત્ તારા મારા અને આ સર્વમા એનું વ્યાપકત્વ સમાવે છે પરંતુ આ ઘોડાની ચપલ ચાલના કારણથી એ દ્રષ્ટિ બહાર લાગે છે અને હુ પહોંચી ત્યાં સ્થિત થાઉં એ શક્ય જેવું છે તેથી અહીં તહીં ધકા ખાવા પડે મારે તને કહું છું કે એને એની ચપલ ચાલથી રોકી દે હવે મારી એ ભાવના છે કે હુ મારા ઠીક ધામે પહોંચી જાઉં, તેથી કરીને તુ તારા કથનાનુસાર બવસાયામિક બની માંડ અભિષ્ટ સિદ્ધ કરી દે

સારથી—કૃપાનાથ ! જ્યાં સુધી આપ એના ચામરૂપી વિષયોમા રાગદ્વેષયુક્ત ભાવનાથી સર્વથા મુક્ત થઈ તમામ ધામની ભાવનાખર ઠીક સ્થિત નહીં થાવો ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે ચપલ ચાલના ઘોડા પોતાની સ્વાર્થમથી ચપલ ચાલથી કદાપિ પણ રોકી નહીં શકાય. મારેજ આપે ભાવના સ્થિર કરવી ફક્ત કથન માત્રથી ભાવના સ્થિર થતી નથી એ પણ આપે ધ્યાનમા રાખવું

જીવાતમા—ઠીક ! ભાવના કથન માત્રથી સ્થિર નથી થતી, તો એ કેવી રીતે સ્થિર થાય તે મને સમજાવ કે જેથી હુ ભાવનાને સ્થિર કરી મારા પરમ પવિત્ર ધામને પ્રાપ્ત થાઉં

સારથી—આ ઘોડા લગભગ સહિત તથા એના ચારો તેમજ હુ એ સર્વ આપનું છે આપ સર્વના માલિક છો આપની પ્રાણુશક્તિ એ આ ઘોડાની ગતિ છે જેના પ્રત્યેક શ્વાસમા અનેક તરેહની કામનાઓ ભરી છે આપની શાનશક્તિ એ અબેચંગી ઘોડાઓનો ચારો છે જે સમગ્ર વિષયોનો ભગ

છે. આપના વિવેક વિચારની શક્તિ એ માર્ગ-શરીર છે જેમાં 'પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ' બંને માર્ગ અગમગી રહ્યા છે. ત્યારે આપ અષ્ટાંગ યોગ સાધનાથી પ્રાણ, માન અને વિવેક વિચારને સ્થિર કરશો ત્યારે આપની ભાવના સ્થિર થઈ આપને આપેલ આપ એ અનુપમ ધામ પર પહોંચાડશે કે ત્યાંથી ફરી અહીં વારંવાર કદાચિ પશુ આવી શકશે નહીં.

જીવાત્મા—લલા યોગના એ ક્યા આઠ અંગો છે અને તેના નામો શું છે. અને તે કથી રીતે સાધન કયા લેયિત છે.

સારથી—યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રસાહાર, ધારણા, ધ્યાન, અને સમાધિ એ યોગના આઠ અંગો કહેવાય છે જેમાં અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ પાંચ યમ અને સૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય અને ઈશ્વર પ્રણિધાન એ પાંચ નિયમ કહેવાય છે. એ સર્વના સાધન સેવનનો પ્રકાર કૌર્મ, બ્રહ્મનિષ્ઠ સદૃશુર શરણુદારા કરવો લેયિત છે.

જીવાત્મા—ઠીક છે તો હવે એમજ કર છુ કે જેથી હું મારા પરમ પવિત્ર ધામને પ્રાપ્ત થઈ શકું.

આ પ્રકારે જ્યારે જીવાત્માએ બ્રહ્મનિષ્ઠ સદૃશુર શરણુ લઈ અષ્ટાંગયોગના સાધન સેવનના પ્રકારને પ્રાપ્ત કરીને સાધના કરી ત્યારે એની પ્રવૃત્તિમાર્ગની ભાવનાઓનો સર્વથા અભાવ થઈ, નિવૃત્તિ માર્ગની ભાવનાનો પ્રભાવ સ્થિર થયો તે સમયે એજ રથ ચ ચળ ઘોડા સ્વયં પોતાની ચપળ ચાલથી રોકાઈ નિવૃત્તિ માર્ગ તરફ વળ્યા, તેથી તત્કાળ પરમ પવિત્ર સર્વત્ર અખંડ એક રસ વ્યાપક અનેક અવિનાશી સ્વયં પ્રકાશી અક્ષર બ્રહ્મ નામક ધામમાં પહોંચ્યા કે જે ધામનો મહિમા પરમાત્મા પ કે ગીતામાં કહે છે.

“યદ્વાત્વા ન નિવર્તન્તે તદ્દામ પરમ મમ”

અર્થાત—કે જે ધામમાં ગયેલા જીવો આ સંસારમાં ફરી પાછા ફરતાં નથી તે માર્ગ પરમ ધામ છે. મથાળે મુકેલા વેદના વચનનો સ્પષ્ટિકરણ, પુરાણોમાં પણ વિસ્તારથી કરેલો છે. શ્રીમદ્ ભાગવતના ૪ સ્કંધોના ૨૫ થી ૨૮ માં અધ્યાયમાં પુરજનના નામથી આજ વાત સ્પષ્ટ સમજાવી છે.

આથી મનુષ્ય મૂત્રે સંસારરૂપી યાત્રામાં આવાજવાનો ફેરો ટાળવા તથા બ્રહ્માનંદને પ્રાપ્ત કરવા સાર નિવૃત્તિ માર્ગ તરફ પોતાની ઈતિ હરહંમેશ રાખવી જોઈએ.

કલિપ્રભાવ.

હાલના ચાલતા સમયને આર્ષધર્મ સાત્ત્વમાં કલિયુગના નામથી ઓળખાવ્યો છે અને એ સમયમાં આર્ષાદૃષ્ટતા આર્ષ લોકોની ચાલચલગત તંબા ધર્મ પ્રત્યે ફવી નિહા.

રહેરી, તે સંબંધમાં પ્રાંતીન શ્રદ્ધિ મુનિયોએ કલિયુગ વર્ણનના દેહલાક શ્લોકો બનાવેલાં છે જે વર્ણન ચાલતુ સમયમા આર્યવેદીની આવ ચલગત તથા ધર્મનિષા જેવી દેખાય છે, તેને આળેહય મળતુ આવતુ હોવાથી પ્રસંગાનુસાર તેનું કંઈક દિગ્દર્શન અમારા વાચકદેહને કરાવતુ થોએ શ્રદ્ધ પડશે. કલિયુગ વર્ણન કરતાં એક કવિ લખે છે કે:—

ન દેવે દેવત્વં કપટપટવસ્તાપસજતાં ।

જનો મિથ્યાવાદી વિરલતરવૃદ્ધિર્જલવરં ।

પ્રસંગો, નીચાતામવનીપતયો દુષ્ટમતયો ।

જનાં મદ્રા નદ્રા અહહ કલિકાલ પ્રભવતિ ॥

અર્થાત—દેવમાં દેવપણુ દેખાતુ નથી, તપસ્વીજનો કપટમા નિપુણ છે, મનુષ્યો મિથ્યાવાદી છે, ગેષ ધણુ જ થોડુ પાણી આપેછે, નીચ માણુઓની માથે પ્રસંગ આવેછે, રાજાઓ દુષ્ટ મતિ યર્ષ ગયા છે, જનો (મનુષ્યો) બધું થકન નષ્ટ થયાછે. અરેરે ! કપિધાનનો કેવો પ્રભાવ આવ્યોછે વાચકદેહ ! આજકાલ આર્યભાષ્યોની ઉપર ટાંકેલા શ્લોકમા વર્ણવ્યા મુજબની હાલત યર્ષ પેરેલી આપણે અનુભવી એ છંદ્યે હાલમા દેવમા દેવપણુ પ્રત્યક્ષ દેખાતુ નથી અર્થાત દેવતાઈ શક્તિનો અનુભવ તાત્કાલિક થતો નથી તેથી આધુનિક ગૈરિકવંચધારી, આર્યનામધારી, મધેચ્છ વિહારીઓને, ધર્મશાસ્ત્રના શિક્ષણના અભાવે કરી ભોળા લોકોને ભમાવી ચૂકવાને દેવમૂર્તિઓનુ અપમાન, નિંદા આદિ કરવાને મોટી મધવડ મળી આવે છે અને તેથી નાસ્તિકતાનો વધારો થવાથી લોકોની ધર્મપ્રત્યે તિથિગતા થની જાય છે, જેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ વાગવા આપણી દષ્ટિગોચર થાય છે. આનુ મૂળ કારણુ અશ્રધ્ધાજ તથા અજ્ઞાનતા છે પરંતુ દરેક કાર્યમા અધ્ધાની આવશ્યકતા હોવી જોઈએ. કારણુ કે અશ્રધ્ધાવગ્ર આજ્ઞાતનો કોઈ પણ તરેહનો બહવાગ ચાલી શકે તેમ નથી. તેથીજ ધર્મગાત્રમા અધ્ધાને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું અચળ સાધન કહ્યું છે જેમ વૃક્ષની ઉત્પત્તિ માટે ખીજની જરૂર છે, તેમ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ માટે અધ્ધાની જરૂર છે કારણુ કે આપણે કુખ્યાદિ જે અનુભવ પ્રત્યક્ષ ભોગવીએ છંદ્યે તેનુ મુખ્ય કારણુ પરમાત્મા પ્રત્યે આપણી અશ્રધ્ધા યાને અવિશ્વાસ હોવાનુ છે માટે પ્રાણીમાત્રે પ્રહલાદ આદિ ધર્મશક્તોની માફક ધર્મ પ્રત્યે અચળ અધ્ધા રાખવી જોઈએ અને અધ્ધાથી જેમ તેઓને જ્ઞા મળ્યા છે તેમ હવે અધ્ધા રાખી તદનુસાર વર્તવાથી સર્વ ઈચ્છત પ્રભા મેળવી શકાય છે

તપસ્વીજનો કપટમા નિપુણ હોય છે અર્થાત ઢોગી ધર્મચુર્યો પણ ધણું કપટ પ્રાક્ષને સમયે કરે છે, તેઓ ધર્મને બદલે અધર્મનો પણ બોધ કરના ચૂકતા નથી, ભગ્ન તેઓ પોતાના વર્ણાશ્રમ ધર્મ કર્મ પણ બરાબર પાળતા દેખાતા નથી, અને

ધનના લોભે કરીને પોતાના કપટની કપટમાં અજ્ઞાન બોધને લેવા ઉત્તમ આશ્રમના વેગધાગ્ય કરે છે

મનુષ્યો મિથ્યા વાદી છે. યાને પ્રાણીમાન વાત વાતમાં જરા પણ ખોટું બોધતા અવ્યકતા નથી, મેઘ ઘણજ થોડું પાણી આપે છે અર્થાત્ મેઘ (વસ્તુ) કોઈ દેશમાં વરસે છે, કોઈ દેશમાં વરસતો નથી, તો કોઈ દેશમાં અતિ વૃષ્ટિ કરે છે ને કોઈ દેશમાં અતિ થોડો વરસે છે તેને પરિણામે જ્યાં ત્યાં દુષ્કાળના સંકટના વાદળ ઘેગયલા નજરે ચડે છે

નીચ માણુઓની સાથે પ્રસંગ આવે છે અર્થાત્ વ્યાપારાદિ અનેક કાર્યો પાત્રે નીચ વર્ણો, કે જેનો સંસર્ગ કરવાથી પણ દોષિત થવાય તેઓ સાથે વ્યવહારાદિ નિમિત્તે સભાપણુ તેમજ સર્વ પ્રકારના સ્પર્શાદિ કાર્યો પણ કરવાની જરૂર પડે છે. સામાન્યો દુષ્ટ મતિના ચર્ચિયા છે અર્થાત્ ગણઓ પોતાની પ્રજા વિષે દુષ્ટ અભિપ્રાય ધરાવી પ્રગતિ ધનધામાદિ સર્વ વસ્તુઓને તાપે કળા પ્રખર કરે છે

જનો ભ્રષ્ટ ચર્ચને નષ્ટ થયા છે, અર્થાત્ અધર્મ નિર્દામ ખાનપાન વિગેરેથી ઘણા ખરા મનુષ્યો ભ્રષ્ટ ચર્ચ, દ્રવ્ય, વિદ્યા, તેજ, કીર્તિ, આદિ રહિત ચર્ચ જીવતા છતાં પણ શ્રુતપ્રાય (રાજ) જેવા નષ્ટ થયા હોય એમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, અરેરે! કલિકાલનો કેવો પ્રભાવ આવ્યો છે! અર્થાત્, અહો! આ કલિકાલનો કેવો કાળ મહિમા, મહીમા મોટો માનવાન થઈ પડ્યો છે કે, જેથી આર્યોની દેવ! પ્રત્યેની અધ્યા ઉડી જઈ નાસ્તિકતાને પ્રાપ્ત થઈ જવા લાગ્યા છે અને તપસ્વી જનો પણ કપટ કરી ધર્મને બદલે અધર્મમાં પ્રવૃત્ત થવાને ચૂકતા નથી, તેથી મેઘ વૃષ્ટિ પણ બરાબર ન થતા આ આર્યાવર્ત-દુષ્કાળના સંકટમાં વારંવાર સપડાય છે અને મનુષ્યો વર્ણુશ્રમ ધર્મને છોડી ખાનપાનાદિકમાં યથેચ્છ વિહારી થવાથી ભ્રષ્ટ ચર્ચ તેજહીન, બલહીન થઈ છેવટે નષ્ટ ચર્ચ જાય એમાં શી નવાઈ? આ મર્વનુ મૂળ કારણ ધર્મ પ્રત્યેની અશ્રદ્ધા જ છે માટે દરેક આર્ય લાઘ્યે ધર્મ, શુર, ઈશ્વર પ્રત્યે અચળ શ્રદ્ધા ગંધી ધર્મશાસ્ત્ર સબંધ કુતર્ક કે વિતર્ક કદી પણ કરવો નહિ. કારણ કે કુતર્કના પરિણામે ધર્મશાસ્ત્ર પ્રત્યે અશ્રદ્ધા થયા વગર રહેતી નથી અને તેથી છેવટે શ્રદ્ધાનો લોપ ચર્ચ જાય છે પરંતુ શ્રદ્ધા વગર જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી જ ગીતામાં કહ્યું છે કે, “અઘ્નાવાન્ ભમતે જ્ઞાનમ્” ધર્મ.

પ્રાચીન વૈદિક શાસ્ત્ર.

લેલક, મિષવર કેશવલાલ જીનારામ ઇ. ઇ. ૧૯૨૨

જ્યારથી ભારત સૌભાગ્યનો નિષ્કલંક સૂર્ય અસ્તાયણમાં અતર્હિત થયો છે, જ્યારથી પવિત્ર આર્ય ભૂમિમાં કપટ, દુરાચાર, અસત્ય, અને અન્યેઅન્યમાં વૈગનાં

ખીજ રોષાયા છે, ત્યાંથી આર્થ ઋષિપ્રોક્ત, સમસ્ત હિંદુશાસ્ત્ર પ્રાય હુમ થઈ ગયા છે અને તેની સાથેજ ભારતનું મોઘુ, રત્ન અને હૃદયનો આધાર અમારૂં પ્રાચીન વૈદ્યક શાસ્ત્ર પણ ઘણીજ રોચનીય સ્થિતિમાં આવી પડ્યું છે.

હિંદુ રાજાઓનાં વખતમાં સમસ્તસાસ્ત્રોની ચર્ચા થતી હતી, વિદ્યાની ઉચ્ચતા કાન્તી ભારતવર્ષને પ્રકાશિત કરતી હતી. એ વખતમાં અમારૂં આયુર્વેદ શાસ્ત્ર, સમસ્ત ચિકિત્સા શાસ્ત્રો કરતા અત્યંત ચર્ચિત્વાતુ અને માનીતુ હોવાથી ભારત સત્તાનના સ્વામ્ય ગ્દશ્ચ માટે એક માત્ર અવગ્રહન ગણાતુ હતું તેમજ આયુર્વેદીય ચિકિત્સા, એ ભારત સંતાનોની માતાની પેઠેજ હિતકારક હોવાથી માત્ર ચિકિત્સા તરીકેજ યોજાયાતી હતી.

પ્રાચીન કાળમાં અમારા પૂર્વજો આયુર્વેદીય ચિકિત્સાના પ્રભાવથી શારીરિક, અને માનસિક સ્વામ્ય લાભની માથે ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ મેળવવાને શક્તિવાન થતા હતા, તથા લાગા વખત મુખી પ્રતિચિત પણ કવેશવગર નિયમિત ગીતે સંસારનો કાગલા યનાવી શક્તા હતા, તેઓનો આદાર વિહાર પ્રાચીન વૈદ્યક મતાનુસાર હતો, જેથી શરીર ઋષ્ટ પુષ્ટ હોઈ શ્રામે નિરાશી રહેતા હતા, ક્ષત્રીય દેવધોને કોઈ રોગગ્રસ્ત જણાતો તો તેને આયુર્વેદ મતાનુસાર ધર્મિય આર્થ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેથી વૈનાયકીની મહાપતાથી તરતજ સારો કરવામાં આવતો હતો.

આયુર્વેદ શાસ્ત્રની કેવળ ભારતવર્ષમાંજ પ્રતિષ્ઠા હતી એમ ન હતું પરંતુ સમસ્ત પૃથ્વી મુલના કોઈ પણ દેશમાં તેની સંપૂર્ણ પ્રતિષ્ઠા જામેલી હતી.

આજથી અનુમાને લગભગ તેઓ વર્ષ પહેલાં જુવન વિજયી ગ્રીક દેશાધિપતિ મહાવીર એલેક્ઝેન્ડર, અમારૂં રોગોને મારાં ડગાની ખતથી ભારતવર્ષના વેદોને મોહોટા માન મળતોથી, બોલાવી યત્નપૂર્વક મેવતો હતો, તેમજ ખારમો વર્ષ પહેલાં બગદાદ નરેષ ખરીફા હારન રમીદે, આયુર્વેદની ચિકિત્સાને પૃથ્વી ભગ્ની સમસ્ત ચિકિત્સામાં શ્રેષ્ઠ માનીને ભારતીય વેદોને શરીરના ગ્દશ્ચ માટે મોટા સત્કારથી ખાસ પોતાના ગમ્ય મંદિરમાં ગમ્યા હતા.

“અમુન ઉન” નામના પ્રસિદ્ધ અરબી ભાષાના ગ્રંથમાં લખેલું છે કે—આમાં સૈકામાં ભારતના પડિત લોકો બગદાદની રાજ સલામાં, આયુર્વેદ અને બ્યોતિય શાસ્ત્રનું શિક્ષણ આપતા હતા, તે વખતે તેઓ ભારત હિંદુસ્થાનમાંથી સ્વ, સર્વસ અને વદાન નામના ત્રણ ગ્રંથો મંગાવવામાં આવ્યાં હતા, એજ ત્રણ ગ્રંથો આપણા પગ આદરણીય, અરક, સુશ્રુત, અને નિદાનના અપવ્રશ રૂપાંતર છે.

હકીમ જલીલુલ્લ, પોતાના એક લેખમાં જણાવે છે કે, આયુર્વેદવિદ્યા, પ્રથમ હિંદુસ્થાનમાંથી મિસરમાં આવી ત્યાંથી ચનાન અને અરબસ્થાનમાં ગઈ વિગેયમાં.

જાણાવે છે કે—માન શુર અકેલાતુને હારત વર્ષે મા જઈ કાલ જ્ઞાનનાં છત્રીસ લક્ષણો અને ખીજા કેટલાએક ઉપયોગી ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરી તેમનો સાર સાર જાન લાકડાની તક્તીપર કોતરી પોતાના પહેરવાના જામાની નીચે દેખાવ નહી તેમ શુભ રીતે દોરી વતી ગંગાપર બાંધી રાખતા હતા અને કાંઈ પણ ન દેખે તેને માટે સંપૂર્ણ સાવચેતી રાખતા હતા, પરંતુ ત્યારે તેણે પોતાનો અંતકાલ સંનોપ આવ્યો છે એમ જાણ્યું ત્યારે પોતાની વહાલી પત્નીને એકાતમા બોલાવીને કહેવા લાગ્યા કે, પ્યારી, આ શરીરનો હવે મને લેરાસો નથી; તથાપિ એક શુભમા શુભ રાખેલી હકીકત જાણાવતા અચકાવિશું. પતિ પરાશક પવિત્ર પત્નીએ મરણ પથારીપર આલોટતા પતિના મુખમાથી નિકળેલા રાખ્દો સાલકી કપતે સ્વરે અને ખટકો હૃદયે ઉત્તર આપ્યો કે પ્યારાપતિ, કંઈ પણ સકાચ રાખ્યાવગર જે કંઈ આજ્ઞા હોય તે કરો હું પ્રતિજ્ઞા કરું કે મારા વહાલાની ગમિ તેવી અધરી આજ્ઞા હશે તો પણ તેને પ્રાણુ જતા લગી પાળીશ.

પરંપર અગ્રમાણે વાતચિત ચલાવળી દીન સ્વરથી શુભ બોલ્યા, પ્યારી મારા કંઠમા શુભ રીતે રાખેલી જે તક્તી તું લુએ છે, તે જીવની મારક જાળની રાખેલી હિંદની લોકોત્તર વૈદ્યવિદ્યા છે કે જે વિદ્યાના અદ્ભૂત પ્રભાવ વડે સર્વત્ર સ્થળે દેવતાઈ માન મરતમે મેળવી શક્યો છું.

સદ્ગુ હિંદની મોઢી વિદ્યા કે જે એક મારા અખર પ્રાણુ છે. તેને બીજું કોઈ પણ ન દેખે તેમ મારે માટે કોણી કળમા મારા શરીર સાથે જોવીને તેવી જળવાઈ રહે તેમ ગોઠવી દાટજે, કે જેથી ત્યા હુ હઉ ત્યા તે મારાથી અજાગી રહે નહી. સ્ત્રીએ તેમના સમન્વયા મુજબ તે તક્તી કાંઈ ન જાણે તેમ તેમના સવની સાથે કળમા જેમની તેમ દટાવી દીધી.

શવ દરનાવવાની ક્રિયા વખતે હુ ત્યા હાજર હતો છતાં પણ તે વખતે શરના મગજુના હૃદય વેધક કુખથી દયાવડો હોવાથી ઉપરની બાબતથી કેવળ અચાત રહ્યો હતો.

પરંતુ પાછળથી મને વિચાર થયોકે શુભ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે પોતાના ગળામા જે તક્તી પહેરી રાખતા તેનું તેમના મગજુ પત્રી શું થયુ હશે ? હિંદની વૈદ્યવિદ્યાને તેઓ પોતાની જીવનદોરી સમન્વતા હતા તેથી તેના અત્યંત ઉપયોગીને જાણવા યોગ્ય સાગ તો કદાચ તે તક્તીમા નહી ગોઠવ્યો હોય ? આવા વિચારમને વિચારમા મધ્ય રાત્રીનો અમલ થવા આવ્યો છતાં મને નિદ્રા આવી નહી, એટલે તરત જ ઉઠી શુભના હિંદની વૈદ્યવિદ્યાના શુભ ગ્રંથો ત્યાં સાચની રાખવામાં આવતા હતા ત્યાં ગયો પણ અફરોડા કે ત્યાં પણ તે તક્તી ફરી મારા જોવામાં આવી નહી.

દરેક સ્થળમા રોધ કરવા છતાં ત્યારે તક્તીના બીજકુલ પત્તો લાગ્યોજ નહી ત્યારે મને ગક પડ્યો કે શુઝળને હિંદની વિદ્યાપર બહુ ધ્યાન હતો તેથી પોતાના શબ્દની સાથે કબજમા તો દરાવાની તાજવીજ કરી નહી હોય? એનો પકડો તપાસ કરવા આટે શુષ્કુષ્ક જાહેર કોઈ ન જાણે તેમ કબજને મહા મહેનતે ખોલી શુઝળના હાડપિંજરની સાથે પડેલી હિંદની લક્ષ્મી સરખી શુરૂની વહાલી તક્તીને તરત દીરી, અને તે જોતા મને અફસોસ થયો કારણ કે તેમાના અક્ષરો ન વાંચી શકાય તેવી હાલમા હતા, શુઝળનુ આ કૃત્ય મને અત્યંત અચોચ લાગ્યું કેમકે પોતાના મગજની સાથે હિંદની અમૂલ્ય વિદ્યાના નાશનોજ આ પ્રપત્ત હતો. સાર પછી કબજમાંથી મળેલી તક્તીને સાફ કરીને તેમાના અસ્પષ્ટ જેવા લાગ્યા તુટા અક્ષરોને મહાપ્રયાસે જોળખી, હિંદના ખળના તુલ્ય, આયુર્વેદના અદ્ભુત સાગનો સંપૂર્ણ રમણ રહે તેમ અભ્યાસ કરી તેમાના અપૂર્વ સિદ્ધાંતો મનમા સંપૂર્ણ દદ કર્યા અને તેને બજે દુનિયામા સર્વત્ર સ્થળે મે મારી લેકોપકાર કરવા સબધી ઉભરાતી અતઃકગજની લાગણી તૃપ્ત કરી, સાર પછી મારી દેખાદેખાએ અસ્તુ આદિ દહીમો તથા તેમા શિષ્યોએ પણ હિંદુસ્થાનમા જન્મ આપુંદે ગાત્રનુ અધ્યયન કર્યું

આ પ્રમાણે પ્રાચીન ઇતિહાસો ઉપગ્રી પણ તેના મહત્વની સાબીતિ સુપ્રસિદ્ધ છે. તથાપિ અર્વાચીન, સુપ્રસિદ્ધ, વિદ્વાન ડૉક્ટરોના અભિપ્રાયો ઉપયોગી હોવાથી જાણાવવાની રજા લઉં છું -

શાસ્ત્રદક્ષ ડૉ આવાજ પણ આયુર્વેદચિકિત્સાની બાબતમા વિરોધ વિવેચન કરતા જણાવે છે કે બીજ દરેક ચિકિત્સાનો પાયો આયુર્વેદ ચિકિત્સાજ છે અને તેથી સંપૂર્ણ સંસાર તેનો ઋણી છે

પ્રોફેસર જે એફ રાયગ, ડી આર એલ એમ જી સી. જોડે પ્રથમ બગાલી એનાના ડૉક્ટર હતા, અને એમીઆટીક અને મેડીકલ શીજકલ મોસાઈટી ઓર્ડીન બર્ગ અથવા મેડીકા સર્જન સોમાપટી લગનના મેમ્બર હતા તેઓ પોતાના બાખ્યાનમા જણાવે છે કે—હિંદુઓનુ આયુર્વેદસાસ્ત્ર ધણુ પ્રાચીન છે, અરબ અને યુનાનના વૈદ્યક ડરતા પણ પ્રાચીન છે, કેટલાએક વર્ષો પહેલા અરબસ્તાનમાં આયુર્વેદ ચિકિત્સાનો બહુ પ્રચાર હતો મતલબબંધે અરબસ્તાનીઓએ ખામકરી આયુર્વેદમાયીન વૈદ્યક સબધી શિક્ષણ મેળવ્યુ હતુ. આજ દિવસ સુધી પણ તે દેશમા આસ રોગમા ધનુરીના બી અને કૃમિ રોગમા કીયાનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે. તે આયુર્વેદનોજ ઉપચાર છે

પ્રોફેસર હોરેજ વિવસન, એમ, એ, એફ, આર, એસ, પ્રેસિડેન્ટ મેડીકલ મોસાપટી ડવકતા, અને પ્રોફેસર ઓફ અમ્બુલ મુનિવર્સીટી કોલેજ ઓફ ફીર્ટ કે જેઓ એક સરકૃત લાધામા પારખત મનાય છે તેઓ વળે છે કે હિંદુસ્થાન

ધણા જૂના વખતથી ચિકિત્સા, ન્યોતિષ્ય, અને પદાર્થ વિજ્ઞાનની પારદર્શી વિદ્યાનેથી પકાયેલું છે.

કેટલાએક અર્વાચીન વૈદ્યકના પડિતો પોતાના પુસ્તકોમાં નિષ્પક્ષાત રીતે લખે છે કે અર્વાચીન ચિકિત્સા પણ પ્રાચીન આયુર્વેદ ચિકિત્સાનેજ આધારી છે.

એક વખત એવો હતો કે ન્યારે યુરોપ દેશ શારીર વિદ્યા '(અનાટોમી) આદિ' અગત્ય ના વિષયથી બીલકુલ અજ્ઞાત હતો. સારે પણ ભારતવાસીઓ, પ્રાચીન વૈદ્યકની શસ્ત્ર ચિકિત્સા અને ઔષધ ચિકિત્સાથી લેકિત્તર ચમત્કાર ખતાવી શકતા હતા. પ્રાચીન વખતમાં ભયકર રણસ આમમા ન્યારે ન્યારે બાણ, લાલા, ધરણી ખડગ આદિ અનેક ભયકર શસ્ત્રોથી લડવૈયાઓ ધાયલ ચતા. સારે સારે ફાલ્ગુ ધરણ, વળેશોધન, વળે રોવળ, આદિ ચિકિત્સાથી તત્કાલ ખીડા શાત કરવામાં આવતી હતી.

કદાચ ગદા આદિના પ્રહારથી અસ્થિ, ક્યો, ભ્રૂચુ આદિ વિભાગો ધૂધાઇ જતાં તો તેમ ભયસધાન કારી ઉપયોગથી એકદમ પૂર્વજાત જેવાને તેવા કરી આપવામાં આવતા હતા.

હિંદુઓના માનનીય ગ્રંથ રમાયણમાં લખેલું છે કે-ન્યારે રાવણે લક્ષ્મણના દુહપમાં શક્તિ શસ્ત્રનોપ્રહાર કર્યો ત્યારે વક્ત્રસ્થળના અસ્થિ ભગને લીધે ભયકર ફાટ પડી રૂવિરનો અલત ધ્રાવ થવા લાગ્યો. આવી મરણ મુચક જોખમ ભરેલી સ્થિતિમાં મુર્ચિત પડેલા લક્ષ્મણને જોઇ મહાસમર્થ લિયગ્ગર મુપેણ પડિતે તેજ વખતે તત્કાળ ચમત્કાર કરે તેવી વિશ્વાસ કરણી, અસ્થિ સહારી (હાડ સાકળી) આદિ અદ્ભુત રોગનાશક ગુણ ધરાવનારી વર્નાવધીથી પ્રાણહારી રક્તધ્રાવને બંધ કર્યો હતો, અને અત્યંત નિપુણતાથી ભાગેલા હાડને એકમેક જોડી નિમેષ માત્રમાં અસ્થિમેળન અને મણ રોપણ કરી આગ્યુ હતુ હાલમાં પણ ભાગેલા હાડને તરતમાં જોડી આપવાની અજબ શક્તિ ધરાવનારી વર્નાવધી જોધણી તો તે માત્ર એક અસ્થિ સહારીજ છે.

સાધારણ હાડ સાકળીના નામથી સુજસાત કાઢીયાવાડમાં ઝાળખામ છે.

ઉપરના અનેક પ્રમાણોથી માનવાને ચોક્કસ કારણ છે-કે-પરાપૂર્વથી અમારૂં પ્રાચીન વૈદ્યક શાસ્ત્ર ઇતર સર્વ ચિકિત્સા શાસ્ત્રો કરતા વધારે શ્રેષ્ઠ હોવાથી આ સ્થાવર જગતમાંક જગતમાં રત્નાકરની પેઠે અનેક અમૂલ્ય જીવન વર્ધક ઉપચાર રૂપી રત્નોનો ભંડાર ગણાયુ છે.

પરંતુ દેશ દુર્ભાગ્યથી આર્યરાજ્યનો નાગ થયા પછી કેટલાએક વખત મુઘી, અત્યંત અદ્ભુત પ્રાચીન વૈદ્યક શાસ્ત્રપર લિગ્મૃતિના ઘોર અધાર પછેડો ટકાઈ ગયો.

૧ શરીરમાં ગાલી બાણ અથવા એવાતીણા નાના દ્રવ્યોઆદે પેસી ગયા હોય તેને બાહેર કાઢવાની ક્રિયા, ૨ પડેલા ફાટને સારૂ કરવાની ક્રિયા, ૩ મણને રોવવાની ક્રિયા

હતો તેથી જેવી ઉન્નતિ થયેલી હતી તેનીજ અવનતિના ઉડા ખાડામા અચડાઈ નષ્ટ થવાનો ખૂરો અવસર આની લાગ્યો હતો, પરંતુ ભારતવાસીઓના સુભાગ્યે માયાળુ અંગ્રેજ સરકારના સમદર્શી રાજ્યનો અમલ યતા ફરીને સુધારાયુક્ત શાસ્ત્ર શિક્ષણની સીડીદારા દુર્દશાતા દુઃખમય ગર્ભાંથી મહા મહેનતે નિકળવા પામ્યું છે અને ફરી એકવાર વિશ્વતિના વોગ અધિકારમાંથી છૂટી પોતાના નિષ્કલક કીર્તિ ચદ્ર વડે આર્ય સત્તાને અત્યંત શાંતિ આપવા લાગ્યું છે ભારતના અન્યેક ખડમા થોડી ધણી પણ આયુર્વેદ શાસ્ત્ર સબધી ઉપયોગી ચર્ચા ઉત્પન્ન થવા લાગી છે

આજકાલ કેટલાએક વર્ષો થયા બગાલના સમર્થ વિદ્વાનોએ અર્વાચીન ચિકિત્સાના ડાકડમાકપરનો મોહ છોડી, ભારતના વૈદ્યક શાસ્ત્રને સમગ્ર આર્ષોત્તુ મુખ્ય ચિકિત્સા શાસ્ત્ર બનાવવાનો પ્રયત્ન આરંભ્યો છે અને એઓના સદુદ્યોગથી ભારતના અનેક સ્થાનોમા, આયુર્વેદ વિદ્યાલય, આયુર્વેદ શાળા, આર્યચિકિત્સાલય, શિક્ષાલય આદિ અનેક વિદ્યાલયો સ્થાપિત થયેલા છે બગદેશનુ વિદ્વન્મંડળ આયુર્વેદનો ઉદ્ધાર કરવાને જેમ કટીબદ્ધ છે તેમ દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર ગુજરાત, મધ્યપ્રદેશ અને પશ્ચિમોત્તર પ્રદેશના લોકો પણ આયુર્વેદ પ્રચાર માટે કમર કસી રહેલા છે તેના ઉત્તમ પરિણામ તરીકે મુબઈમા મરદુમ ન્યાયમૂર્તિ રાનડે, મરદુમ દિનશાજી માણેકજી પીટીટ જેવા પ્રખ્યાત અદ્યઓના અનુમોદનથી સ્વર્ગવાસી વૈદ્યરાજ પ્રભુગમ છવનગમે આપેલું, આયુર્વેદવિદ્યાલય છે જેને તેમના પ્રજ્વલ પુત્ર ડૉ પોપટ પ્રચુરામે લોક હિતખાતર સર્વ માન્ય સર લાલચદ્ર સરખા વિદ્વાન ડાકટરો, અને સદ્વૈદ્યોના મતાનુસાર સુધરેલા વૈદ્યકની ગુચણીથી ગૂચી પ્રસશાયોગ્ય બતાવી દીધું છે.

પ્રાચીન સમયમા આર્યવૈદ્યકની અનેક શીક્ષણ શાળાઓ હતી ધરાવતી હતી, અને તેને શ્રીમત રાજારજવાડા તરફથી અનેક પ્રકારે આશ્રય અપાતો હતો, પરંતુ હાલમાં તો જૂનું અને નવું એમ બન્ને વૈદ્યક સાથે શીખવાની કોઈ પણ યોગ્ય સંસ્થા હોય તો તે માત્ર એક મુબઈ અને દેશાવગેમા લોકમાન્ય થયેલું આયુર્વેદ વિદ્યાલયજ છે.

આજકાલ લોક લાગણી સ્વદેશાભિમાન તરફ વળેથી છે તેવા ઉજ્જવળ અવસરમા આયુર્વેદ વિદ્યાલયે ભાક સેવા યગમી સૈક રેખા સિંચએરેને રૈખાર કર્યામા જે પ્રતેહ મેળવી છે તે જોઈને કોઈ પણ ભારત હિતચિંતક આર્ય સત્તાને આનંદ થયા વિના રહેશે નહીં.

નવા વિચારોના ગાડરીઆ પ્રવાહની માફકપુષ્ટિ આપનારા અને સુધારાનો કોકો ધગવનારા અમારા કેટલાએક આર્ય બધુઓ નવું એટલું સાચું અને જૂનું એટલું કાચું એમ માની પોતાના પૂર્વજોની માનીતી પ્રાચીન વિદ્યાતત્ત્વ અણુગમે બતાવે

છે તે તેમની મોટી ભૂલ છે કેઈ પણ જાળતને નમાવી અથવા નિરૂપયોગી રંગી સેવાની પહેલા, તેનું શીદાણું અથવા અનુભવ દ્વારા સત્યાસત્ય જાણ્યા પછી-૪ ચોકસ નિર્ણયપર આવવું એ સુત પ્રશ્નોનો ધર્મ છે.

અવજાત મારે કબુલ કરવું પડેકે દાલમા કેટલાએક અલણ વૈરોએ પોતાના અજ્ઞાનને લીધે સામાન્ય વર્ગ ઉપર આર્થ વૈદ્યક સખધી ઘણી માડી અસર એમાડેલી છે તે ખરેખર ગોચનીય છે. અને તેથી માડી અસરને સોકોના અત-કરણમાંથી ખર્ચેલાને વૈદ્ય પ્રથમપૂર્વક વૈદ્યેનું ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવ્યા પછી-૪ પોતાના ધંધાની શરૂઆત કરવી, એમ અમારો અભિપ્રાય છે.

જનસમાજે પણ શીક્ષણ મેળવેલા સાક્ષર લિપિવરોને ઉત્તેજન આવવું એ આચીન વૈદ્ય વિદ્યાનો વધારવાને ખાસ રસો છે.

છેવટ લેખ પૂર્ણ કરવાની પહેલા ૫રી એકવાર પ્રિય વાચકોને જણાવવાની રજા લઉં છું કે ઉપર જણાવેલા આચીન વૈદ્યક શાસ્ત્રનો ઉધાર કરવો એ આપણી ખાસ ફરજ છે જો આપણે આપણા વડીલોની માનીતી વૈદ્ય વિદ્યાનો ઉધાર કરીશું અને પોપણ કરીશું તો, તે સર્વ વિદ્યાઓ આપણ પોપણ ગૂણણ અને ઉધાર અવસ્ય કરશે એટલુંજ નહી પણ હિંદની ચાલી જતી લક્ષી ૫રી એકવાર આપોના જૂવનમાં ચિરસ્થાપિતી યરો. (અસ્તુ.)

પરદ્વીપ ગમન વિષે કેચીનના મહારાજનો મત.

મુખાર્જીની નિકટોગ્યા ટેકનિકલ ઈન્સ્ટીટ્યુટમાંના મેગર્સ ટી. જોવાસન અને કે. પી. કુપ્પુ એ નામના બે નાયર જાતિના વિદ્યાર્થીઓ, મિટનિકલ ઈન્જીનીયરિંગની છેલ્લી ૫રીક્ષાનો અભ્યાસ કરવામાટે, વિદ્યાવત જવાની રજા લેવામાટે કેચીનના મહારાજ પાસે ગયા હતા. મહારાજએ તેઓને એવો ઉત્તર આપ્યો કે, શરૂને પરદ્વીપ ગમન કરવાને હરકત નથી. તમોને વિદ્યાવત જવામાટે મારી રજા છે, પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે, આગમોટમા તમા વિદ્યાવતમા તમારા ખાનાપાનની યોગ્ય જોડણી ગ્રખજો. શરૂને માસ ખાવાની રજા છે, પણ ગાય અથવા બગલનું માસ ખાવાની મના છે, માટે તમે તે ખાતા નહિ. તેમજ પરદ્વીપ સોકોએ રહેલી રમોઈ જમતા નહિ એથી સિદ્ધ જો તમે વર્તો, તો તમોને જલિ ખહાર કરવામા આવશે અને ૫રીને જલિમા લેવામા આવશે નહિ.

કેચીનના મહારાજ પોતાની પ્રજાની ધાર્મિક જાળતોમાં પણ મુખી છે, અને તેમની આજ્ઞા તેમની પ્રજા સાચાતાપ્રમાણે પાળે છે

શ્રી આર્યધર્મસુધા.

પુસ્તક ૨ જી

સવત ૧૯૬૨, ૬૬ માસ.

અ. ૭ મો.

ધનશ્યામ વર્ણન.

[૫૬.—રાગ—સોરઠ.]

ભજ ભજ શ્રીહરિ મેઘ સ્યામ. ૨૬
 છાયા કરે કૃપારસ વરસે, પોપણ પૂરણ કામ. ભજ ૧
 તૃપ્તિ સુધા કરે સૌજનની, બન જીવન વિશ્રામ,
 ભવ દાવાનય જ્વાળા ઠારે, દર કરે દુખ ધામ. ભજ ૨
 દુર્બલ દેવ મુરો ૮૨૭, બોલે ધરિ મન દામ;
 સારે અસુર તાપ હગ્વાને, ગાજે-ચરે-તમામ. ભજ ૩
 ઈન્દ્રનુપ વનમાળ વીજલી, પીતામર-અભિરામ,
 ગોવર્ધન કવિ મોર ગાય ગુણ, સ્ત્રી કળા મુખધામ. ભજ ૪

મુખની શોધ.

વિષય વ્યવહારનું અવલોકન કરતા સર્વને સદાગત અનુભવ યસે કે મનુષ્ય માત્ર મુખ પ્રાપ્તિ અર્થે અનેક પ્રયત્ન કરતા જણાય છે. મુખ મળવા માટે લક્ષ્યાર્થ વિપાદો મેલતા અનુભવાય છે. પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં, પ્રત્યેક કાર્યમાં, પ્રત્યેક પ્રસંગમાં, પ્રત્યેક સંબંધમાં, પ્રત્યેક સ્થળમાં અને પ્રત્યેક પગમાં મુખસંપાદન કરવાનો તે મનો હેતુ પ્રાધાન્ય હોય છે. દરેક પુરુષ, સ્ત્રી, બાલક, રાજકે રંક, રાંકે સત, શાની અશાની, હિતમ કે દનીષ્ટ એ કોઈ મુખની શોધમાં મગેલા આપણી નજરે પડે છે. મુખની ઉપલબ્ધિ માટે મનુષ્યોગ પ્રયત્ન હોય છે એમ નથી, પરંતુ પ્રાણી માત્ર તે ઉદ્ધોગમાં યથા શક્તિ, પ્રયત્ન છે તે ઉદ્ધોગ સર્વ કોઈને પ્રિય છે, સર્વ કોઈને તે પ્રયત્ન આકર્ષક છે અને મુખ મળવાનો આશા તંતુગ મમે તેવી દુઃખર અને દુર્વટ ઘટનામાં મનુષ્યને દોરે છે.

૧ દેહના અવાજનું અનુકરણ, દેવપક્ષમાં લાય લાય.

૨ ચાતુર્વ. બીજા પક્ષમાં મોરની કળા.

શાસ્ત્રોના ધોધનો સારારા શુ છે ? લિત્ર લિત્ર ધર્મના આતરિક આગય શુ છે ? આર્ય ધર્મના તત્વોનુ અવલોકન કરશુ, કે બૌદ્ધ ધર્મના શિલાલુનો સાગ ગોધીશુ, મુસલમાની ધર્મશાસ્ત્રના આદેશનુ મનન કરશુ, કે ખ્રીસ્તી ધર્મનો તાત્પર્ય લક્ષમા લેશુ, હુંગમા ગમે તે પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ ધર્મોના શુદ્ધ સિદ્ધાન્ત શાન્તચિત્તે જ્ઞેશુ, તો તેમા એ સ્વસ્ત્ય સર્વ આમાન્ય જણાશે, કે દુષ્ક્રિય નિવૃત્ત કરી સુખની પ્રાપ્તિ કરવી એ મનુષ્ય જીવનનુ મુખ્ય કર્તવ્ય છે, એજ મનુષ્ય દેહની સાર્યજ્ઞતા છે, એજ મનુષ્યત્વના શ્રેષ્ઠ સાધનથી પ્રાપ્ત વ્યવસ્થા છે.

આ પ્રેમાણે સુખની-સોધનો સર્વ કોઈ નિમગ્ન જણાય છે પરંતુ સુખનો પ્રકાર, તે પ્રાપ્ત કરવાના સાધન તથા પદ્ધતિ સર્વ પરસ્પરે સમાન હોતા નથી કોઈ લક્ષ્મીના લોભથી લલચાઈ, લોકોના ગળારેસી, પૈસાના ગળાવર ઢગલા ઉપર દોલ વગાડતા બેસવામા સુખ સમજી, તે પ્રવૃત્તિમા માથા સુધી ટુબેલા જણાય છે, તો કોઈ પરનારીપણણુ ખની તુચ્છ વિષયમા પુચ્છ વિનાના પશુની પેઠે આચરણુ કરવામા આનંદ માની દુષ્ક્રિય સસાર સાગરના ઉર્મિના ઉછાળામા સુખની લેહેર શોધતા જણાય છે, કોઈ પૈલવના વિલાસમા અને અધિકારના અહ-ઝરેમા સ્થાયી સુખ સમજી, તે ઉદ્યોગમા અધિકાધિક આસક્ત થતા દેખાય છે, તો કોઈ “ચમડી જાય પણ દમડી ન જાય” એ વાક્યના પોતે દૃષ્ટાન્તરૂપ થતા, દ્રવ્યના દૃષ્ટીધીજ ધરાઈ જતા, સુખાવધિએ પોતાને પહોચેલા માને છે, કોઈ પુત્ર પત્નિ કુટુંબ કપીલાના વ્યવહારના શુચવાડામા શુચવાતા, તે સુખથીજ અન્ય કોઈ સુખ છે, એવા ખ્યાલને પણ તેમની કલ્પનામા ફરકવા ન દેવામા પ્રયત્ન શીલ જણાય છે, તો કોઈ ધધા રોજગારના ધોરી માર્ગ ઉપર ધમધાકાર પોતાનુ ગાકુ ગડગડાવતા અને તેમા જણાતા સુખની પ્રાપ્તિની ભુલવણીમા ભુલવાતા, એકજ દોરે દોરવાતા દેખાય છે, થોડા કોઈ સસારના ઉદ્ધવાપથી દૂર કોઈ જગલમા મંગલ કરતા, ત્યાજ અખાડો જમાવી પ્રભુસ્મરણમા આરૂઢ થતા જોવામા આવે છે, તો તેવા થોડા કોઈ પ્રવૃત્તિ માર્ગમા પ્રવૃત્ત છતા જેમ સમુદ્રના મોજા મજબૂત રટીમસ્ને ભટકાઈ તેને અસર કર્યાવિના ચાલ્યા જાય છે તેમ આ સસાર સમુદ્રના ચિત્રવિચિત્ર રંગોવાળા તરંગોના છલગોમાં ન દખાતા, આત્માને પરમાત્માના અંશરૂપે અનુભવવાના પ્રયાસમા સુખમાનતા જણાય છે.

આ પ્રમાણે લિત્ર લિત્ર પ્રકારે સુખશોધતી મનુષ્ય સૃષ્ટી જોવામા આવે છે અને આપણા આ લઘુલેખમા આપણે જે ભગીરથ પ્રયત્ન આદર્યો છે તે એ છે કે આ સર્વમા કઈ શોધ આપણને યથાર્થ સુખની પ્રાપ્તિ કરાવવામા, અમુલ્ય સહાય કરશે તે નક્કી કરવું.

પ્રથમ તો સુખનું સ્વરૂપ શું તે આપણે સમજીએ. આપણા આત્માને તૃપ્તિ આપતી તે સુખનું સામાન્ય સ્વરૂપ છે અને આપણા આત્માને એવી તૃપ્તિ આપતી કે જે તૃપ્તિમાં તેની કોઈ દિવસ અરૂચિ કે અભાવ થાય નહિ તથા જે તૃપ્તિનો અત કોઈ દિવસ દુઃખ કે ક્લેશમાં આવે નહિ. તેની સાથે તૃપ્તિ તે યથાર્થ સુખનું સ્વરૂપ છે. ક્ષુધાર્ત મનુષ્યને અન્નની ઈચ્છા પ્રમળ થાય છે, એજ અન્નની પ્રાપ્તિ તેને સુખરૂપ થાય છે, તૃપ્તાવર મનુષ્ય જળ પ્રાપ્તિ માટે જપે છે, એજ જળની પ્રાપ્તિમાં તેને સુખ અનુભવાય છે. આ સદૃશીમાં જે પદાર્થોદ્ભાગ નીચેને અર્થ પ્રયાસે સુખ મળે છે તથા ઇદ્રિયાની તૃપ્તિ તદ્વાળ સદ્ગતમાં થાય છે તે પદાર્થોનું એવન કરી તેવાથી સુખ મોઢના દર કોઈ મનુષ્ય પ્રથમ સ્થિતિમાં પ્રેરાય છે અને નરીર તથા ઇદ્રિયાને સુખ સપાન કરવાના સાધન તરીકે વાપરવા પ્રથમ સ્થિતિમાં મનુષ્ય સ્વાભાવિક રીતે લખયાય છે.

સદ્વર્તન અને દુસ્વર્તન એ બન્ને શરીર અને ઇદ્રિયોદ્ભાગ સુખ મેળવવાના ઉપસાધનો છે. પરંતુ તે બન્ને ઉપસાધનોદ્ભાગ પ્રાપ્ત થતા મુખ્યમાં અંદરમાં મોટો ભેદ છે. સદ્વર્તનથી પ્રાપ્ત કરેલું આ અનુભવિક સુખ પરિણામે જે સાથેત સુખ મેળવવાનું મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે, તે સાથેત સુખ પ્રાપ્ત કરાવવામાં સાધનરૂપ વાય છે. પરંતુ દુસ્વર્તનથી પ્રાપ્ત કરેલી તૃપ્તિ વાસ્તવિક રીતે સુખજ નથી જેવી રીતે એક રાજ્યાધિકારી પાછળ સિપાઈઓ આવતા હોય છે તેવી રીતે કેદી પાછળ પણ સિપાઈઓ આવતા હોય છે. પરંતુ જેમ રાજ્યાધિકારી પાછળના સિપાઈ તેને સુખરૂપ છે, અને કેદી પાછળ પણ તેના તેજ સિપાઈ છે તોપણ તે તેને દુઃખરૂપ છે, તેવી રીતે સદ્વર્તન અને દુસ્વર્તનથી તૃપ્તિ મળતી લાગે છે. સદ્વર્તનથી મળતું તદ્વાળ તો સુખ છે. પરંતુ દુસ્વર્તનથી મળતું સુખ તે વાસ્તવિક રીતે સુખજ નથી તે તો વેશધારી દુઃખજ છે. તે તો સિંહનું આમકું આકેળ સિપાઈજ છે. તે તો શર્કરાથી મીઠું કરેલું હળાહળ નિષ છે. જેની રીતે અતિ દારણ ધારી પીડાતા મનુષ્યને ક્ષોરોદોર્મ આપવાથી, ત્યા સુધી તે ક્ષોરોદોર્મની અસર રહે છે, ત્યા સુધી તે ધાંતી પીડાનું તેને લાન થતું નથી, પરંતુ ક્ષોરોદોર્મની અસર દૂર થયે તે પીડા અસંભવ જણાય છે, જેવી રીતે મગધાનથી બેલાન થયેલા મનુષ્યને માર માગવામાં આવ્યો હોય, તેનું દુઃખ મહત્તી ઘેળાજ રહે છે, ત્યા સુધી તેને અનુભવાતું નથી, પરંતુ દારની અસરથી તે મુક્ત થાય છે કે 'તુર્તજ તેનું આશુ શરીર પડેલા મારથી પીડિત જણાય છે. તેની રીતે ત્યા સુધી 'તુર્તજ વિષયના ઉપયોગમાં ઇદ્રિયા લાગી હોય છે, ત્યા સુધી નિષ્વના કેટલી અધ પની મનુષ્ય તેના પરિણામરૂપ દુઃખના ભાનથી મુક્ત રહે છે અને આ તૃપ્તિમાં તે સુખ માને છે. પરંતુ પરિણામે તેજ સુખ તેને દુઃખરૂપે અનુભવાય છે. ઇદ્રિયાને તેના ઇચ્છિત વિષયમાં મગ

રાખવી, તે ઈંદ્રિયો તૃપ્ત કરવાનો ઉપાયજ નથી, તે ઈંદ્રિયોદ્ધારાં સુખપ્રાપ્તિનો માર્ગજ નથી તે તો અગ્નિમાં ધૂત નાખી અગ્નિને ઠારવાનો ઉપાય જેવું છે. જેમ જેમ ઈંદ્રિયોને તેના ઈચ્છિત પદાર્થો મેવવા સ્વતંત્રતા આપવામાં આવે, તેમ તેમ તે પદાર્થોમાં તેની આસક્તિ શુદ્ધિ પામતી જાય છે અને તેમ તેમ તે પદાર્થો મેવવાથી તૃપ્તિને બદલે અધિકાધિક તેમનું મેવન કરવાની ઈંદ્રિયોને પ્રવળ ઇચ્છા થતી જાય છે અને ઈચ્છિત પદાર્થોની અપ્રાપ્તિ થયે, અથવા ઈચ્છિત પદાર્થોના મેવન માટે અશક્તિ થયે, મનુષ્યને મહાન કષ્ટ થાય છે પ્રિય વાચનાર! એ તો કહેવાની અગત્ય નથી કે દુરવર્તનથી મળતા માની લીધેલા દુઃખરૂપ સુખને “સુખની ગોધ” આ વિષયમાં ઊભા રહેવા પણ અવધારા નથી.

સદ્વર્તનથી શરીર તથા ઈંદ્રિયોદ્ધાર જે લૌકિકસુખ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે, તે પણ છે તો ક્ષણિકજ અને જે સુખને માટે સત્સાક્ષી તથા સદ્ગુરુઓ બોધ કરે છે તે સુખ તે નથી પરંતુ મનુષ્યની પ્રાથમિક અવસ્થામાં આ સુખમાં તેની મર્યાદા પુર સર જલિદ્ગતિની ઉત્તરોત્તર શુદ્ધિ થવી તે પણ તેના પ્રક્ટીકરણ માટે આવશ્યક સાધન છે કારણ કે ઇંદ્રિય વસ્તુની પ્રાપ્તિ અર્થે મનુષ્ય અધિકાધિક ઉદ્ધોગ કરે છે, અને તે ઉદ્ધોગદ્ધારા તેની નૈસર્ગિક શક્તિ ખાળતી જાય છે પ્રિયમણ! આપણે સદી બુદ્ધિને કુદી નજરથી જોઈએ છીએ અને તેથીજ આપણે મનુષ્ય જીવંતીના સમયમાં દુઃખ, આપત્તિ, મુશીબતો વિગેરેનો પોકાર કરીએ છીએ પરંતુ પરમાત્માની રચના ઉદ્દેશ, રહિત છેજ નહિ મનુષ્યની નૈસર્ગિક શક્તિ પૂર્ણ ઉપાવે પ્રકાશે તે માટે દુઃખ, આપત્તિ વિગેરેદ્ધાર તે સંભવવાની જરૂર છે શસ્ત્રને તીક્ષણ કરવા માટે જેમ તેને સરાણુ રૂપી કષ્ટાધીન કરવું પડે છે, તેમ મનુષ્યની નૈસર્ગિક શક્તિને તીવ્ર કરવા માટે આપત્તિ તથા દુઃસાધ્ય પ્રસંગોનો અનુભવ બહુ આવશ્યક છે આધુનિક સમયની પ્રવૃત્તિના ખ્યાલ કરણુ, તો જણારો કે આને જે અસખ્ય અદ્ભૂત, શોધો યર્જ છે, જે જે સુધારાઓ દાખલ થયા છે, જે જે અનેક અદ્ભૂત યંત્રો તથા અભયજ કારીગીરીનો અલભ્યલાભ આપણે લઈએ છીએ, તે સર્વ સુખની શોધની નીસરણીના પગથીયામાંનું એક પગથીયું છે પરંતુ એ અમુલ્ય વચન સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે આ લૌકિક સુખ માત્ર લવિષ્યમાં સાધ્યત સુખ મેળવવાના સાધન તરીકેજ ઇંદ્રિય છે. તે ઉદ્દેશથી વિરુદ્ધ તે પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિમાજ સુખની અવધી માનીએ તો તેમાં આપણે ગભીર ભુલ કરીએ છીએ અધ્યાત્મ દૃષ્ટિએ ભેદ તો આ લૌકિક પદાર્થોદ્ધાર શરીર તથા ઈંદ્રિયોની તૃપ્તિ કરવી તે પણ વાસ્તવિક સુખ નથી. તેનો અંત દુઃખમાજ છે. લૌકિક પદાર્થોનો અમર્યાદ રીતે ઉપયોગ લેવાથી, પ્રથમ જે પદાર્થથી આપણને સુખનું લાભ થાય છે તેજ પદાર્થો દુઃખરૂપ અનુભવાય છે. નિર્વનિત માપમાં પોષક ચનાજને આહાર સુખરૂપ

યાય છે, તેનાથી શરીરને પુષ્ટિ મળે છે. પરંતુ જો તે હદ ઉપરાંત ખાવામાં આવે, તો તેના તે ખોરાક શરીરને વ્યાધિગ્રસ્ત કરે છે અને તેના ઉપર પ્રથમ આપણને રુચી હતી તે બદલાઈ તેના ઉપર અસાધ્ય આવે છે. દુકામાં કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે શરીર તથા ઈન્દ્રિયોદ્વારા પ્રાપ્ત થતા દરેક પ્રકારના ભૌતિક સુખમાં હદ ઉપરાંત આસક્તિ થવાથી પરિણામે દુઃખ અને વ્યાધિનોજ અનુભવ યાય છે. આપણી શોધ આવા અસાધ્યત સુખને માટે નથી પરંતુ શરીર અને ઈન્દ્રિયોદ્વારા આ પ્રકારથી ઉચ્ચ પ્રકારનું સુખ મળી શકે, શરીર અને ઈન્દ્રિયોદ્વારા તૃપ્તિમાં સાધ્યત સુખ માટે શોધ કરવાનું નથી એમ નક્કી થયું.

આમજ આલીને આપણે જોઈએ કે મત અને બુદ્ધિના સદ્વિવાસ (rich pleasures of mind and intellect) થી ઈચ્છિત સાધ્યત સુખ મળી શકે છે કે કેમ ? ઉત્તર તો નકારમાજ દેવાનો છે, પરંતુ સ્થિતિ આશાવાલી છે આ સાધન દ્વારા સુખની શોધ કરવાથી સાધ્યત સુખ તરફ લાઈ જતા રાજ્યમર્ગની સારી રીતે સમીપ આપણે આવીએ છીએ મત અને બુદ્ધિના સદ્વિવાસરૂપી પ્રદેશની રૂઝિયાતામાં રમણ કરતા આપણે સાધ્યત સુખના સુદર, સિખરનાં દૂરથી દર્શક કરીએ છીએ તે આહ્વાદ જન પ્રદેશમાં સ્થિત થવાથી નીકટના પ્રદેશમાંથી સાધ્યત સુખરૂપી સુદર મનોહર સુસાસિત ગુલાબના પુષ્પનો બુદ્ધનર્મ પ્રસન્નો અવાર નવાર આપણને આવ્યા કરે છે શરીર અને ઈન્દ્રિયોદ્વારા મળતા સુખમાં હુમ્મ ન થતાં મન અને બુદ્ધિના સદ્વિવાસમાં સુખની શોધ માટે પ્રવૃત્તિ થરી, તે પ્રક્ટી કરણ (evolution) ના મર્ગમાં સારી રીતે આમજ વધ્યાની નિસાની ઇ માનસિક સદ્વિવાસદ્વારા મન કેળવાય છે અને વિચાર શક્તિની ખીલવણીથી બુદ્ધિ તીવ્રતર થતી જાય છે શરીર અને ઈન્દ્રિયોદ્વારા જન્ય ભૌતિક સુખના વૈભવરૂપી ઉપાધિમાં અમર્યાદ રીતે તત્સીન થઈ રહેવું, અને માનસિક નૈસર્ગિક શક્તિને ખીળવવી, તે ઉભયસિક્ધિ સાથે પ્રાપ્ત થવી કઠીન છે વૈભવના વિલાસની પાસમાં ફસાવવું અને વિચાર શક્તિ નિર્મળ રાખવી તે એ કાર્ય સાથે ખનવા જેવાં નથી ઉત્તમ વિચાર શક્તિની ખીલવણી કરવાનું સારી રહેણી કરણીમાં સરળ યાય છે મન અને બુદ્ધિના સદ્વિવાસદ્વારા જે સુખ પ્રાપ્તિ યાય છે તે સુખ શરીર અને ઈન્દ્રિયોદ્વારા પ્રાપ્ત થતા સુખથી હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે તો પણ તે સુખરથાથી નથી તેનો અંત આવે છે વૃદ્ધાવસ્થામાં તથા ઉત્તરવૃદ્ધિમાં મન તથા બુદ્ધિના વ્યાપારમાં વિદ્ય આવે છે તે સ્થિતિમાં મન તથા બુદ્ધિ પણ સ્થિરતાથી વિચાર કરવા શક્તિવાન હોતા નથી અને તેથી તેના સદ્વિવાસદ્વારા મળતું સુખ સાધ્યત સુખરૂપે અનુભવાતું નથી. જેથી સાધ્યત સુખની શોધ કરવા માટે હજી આપણે આમજ જોવાનું રહે છે.

આ પ્રમાણે, શરીર અને બાહ્ય ઇન્દ્રિયાદ્વારા મળતા સુખનો લાલ્પહતાના અનુભવથી, તથા મન અને બુદ્ધિના સદ્વિવાસદ્વાન મળતુ સુખ ઉત્તમ છેતા, તે પણ શાત હોવાથી, આખરે મનુષ્યને જ્યારેક બાહ્ય પદાર્થોમા સુખની ગોધ કર્ચો તે આક્રોશકુસુમવત્ નિષ્ફળ છે. આ સાધનોદ્વારા મળતુ સુખ સાશ્વત નથી રહેતુ, તેનુ કારણ ચોખ્ખુ છે કે 'તે સાધનોદ્વારા આપણે બાહ્ય પદાર્થોમાથી સુખ મેળવવા આશા રાખી પલ ફરીએ' છીએ. પરતુ તે બાહ્ય વસ્તુનો ગ્થિતિ લય થયા કરે છે, તેમા ફેરફાર થયા કરે છે અને તેથી તે વસ્તુની જે સ્થિતિ આપણને સુખ આપતી, જે તેની સ્થિતિ આપણને અતુષ્ટાળ હતી તે સ્થિતિ તેવી ન રહેતા, તે વસ્તુ ઉપર આપણને અભાવ આવે છે અને તે વસ્તુ આપણને સ્થિત્ય તરને લીધે સુખરૂપ અનુભવાતી નથી 'જેથી આટલી ચર્ચાથી આપણે નિર્વર્ણ તરીકે સિદ્ધાન્ત રત્ન એ હાથ આવ્યુ કે, જે પદાર્થો ગ્થિતિ, અને લયને, સુવાનગ્યા અને વૃદ્ધાવસ્થાને, તથા દેશકાળની મર્યાદાને આધીન છે. તે પદાર્થોમાથી સાશ્વત સુખ મળી શકે નહિ એક સીમનીમા છ ક્લાક દીવો બળી રહે તેટલુ દીવેલપુરી, તે દીવામાથી નિરતર પ્રકાશ મળવાની આશા રાખીએ, તો તે આશા જેવી વર્થ છે, તેવીજ આ મા ગ્થિતિ સ્વભાવ, શુણ્ણ અને ગ્થિતિ વાળી બાહ્ય ઉપાધિઓદ્વારા સાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિની આશા વર્થ છે સાશ્વત સુખ જેમાથી મળી શકે તેની પોતાનીજ સ્થિતિ સાશ્વત, અમર્યાદ, દેશકાળથી અપરિમિત હોની જોઈએ આવા અગ્નિ સ્વભાવ, શુણ્ણ તથા ગ્થિતિ જેના છે, તે માત્ર પરમાત્મા છે તેની શોધ બાહ્ય પદાર્થોમા કરવાની નથી તે આપણા પ્રત્યેકમા વિરાજે છે જેમકે —

મૃગ નાભીમે કસ્તુરી, મૃગ દુદતે જનમાહી,
ઘટ ઘટે હઠ વ્યાપિ રહ્યો, મુરખ રોધત વ્યાહી

પરમાત્મા સુખરૂપ છે, સાશ્વત, અનત સુખનું પરમ ધામ છે પરમાત્મા સર્વનું આદિકારણ છે સર્વના કિરણો સમાન સર્વ લિન્ગ વ્યક્તિઓ, પરમાત્મામાથીજ કેદલવી છે, લિન્ગતા માત્ર દેખાવમાજ છે આ પરમાત્મા સાથે આપણા અતર આત્માની એક્યતા અનુભવવી, તેજ સાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ છે તેજ અંખડ અલગ, અનતસુખની પરકાષ્ટ છે આ સૃષ્ટિની લિન્ગ લિન્ગ વ્યક્તિઓ પરમાત્માના લિન્ગ લિન્ગ કીરણો છે અને તેથી એક વ્યક્તિનુ સુખ તે સર્વ વ્યક્તિનુ સુખ અને એક વ્યક્તિનુ દુઃખ તે સર્વ વ્યક્તિનુ દુઃખ એવો 'માત્રવત્ સર્વત્ર મૂલેષુ' ભાવ આપણા મનમા સ્થિર થવાની જાડુજ અગત્ય છે કથન સહેલુ છે સિદ્ધિ અતિ દુષ્કર છે. પરતુ સાચી વાત તો એજ છે કે, પરમાત્મા સાથે આપણા આત્માની એક્યતા, (Unity) અનુભવવા માટે આવો ભાવ આવશ્યક છે આવો ભાવ મુશ્કેલ સારેજ સાશ્વત સુખ મેળવવાની શોધમા આપણે ફતેહમદ થશુ પ્રિય વાચનાર!

સિદ્ધાન્ત તરીકે સ્મરણુમા રાખવાની વાત આપણને એ હાથ લાગી કે સુખની ખરી
 ગોઘ સર્વ વ્યક્તિઓની સાથે એટલે, પરમાત્માની સાથે આપણા અતરાત્માની
 ઐક્યતા અનુભવવામા છે, પરંતુ તેમની વચ્ચે ભિન્નતા છે એ ભાવ મનમા ઠસાવ-
 વામા નથી, સુખની ખરી શોધ બાહ્ય પદાર્થોમાં કરવાની નથી, પણ આપણા
 અતરાત્મા કરવાની છે, સુખની ખરી શોધ, પરમાત્મા સર્વ વસ્તુના અતરાત્મારૂપ
 છે અને તેમ સર્વ એકજ છે એ સિદ્ધાન્તના સાક્ષાત્કારમા છે, પરંતુ આત્મા
 ને પરમાત્માનો ભેદ માની, સર્વ વ્યક્તિઓમા ભિન્નતા આરોપી બનદ્વારા કરવામા
 નથી જેવી રીતે નદીઓ, મહાસાગરમા મળવા વેગથી જાય છે, તેવી રીતે આપણા
 અતરાત્મા જે પરમાત્મારૂપ મહાસાગરનું બીજુ છે તે, તે મહાસાગર સાથે
 ઐક્યતા માટે ઉત્સુક હોયજ છે, અને તેથી તે ઐક્યતામાજ-તેને સાથત સુખનો
 અનુભવ થાય છે, તેની સાથે, અભેદના અનુભવમાજ આત્મા કે સાથત તૃપ્તિ
 થાય છે આપણે આપણા આત્માને અનંત લૌકિક સુખનો ઉપભોગ આપીએ
 શ્રીએ પરંતુ તેથી તેને સાથત મળતી નથી અને તે સુખમા અંતર્યામી રીતે તેને
 સુખ ગણવાથી તે સુખથી તે દટાળે છે અને તે સુખ તેને દુઃખરૂપ અનુભવાય
 છે જેવી રીતે આપણે મહાન અને સુન્દર શહેરમાં પ્રવાસ કરીએ છીએ પરંતુ
 પગિણામે જ્યારે આપણા સ્વદેશમા આપણે મકાને આવીએ છીએ, સારેજ
 આપણને આગમ થાય છે અને જો કોઈ શહેરમા લાગે સમય રહેવું પડે છે,
 તો તે શહેર ગમે તેવું સુંદર હોય છે, તો પણ તેમા ગેહવાથી આપણને દટાળે આવે
 છે અને સ્વદેશમા જવાની ઉત્કંઠા વૃદ્ધિ પામતી જાય છે અને લાંબા રહેવા છીએ,
 સારેજ આપણને તૃપ્તિ થાય છે, તેની રીતે આપણા આત્માને પણ તેના મૂળ
 કારણ પરમાત્મા સાથે ઐક્યતા થાય છે સારેજ તેને તૃપ્તિ થાય છે તે શિવાય
 અન્ય કોઈ પ્રકારે તેને સાથત તૃપ્તિ થતી નથી અને તેમ સુખની ખરી ગોઘ
 આત્માની તેના આદિકારણ પરમાત્મા સાથે ઐક્યતા અનુભવમાજ રહેલી છે

તુનાગડ, }

માણેકલાલ કેશવલાલ

બી એ એલ. એલ બી

જ્ઞાની અજ્ઞાનીનો ભેદ.

અજ્ઞાની અસત્યતા, અહરેહ, અહમ્કાર, અહમ્કારમ વગેરે દેહાભિમત્તને જ્યા
 મુની પૃથક નંદ નથી કરતો તથા જગત્તે અહમ્કાર દેખતો નથી તેમજ અહતા-
 મમતાને, હૃદયથી દૂર નથી કરતો તથા ભેદ આત્મની નિશ્ચિત થતી નથી, સત્સાચ

અને મહત્ જ્ઞાની સંમતિ પામતો નથી, તેમજ સત્સરને મળતો નથી ત્યાં સુધી પુરુષને બાધશાન્તિ મળવી અતિ દુસ્સાધ્ય છે.

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીમાં ગેા ફરક ?

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીની ક્રિયા વાસ્તવમાં એકજ દષ્ટિગોચર થાય છે, પરંતુ તેમાં અતર એ છે કે જ્ઞાની જ્ઞાની ક્રિયા અભિમાન રૂઢિત અને અજ્ઞાનીની અભિમાન સંદિગ્ધ હોય છે અજ્ઞાની દેહાભિમાની હવ આ જગતને બિન વસ્તુ ગણી દુઃખ સુખી થાય છે, પરંતુ જ્ઞાની શુનિમાં દ્રવ્ય મુખ્ય હવં સર્વ વાસુદેવઃ સમજી જત ને બ્રહ્મ રૂપ યાને સર્વ વાસુદેવ રૂપ દેખે છે.

જ્ઞાની દોષણ કહેવાય ?

જેનું હૃદય શીતળ અને સતુષ્ટ, ચિત્ત સ્થિર, ખેદ વા દર્પને ન માનનાર, ગર્મ, દ્વેષ ન કરનાર, કિંચિત્ પણ ક્રોધ ન ગળનાર, સદા આનંદ અવસ્થામાં નિમગ્ન રહેનાર, કોઈનું અનિષ્ટ ચિંતન ન કરનાર, દુઃખમાં દુઃખી જેવો, સુખમાં સુખી જેવો, હસતો, રડતો, લેતો, દેતો, ખાતો, ખવડાવતો, પીતો, પાતો, સર્વ જગતને બ્રહ્માકાર દેખનાર, સદા પોતાના આત્મ અવસ્થામાં વિહાર કરનાર, પોતાના નિઃશયમાં સદા નિદ્રિય થઈ કુસાચારના ધર્મને અમજનાર, અનાયામે આવી પડેલુ કાર્ય કરવામાં સદા તરફ રહેનાર, સદાચારમાં રહેનાર, આકૃત આચારને પાળનાર, સદા પ્રસન્ન રહેનાર, સર્વમાં સમભાવ રાખનાર, અક્રિય, અમગ, અદૈત, અન્ય નામક નિશ્ચયથી આત્મ-સ્વરૂપને જાણનાર દર્શનશ્રવ્ય રાખનાર જ્ઞાની કહેવાય છે.

જ્ઞાની અજ્ઞાનીની માફક લેખાતો નથી.

અજ્ઞાનીની માફક જ્ઞાની બ્યવહારમાં કદિ રાગવાન વા ખેદવાન થતો નથી, પરંતુ ક્રુદ્ધમાં સદા સતુષ્ટ અને સાંત રહે છે. બહારથી કોઈ દોષાય પરંતુ અતઃક્રમ્ણ શીતળ અને સાંત રાખે છે જેમ આકાશ વાદ્ધોથી ઘેરાયલુ હોય છે, પરંતુ સ્પર્શ કરતુ નથી, તેમ જ્ઞાની સાંસારિક સર્વ ચેષ્ટાઓપૂર્વક અર્વ આરીરિક ધર્મ ક્રિયાઓ કરે છે જેમ નટ પુરુષ સ્ત્રીના સોગમાં સ્ત્રીના ધર્મોનુસાર સર્વ ચેષ્ટાઓ કરે છે પરંતુ તે સ્ત્રી નથી એમ સમજી લેખાતો નથી તેમ જ્ઞાની સોગ સ્વરૂપને અતુલ્ય સર્વ ચેષ્ટા કરે છે પરંતુ પોતાના દર્શનશ્રવ્યથી ચલાયમાન થતો નથી તેથી તે અજ્ઞાનીની માફક લેખાતો નથી.

જ્ઞાની સર્વને સમાન ગણવાથી સર્વમાન્ય હોય છે.

જ્ઞાની કોઈથી રામ દ્વેષ કરતો નથી હિત્તસીનવત્ રહી સ્વાભાવિક ચેષ્ટા નિરક્ષિત થતથી કરે છે સર્વને મિત્રસમાન ગણે છે સર્વમાં સમભાવના રાખે છે. જ્ઞાનીની

સુખકાંતિ નિર્મલ હોય છે. રાગ દ્વેષમા ફીણ થતી નથી જ્ઞાની આનંદથી જગતમાં વિચરે છે. તથા અશુભાચાર કદાપિ કરતો નથી, તેથી સર્વ લોકે જ્ઞાનીની સ્તુતિ થા પ્રસન્ન કરે છે, તથા તેના દર્શનથી લાઠા પથ્થુ રાખે છે. 'મમે તેવો અતિ કુદ મતુ પણ શીઘ્ર તેનો મિત્ર થઈ જાય છે. જ્ઞાની કદિ પણ સમભાવથી ચલાયમાન મતો નથી, તેથી જ્ઞાની સર્વ લોકના સત્કારને પાત્ર થઈ પૂજ્ય જેવો થઈ પડે છે.

પ્રારબ્ધ જ્ઞાની અજ્ઞાનીને સમાન હોય છે.

પ્રારબ્ધ ભોગ અજ્ઞાની તેમજ જ્ઞાનીને તુલ્ય હોય છે, અને તેઓ પ્રારબ્ધ ભોગને ભોગવે છે પરંતુ જ્ઞાની પ્રારબ્ધને દૃઢ સમજી તેમા અજ્ઞાનીની માફક લુપ્ત અને તપાયમાન થતો નથી જ્ઞાની સર્વ અવસ્થાઓમા પોતે આત્મસ્વરૂપનો અનુભવ કરે છે અને પોતાના વિચારમા દૃઢ રહી જે ક્રિયાવાલાવિક કરવી પડે તેજ કરે છે.

જ્ઞાની કોઈપણ આશ્રમમાં રહેવાથી ચલાયમાન થતો નથી.

જો બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં જ્ઞાનીપ્રાપ્તિ થાય તો એકનિષ્ઠાથી તે આશ્રમનું પાલન કરે છે, ગૃહસ્થાશ્રમમા જ્ઞાની પ્રાપ્તિ થાય તો ગૃહસ્થનો ધર્મ કર્મ, વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય તો તે આશ્રમના ધર્મકર્મ અને સન્યાસ આશ્રમમા થાય તો સન્યાસના ધર્મકર્મમા આચરે છે તેમજ જ્યારે તે બ્રાહ્મણ કુળમા જન્મ્યો હોય ત્યારે બ્રાહ્મણના ધર્મ, ક્ષત્રીય કુળમા જન્મે તો રાજધર્મ, વૈશ્યના કુળમા જન્મે તો વૈશ્યના ધર્મ પાળે છે અને શૂદ્ર યોનિમા જન્મે તો તે જાતિના ધર્મ પાળે છે. પરંતુ જ્ઞાની કદી પણ પોતપોતાના વર્ણાશ્રમધર્મથી બાદ થતો નથી એવી રીતે જોને જે વર્ણમા જન્મ અને જે આશ્રમમા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે તે વર્ણાશ્રમ ધર્મમા રહે છે એવા ઘણા જ્ઞાની ગૃહસ્થો, રાજ કરતા, વનમા એકાંતમાં કાળ નિર્ભમન કરતા, સન્યાસી રૂપે, નમ્ર સ્વરૂપે પર્વતની કદરા પો શુદ્ધિમા, તીર્થયાત્રા કરતા, અગ્નિહોત્ર કરતા, જપ કરતા, મૂર્તિપૂજા કરતા, અવવૃત્ત (જેવા મરત) રૂપે રહેતા, મોતુ ધારણ કરી રહેતા, શિક્ષાભોજન કરતા, વિદ્યાધ્યયન કરતા, અજ્ઞાનીની માફક ક્રિયા કરતા વિચરે છે પરંતુ સ્વસ્વરૂપથી કદાપિ પણ ચલાયમાન થતા નથી.

અર્થ. વિષદેશ

ભવ વાધન તે કર્મ, મુકતરજ કરજ ન જોને,
સર્પેહ મોટો સર્પ, હસે અવિદ્યા દેહને,
યંથા લાભ સતોષ, વિત વિત જીત જાણે,
નિર્ભય રહેશે આપ, આપમા આનંદ માણે,

- ઈર્ષાને અભિમાન, કૃત્તિમા વ્યાપે જોને,
- બધન બીજું નોય, સ્વાર્થ સાધી ઝહો તેને,
- નગીન નર નિગ્જો સદા, બાપક વિશ્વાધાર,
- હુ પ્રકટ ઝહુ શું બધે, શ્રીવશ્વસ આધાર.

શ્રી વલ્લભ વચનામૃત.

(૧) પ્રમાણ શુ ?

આધુનિક વિદ્યા વિલાસીઓને દરેક વાતમા ગદા ઉત્પન્ન થયા વગર મ્હેતી નથી, તેથી તેઓ પુગવો યાને પ્રમાણ માગવા તત્પર થઈ મ્હે છે પછી તે ભલે લૌકિક સંબંધી હો, વા અલૌકિક સંબંધી હોય. લૌકિક કાર્યોમા આ ક્ષતિપ્રવૃત્તિ લીધે પુગવાની ઘણી જગા હોય છે. પરંતુ અલૌકિક કાર્ય એટલે ધર્મસંબંધી કાર્યમાં પ્રમાણની કઈ પણ જગા હોય નહિ, તોપણ બીતામા જણાવ્યા મુજબ “તત્મા-ચ્છાસ્ત્ર પ્રમાણ” અર્થાત્ શાસ્ત્રને પ્રમાણ ગણવું જોઈએ. પરંતુ અસાધ્યારણ રીતે પ્રમાણમા ત્રણ પ્રમાણો ગણાય છે. ૧ પ્રલક્ષ ૨ અનુમાન અને ૩ શાબ્દ આ ત્રણ પ્રમાણ જગજગદ્દર છે. પ્રલક્ષ પ્રમાણનો વિષય દરેક જગ પોતાની અવિકારી બાહ્ય દ્રવ્યોથી સમગ્ર જોડે છે. અનુમાન પ્રમાણમા બધા અનુમાન કઈ સાચા હોતા નથી, તથાપિ તે પણ દરેક જગ પોતાના અવિકારી અતદ્વરણથી કરે, તેટલાજ સાચા હોય છે. અને ત્રીજાજે શબ્દ પ્રમાણ છે, તે તો જે વિષય દ્રવ્યોગોચર નથી, તે વિષય માટેજ ઉપયોગી હોય છે. મનુષ્યમાત્રને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થો કર્તવ્ય છે. તેમાના આદ્યંત (પહેલો અને છેલ્લો) એ જે શાસ્ત્રથીજ સમગ્રજગ તેજા છે. જો કે પ્રલક્ષ અને અનુમાનથી તેમા કઈક સહાયતા મળે છે, તો પણ તે ગૌણ હોય છે. કાણ કે મુખ્ય કરીને અર્થ પુરુષાર્થજ પ્રલક્ષ પ્રમાણનો વિષય છે. અને કામ પુરુષાર્થ એ અનુમાન પ્રમાણનો ખાસ વિષય છે. એ અર્થ અને કામની સિદ્ધિની હદ આ લોકપ્રતીતિ દોષ છે. અને ધર્મ તથા મોક્ષની સિદ્ધિ તો આ લોકમા ગૌણ પરંતુ પરલોકમાં મુખ્ય ઉપયુક્ત હોય છે. પરંતુ એ ચારે પુરુષાર્થો એકમેકના વિરોધ વગર, આ ક્ષતિપ્રવૃત્તિમા શી રીતે સિદ્ધ થાય, તેનો દૈવીજીવોને ઉપદેશ આપવા માટે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીનું આ આર્યવર્તમા અવતરણ થયું હોય એમ લાગે છે, સરણ કે તેઓના પ્રાગ્વચસમયે પણ આ આર્યવર્તમા અનેક શાસ્ત્રો પ્રચલિત હતાં, તથાપિ તેમાના વચનોની પગપર વિશ્વધૃત દેખાવાથી લોકો સંશયમાં પડ્યા હતા. લોકોના સંગતના નિવારણાર્થે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રમાણ ત્રીણી કરી પુષ્ટિ (ભક્તિ) માર્ગ પ્રવર્તાવ્યો.

અને તેનો વિશેષ વિસ્તાર એ એ શ્રીના જે પુત્રો શ્રી ગોપીનાથજી તથા શ્રી વલ્લભનાથજી જેઓ ગુણાલ્લિત ઉપનામથી ઓળખાય છે, એમણે ક્યોં છે તે કારણથી પડિત શ્રી મદ્દક્ષણા પોતાના “વેદાન્ત ચિંતામણી” નામનું ગ્રંથના મગનાયજ્ઞમા ત્રીજે મુખ્ય તેઓનું સ્તવન ઉચ્ચારે છે—

માયાવાદતમોહન્તા ભક્તિમાર્ગપ્રકાશયો ।

સૂર્યાચન્દ્રમસૌ સ્તૌમિ શ્રીમદ્ભલભવિઢ્લૌ ॥

અર્થાત્—માયાવાદરૂપી અધરાને હણનાર અને ભક્તિમાર્ગરૂપી પ્રકાશનો પ્રમાણ કરનાર એવા શ્રી સૂર્યરૂપ શ્રીમદ્ભલભાચાર્યજી અને ચંદ્રરૂપ શ્રી વિઢ્લભનાથજી એ એકબી હુ સ્તુતિ કરું છું હવે પ્રમાણસબધી શ્રીમદ્ભલભાચાર્યજીએ પોતાના નિબંધમા પશ્ચિમાણુ કરતાં કહ્યું છે કે સર્વ પ્રમાણોમા અધિકારી ગણ્ય પ્રમાણુ એનું મુખ્ય છે અને તેની ગણના કરતાં કહ્યું છે કે—

વેદા શ્રીકૃષ્ણવાક્યાનિ વ્યાસસૂત્રાણિ ચૈવ હિ ।

સમાધિમાપાવ્યાસત્ય પ્રમાણ તત્ત્વદુષ્ટયમ્ ॥

અર્થ—વેદો (સાગ આગે વેદ પ્રમાણુ છે કાતીય સૂત્રાદિ આર્ય ગ્રંથોમા મનુષ્યની વેદસજ્ઞા કહી છે તેથી એમા આધુનિક દુર્બલ છલનાર્થ કરેલી કુકળના કરી નહિ, જેમકે સદિતાજ પ્રમાણુ છે અને બ્રાહ્મણ નહિ આવી કળના કૌત્ય અજ્ઞાન વિશસ્તિ છે કેમકે બ્રાહ્મણપણુ વેદજ્ઞ છે વંતુ ખાત્રી માટે આ પત્રના પ્રથમ ત્રી પા ૬૫ માં લખેલો) શ્રીકૃષ્ણના વાક્યો શ્રીમદ્ભલગવદ્ગીતા અને વ્યાસ સૂત્રોને સ્તુતિ કરીશુ ઉત્તરમીમાસા અને ચંદ્રગ્રંથી પૂર્વમીમાસા તથા ભક્તિમીમાસા યાજુ પ્રમાણુમા ગણી છે વ્યાસજીની સમાધિભાષા તે શ્રીમદ્ ભાગવત એ ચાર પ્રમાણુ ગ્રંથો છે આપરથી એવી પણ રાજા કોઇ કરી શકે કે, શું આ ચાર ગ્રંથો શિવાય અન્ય ગ્રંથો શી મદ્દક્ષણાચાર્યજીને પ્રમાણુ નહિ કે? તો તેના ખુલાસામાં શ્રીમદ્ભાચાર્યજી એજ નિબંધમા આગળ વળુવે છે કે,

ઉત્તર પૂર્વમદેહવાગ્કં પરિકીર્તિતમ્ ।

અવિરુદ્ધ તુ તત્ત્વસ્ય પ્રમાણં ત્વં નાન્યથા ॥

एतद्विरुद्ध यत्सर्वं न तन्मान्यं कथञ्चन ॥

કહ્યું આહાર વિદ્યારૂપી મનુષ્યની શુદ્ધિ દોષિત થાય છે, અને શુદ્ધિદોષથી વેદનો ખરો અર્થ ન સમજતા તેનો સદેહ ઉત્પન્ન થાય છે તે સદેહનું વારણ કરવા માટે ત્રાપિ મુનિયો તથા ધર્મરાવતાર દ્વારા નવા શાસ્ત્રો નિર્માણુ કરવામા આવે છે. ત્યારે વેદાર્થમા સદેહ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેનું વાગ્યુ શ્રીકૃષ્ણ વાક્ય એટલે શ્રીભગવદ્ગીતાના વચનથી કરવું જો ગીતાના વચનમા પગપગ વિરૂધ્ધતા દેખાઈ

સંદેહ હિપન થાય તો વ્યાસસૂત્રથી વારણ કરવું અને વ્યાસસૂત્રમા સંદેહ હાગે તો શ્રીમદ્ભામવતથી વારણ કરવું. અર્થાત્ વેદાદિચારેની એકવાક્યતાથી જે સિદ્ધાંત સમગ્રપ તેજ ખરો વેદાર્થ ગણવો અને તેનેજ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી પ્રમાણુ કહે છે. માટે ઉપરના શ્લોકમા ઉત્તર અથને પૂર્વ અથના સંદેહ વારક કલા છે. તિથીજ એમા વિશેષ કહ્યું છે કે એથી (આ ચાર પ્રમાણુની એક વાક્યતાથી) જે કાંઈ અવિરુદ્ધ હોય તે સર્વ પ્રમાણુ ગણવું. પરંતુ એ વેદાદિથી વિરુદ્ધ હોય તેજ સપ્રમાણુ ગણાય નહિ.

એક દેવ.

દેવ શબ્દ દિવ્ય દેહધારી, અમિ નિવાસી પ્રભુત્વ શક્તિધારી ત્રિલોકીના નિયામક અનેક દેવતાને લાગુ પાડવામા આવ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે અપાર દિવ્ય સામર્થ્યવાળા પરાક્રમ પરમાત્માનો દિવ્ય અસ તે દરેક દેવતાઓમા હોય છે પરંતુ શાસ્ત્રથી અનભિષ્ટ દેહલાક અમારા નૂતન પ્રલસમાજ બાઈઓ અગ્રેજી મિતનરી ઓની પેઠે પડે બોલે છે કે એક દેવ કે તેત્રીસ કોટિ દેવ ? હિંદુઓતુ કંઈ ઠેકાણુ નથી. તેઓ તો અનેક દેવ વા ઇશ્વર માને છે આવો આશ્ચર્ય જેઓ તારશ્વી કરવામાં આવેછે તેઓની બુદ્ધિને ધન્યવાદ આપવાની એટલા પરથી જરૂર લાગે છે કે તેઓ પ્રથમ દેવ તથા કોટિ શબ્દનો અર્થ સમજ્યા નથી અને પછે સમજે ઉત્તમ શબ્દનો દુરુપયોગ કરી અર્થનો અનર્થ કરે છે કોટિ શબ્દનો અર્થ આ ઠેકાણુ જાતિ એવો થાય છે પરંતુ તેઓ જાણી જોઈને અજ્ઞાન વર્મને અવળે રસ્તે ફેરવવા અપ્રજ્ઞ કરતા કોટિશબ્દનો અર્થ કરોડ એમ કરે છે. પરંતુ આગળ પાછળના સંબંધનો વિચાર કરતાં ઋ માર્કમ પડશે કે દેવ શબ્દની સાથે વપરતા કોટિ શબ્દનો કરોડ નહિ પણ જાતિ એમ થાય છે જેવી રીતે આપણા મનુષ્યોમા જાતિ (Class વર્મ) હોય છે, તેમ દેવતાઓમા પણ ૩૩ જાતો છે તેથી દેવતાઓની જાતિને માટે તેત્રીસ કોટિ દેવ એમ વપરાય છે અર્થાત્ દેવતાઓના ૩૩ વર્ગો છે કરોડ સંખ્યા યતો નથી. પરંતુ ગુરુમુખે અંધ નભણુનારા, તે તેત્રીસકોટિ દેવનો અર્થ ૩૩,૦૦,૦૦,૦૦૦ એટલી સંખ્યા કરે છે, આ બૂલ છે કોટિશબ્દના બીજા શબ્દોની પેઠે અનેક અર્થો થાય છે, માટે પ્રકરણાનુસાર આગળ પાછળનો સંબંધ વિચારીને, તથા તેને શાસ્ત્રની પરિભાષા (technical terms) સમજીને અર્થ કરવો જોઈએ એટલામાટે જેઓ આર્યવિદ્યા કે આર્ય ધર્મશાસ્ત્રનું ખરૂં જ્ઞાન મેળવવા ઇચ્છતા હોય, તેમણે સરૂત્રભાષા ગુરુમુખે બાણવી જોઈએ જોનામાં તે જાતે ભણવાની શક્તિ ન હોય, તેમણે પણ સરૂત્ર ભણેલાને ઉત્તેજન આપી,

તેમની મારફત સ્વધર્મના યથોત્તર અર્થ જાણવો જોઈએ તથા પોતાના પુત્રપુત્રીને તો જરૂર બાળપણથી સમૃદ્ધ લાણાવવાની કાળજી રાખવી જોઈએ. દેહાચિત કન્યાને ન લાણાવશ, તો તે સાસુરે જઈને પતિપામે ખાપ જોડણું શીખરો, પરંતુ પુત્ર કયાથી શીખરો? પુત્રને પરણાવવાની જોડણી કાળજી હાલના સમયે મા બાપો રાખે છે, તેનાથી હજાર ગણી લાણાવવાની ગાખવી જોઈએ. નહિ તો પતિત નવવસરામ લક્ષ્મીરામે “બાળ લગ્ન બનીસી” મા ક્યું છે, “ભાઈ ભણ્યા? તો કહે પરણ્યા છીએ” આવોજ ઉત્તર છોકરાઓ તરફથી જરૂર મળતો રહેશે.

આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ કે દેવ સજ્જ દિવ્યદેહધારી, પ્રભુત્વ શક્તિવાળા દેવતાનેજ લાગુ પાડવામા આવેલો છે. તેથી એ બધા દેવતાઓ કાંઈ પરમાત્મા નથી, પરંતુ તે પરમાત્માની સત્તાનો અસી પામેલા ભુદા ભુદા આત્મ તથા કર્મના અધિકારીઓ છે જેમ આ લોકતુ રાજતત્ત્વ ચલાવવા માટે એક રાજા પોતાના હાથમાની અમુક અમુક સત્તા અમુક અમુક અમલદારોને આપે તેથી તે અમલદારો તે રાજાના અગ્રભૂતો કહેવાય, પરંતુ રાજા ન કહેવાય, તેવીજ રીતે આ સૃષ્ટિનું રાજ્ય ચલાવનાર પરમાત્માએ પાપ પુણ્યથી કર્મોનું યથાશાસ્ત્ર ફળ દાતા તરિકે અનેક દિવ્ય દેહધારી દેવતાઓને અધિકાર આપેલા છે તેથી તેઓ પરમાત્માના અગ્રભૂતો કહેવાય, નહિ કે પરમાત્મા કહેવાય, કાળજી કે પરમાત્મા તો એકજ છે. અને તેની સત્યતા અતાવતા વેદ પંડેજ ચેતારવેતરો પતિપદમાં કહે છે કે,

एको देव सर्वभूतेषु गुढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा ।

कर्माध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षीचेता केवलो निर्गुणश्च ॥

અર્થ.—અદ્વિતીય દેવ સર્વભૂત પ્રાણીઓની અદ્દ ગૂઢરૂપે રહ્યો છે અને તે સર્વત્ર વ્યાપક છે સર્વ ભૂતોનો અંતરાત્મા છે, પ્રાણીઓના કર્મોના માનીક છે. (અર્થાત્ કર્મ પ્રમાણે ફલનો આપનારો છે.) સર્વ ભૂતોનો આધાર છે સાક્ષી અને ચૈતન્યરૂપ છે દેવદ્વ એટલે સત્તતીય વિજ્ઞાતીય અને સ્વતત્ત બેદથી સહિત છે,

આથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે ચરાચર પ્રાણીમાત્રની અદ્દ વ્યાપી રહેલો અંતરાત્મા તથા સર્વ ભૂતોનો આધાર તેમજ કર્મ પ્રમાણે ફલને આપનારો, સાક્ષી અને ચૈતન્યરૂપ દેવદ્વ અદ્વિતીય (એકજ) દેવ છે.

નિરૂકતાકરના મત મુજબ ત્રણ લોકમા ત્રણ દેવતા પ્રધાન વા અગ્રીરૂપ છે, બાકી સર્વ દેવતા એના અગ્રરૂપ છે વળી શતપથ બ્રાહ્મણમા ક્યું છે કે, “કૃતમ પક્ષો દેવ इति” એ એક દેવતાનું નામ પ્રણિ વા બ્રહ્મ છે, અને એ અતિ શક્તિ તથા બાહ્ય દેવતાથી પ્રેરાય છે, અર્થાત્ ઈશ્વરોથી એનું મદદ મળે

શક્તું નથી અર્થે જે પ્રાણ શબ્દ વાપરવામાં આવ્યો છે, તે જે પ્રાણોના પણ પ્રાણ છે, સર્વના જીવનના હેતુ છે અને જેનું નામ મહદ્મલ, અક્ષરમલ વગેરે છે એવાં સૂત્રાત્મારૂપ પ્રાણ કે જે સર્વને વ્યાપી રહ્યા છે અને તે એકજ છે, કે જેના જના દેવતા, પિતા, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી આદની રચના નથી એવા પગમાત્રા નામ પ્રાણ વા અલ્પ તરિકે જણાવ્યું છે કાણ કે જેના હોવાથી જે હોય વા જેના ન હોવાથી ન હોય એવો શુભ જેનામાં હોય તેજ અલ્પ કહેવાય છે અર્થાત્ આર્થિર્નિક્ષિ અને અધ્યાત્મ ભેદથી એટલા અનેક નામ વા રૂપ થાય છે પરંતુ વાસ્તવમાં તો તે સર્વ એકજ કહેવાય છે પ્રયોજન એ છે કે પ્રાણ અને સૂત્રાત્મા એ એકજ છે, જેમ ગચ્છી ભક્ત જલ કાષ્ઠ ગણાતું નથી તેમ પરમાત્માથી ભિન્ન સૂત્રાત્મા નથી, તેથીજ વેદમાં અસાધ્ય કરતુ માની નથી પણ અગ્નિ, વાયુ, દી, વરુણાદિ નામ રૂપથી પરમાત્માને સાક્ષાત્ વેદે પડેજ બતાવ્યા છે તેથીજ કહ્યું છે કે

તદેવાતિસ્તદાદિત્યસ્તદ્વાયુસ્તદુચન્દ્રમા

વળી એજ વાતનો વિરોધ ખુલાસો કરતા વેદ પડેજ કહે છે કે —

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु रयो दिव्य स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एक सद्भिद्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश્वातमाहु ॥

અર્થ — ઇન્દ્ર મિત્ર વરુણ એવા નાના પ્રકારના નામોથી ભેડા બોલાવે છે, તે પ્રજાશક સુવર્ણ અને શરત્માન સર્વ એકરૂપ છે તો પણ વિદ્યા તેને બહારૂપ બોલે છે અગ્નિ યમ માતરિશ્વા (વાયુ) એ પ્રકારે બહુ નામોથી બોલાવે છે.

આથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે પગમાત્રા અર્થાત્ દેવતા એકજ છે પરંતુ જેમ એક ઝાડની શાખીઓ અનેક હોય છે, પણ મગ તો એકજ હોવાથી ઝાડ તો એકજ કહી શકાય છે, તેમ પગમાત્રાના અંગભૂતો તરિકે દેવતા અનેક અખ્યા ભવે હોય પરંતુ પગમાત્રા તો એકજ, કહેવાય. કાણ કે વેદમાં, જેને દેવ વા ઇન્દ્ર તરિકે વર્ણવ્યા છે, તેજ વેદોક્ત પદ્મપ પગમાત્રા શ્રી મહાવિષ્ણુ એકજ છે, અને જેને વૈષ્ણવો શ્રી પૂર્ણ પુરોહિતમ રૂપે કહે છે, તેજ શ્રી પૂર્ણ પુરોહિતમ દ્વાપર અને કલિયુગની સવિસમયે શ્રીકૃષ્ણરૂપે પ્રગટ્યા હતા, તેથી તેનેજ પરમાત્મરૂપે એવે છે એજ પદ્મપ પગમાત્રરૂપ શ્રીકૃષ્ણે પંડે વેદની પેઠે સ્વમુખે ઉચ્ચારેલી શ્રીગીતા છે અને પ્રમાણ પ્રયોગી એક વાક્યતા કરનાર વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના છેલ્લા આચાર્ય શ્રીમદ્વલ્લભાર્યભ્યે શ્રી-ગંગાધરપૂરીમાં કરેલા શાસ્ત્રાર્થ સમયે શ્રી-ગદીમે (શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા) એક દેવ દેવથી પુત્ર છે એમ માન્ય કરેલું છે તેજ પ્રમાણ શ્રીમદ્વલ્લભાર્યભ્યે પોતાના નિબંધમાં જણાવ્યું છે કે —

एकं शास्त्रं देवकीपुत्रं गीतम् । एकोदेवो देवकी पुत्रएव ॥

मंत्रोप्येकस्तस्य नामानि यानि । कर्माण्येकं तस्य देवस्य सेवा ॥

અર્થ—સર્વે શાસ્ત્રના સંગ્રહે શ્રી દેવળીના પુત્ર (શ્રીકૃષ્ણ) માએવી ગીતા એ એક શાસ્ત્ર, અને સર્વ દેવળીની શ્રીદેવળીના પુત્ર (શ્રીકૃષ્ણ) એ એક જ દેવ, તેના નામે એજ મત્ર, અને તેની મંત્ર એજ એક સર્વોદ્દેશ્ય છે.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે પરમાત્મા એક જ છે પણ તેના અગ જૂનો તરિક્કે અનેક દિવ્ય દેહધારી પ્રચુલ શક્તિધારી દેવો છે તેથી ભગવાન પડે છે છે કે નાન્તોડતિ મમ દિવ્યાના વિમૂર્તીનાં પરંતપ ॥

• હે પરંતપ! મારી દેવતાઈ વિમૂર્તિયોનો પાત્ર નથી

હવે આ ઉપરથી અમાગ વાચકદેહની ખાત્રો થયા વગર મહેને નહિ કે જે આગેપ નવન સમાજ્યો તરફથી હિંદુભાઈઓપર મૂલ્યમા આવે છે, તે તન્ન વેઠ તથા સુક્તિ વિરહ દોવાથી લેશમાત્ર પણ દલી સસ્તો નથી આ સર્વનુ મૂળ જાગૃ હાલમા આર્યજાવોની સ્વર્ધર્મના સ્વચ્છની જે અજ્ઞાનશા દ્વંધ થયેલી છે, તે સિવાય અન્ય નથી. મારે આર્યજાવોએ સ્વર્ધર્મના શિક્ષણ પ્રત્યે લક્ષ આપી, પોતે તથા પોતાની પ્રજાને ધર્મશિક્ષણ આપવું જોઈ છે જેથી એવા વિદ્વાદીઓને આમિષ દરતા અદ્વંધની શકાય.

વિશ્વંભર

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ પ્રકૃતેર્નુજ્ઞાસ્તૈર્યુક્તઃ પરઃ પુરુષ એક ઇહામ્ય ધતે ।

મિત્યાદયે હરિનિગિન્ધિરેતિ સજ્ઞા એયાસિ તંત્ર સલુ મલ્લતનોર્નુજ્ઞા સ્ય ॥
(શ્રી ભાગવત ૧, ૩, ૨૩.)

પરંતપ શ્રીકૃષ્ણાત્મ એ નિર્ગુણ છે, મધિાતીત છે, તથાપિ લ્યારે તેઓ વિશ્વ રચના કરવા ઈચ્છે છે, ત્યારે પોતેજ એકમાથી બે બને છે ૧ પુરુષરૂપ અને ૨ પ્રકૃતિરૂપ તેમા પુરુષ નિર્ગુણ અને પ્રકૃતિ સત્ત્વ, રજ અને તમ ત્રિગુણાત્મક હોય છે એ પુરુષ પ્રકૃતિના શુભથી સુખ થઈને આ વિશ્વની સ્થિતિ, ઉત્થાતિ અને લય કરે છે અને તે ત્રણે કર્તાવખતે લ્યારે વિશ્વની સ્થિતિ દલી હોય, ત્યારે પોતે સત્ત્વગુણનો આશ્રય ધરે છે અને હરિ એવું નામ ધારણ કરે છે, ઉત્થાતિ દલી હોય ત્યારે રજગુણ સુક્ત થઈ નિર્ગુણિ (બ્રહ્મા) એ સજ્ઞા ધરે છે અને લય કરવા હોય ત્યારે તમોગુણનો આધાર લઈ દર (સકર) એ અભિધાન ધારણ કરે છે. એ ત્રિમૂર્તિ એકજ પુરુષની છે પ્રકૃતિના ગુણને લીધે એકજ કાળ પણ પત્તે ત્રણરૂપ ધરે છે એ ત્રણરૂપમાં પણ જેઓ શ્રેષ્ઠને ઈચ્છનાર છે, તે મનુષ્યો સત્ત્વતલુ. (શ્રી વિષ્ણુ) ની ઉપાસના કરે છે અને પ્રેયને ઈચ્છનાર બ્રહ્મા તથા મહાદેવને જીવે છે આથી માલમ પડે છે, કે બ્રહ્મા શંકર એ સંહારક પરમાત્મા છે

પ્રજ્ઞાક્ષક જે પરમાત્મરૂપ શ્રીવિષ્ણુ તેના જે સેવકો, ઉપાસકો તે વૈષ્ણવો છે, અને તેજ કારણથી તેમણે પોતાના ઈશ્ટની પ્રસન્નતા માટે આહાર, વિહાર, વિચાર અને આચાર સાત્ત્વિક રાખવા ભ્રમણે કોઈ કહે આ કલિકાલ દોષાથી સાત્ત્વિક શક્તિ રાખનારો તે ભુજે મરવાનો વખત આવે તેમ છે આ તેમનું ધારવું બૂઠ બરેહું છે તેઓએ પોતાના ઈશ્ટનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી સાત્ત્વિક મનુષ્ય રાજસ વૈલલોની, કે તામસ, અસ્વશસ્ત્રોની પરવા કરતો નથી, તે તો અનવસ્ત્ર માનમાં સતોષ માને છે સતોષ એ અત્સુખનું રૂપ છે, તેથી જ્ઞાન ઉપજે છે અર્થાત્ દોષ અને તમથી મોટું ઉપજે છે જે વિષ્ણુએ આખા વિશ્વનું ભરણું પોષણ કરવાનું માથે રાખ્યું છે, તેજ કારણથી તેને પોતે અજન્મા છતાં, યુગે યુગે વારંવાર અવતાર ધરવા પડે છે. તે પરમાત્મા પોતાના બકતોજ ભૂલી ગય છે જરા પંથ સંભવિત નથી માત્ર જેઓ પોતાને વૈષ્ણવ કહે છે, તેમને પોતાના ઈશ્ટ શ્રીવિષ્ણુઉપર વિશ્વાસ (શ્રદ્ધા) નથી અથવા તો તેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી, આથીજ તે ચિતાતુર રહે છે કહ્યું કે —

મોજનાર્ચાદને ચિન્તા વૃથા કુર્વન્તિ વૈષ્ણવા ।

ચોડસૌ વિશ્વમરો દેવ સ મક્તાન્ કિમુપેક્ષતે ॥

જેજ ત્સોકનો ભાવાર્થ ક્ષવિ દયારામ જ્ઞાપ નીચે પ્રમાણે વર્ણવે છે —

મોજન વસનની ચિંતા કરી, વૈષ્ણવે ના ચાવું ઉદાસ,

વિશ્વભર પૂરે વિશ્વને, તે કેમ ભૂલે નિજદાસ,

દાસ આસ પૂરે સંહુ વંચુમાએ, વણ કહે સહાય કરે અનુરાગે,

હર ભજ ગઈ નવ રહેખામી, નથી અગમ્યથા અતરંગની, ૬૬

(ભક્તિપોષણ)

માટે જેઓ ખરા વૈષ્ણવો હોય છે, તેઓ અનવસ્ત્રની ચિંતા રાખતાજ નથી તેઓ તો કહે છે કે —

કા ચિન્તા મમ જીવને યદિ હરિવિશ્વમરો મીયતે ।

નોવેદર્મકજીવિનાય જનની સ્તન્ય કથં નિ.સરેત્ ॥

જે હરિ (વિષ્ણુ) ને લોકો વિશ્વભર એ નામથી ગાય છે, તારે મારા જીવન માટે શાની શીકર ! કોઈ કહે કે તે વિશ્વભર નથી, તો હું પૂછું છું કે શિશુના જીવન માટે, માતાના ધાનમાંથી કંઈ કેમ નીકળે છે ? મતાલય કે એ પરમાત્મા શ્રીવિષ્ણુ પોતાનું વિશ્વભર એ વિશેષણની સાર્યકતા માટે બધાને જનમુથીજ અનવસ્ત્ર જેવું ભ્રમણે તેવું પૂર પાડે છે માત્ર જે તેની આજ્ઞા (શાસ્ત્ર) ને માનતો નથી, તેને કંઈથી આપે છે, માને છે તેને સુખથી આપે છે

શ્રી આર્યધર્મસુધા

પુસ્તક ૨ છું

સપ્ત ૧૯૬૨, સિંહ માસ.

અંક ૮ મો.

મંજણાચરણ.

સંદુપદેશ

(દુતવિવિખિત)

નવ કરી વકરી મતિ હાથમા,
અમર હેમ રહે નહિ સાથમા,
નર સદા રસદાયક દેવને,
નિરખ મૂખ મૂલિ મેવને.

(પંચિત શ્રીગદ્ગોષ્ઠી કૃતા)

અર્થ:—હે નર । વિહાર પામેલી શુદ્ધિને તે પોતાના હાથમા, નવ કરી, અર્થાત્ શુદ્ધિને વશ નહિ કીધી, સુવર્ણ વગેરે વૈભવો અમરથાઇ સદાસાથે રહેનાર નથી, તેથી (સદા રસદાયક) અમર લક્ષિતરસ આનંદ આપનાર દેવને સદા નિરખ (જો) અને તે દેવની મૂલિને મેવ, કેમકે સુવર્ણ વગેરે પ્રત્યક્ષ અમર જેવા સાગતા પરતુ પરિણામે મહા ક્યેશને આપનારા આ સ સારની આધારપ પદાર્થ હોવાથી તે મળુ બાદ સગાથે આવનાર ન હોવાથી તેને તુચ્છ સમાન ગણી લક્ષિતરસી સુવર્ણ કે જે અસક્ષમા કષ્ટ-વગર પ્રાપ્ત થતુ નથી ને પરિણામે મહદ્ આનંદ આપનારને મળુ બાદ સગાથે આવનાર હોવાથી તેને મેવ, કેજેથી આ સ સાગરથી સાગર તરી શકાય.

આ કવિતાના ચારે-ચરણમા શુદ્ધો-ગુણો અક્ષર નુનિત્રમ અક્ષરો તેના તેજ બીજી વખતે આવે છે જેમ કે પહેલાં ચરણમા વકરી વકરી એમ બે વખત આવે છે તેમ ચારે ચરણમા છે સરજુર જાપામા રધુવ સર્ગનામના મહાકાવ્યના નવમાં સર્ગમા મહાત્મિ કાવિત્યમે આ જનનુ' થમક કોતુ' છે, પણ તે તો ફક્ત ચોથા ચરણમાજ છે અને આમા ચારે ચરણમા થમક છે

અન્યુત.

અન્યુત એટલે નજીવતે સ્વરૂપતા ન ગચ્છતિયઃ નિત્ય હર્યર્થઃ અર્થાત ન + ય્યુ + ક્ત એટલે જે પોતાના સ્વરૂપથી કદી પણ સંહિત નથી થતો તેજ અન્યુત કહેવાય છે, વળી નિત્યતાના, દયા, દમ, શાંતિ ઇત્યાદિ અનેક દિવ્ય ગુણોથી જે કદી પણ વિચલિત ન થાય તે અન્યુત કહેવાય, તેમજ જેની મ્યુક્તિ (ક્ષય) કદી પણ થાય નહિ, તે અર્થાત જેનો કદીપણ નાશ થતો નથી તેજ અન્યુત કહેવાય. એ પરમાત્માનુ નામ છે કેમકે પરમાત્મા કદીપણ સ્વસ્થરૂપથી સંહિત તેમજ દિવ્યગુણોથી વિચલિત થયા નથી, યતા નથી તેમ યનાર નથી વળી જ્યોત્સના ક્ષય પણ કદી થયો નથી, યતો નથી તેમ યવાનો પણ નથી તે કેવડા છે, તે તેના જીવાય ખીલુ કોઈ જાણતુ નથી તે કેટલા છે? તેના જવાબ સૌ કોઈ જાણે છે કે તે એક છે ગુરુત્વાતી ત્રીજી ચોપડી લખનાર પણ જાણે છે કે

“આ ઇશ્વર તુ એક છે, સર્વજ્ઞો તે સસાર” અને વેદવેદાંતના આચાર્યો પણ કહે છે કે—

एकमेव ब्रह्मितीयम् એકજ, ખીલે નહિ. એવા પરમાત્મા છે. જેમ હાથ હંદસૌક્રિક અથવા રાજ્યનો રાજા એકજ રાહેનશાહ એકવર્ડ ધી સેવન્ય છે, તેમ અખિલ વિશ્વના નિયતા અને કર્તા એકજ પરમાત્મા છે, લીકિકે રાજા કામેકરીને બદલાય છે, અથવા તે રાજ્ય તેના હાથમાંથી જતુ રહે છે, ત્યારે તે અન્યુત કે પરમન્યુત થયો ગણાય છે પરમાત્માનુ રાજ્ય કદી જતુ નથી તેથી તેઓ અન્યુત કહેવાય છે જેમ રાજાને ચલાવવામાટે રાહેનશાહને અનેક અમલદારોને પોતાની સત્તા અમુક હદમાં સોંપવી પડે છે, તે જ્યાં અમલદારો સરકાર કહેવાય છે, તેમજ પરમાત્માને આવા અનેક બ્રહ્માડિની વ્યવસ્થા બરાબર ચલાવવામાટે અનેક દેવતાઓને પોતાની સત્તા સોંપવી પડી છે અને તે જ્યાં દેવતા પરમાત્માની આજ્ઞા મુજબ આ સૃષ્ટિયક ચલાવ્યા જાય છે તે જુદા જુદા દેવને, તેમને વિષે રહેલી દિવ્યશક્તિને લીધે દેવ કહે છે તે ઉપરથી હિંદુઓ તો અનેક ઇશ્વર માને છે, એવો આરોપ આત્માની જનો તરફથી કરવામા આવે છે તે લોકો દેવ, ઇશ્વર વગેરે શબ્દોનો અર્થ સમજતા નથી અથવા તો જાણીજોઈને અજ્ઞાનવર્ગને અવળે રસ્તે દોગ્ધામાટે પણ કેટલાકે એવા ઉદપટાગ લેખ લખે છે તથા લાપશો કરે છે પરંતુ તે ઉપર હંદ ન આપતા અન્યુત પરમાત્મા એકજ છે, જેમ સમજીને તેઓને નિરંતર મને તે એક કે અનેક નામે લગવા, તેમજ પ્રાણીનુ ઐય છે પરમાત્માનુ માહાત્મ્ય કોઈ એક શબ્દ કે અક્ષરથી કદી પણ કરી શકતુ નથી, તેમ અનેક શબ્દોથી પણ યદ શકતુ નથી, કેમ કે તે વાણીને નિરવજ નથી વેદમાં કહ્યુ છે કે યતો વાચો

નિઘર્તન્તે લગ્નાય મનસા સહ વ્યાધી વાણી, તેને વ્યાધી વિતા મન સહિત પાછી કરે છે, એવું પરમાત્મસ્વરૂપ છે. મોટે અલૌકિક વાણીથી તેની દિશા માત્ર સૂચવી શકાય છે. અન્યુત શબ્દ મહેલા અકારનો અકારો ઘાસુદેવ તેમજ અલૌકિક એવા પણ અર્થ થાય છે, એટલે પરમાત્મા પોતાની ધમ્મજાથી પોતામા રહેવા શુભોત્તે પોતાની ધમ્મજાથી આવિર્ભાવ તિરોભાવ કરે છે તે પ્રાકૃત મ્યુતિ નથી પણ અપ્રાકૃત ભગવદ્દીવા છે એમ બાણી નિરતર અન્યુત પરમાત્માને બજે

ભક્તિ

ધર્મિર સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે ને તેના તત્વનો જેમા યોગ્ય રીતે વિચાર કરેલો છે તેને સનાતન ધર્મ કહે છે. ભક્તિ માર્ગ એ વૈદિક સિદ્ધાંતનો માર્ગ હોવાથી તે વેદાનુકૂલ કહેવાય છે. બીજા ધર્મવાળા તેમજ આધુનિક સુધારવાળાઓ ભલે ગમે તેવી રીતે એને વખોડે પરંતુ ધર્મિરની વ્યાપકતાનું ખરું રહસ્ય સનાતન ધર્મવંશખિઓજ સમજે છે. સનાતન ધર્મમા ભક્તિને પરમતત્વ તરિકે માનેલી છે. ભક્તિ રાજ્ય મજન મત્તિક. અર્થાત્ ભગસેવાયામ ધાતુને રિકે ન્ત્રી પ્રત્યયાન્ત લાગવાથી ભક્તિ રાજ્ય સિદ્ધ થાય છે. જેનો મેવા કરવી એવો સ્પષ્ટ અર્થ થાય છે. ભક્તિ શ્રદ્ધા અને ભાવનાવિના પૂર્ણ થઈ શકતી નથી. ભક્તિના એ પ્રકાર હોય છે ૧ અનન્ય અને ૨ સાર્વત્રિક શ્રદ્ધા અને ભાવનાવાળી. ભક્તિને સજીવ ભક્તિ પણ કહે છે. સજીવ ભક્તિ ભક્તને સજીવ સ્વરૂપ થઈ ધર્મપાસે અવશ્ય અલૌકિક ફળ પ્રદાન કરાવે છે. શ્રદ્ધા અને ભાવના રહિત ભક્તિને મૃતક ભક્તિ પણ કહે છે. મૃતક ભક્તિ મૃતક સમાન હોવાથી કોઈપણ પ્રકારે ઈષ્ટ સાધક થતી નથી. અનન્ય ભક્તિનું ફળ અલૌકિક હોય છે. અનન્ય ભક્તિથી ધર્મિર પ્રસન્ન થઈ સકટ સમયે પોતાના ભક્તની રક્ષા કર્યાવગર રહેતા નથી તેના દાખલા મહાભારતમાં અનેક સ્થળે મોળુદ છે. અનન્ય ભક્તિ ભક્તને પરમેશ્વરની અલૌકિક અને સત્વાદિત ગુણના વિકાસવાળી અતિ દુસ્તર માયાથી પણ બચાવી મોક્ષનો લાગી બનાવે છે. તેથીજ ગીતામા કહ્યું છે કે “મદ્વાચ્છા યાતિ મામાપિ” અર્થ મારા ભક્તો આદિ અત રહિત મને પ્રાપ્ત કરે છે. સાર્વત્રિક ભક્તિ અનેક દેવદેવતાઓની આરાધનાને કહે છે અને તેનું ફળ અતિ અદ્ય મળે છે.

શ્રદ્ધા અને ભાવના.

અત અવ્યય પૂર્વેક દુષ્ટાઝ ધારણે ધાતુથી શ્રદ્ધા રાજ્યસિદ્ધ થાય છે. શ્રદ્ધા એટલે નિરતર ધારણા (નિયમ faith) જે ધારણા (ધ્યનવટ) ધીર્ય, અત-

કળશાદિમા ઉત્સાહ ઉત્થાન સાથે પ્રત્યેક મમયે. લાગી ગહે, અને કોઈ પણ પ્રકારે સ્વમુક્તિમાં પણ વિચ્છેદન ન થાય તેવી ધારણાને શ્રદ્ધા કહે છે જે ભક્તિમર્તિ એવી. ૬૬ શ્રદ્ધા હોય છે તેને શ્રદ્ધાવાદી ભક્તિ યાને એવાં કહે છે. શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને ભક્તને હજી ભરા યાને પ્રવૃત્તિ બનાવી રાખે છે તેથીજ કહ્યું છે કે — શ્રદ્ધા વૈવિધ્ય સ્મૃતિઃ પાત. યોગદર્શ. ૧૪૦ આ સૂત્ર પર મહર્ષિ વ્યાસજી એ લખ્યું છે કે — શ્રદ્ધા ચેતસ સમ્પ્રસાદઃ સાહિજનનીં વ કલ્યાણી યોગિનં પાતિ । અર્થાત્ શ્રદ્ધાજ ચિત્ત પ્રમુત્તાનો હેતુ હોવાથી યોગી (ભક્ત) ની માતા સમાન કલ્યાણકારી રીતે સર્વ પ્રકારથી શુદ્ધ કરેવાય છે ગીતામા પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહે છે કે — શ્રદ્ધા વૌહમતે જ્ઞાનં તત્તર. સંયતેન્દ્રિય । જ્ઞાન-લબ્ધ્વા પરાં શાંતિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥ ભ ગી અ ૪૬-૩૯. અર્થ ઈન્દ્રિયોને વશ કરવામા ત્વર એવો જે શ્રદ્ધાવાન ભક્તજ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશ પછી મુક્તિસબથીની પરાશાંતિને પ્રાપ્ત થાય છે. આથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે શ્રદ્ધા વગર કંઈ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી માટે સમુદયે કરેલા ઉપદેશ ઉપર શ્રદ્ધા રાખી જીતે દિય થયું એઈએ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ પહેલાં મનની શુદ્ધિમાટે શ્રદ્ધાથી ભક્તિ કરવી એઈએ ભક્તિવગર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી અને જ્ઞાનવગર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી માટે અવશ્ય કરીને શ્રદ્ધાસહિત ધરભર ભક્તિ કરવી. તેથીજ ગીતામા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહે છે કે શ્રદ્ધયા પરયો-પેતાસ્તે મે યુક્તતમા મતઃ ॥ ભ ગી અ ૧૨ ૨. અર્થ જે ભક્ત મને મનમા ધારણ કરીને શ્રદ્ધાથી ઝીરી ઉપાસના (ભક્તિ) કરે છે તેને હું ઉત્તમ યોગી (ભક્ત) માનું છે શ્રદ્ધા પૂર્વક ચિત્તવૃત્તિઓને ઝાડી પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયો ને કાશુમા રાખી અતઃ કળુમા સર્વ પ્રકારથી જેમા નિશ્ચય કરવો તથા તેમા કોઈ પણ વખતે કોઈ પણ ઈન્દ્રિયદ્વારા અવિશ્વાસ ન ઉત્પન્ન થાય તેવા નિશ્ચયને લાવના કહે છે તેથીજ ગીતામા કહ્યું છે કે નાસ્તિ ચુદિરયુક્તસ્ય ન વાયુક્તસ્ય માધના । ન વા-માધુયતઃ શાંતિરશાંતસ્ય કુત સુખમ્ ॥ ભ ગી અ. ૨ ૬૬ અર્થ જેણે ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ નહી કરીશ તથા ચતુ આદિ ઈન્દ્રિયોદ્વાગ જેતુ ચિત્ત ચચળ થાય છે, એવા અયુક્ત અયોગી મનુષ્યની શુદ્ધિ નષ્ટ થઈ જાય છે તેથી એવાની લાવના (નિશ્ચય) પણ હીક ગ્રહેતી નથી અને એવા લાવના (નિશ્ચય) રહિત મુદ્ધપની શાંતિ બગડવાથી તેને મુખ મજવાગે ક્યા મ ભવ છે? ઈન્દ્રિય તથા અત-કળુમા ઇંદ્રિયો નિશ્ચય ન હોય એવા ભક્તો દ્વારિ પણ ભક્તિ કરી શક્તા નથી. કારણુ કે ચિત્તની ચચળતાને લીધે એક વખતે એકને અને બીજી વખતે બીજાને ઇંદ્રિય માને છે એવી દશામા તેની ભાવના ગિય ગ્રહેતી નથી તેથી તેને સર્વ પર અવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય છે અને સૈંદરે સર્વ વ્યાપક પરમાત્માપર પણ તે અર્થ

આસી બની જાય છે અને એવી દશામા જેતુ કષ્ટ મળવાનો કંઈ પણ સંભવ નથી તેવું વ્યર્થ કાર્યોમા શકત કહેવાને સાચી સેવા (ભક્તિ) ના નામથી ફોજ રતો વખત ગુમાવે છે. કદિ કોઈ ઈદ્રિય કાષ્ટ પ્રકારથી ભક્તિ કાર્યમા વ્યુત થઈ ઝગમગતી દશામાં જાય નહીં તે સહ લક્ષણે મન તથા શુદ્ધિને પ્રથમ સ્થિર કરતા ગીત્તુ જોઈએ તદ્વા અને ભાવના પૂર્વક સ્થિર ચિત્તથી મન સહિત પ્રત્યેક દંદિયોને ઈદ્રિયી ભક્તિમા નિગત તત્પર રાખતી ભક્તને અસાવસ્યક છે કદાચ કાષ્ટ કુર્તક વાદી પ્રશ્ન કરશે કે, ભક્તિની સાથે શ્રદ્ધા અને ભાવનાનીથી વગર ? તો તેને ઉત્તર એ છે કે શ્રદ્ધા અને ભાવનાના પૂર્વ કથનાનુસાર ભક્તિના સ્વરૂપને ઠીક દશામા રાખવાવાળા છે જેમ પ્રાણ અને જીવનની વિષમાન દશામા મનુષ્ય દિના શારિરીક ક્ષમો મિદ્ધ થાય છે, તેમ શ્રદ્ધા અને ભાવનાના ઉત્પન્ન થવાથી જ ભક્તિનું ઈદ્રિય સૌધક કાર્ય થવાનો સંભવ છે અન્યથા ભક્તિ અન્ય મૂલક સમાન હોય છે. પ્રાણ અને જીવનની માર્ફક શ્રદ્ધા અને ભાવનાનો પરસ્પર અવધ છે જેમ પ્રાણ હોય ત્યાં જીવપણુ સ્થિત હોય છે તેમ શ્રદ્ધા હોય ત્યાં જ ભાવના પણ દેખાય છે સંસારમાં જે જે પદાર્થો મનુષ્યને પોતાના અર્થના ખીમના ભોગાદિ નિમિત્તે દેખાય છે તથા પ્રાપ્તિ થાય છે તેમ જ વ્યવહારમા અપાય લેનાય છે એ બધું પોતાની તથા અન્યની શ્રદ્ધા ભાવનાઓનું પ્રશિષ્ટામ છે ભાવનાના પ્રકટ તાની સાથે જ ઈદ્રિયી સિદ્ધિ થયા વગર મેલી નથી શ્રદ્ધા અને ભાવનાનું વર્ણન પણ સાસ્ત્રમા અનેક સ્થલોપર મિત્તિર્થ કરવામા આવેલું છે આ સ પૂર્ણ સમારની રચનાનું મૂળ કારણ જ શ્રદ્ધા અને ભાવના છે તથા પિંડેટલાઈ કુર્તક વાદીઓ ભાવનાપર અનેક શકાઓ ઉત્પન્ન કરે છે પરંતુ પૃથ્વીથી લઈ પરમેશ્વર પર્યંત જે કાઈ પ્રત્યક્ષ છે તે ભાવનાના પ્રતાપથી ઈદ્રિય અત કૌણદિપર એવા છાપ પાડે છે કે ભાવિન પદાર્થ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે અને જેવ પરાક્ષ રહે છે અને એસ પ્રગેક્ષ પદાર્થમાના કોઈની પણ કામનીતું સંકલ્પ મનમા અકુરિત થવું એજ ભાવનાનું પ્રથમ અંગ કહેવાય છે અને એવા સંકલ્પથી મન એવા પદાર્થની આકાશના પ્રેમમા ઈદ્રિયોને પ્રેરણા કરે છે એને ભાવનાનું બીજું અંગ કહે છે વળી ઈદ્રિયો મંત્રી આત્માનુમાત્ સર્વ બનાહારોને છોડી તે પદાર્થની પ્રાપ્તિમા પૂર્ણરૂપથી લાગે છે ને સમયને ભાવનાનું ત્રીજું અંગ કહે છે અને એ પરાક્ષ ઈદ્રિય પદાર્થના ઉપ નામાનીથી સ્મિત રિક્ત અન્ય સર્વ પ્રત્યક્ષ પદાર્થની મારફક પોતાનું જ્ઞાન અથુ આદિ ઈદ્રિયોદ્ધારા પ્રશિષ્ટ થાય છે તે પ્રભાવને ભાવનાનું ચોથું અંગ કહે છે તાપર્ય એ છે કે પ્રત્યક્ષનું પરાક્ષ અને પરાક્ષનું પ્રત્યક્ષ કરવાની શક્તિ ભાવનામા છે એ કાગળથી આ સ સારમા કોઈપણ ચીજ એક દશામા રહેલી નથી કિંતુ ભાવનાનુસાર સર્વનું પરિવર્તન થયાં કરે છે તેથી જ ગીતામાં કથું છે કે — તત્તમેવંતિ પો-

તેય સદા તદ્ભવભાવિત' ગી. અ. ૮-૬ અર્થ છે કુંતી પુત્ર અર્જુન ! મનુ
સમયે મનુષ્ય જે જે ભાવનાનું અમરણ કરતાં શરીરનો ત્યાગ કરે છે તે તે ભાવનાને
તે જન્માતરમા પ્રાપ્ત થાય છે ॥ સોકના પણ્ય એક આત્મા અને એક
હૃદયની અનેક મુર્તિઓ (શરીરો) લુટી લુટી ભાવનાઓના કારણથી દેખાય છે
ભાવનાના પ્રતાપથી અમૃત વિષ અને વિષ અમૃત પણ થઈ શકે છે માટી પથ્થર
દિની બનાવેલી પ્રતિમા પામેલી શ્રદ્ધા અને ભાવનાના ઈષ્ટ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરાવે છે.
તેથીજ એક કાવ્ય એ કહ્યું છે કે—ન કોષ્ટે વિચિતે દેવો ન પાપાણે ન મૃત્યુયે
માત્રે દિ વિચિતે દેવસ્તસ્તૈસ્તમાવોદિ કારણમ્ ॥ અર્થાત્ દેવતા લોકીયની
બનેલી મુર્તિમા, પથ્થરમા યા માટી આદિ જડ સભ્યની પદાર્થોમા વિષમાન થયી,
પરંતુ ભાવનામાજ દેવતાઓની ઉપરિચયિ છે, તેથીજ સાક્ષા પાપાણ્યુર્મિમાં
દેવતાઓનું વિષમાનપણ્ય માનવામા આવે છે જોકે પુરુષાર્થમાર્ગે વ્યાપક છે
તેથી તેની વ્યાપક્તા એ પદાર્થોમા છે ખરી પરંતુ તેઓનાથી રૂળ પ્રાપ્ત થવાનું મૂળ
કારણજ ભાવના અને શ્રદ્ધા છે શ્રદ્ધા અને ભાવનાનો એવો પ્રબળ પ્રતાપ દેવાથી
લક્ષિત સરળી ભૂત થાય છે. તેથી શ્રદ્ધા અને ભાવનાની લક્ષિતામા જંદર છે શ્રદ્ધા
અને ભાવના વગર આ સોકનો નાશવંત લયો પણ થઈ શકતા નથી તેમજ રૂળ
પણ મળી શકતું નથી તો પછી ઈશ્વર સભ્યની કાંઈ કેમ થઈ શકે ? લક્ષિતનું કંઈ
પણ રૂળ શ્રદ્ધા અને ભાવના વગર મળતું કંદાપિ પણ સંભવીત નથી માટે મનુષ્યોએ
શ્રદ્ધા અને ભાવનાથીજ અવશ્ય લક્ષિત કરી જોઈએ છતિ શુદ્ધમ્.

અનાદિ શ્રીકૃષ્ણ.

“કૃષ્ણાય દેવકીપુત્રાય ત્વક્ષ પ્રોવાચ” ॥

આ મથાળે મુકવામા આવેલું વૃત્તન આમલેદીય છદિઅય આલસોપનિપદ્ધર્મ
આપેલું છે, અને તેનો અર્થ “દેવકીના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણને વેદ ભણાવ્યા.” સનાતન
ધર્મી સર્વ વિદ્વાનો છદોઓપનિપદને પણ અનાતન વેદનીજ શ્રુતિ, માને છે પરંતુ
આધુનિક કપોદ્ધ કચ્છિત સમાજોએ અને વેદ તરીકે જોકે માનતા નથી તેપણ
એ સમાજોના નેતા સ્વાં દયનંદજી એ ઉપનિષદને સૂટિના આગ ભમાં અહ્યાના
બનાવેલા વેદના વ્યાખ્યાન રૂપ પ્રાક્ષિપ્તુ ગ્રંથો તરીકે માને છે હવે શ્રીકૃષ્ણનું પ્રાદ્ય
તો અમીપવર્તી હાપરમા થયેલું છે અને છદિઅય તો સૂટિના આગ ભમા બનાવેલું
ગાળિયે, તો પછી દેવકીના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણનો મતિદાઅ છદિઅય શ્રુતિમા કેવીમિ
અહ્યાજીએ પ્રદ્ધ કર્યો ? અથવા છદિઅય શ્રુતિ ત શ્રીકૃષ્ણના પ્રકટ થયા બાદ જમારી

અર્થ—હે ભાસ્ત ! ત્યારે ધર્મની જ્ઞાતિ (ક્ષીણતા) થાય છે, ને અર્ધર્મનું પ્રાપ્ત્ય (નેતર) વધે છે, ત્યારે હું મારા આત્માને સંનુ હું અર્થાત્ અવતાર ધારણ કરું છું.

પરિત્રાણાય સાધૂના વિનમ્યાય ચ દુઃકૃતામ્ ।

ધર્મસત્પાપનાર્યાય સંનુવામિ યુગે યુગે ॥

અર્થ.—સાધુઓ (ધર્મ, પરાયણો) નું સંગ્રહણ કરના, દુષ્ટો (અધર્મીઓ) નો વિનાશ કરવા તથા ધર્મનું સારી રીતે આપન કરવા માટે હું યુગે યુગે સંનુ (અવતાર લઉં) છું.

અ. ૪ શ્લો. ૮

કદાચ કદાચ એવી પણ શ્રેણી છે કે ભગવાન અવતાર ધારણ કરી સૃષ્ટિ પર અવતરે છે. તો પછી એમની વ્યાપકતાનું કેમ ? આના ખુલાસામા એટલુજ જણાવવુ બચ થશે કે જેમ અમિ કદાચ કદાચ દુષ્ટો પ્રવર્તનિ અવાચી પણ તેની સર્વજ્ઞ વ્યાપકતા બની ગયે છે, તેમ ભગવાનની વ્યાપકતામે અવતાર દશામા કોઈપણ તરેહનો બાંધ લાગુ પડતો નથી આની રીતે, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સનાતન અનાદિ કાલથી પ્રવેશ લાવેલા અતુર્માં પ્રકટ થાય છે, તેથીજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પડેજ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા અર્જુનને કહ્યું છે કે —

ઘટ્ટનિ મે વ્યર્તતાનિ જન્માનિ ત્વ ચાર્જુન ।

તાન્યહ વેદ સર્ગાણિ ન ત્વ વૈત્ય પરતપ્ ॥

અ. ૪ શ્લો. ૫

અર્થ—હે અર્જુન ! (આજ સૂધીમા) તારા અને મારા વચ્ચે જન્મો થઈ ગયા છે હું તે બધા જન્મો જાણુ છું, પણ હું પરતપ ! હું તે જાણતો મથી.

નત્વેવાહ જાતુ નામ ન ત્વ નેમે જનાધિપા ।

ન ચૈવ ન ભવિષ્યામ્ મર્વે વયમત પમ્ય ॥

અર્થ.—બળી હું, તું કે આ સંગ્રહો કદાપિ પણ નહિ હતા એમ નથી, તેમ અત્યાગ પછી પણ આપણે સર્વ નહિ દોષ થું એમ પણ નથી.

અ. ૨ શ્લો. ૧૨

આ ધ્યનથી ભગવાને સ્વયં પોતાનો જન્મ સર્વ કાળમા બતાવ્યો છે બળી વેદમા પણ કહ્યું છે કે “ સપ્ત જાત સજ્જનિષ્યમાણ ” એજ પુરુષ ક્રિષ્ણ પ્રકટ થયા અને એજ પ્રકટ થશે “ જનો આદુર્માવે ” ધર્મના પાલકી જન ધાતુનો અર્થ પ્રકટવુ, જન્મનું એવો યક્ષ છે જન ધાતુનો પ્રભાગ વેદમાં જેમ છે તેવીજ રીતે

ભાષામાં પણ પ્રકટ થયું એમ થાય છે, પરંતુ કેટલાક વિતંડ વાદીઓ જન-
ધાતુનો અર્થ જનમણુ એમ કહ્યું છે તોપણ એમ કહે છે કે “એ (ધર્મર)
જનમ-લેતો મથી” આમ તેઓના કહેવામાં વદતોવ્યાધાતનો દોષ લાગે છે
કારણકે સસ્કૃતમાં પ્રાદુર્ભાવ, ઔર્વિર્ભાવ, જ્યમ્ભાન આદિ શબ્દોનો આશય ધ્રિય
ગોચર છે અને જે ધ્રિય અંશ આદિથી દેખીત અથવા જાણી શકાય તે પ્રકટ થયું
એમ કહેવાય છે કદિ ધ્રિયોથી કપાદિ ન જાણી અથવા ન સમજી શકાય તો તે પ્રકટ
પણ ન કહેવાય. વળી પ્રકટ હોય તો તે ધ્રિય ગોચર પણ અવશ્ય કહેવાય અને
‘એજ’ અવતાર સિદ્ધિનું પુષ્ટ પ્રમાણ ગ્રાસ્તાનુકૂળ છે. આનો સારાશ એ છે કે
શ્રીરામ કૃષ્ણાદિ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રત્યેક યુગમાં અવતરે છે અને એ અનાદિ હોવાથી
વેદમાં તેઓના વર્ણનો આપેલા છે.

કલિ વર્ણન.

આર્ય ન્યોતિષ શાસ્ત્રમાં સમય યાને જમાનાને જુદા જુદા ઓળખવા સાર
તેના સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ એમ ચાર યુગો તરીકે નામ કલા છે એ
દરેક યુગના વિશેષ ધર્મ કર્મ પણ આર્ય ધર્મશાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવ્યા છે કે જેથી
મનુષ્ય તે તે યુગના ધર્મ કર્મ યથા યોગ્ય રીતે પાળવાને શક્તિમાન થઈ શકે, આર્ય
શાસ્ત્રમાં સસના ધર્મ કર્મ ત્રેતાથી જુદા, ત્રેતાના દ્વાપરથી જુદા અને દ્વાપરના
કલિથી જુદા તેમ કલિના એ ત્રણ યુગથી જુદા નિધિ નિષિદ્ધ રૂપે વર્ણવેલા છે
આ ઉપરથી ટાંઠ એવો પણ પ્રશ્ન કરે કે કલિમાં દ્વાપરના ધર્મ કર્મ કરવામાં શું
બાધક હોય ? પરંતુ એવો પ્રશ્ન કરતા પહેલાં જે ગંભીરતાથી વિચાર કરવામાં
આવશે તો તરત માલમ પડશે કે આર્ય શાસ્ત્રકારોનો એવો આશય છે કે જે
કર્મ જે યુગમાં વિદિત હોય તે એનું યુગમાં જીવેલી ધર્મશ્રદ્ધા તથા શક્તિની ઓછા-
પતાને લીધે નિષિદ્ધ ગણાય કારણ કે જે કર્મ જે યુગમાં વિદિત હતું હોય તે યુગમાં
જીવેલા ધર્મ કર્મ એવા હોય છે કે જેથી તેને તેવા કર્મના સ્પર્શ પણ લાગી શકતો
નથી, માટે ત્રિકાળ દર્શી ઋષિ મુનિઓએ વિધિ નિષિદ્ધનો જે પ્રકાર આર્યધર્મ
શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યો છે તે મુજબ વર્તવાથી આવેલું શ્રેય થઈ શકે તેમ છે કારણકે
ધર્મવિના મનુષ્યની સદ્ગતિ કદી પણ થઈ શકતી નથી હવે આવતા સમય યાને
જમાનાને આર્ય ન્યોતિષ શાસ્ત્રના સિદ્ધાંત મુજબ દ્વિયુગ તરીકે ઓળખવામાં
આવે છે એ કલિયુગમાં લોકોની ધર્મ પ્રત્યેની મદ શ્રદ્ધાને લીધે આર્યધર્મ
શાસ્ત્રમાં મુખ્ય કરીને નીચલી બાંધતો દ્વિજ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય અને વૈશ્યો એ
ન કરવી) ને માટે નિષિદ્ધ કહી છે “આદિત્ય પુરાણ” માં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે —

ઝઢાયાઃ પુનરુદ્ધાહં જ્યેષ્ઠાશં ગોવધ તથા ।

૧ કલૌ પઞ્ચ ન કુર્વૌત ભ્રાતૃજાયા કમણ્ડલુમ્ ॥

અર્થ — જીદા (આણુવાળેલી), નો પુનર્વિવાહ, જ્યેષ્ઠાશ (વિલક્ત કરવાના સમયમા મોટા પુત્રની અધિક ભાગ), ગોવધ, ભોળાઈ સાથે દિયેરનો નિયોગ અને કમણ્ડલ ધારણ (સન્ધ્યાસં) એ પાપ કર્મો કલિયુગમાં ન કરવા.

આ વચન ધર્મશાસ્ત્રનું છે, અને તે બે વર્ણનાં આસ્તિક માત્રને મૌનનીય છે. તથાપિ અર્વાચીન સુધારાવાળા (Reformers) ને તે ક્યતું નથી તેથીજ લોક રૂચિને અનુસરતી વાતો કરનારા સમાજ વાલાઓ ધર્માધર્મનો કંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર લોકોને આડે રસ્તે દોરવા “ પુરાણ ” અંથોત્રિજ અપ્રમાણ કહેવા નીકળે છે, પરંતુ પુરાણો અપ્રમાણ નથી. કારણકે એમા વેદમંત્રોનાં સરળ અર્થો કરેલા જણાય છે એથી વેદાર્થ જાણવાનું ખરૂં સાધન પુરાણજ હોવાથી એ વેદનોજ એક ભાગ સિદ્ધ થાય છે જો એ અપ્રમાણ હોત તો “ બ્રહ્મવાદ ” સ્થાપન કરનારા આચાર્યો પુરાણોના વચનો પોતાના અથોમા પ્રમાણ તરીકે કદી પણ દાંકત નહીં પુરાણ એ પ્રામાણિક અથમાહે ગણાય છે એટલે આ માસિકના પ્રથમ વર્ણના છેલ્લા અકમા શાસ્ત્રી જયકૃષ્ણ પુરુષોત્તમે લખેલા “ પુરાણ પ્રામાણ્ય ” ના વિષયથી વાચનારની ખાત્રી થઈ હશે જ્યારે તેને અપ્રમાણ કહેવાની ઉદ્દતાઈ સર્વ માન્ય થતી નથી, ત્યારે તેઓ આવા વચનને કોપક કહેવાને તકર થાય છે પરંતુ સાદી શુદ્ધિથી વિચાર કરતા સ્પષ્ટ સમજણકે કાંઈ પણ અથમા કોઈપણ વચન ધૂસાડવામા ધૂસાડનારનો લાલ હોવો જોઈએ અને તેવા વચનો ધૂસાડેલા જ્યાં જ્યાં જણાય છે ત્યાં તે ધૂસાડનારનો સ્વાર્થ પણ નજરે ચડે છે. ઉપરુ વચન ધૂસાડવાથી ધૂસાડનારને કંઈ પણ લાલ થાય તેમ નથી એમ એ વચનજ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે, તો પછી એવા વચનને કોપક કેમ કહેવાય ? આ તો નિપુણીજનોને લાલને જલ્દે તુકસાન કરનારી વાત હોવાથી, તેવાજનો તે કોપક કહે તેમાં શીનવાઈ ? પરંતુ એમા ધર્મલાલ શિવાય અન્ય લાલ દેખાતો નથી એટલે ધર્મવિરોધીએને ન ક્યવાથી સ્વાર્થ દ્રષ્ટિથી દેખી ગમે તેમ કહે તે તરફ આસ્તિકોએ ધ્યાન આપવું યોગ્ય નથી વળી કલિકાલમા ઉપર જણાવેલી બાજતનો નિષેધ અધિ મુનિયોએ કર્યો છે ત્યારે યુગાન્તરમા એ કર્મો પિદિત હશે એમ સમજાય છે પરંતુ કાળ પરવે કરીનેજ એ કર્મોનો ખાસ નિષેધ કરવાની જરૂર પડેલી હશે માટે જેઓ પોતાનું એય ધન્યતા કહેાય, તેવા દિલ્લેએ ઉપરુ કર્મો આ કાળમા કરવા નહિ, એટલુંજ નહિ પરંતુ જેઓ કરતા હોય, તેઓને સીધી અથવા આડકત્રી રીતે ઉત્તેજન પણ આપવું ન જોઈય, કેમકે પાપ અને પુણ્યમાં સમ ભાગી ચવાય છે.

॥ શ્રી રામસ્તુતિ ॥

હરિગીત છંદ.

જયરામ રઘુકુળભાણુ, વેદ વખાણુ આપ તણાં કરે,
 જયરામ પૂરણકામ, પાપી આપનામ સમયે તરે,
 જયરામ નિર્વાયગ મારવા, ભૂમિનો ભાર ઉતારવા,
 પ્રકટવા અરો પરબલ્લભ ! પુણ્યસ્વી મુલકતો તારના
 જયરામ વેશ પદ્મવાકુને, અનુપમ દુઃખરથને ધરે,
 જયરામ કૌશલ્યા ઉદરથી ઉદભવ્યા જનમા ખરે,
 જયરામ વિશ્વામિત્રસહ કાચી કિશોરવયે જન્મ,
 જયરામ મારી તાડિક, મૃદુહાથમા કાર્યુક લઈ,
 જયરામ સારી અર્થજ્ઞતાપસના જનક ગેહે જતા,
 જયરામ ઉદ્ધારી અહલયા, પગવડે જરિ સ્પર્શતા,
 જયરામ જ્યજ્ઞક તોડિ, મોટી માન રાવણનું પ્રભુ,
 જયરામ સીતાને વર્ષા, વિરમિત કરી જંગને વિષુ,
 જયરામ પરશુરામનો મદ મોડિ અવલે આમિયા,
 જયરામ સીતા લાગિ લાકુ સર્વને મન ભાવિયા;

જયરામ વચન પિતાતણુ પાળવા સુઅભિષેકજ સમે,
જયરામ જનકીસહ વને નિચર્યાં બળ્યા ન રહ્યા કપમે.

જયરામ ભરતે વીનવ્યા, ગિરિ ચિત્રકુટે આવિને,
જયરામ મરણુ પિતાતણુ પ્રતિયોગ્ય સંભળાવિને,
જયરામ તો પશુ નવ ડગ્યા, અતિતાપ અતરમા થતે,
જયરામ ભાળવ્યુ રાજ્ય, ભક્ત સુ ભરતને વનમા જતે.

જયરામ પછિ દડકવને ગોદાવરીતટ આવિને,
જયરામ પ ચવરી વિષે પોતે વસ્યા મુનિભાવિને,
જયરામ ત્યા દશકંધ ભગિની આવી પાપમતિ ધરી,
જયરામ તેને લદમણે ક્ષણમાજ નાક વની કરી

જયરામ, રાક્ષસ યેહિદ સહસ વિદારિયા તે વન મહીં,
જયરામ ખરદુ ખર ત્રિશિંગનય પણ માર્યાં તહીં,
જયરામ સાધ્યાં અર્થ તાપસુના નિરાચરને હણી,

જયરામ રાવણુ કોપિયો, સુહિવાત ચર્પનખાતણુ
જયરામ તેથી પોપીએ પાપાચરણુ વળતી કર્યાં,
જયરામ મારિયે મૃગજરી, ચર્ષ ભેગિ જગમાતા હયાં;
જયરામ ગીધજટાયુએ ગોક્યો મપચી પાશિને,
જયરામ તો પણુ તે ગયો પાળ્યામુ તેની કાપિને

જયરામ આવ્યા આશ્રમે, જનકાત્મંગ ભેગ્યા નહીં,
જયરામ વાત જટાયુએ સીતાહરણુની સૌ કહી,
જયરામ ઝાપી મુકિત તે ખગને સતીની શોધમા
જયરામ વાર્ધ્યા વિશ્વનેજ જણાવવા બહુ કોધમા

જયરામ શવગી આશ્રમે દીકા મુદેવ ગણે જતા,
જયરામ પૂરણુકામ આવ્યા ભેપ્પને શવરી તદા,
જયરામ ચગણુ સરોજમા લપટછ ગદ્ય થઇ મનમુદા

જયરામ એકા ઘેર તેના તોમ ચર્ષ તેવે જાવ્યા
જયરામ ભાલી ભાવી ભાવ, ગાડી વેલીને પોતે ગમ્યા;
જયરામ પ પાસરે પછી શવરી ક્ષણથી મગવાં
જયરામ મુગ્રીવાદિ કપિગણુને સહાય વિમે વર્ધા

જયરામ વાલી મારિ, સકંટ ટાનિ કપિ સુગ્રીનનું,
જયરામ દૃઢ મૈત્રી દરી, દળ મેળ-સુ માણસનું,
જયરામ હનુમાને નાન કિ મોધ સીતાની કહ્યું,
જયરામ છે જનકાશ્રમનું લકા વિશે આપે લહ્યું.

૧૨

જયરામ પત્યગાળ બધાવી ધણા લંગૂચી,
જયરામ વાગ રીછ દળ લાઘ આલિયા બહુ દૂચી
જયરામ લંકાને વિશે આવી મહાયુધ આદરી,
જયરામ રાધણુ રાગિયો, પરિવારસહ પૂરો કરી.

૧૩

જયરામ બૂરો જુદગદમ, ભક્ત ભય હળવા તમે,
જયરામ જનનદી નિમિત્તથી માયા મરે નદિ જે ક્યમે,
જયરામ ભક્તસુ આપનો વિભીષણુ કંઈ રિયર હે હડી !
જયરામ જનનથી લઈ ક્યો, મુનિજનન ધર્મતણો, ફી.

૧૪

જયરામ ચરિતસુ આપનું જીવન ગહેવા આ ક્યું,
જયરામ શતકોટી રિમે મુનિ વૈશ્વિકે રચિને ભયુ,
જયરામ તોપણ તમિ તે મની નથી ચાહુ શુ કદ ?
જયરામ હું મતિમદ રામ ઉચારિ તૃપ્ત સદા રહુ.

૧૫

જયરામ તાગકમત માત્રજ આપનું મુખ નાજ છે,
જયરામ તો વિન્તારનું મારે પછી શુ જમ છે ?
જયરામ એથી “ રામ રામ ” હુ જીવથી રહુ સર્વદા,
જયરામ ગણપતરામને મતે આપને એવી સદા.

૧૬

ગ. રા. ભટ્ટ.

આધુનિક શ્રેષ્ઠોનું કર્તવ્ય.

આ ભારત દુર્વિમા પ્રાપ્ત બાવીસ કરોડ દિ.દુ.આ નિવાસ કરે છે, પરંતુ ભાસ્ત વર્ષના દુર્લાભને લીધે આવા અગણિત નગ્નારીઓના ધર્મપર આન રાખવાનાળું કૌશલ્ય હાલમા દોષ એમ દષ્ટિગોચર નવું નથી તેથીજ આર્યપુત્રો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મત્તર આદિ અનેક ગતુઓથી ઘેરાવણુ હૃદયથી અહનિશ આ કંઠોર મર જુમિપર પશુ પન્થાદિની માર્કક આમથી તેમ ભટકી કાળ નિર્ગમન કરે છે. આમ ભટકવાથી આ મનુષ્યરૂપી ગરીબ જે દાણજીવ દેહધારી પ્રાણીઓમાં અસત દુર્બલ કહેવાય છે તે નિરર્થક મર્ધ છેવટે નાશ પામે છે. એમથી જ્યવાનો સરળ અને મુગમ રસ્તો ધર્મ શિવાય અન્ય નથી. પગલું ધર્મમાળ

ખતાવનારા તથા રક્ષકના આશયને લીધે આર્યપુત્રોની દિનપર દિન સ્વધર્મ પ્રત્યેની અદ્વા દદ થવાને બદલે ધટવા માડી છે. જેથી દેશ દારિદ્રતાને પ્રાપ્ત, ચતુ નય છે કારણકે આ લોકના સુખ જેવા કે પૈંગા, વૈભવ અને યશ એ સર્વ ધર્મથીજ મળી શકે છે. તેમજ પશ્ચાત્કાલ સુખ પણ ધર્મથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. આવો જે અમુલ્ય રત્નરૂપી આ ધર્મ તે મેલવાને બદલે આજકાલ લોકોની જતી અધર્મ સેવા તરફ દોરાય છે એ અતિ શોચનીય છે. પ્રજાનો ધર્મ રક્ષક રાજા શિવાય અન્ય હોતો નથી. અગાઉ ભારત વર્ષમા રાજ્યેશ્વર રાજ્યોના ધર્મના રક્ષક તરિકે પ્રસિદ્ધ હતા. પરંતુ હાલમા તો ભારત વર્ષના રાજા અગણિત ધર્મ તથા સપ્રદાયોના રાજા હોવાથી તેઓએ પોતાની બુદ્ધિમત્તાથી અતુરાઇ ચીત્રી ભારત વર્ષના કાષ્ઠપણુ ધર્મવા સપ્રદાયનો સખધ રાખ્યો નથી. પરંતુ મુસલમાન રાજ્યોની માફક હાલના વિદેશી રાજકર્તાએ પણ દ્રક્ત સ્વધર્મની પ્રભુત્તિનો ભાર પ્રજાના ધર્મના ભોગે સ્વશિર રાખેલો છે અને તે પ્રસક્ષ છે. ન્યા રાજા અને પ્રજાના ધર્મ ભુદા હોય ત્યાં રાજા, પોતાની પ્રજાના ધર્મ વૃદ્ધિના કાર્યમા તત્પર થાય એ ન ભૂતો ન ભવિષ્ય નિજેનું સમજતુ નેપથ્ય છે. પરંતુ આર્યાવર્તના આર્ય રાજાઓની તથા શ્રેષ્ઠ પુરુષોની દ્રજ છે કે તેઓએ પોતેજ પ્રથમ ધર્મમા ધુરધરતા ધરી પોતાના રક્ષણ હેઠળની પ્રજાને ધીરજથી ધર્મ પરાયણ બનાવવા અદ્વા રૂપી બીજને વધારવા પ્રયત્ન કરેલો નેપથ્ય પણ હાલમા તો આર્યાવર્તવાસી રાજા તેમજ શ્રેષ્ઠ પુરુષો સર્વ સમૃદ્ધિથી તાબા થઇ પોતેજ ધર્મની માળમૂઝી અધર્મમા પ્રવેગ કરવા તત્પર થયેલા દષ્ટિ ગોચર થાય છે, તો પછી તેઓના રક્ષણ હેઠળ મેલાયલી પ્રજા અધર્મ તરફ ટોળે તેમા શિ નવાઈ માટે કહ્યું છે કે ધર્મ વૃદ્ધિનુ મૂળ કારણુ રાજા વ શ્રેષ્ઠ પુરુષોજ છે. એથીજ ભગવાન પડે ગીતામા આજ્ઞા કરે છે કે

યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જન : ।

સ યત્પમાણં કુરુતે લોકસ્તદનુવર્તતે ॥

અર્થ — શ્રેષ્ઠ પુરુષો જે જે આચરણુ કરે છે તે તે આચરણુજ બીજા સાધારણુ જનો કરે છે. શ્રેષ્ઠ પુરુષ જે વાતને પ્રમાણુ માને તે વાતને બીજા લોકો પણ અનુસરે છે. આથી શ્રેષ્ઠ પુરુષોનુ ખરૂં કર્તવ્ય એજ છે કે તેઓએ ઉપર જણાવેલી ભગવદ્વા પ્રમાણુ ધર્મની ધળ સળવવા અહર્નિશ મન્યા રહેવુ નેપથ્ય કેમકે શ્રેષ્ઠ પુરુષોના આચાર વિચાર પ્રમાણુજ અન્ય લોકોને વિચરવાનુ ધર્મગાત્રમા કરમાવેલુ છે. વળી રાજાને માટે પણ આર્ય ધર્મશાસ્ત્રમા સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે કે — “સ્વધર્મ મનુ વર્તતે યથા રાજા તથા વ્રજા ” અર્થાત જે પ્રમાણુ રાજા સ્વધર્મમા વર્તે તે પ્રમાણુ તેની. પ્રજા પણ સ્વધર્મમા વર્તે આ ઉપરથી અપ્પટ સમજાય છે કે પ્રજાને ધર્મમા ચલાવનાર રાજા વ શ્રેષ્ઠ પુરુષો છે તેથીજ રાજાએ તથા શ્રેષ્ઠ પુરુષોએ

પ્રભતે ધર્મમાં ચલાવવા માટે પ્રભાદ દૂર કરી સ્વધર્મમાં વર્તવું જોઈએ, નદી કે શ્રેણી તથા અધિકારથી અધિરા બની બધા ધર્મને તુચ્છ સમાન ગણી અધર્મ પરાયણ થવું કારણ કે રાગ વ શ્રેષ્ઠ પુરુષોનીજ સારી નરસી આવ ઉપર કાળનો મનાદ દોડે છે, તેથીજ કહ્યું છે કે—“રાજા કાલસ્ય કારણ” અર્થાત્ રાગ કાલનું કારણ છે આમ રાગને, કાળનું કારણ બતાવતામા ધમશાસ્ત્રનો એવો આશય છે કે મહાન પુરુષોમા જેવો ધર્મ હોય તેવો સૌ જગે વર્તે.

આ ઉપરથી ગળ તેમજ શ્રેષ્ઠ પુરુષોએ શ્રેષ્ઠાધ્યા લોભાદ મદાલિમાની ન થતાં મનને છતી નીતિપર પ્રીતિ રાખી ધ્વજ ભીતિથી પોતાના રક્ષણ હેઠળ મકાયલી અથવા અનુસરનારી પ્રભતે સારી ગીતિથી ધર્મમાર્ગે ચલાવવી એજ શ્રેષ્ઠપણુ પ્રાપ્ત કર્યાનું ખરે ખર સાધક કાષ્ઠ ગણાય.

સપ્તલોક.

ભૂમી સર્વને સત્ય પર્વત જે ઉપરના સાત લોક આર્ધધર્મ શાસ્ત્રમા વર્ણવ્યા છે, તે સપ્તલોકને પૂર્વ કલ્પના આરભમાં શ્રીધ્વજાંજલિએ પ્રકાશિત કરેલા છે, અને એ સાત વ્યાકૃતિ સાત છંદ અથવા સપ્તલોક તરિકે પણ જ્ઞાણપ્રાપ્ત છે આ સપ્ત લોકનો અર્થ યોગી યાત્રવંક્યજીએ નીચે મુજબ કરેલો છે, જે મનન કરવા યોગ્ય હોવાથી અમારા વાચનારાઓ સમક્ષ રજુ કરીએ છીએ.

૧. ભુ અથવા ભૂમિલોક આ લોકમા ચર અથવા અચર પ્રાણી ઉત્પન્ન થઈ લયને પામે છે એ કારણથી આ લોકને ભૂ લોક કહે છે .

૨. ભુવ અથવા અતરિક્ષ લોક સ્વર્ગીય પુરુષના ક્ષીણ થવાનીસાથે કલ્પાન્તને સમયે પ્રાણી દ્વીપી જે લોકમા ઉપભોગાર્થે ઉત્પન્ન થાય છે એવા ભૂમિથી ઉપરના અતરિક્ષ લોકને ભુવ લોક કહે છે

૩. સ્વ અથવા સ્વર્ગ લોક, સરદી, ગરમી, વર્ષા, પ્રકારા વા તેજને જે સદા પ્રકટ કરે છે અથવા યદાદિ સંકૃત કાર્પ કરવાવાળાનું જેન્દ્યાન છે, તે સ્વ. અથવા સ્વર્ગ લોક કહેવાય છે.

૪. મહલોક. જે નીચે ઉપરના સર્વ લોકોના પરિભ્રમણમાં મહાન ગણાય છે અથવા સર્વ લોકોના હૃદયસ્થાનની જગ્યાપર છે એવા લોકને મહલોક કહે છે

૫. જનોલોક કપાત્ત સમયે અગ્નિદેવતાએ જે પ્રવયને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રાણી દ્વીપી સૃષ્ટીસરજવાને સમયે જ્યાં જન્મે છે, તે લોકને જનોલોક કહે છે

૬. તપોલોક સનકાદિ ઋષિઓ તથા મરીઆદિ જેવા બ્રહ્મા, પુત્ર કે જેઓ તપદ્વારાએ સિદ્ધિ પામેલા તેમજ અધિકારોથી નિવૃત્તિ પામેલા એવા જ્યાં નિવંસ કરે છે એ લોકને તપોલોક કહે છે.

૭. સત્યલોક. બ્રહ્માના નિવાસનું સ્થાન કે જે સર્વ લોકના શિરોભાગમાં સદાસ્થિત રહે છે એવા સ્થાને સત્યલોક કહે છે.

સત્યથી પર અન્ય કોઈ પણ મોહરો ધર્મ નથી. એનું પ્રયોજન એ છે કે સત્ય બાપણનું યાવજ્જન્મ નિયમ પાળવાથી સર્વોપરી બ્રહ્મ લોકના મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અર્થાત્ જ્ઞાન અથવા કર્મનું અવિરોધથી અનુક્રમ કરવાથી તથા સત્યબાપણના નિયમનું પાલન કરવાથી મુખલોગને વાગ્દે એવું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે કે જેના મળ્યાથી પ્રાણી તેનાથી વ્યુત કદી પણ થતો નથી કેમકે આ સાતમા સત્યલોકની ઉપર અન્ય કોઈ સ્થાન છે નહિ પરંતુ એ સત્ય લોકથી ઉપર જે શેષસ્થાન છે તે અનિર્વચનીય છે તેથી તેનું વર્ણન વેદ જેવી અલૌકિક વાણી પણ કરી શકતી નથી જેથી વેદ પડે “નેતિ નેતિ” એમ કહે છે તેથીજ અર્ચિ આદિ ઉપનિષદુક્ત માર્ગના ઉપાસક કે જેઓ જ્ઞાન કર્મનિષ્ઠ ત્રિદલીલોક છે, તે પણ આ સત્ય તથા પરબ્રહ્મ લોકનું અનુચિન્તન કરે છે, આ સત્યલોકની પ્રાપ્તિને માટે મનુષ્યમાત્રે સત્ય ધર્માચરણથી વર્તી પોતાના જન્મમળનું દેરા યાગવો જોઈએ.

સૂક્તિસુધા.

ગીતિ.

હૃદય હૃદય ધર્મ તરો ધરોજ હરિપદ સરોજ રોજ ભજો,

છોડો છેક છળોને ન કામ એ કોધ કામ કામ તજો.

(૫ કિત શ્રી ગદ્ગદાસજી કૃત)

અર્થ:—હે મનુજો ! હૃદયમાં સ્વધર્મનો હૃદય દરો, શ્રીહરિના પદસરોજ (ચરણકમળ) ને નિગતર ભજો. છળ કપટને તદ્દન છોડીને નકાશુ જે છે તેને તજો અર્થાત્ કપટ તથા કામક્રોધાદિ જે સ્વધર્મના હૃદયમાં ઝરનારા છે, તેને ત્યાગો કે તરતજ હૃદયમાં સ્વધર્મનો હૃદય ધર્મ હરિપદને હૃદય આકર્ષો.

શ્રી આર્યધર્મસુધા

પુસ્તક ૨ જીવંત સ વત ૧૯૬૨, કન્યા માસ.

અંક ૬ મા.

મગળાચરણ.

સકુપદેશ.

(ગીતિ)

બહુ વાર માર ધરવા, સ સાર વને અપાર ઝો ! મરવા,
નીકળ્યા તરપશુ કરવા, કરવા ન વિચાર સારે ઝોચરવા.

(પદિત શ્રીમદ્ભાલજી કૃત.)

અર્થ — (સ સાર વને) આ સ સારકપી વનમા (અપાર) ઝો ! પ્રત્યક્ષ
અનેક અજાની પુરુષકપી પશુ કરવા અને ચરતા નીકળ્યા હોય એમ લાગે છે
જેમ પશુઓ વન (જંગલ) મા કંઈ પણ નિયમ વિના આમથી તેમ કરે છે
અને ઘાસ વગેરે પદાર્થો ચરી કાળ નિર્મમન કરે છે, તેમ અજાની હોયો આ સ સાર-
કપી વનમા વિના નિયમે ગમે તેમ ભટકતા કરે છે ને જે જે જન્મમા જેવા ધર-
ખાર મળે છે, તેમા તેવા ભોગ ભોગની અમુલ્ય કાળ નષ્ટ થવા દઈ પોતે પણ
નષ્ટ થાય છે. યાની પશુઓ ઘણી વખતે પારકા એતર, વાડી વગેરેમા ધૂસી જઈ
અજાદિ ખાતા પકડાઈ જવાથી માર ખાય છે તેમ અજાની હોયો પણ પરસ્પરી સંગ
વગેરે કાર્ય કરતાં પકડાઈ પ્રત્યક્ષ માર કદાચ ન ખાય તો પણ કામરૂપી ચાતુના
મારતું કુખ ભોગવે છે, પશુઓ કંઈ પણ વિચાર કરવામા અને કોઈ પણ સાર
ભરેલી વાત ઉચ્ચારવામાં શક્તીમાન નથી હોતા તેવીજ રીતે અજાની હોયો પણ
સારામાર વિચાર કરવામા તથા સાચ સચ ધી વાતને • (કે જેનાથી માનુષ શરીર
ધૂટતા મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તે) ઉચ્ચારવાને શક્તીમાન હોતા નથી
આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે પશુ અને અજાની હોયોમા કંઈ પણ કરક હોતો
નથી. કેમકે જેઓ અજાની હોય છે તેઓ મનુષ્યજ નથી પણ મનુષ્યરૂપેણ
મૃગાશ્વરતિ અર્થાત્ તેઓ મનુષ્યરૂપે એક જાતના પશુઓજ થઈ ચરે છે, આ
સૃષ્ટિ એ એક મહદ્ દીક્ષા સમાન છે જેમા યોધાંસી લક્ષ્યોનિરૂપી દાટડીઓ છે,
જેમાની મુખ્ય દાટડી એ આ માનુષ્યોનિ કહેવાય છે અને તે પ્રાપ્ત કર્યાથીજ
સૃષ્ટિરૂપી કાલો છોડી (મોક્ષ મેળવી) શકાય છે. અને તેનું સાધન પણ સૃષ્ટિના

પ્રકાશ સહન કરી રહી નહી, નાભીદ્વિધિમા સુગંધ અથવા દુર્ગંધનો ભાસ નિરોધ થાય છે. આદિ તથા કર્મેદ્રિયો પોતાનું કામ વિશેષ કરે તો તે વાત દોષના પ્રાપ્ત્યની નિગાની છે અને જ્ઞાનેદ્રિય, અને કર્મેદ્રિયની ક્રિયા કમી થવા મારે ત્યારે વાત દોષની ક્ષીણતાની નિતાની અમત્વી અર્થાત્ વાત ક્ષીણ છે એમ સમજાય છે તેમજ પિત્તરોગ વધવાથી શરીરમા ઉષ્ણતા, દાદ, પાચનક્રિયા ધીરે ધીરે વ્યાપાર વૃદ્ધિ પામે છે અને કમી થવાથી કમી થાય છે તેમજ કફ દોષ વધવાથી શરીરની સ્પૃશ્યતા, જડતા, દ્રવતા, ધીરે ધીરે ધમે છે. અને કમી થવાથી કમી થાય છે.

આ ઉપરાંત પણ વાતાદિદોષોને જગડવાનું ત્રીણ કારણ એ છે કે તે તે દોષો પોત પોતાના મ્યાનથી ભ્રષ્ટ થાય છે. આ ઉપરાંત પણ એવો પ્રશ્ન ઉપસી આવે છે કે તે તે દોષોના મુજ શરીરમા સ્થાનો કેટલા છે ? સામાન્ય રીતે જોતા મર્ચ શરીરમા દોષ અતરમાલ્ય વ્યાપ્ત દોષ તેમ દેખાય છે કાન્ધુ શરીરમા જાન શક્તિ અને ચતન શક્તિ દેવાનું કાર્ય જે વાતનું છે તે શરીરમા કાર્ત્ત પશુ ભાગમા મળી આવે છે ઉષ્ણતા અને તેજની પશુ રાખવાનું કામ પિત્તનું છે તે પશુ શરીરમા દેખાય છે તેમજ શરીરમા સિન્ધુપણ અને લિનાશ વિશેષ રાખવાનું કામ કફનું છે તે પશુ શરીરમા સર્વ વિશાગો પર જાણાય છે તથાપિ ખાસ વાધુનું સ્થાન પકવાશય, ત્વચા, અગ્નિ અને કર્ણેન્દ્રિય, પર છે એમ આર્ય વેદકોના મત છે.

હાલમાં અંગ્રેજ વેદકના નોધ પ્રમાણે જોતા વાતનું મુખ્ય સ્થાન ગતકમા અને વાસાનામણકમા મનાય અને આ અવયવોમાંથી અનેક વાત વાદિનીઓ ઉત્પન્ન થઈને આપ્તા શરીરમા જ્ઞાનશક્તિ અને ચતન શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

પિત્ત દોષનું મુખ્ય મ્યાન નાભિરોગ, આમાશય, (સ્ટમક) રમ, રક્ત, ધાતુ, અને નેત્રો એ છે. એ આર્ય વેદકમા વર્ણવેલું છે અને તે પ્રમાણેજ અંગ્રેજ વેદક પણ માને છે પિત્તનું મુખ્ય કામ કદીએ તો તે પાચન ક્રિયા અને ઉષ્ણતા ગખરી એજ છે તેમા અગ્ન પાચનનું કામ, આમાશય અને નાભીરોગની નીચે રહેનાના ભાગમા થવા કરે છે અને ઉષ્ણતા, રક્ત અને રક્ત આ ધાતુને ઢેકાણે ધરે ભાગે દોષ છે આ બાબતમા બન્ને વેદકમાં નિરોધ મત બેઠ નથી એમ કહેવું તો આવશે.

હવે કફના મુખ્ય મ્યાન સજ્જી વિચાર કરીએ, આર્ય વેદકમા ઉ. ગણુ કુકમ સાધા એ કફના મુખ્ય સ્થાનો માનેતા છે. કાન્ધુ ત્યા મ્લેચમગ પદ્યોની ઉત્પત્તિ નિરોધ થાય છે અંગ્રેજ વેદક વિચાર પ્રમાણે તપામીએ તો એના કફના નિરોધ ઢેકાણે કફની ઉત્પત્તિના સ્થાનો દોષ એમ લાગે છે શરીરમા રક્તાદિ ધાતુને આ-છાદન કરનારી જેવી બાદેની ત્વચા દોષ છે તેનીજ અદના ભાગમા પણ એક ત્વચા છે એ ત્વચા ચાદેની ત્વચા કફના અવ્યત નાણુક પાનગી અને લીમી

હોય છે જેને અંગ્રેજીમાં “ મ્યુકસમેથ્રિન ” કહે છે આ ત્વચા મોઢામાં અથવા નાકની અંદર જોવાથી મ્પટ દેખાય છે

માનસિક કેળવણી

સજિતના નિયામકે મનુષ્ય પ્રાણીના શરીરની રચના એવી તો સુદૃઢ રીતે રચી છે કે જેથી તેના નિભાવને માટે મનુષ્યોને પોષક પદાર્થોની જરૂર પડ્યા વગર રહેતી નથી જેમ શારીરિક બળના નિભાવને માટે દુધ, ધૂતાદિ પોષક પદાર્થોની જરૂર પડે છે, તેવીજ રીતે માનસિક બળના નિભાવને માટે પવિત્ર સદુપદેશ રૂપી પોષક પદાર્થોની પણ ઘણી જરૂર હોય છે, કેમકે માનસિક બળવગર સ સા- રના કાંઈ સરજતાથી બની શકતા નથી જોઈએ તેવા અને તેટલા પોષક પદાર્થો વગર જેમ શારીરિક બળ ઘટી જઈ, છેવટે શરીર નષ્ટપ્રાય બને છે, તેમ માન- સિક બળ પણ જ્ઞાન વિના નીતિ તથા ધર્મથી રહિત બની છેવટે નાસ્તિકતાને પ્રાપ્ત કરાવે છે માનસિક બળ વધવા ઘટવાનો મુખ્ય આધાર મન ઉપર છે, મનનો ધર્મ સકલ વિકલ્પ કલ્પના હોવાથી તે ચત્રાયમાન હોય છે, તેમજ સર્વ ઇન્દ્રિયોના સ્વામિ હોવાથી પ્રતિકુળ વાસનાઓ તરફ એ ચાતી ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર પણ મનજ હોવાથી વિષયો તરફ એ ચાતી ઇન્દ્રિયોના ગણોની જેવી અસર થાય તેવું કુળ મળે છે માટેજ મનને પ્રથમ કાણુમાં રાખવાની જરૂર હોવાથી સદુ- પદેશની અતિ આવશ્યકતા છે કેમકે મનની આપદ્યતાને લીધેજ તે વિષતિ કે સમૃદ્ધિમાં પણ દૃઢ મ્હી શકતું નથી માનસિક બળની શુદ્ધિ યા ઝોછપનું મુખ્ય કાણુ મનની દૃઢતા અને અદૃઢતાજ છે. માટે મન સ્થિર કરવાનું મુખ્ય સાધન બુદ્ધિ છે કેમકે બળવાને ગીતામાં કહ્યું છે “ મનસસ્તુપરા બુદ્ધિ ” મનથી બુદ્ધિ પર છે અર્થાત્ મનને કાણુમાં રાખનાર બુદ્ધિ છે માટે તેને નિશ્ચિત કરી તેવડે સારાસારનો વિચાર કરવામાટે માનસિક કેળવણીની અતિ જરૂર છે. માનસિક કેળવણી નિર્ણતિ પરાપણોને ઝટ પ્રાપ્ત થઈ શ્રેય સાધ્ય નિવડે છે આર્યોના શરીરના સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ નિર્ણતિ પરાપણુ હોવાથી તેઓનું માનસિક બળ અગાધ હોવાનું ઇતિહાસો પરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે પરંતુ હાલમાં આર્ય આવડો પ્રવૃત્તિના એક- સરખા પ્રવાહમાં અતિ વેગથી તણાતાજ રોકાઈ તેવા સમયે મનવૃત્તિને દ્રબ્યમાં રાખી, ધર્મ તથા નીતિ કે જેનો પરમ્પર નિકટ સબધ છે, તેને અતુસરતું છોવન ગાળવાનો મુખ્ય આધાર જે મન છે, તેને કેળવના માટે મનુષ્ય માત્રે સદાચાર, શાસ્ત્ર તથા આચાર્યોના ઉપદેશનું મનન કરવું જોઈએ કેમકે મનની શુદ્ધિ વગર જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી માટેજ કહ્યું છે કે —

અઙ્ગિર્ગાત્રાણે શુદ્ધ્યતિ મનો જ્ઞાનેન શુદ્ધ્યતિ ।

(મનુ)

અર્થાત્—જેમ શરીરની બાહ્ય શુદ્ધિ પાણીનડે થાય છે તેમ મનની શુદ્ધિ જ્ઞાનવડે થાય છે, માટે મનની શુદ્ધિ સાર માનસિક કેળવણીની અતી જરૂર છે વળીમન એ એવું સાધન છે કે જેના વૃગ થવાથી મનુષ્ય પ્રાણી માનુષ યોનિથી મુક્ત થઈ મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરે છે, ને મનના અવશ હોવાથી બધન પદને પ્રાપ્ત કરે છે એટલા માટે મનને મનુષ્યના બધન તથા મોક્ષનું મુખ્ય કારણ ઘોષાંયુ છે એથીજ કહ્યું છે કે —

મન एव मनुष्याणां कारण बंधमोक्षयो ॥

(પંચદશી)

અર્થ—મન એજ મનુષ્યના બધન તથા મોક્ષનું કારણ છે. મન એ સ્વાભાવિક રીતેજ એ ચળ તેમજ વિષયવાસનામા આસક્ત રહી શરીરને ક્ષાલ પમાડનારું અતિ વેગવાન હોવાથી. તે નિયમમા રહેવું જો કે કાણુ લાગે છે ખરૂં, પરંતુ ભગવાન પરજી ગીતામા અર્જુનને નિમિત્ત કરી સૃષ્ટિના પ્રાણીમાત્રને બાધે છે કે —

असंख्य महाबाहो मनो दुर्निग्रह चलम् ।

अभ्यासेन तु कौंतेय दैराग्येण च गृह्यते ॥

અ ૬ શ્લો. ૩૫

અર્થ—હે મહાબાહો ! નકી, મન દુર્નિગ્રહ (ઘણી મહેનતથી પકડાય એવું અને ચળ) છે પણ હે કૌંતેય ! (યોગના) અભ્યાસથી અને દૈરાગ્યથી તે વશમા આવે છે

આથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે મનને યોગના અભ્યાસે કરીને વશ કરવાથી તે દ્વિપણુ અલાયભાન થતું નથી. મનના સ્થિત થવાની સાથેજ ધૃતિયો શિથિય થઈ જાય છે તેથી પ્રમન્ન મન વડે શુદ્ધિ સ્વયંપ્રકાશમાન એવા પરમાનંદ સ્વરૂપના મનનો લય કરે છે માટે મનને કાણુગા રાખવા માટે મનુષ્યમાત્રે માનસિક કેળવણી પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ છે.

શ્રી

ત્રિ ધાતુને કિપ્ પ્રત્યય લાગી શ્રી રૂપ થયું છે “ કિપ્ ચચિપ્રચ્છયાપતસ્તુ કટ પ્રજુ શ્રીણાં દોર્ઘાત્ સપ્રસારણચ ” આ વાર્તિક અનુસાર ધાતુને દીર્ઘ

કર્તા “ શ્રી ” શબ્દ સિદ્ધ થયો છે “ શ્રી ” શબ્દના અનેક અર્થો થાય છે. માટે પ્રસંગાનુસાર અર્થ કરવા જોઈએ “ શ્રી ” એટલે પ્રકૃતિ, આત્મિયા, પરબ્રહ્મની શક્તિ, સપત્તિ, રોલા વગેરે અર્થો થાય છે. પરમાત્માની સર્વ શક્તિનો સમુદાય તેને પણ “ શ્રી ” કહે છે એ શક્તિઓ અનંત છે, તેથી ગણુતા પણ ગણી શકાતી નથી તોપણ માયા (પ્રકૃતિ) ના સત્, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણ શાસ્ત્રમાં ગણ્યા છે જોકે એ ત્રણે ગુણો જુદા જુદા દેખાય છે તોપણ એ ત્રણેની સામ્યાવસ્થા (સરખાપણા) તેજ પ્રકૃતિ કહે છે અને એજ પ્રકૃતિ દ્વારાપરમામા આ સર્જિતના ચક્રને ગતિ આપે છે આથી શ્રી એ પરમાત્માની પત્ની કહેવાય છે તેથીજ વિષ્ણુ પુગણુમાં કહ્યું છે કે “ મિય ચ દેવદેવસ્ય પત્ની નારાયણસ્ય ચ ” અર્થાત્ દેવના દેવ જે નારાયણ તેની જે પત્ની તે “ શ્રી ” વળી વેદમાં પણ પરમાત્માની પરાશક્તિનેજ શ્રી કહી છે અને તે શક્તિની પ્રાર્થનાની ઋચાઓ શ્રીસૂકતને નામે પ્રસિદ્ધ છે એ શ્રીસૂકતની વૈદિક ઋચાઓ શ્રીરૂપની પ્રાર્થનાની છે એ શ્રી નામક પરાશક્તિ વડેજ પરમાત્મા આ વિશ્વની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય કરે છે જે અનૈકિક પરગુણો પરમાત્મામાં પરિપૂર્ણ રીતે વ્યાપેલા છે, તે પરગુણમાં શ્રી નામનો એક ગુણ છે શ્રી એટલે સપત્તિ એની પણ પરાગ્રાહ્ય પરમાત્માને વિશે રહેલી છે, એટલુજ નહિ પણ તે જોને ધારે તેને જોઈએ તેટલી શ્રી (સપત્તિ) આપે છે, તેથીજ પરમાત્માનુ શ્રી આપના નામ પડ્યું છે અને ધારે ત્યારે તે તેની પામેથી હરી પણ લેછે તેથીજ પરમાત્માનુ નામ હરિ એવું પડ્યું છે. શ્રી શબ્દના પર્વાય (સમાન અર્થ વાચક) શબ્દો અમંગ્રોપમાં નીચે મુજબ વર્ણવ્યા છે જેમાં પણ શ્રીને હરિ (ભગવાન) ની પ્રિયા કહી છે —

લક્ષ્મી પદ્માલયા પદ્મા કમલા શ્રીદેવિપ્રિયા ।

હિન્દિરા લોકમાતા મા કારોદતનયા રમા ॥

અર્થ. — લક્ષ્મી, પદ્માલયા, પદ્મા, કમલા, શ્રી, હરિપ્રિયા, હિન્દિરા, લોકમાતા, મા, કારોદતનયા પુત્રી તથા રમા આ ૧૧ અર્થ વાચક શબ્દો લક્ષ્મી શબ્દને બાંધે વપરાય છે અને તેમાં શ્રી પણ એક લક્ષ્મીનું નામ છે તે પરમાત્માની પરાશક્તિનેજ લાગુ પડે છે, તેથી તે શ્રીનાયક કહેવાય છે પરમાત્માની પરાશક્તિની પ્રાર્થના વેદમાં શ્રીસૂકતના મંત્રોથી કરવામાં આવી છે વળી ભગવાન પડે શ્રીને ભગવદ્વક્ત્રપત્તરિકા બોલાવે છે તેથીજ ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે —

કોર્ત શ્રીવાન્ ચ નાગીના સ્મૃતિર્મેવા ધૃતિ ક્રમા ॥

અર્થ — નાગીઓમાં કોર્તિ, શ્રી, વાગ્ની, સ્મૃતિ, મેદા, ધૃતિ અને ક્રમા એ

મારૂં જ રૂપ છે. આ દેહાલે શ્રીના અર્થ ગોષ્ઠા એમ થાય છે જેના વડે પાર્થ ગોષ્ઠ છે, તે તત્ત્વ શ્રીનાજ એક અંશ છે અને તે સ્પષ્ટ કરના એજ અધ્યાપની સમાપ્તિમા લગવાનું કહે છે કે —

યદ્યદ્વિભૂતિમત્તત્ત્વં શ્રીમદ્ભૂજિત મેવ વા ।

તત્ત્વદેવાવગચ્છ ત્વં મન તેજોગ સંમત્રમ્ ॥

અર્થ:—જે જે મન (પદાર્થ) વિભૂતિ (અર્થ) વાળું, શ્રીવાળું, સૌંદર્ય-વાળું અથવા ઉત્કર્ષવાળું હોય છે તે તે મન માગ તેજના અંગમાથી હજાર થયેલું તુ બધું અર્થાત્ અસીતરૂપ જે દુ શ્રી દેહુ તેનું જ ધ્યાન સર્વાત્મ લાવતી કરે. આમ હોવાથી જે જે સ્થાને શ્રીના વિગેર અંશ દેખાય છે તેને શ્રીપૂર્વક યોગવાને આર્ય ધર્મ શાસ્ત્રમા જણાવ્યું છે તેથી જ કહ્યું છે કે —

દેવં ગુરુ ગુરુસ્વાત્તં ક્ષેત્રં ક્ષેત્રાધિદેવતામ્ ।

સિદ્ધં સિદ્ધાધિકારાંત્ર શ્રીપૂર્વ સમુદીરવેત્ ॥

અર્થ:—દેવ, ગુરુ, ગુરુના નિવાસનુ ધ્યાન, ધર્મક્ષેત્ર, તીર્થક્ષેત્રની અધિદેવતા, સિદ્ધ (અણિમા વગેરે આઠ સિદ્ધિમાંની એક પણ જેણે મેળવી હોય તેવો પુરુષ), તથા સ્વર્ગાદિ સિદ્ધિના અધિકાર જેણે સ્વર્ગમાં જરી મેળવ્યો હોય, તેમના નામોના ઉચ્ચાર શ્રી પૂર્વક કરવો. આથી જ પ્રાચીન આર્ય-જનો ઉપર જણાવેલા વિગેર અંશવાળાને શ્રી પૂર્વક યોગવાવતા હતા. ધર્મ શાસ્ત્રમા લગવાનુંના છ શુભ મહેતા છે કાન્ધુ કે આ સિદ્ધિના નિપાત્ત જે છે તેનું નામ લગવાનું છે અને જ્યારે જન્મનો અર્થ છ શુભ (શ્રી) યુક્ત એવો થાય છે, કેમકે એ છએ શ્રી એનો આશ્રય ધરીને એનામા જ મહેલી છે જેથી કહ્યું છે કે —

ऐश्वर्यस्य समप्रत्य वीर्यस्य यशसः श्रिया ।

ज्ञानवैराग्ययोश्चैव पण्णा भग इतीरणा ॥

સમપ્ર એશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વેગવ્ય એ છ લગ કરતા છે, તે યુક્ત જે વિષય તે લગવાનું કહેવાય છે.

આથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે ધર્મશાસ્ત્રાધારેયુષ્ય શ્રી છ છે, તેથી જ પ્રાચીન આર્યો કાગળ પત્રોમા વધતામા વધતી ૬ શ્રી લખતા હતા. આપણે ઉપર જોયે ગયા કે વિગેર અંશવાળાના નામોના ઉચ્ચાર શ્રી પૂર્વક કરવો, પરંતુ ધર્મ શાસ્ત્રે અધિકાર પદ્ધતે શ્રી વધતી એટલી લગાડવા જણાવ્યું છે કાન્ધુકે જો તેમ ન કરવામા આવે તો પત્રી અધિકારનું ફળ નહીં થઈ જાય એટલા માટે જ કહ્યું છે કે —

पद्गुरो स्वामिन. पंच द्वे भूत्ये चतुगेरिपौ ।

श्री शब्दाना त्रयं मित्रे एकैक पुत्र भार्ययो ॥

અર્થ:—ગુરુને છ, સ્વામિ (શેઠ) ને પાત્ર, શત્રુને ચાર, મિત્રને ત્રણ, ચાક-
રને બે અને પુત્ર તથા પત્નીને એકેકે શ્રી પત્રમા લખતી આમા ગુરુને ૬ શ્રી
લગાડવાનું કહ્યું છે કદાચ કોઈ સંકા કરે કે મુખ્ય છ શ્રી તો ભગવાનને જ છે તે,
પત્ની ગુરુ ને ભગવાનમા કે નહિ ? આનો ખુલાસો એટલેજ કે ભગવદ્ પ્રાપ્તિ
મુખ્ય સાધન સદ્ગુરુ છે કારણ કે ગુરુ વિના જ્ઞાન કે જ્ઞાનવડે ભગવત્
પ્રાપ્તિ થાય છે તે મળી શકે નહિ. તેથીજ કહ્યું છે કે “ યથા દેવે તથા ગુરો ”
અર્થાત્ સદ્ગુરુને ભગવાનની સમાન ગણી લાગવા જોઈએ આવું સ્પષ્ટ હોવા છતાં
આજ કાલ ઘણા આર્યજનો ગુરુને ૧૦૮, ૧૦૦૮ કે મરજી મુજબ શ્રીના આકાડા
લખવા લાગ્યા છે, પરંતુ તેનું વિધાન અઘાપિ સૂઝી કોઈ પણ અથમા લખાયતું
જણાતું નથી માટે મીનો મરજી મુજબ ઉપયોગ ન કરતા સદ્ ઉપયોગ કરતા
શીખતું એજ આર્યોના વિવેકનું મળ પગથિયું છે

શ્રી રાજદેવો પૈસા એવો પણ અર્થ તેની અધિષ્ઠાત્રી દેવતાને લીધે થાય છે
એથીજ પૈસાવાળાને સાધાગણ રીતે શ્રીમત્ કહે છે હવે જોએ શ્રી (પૈસા) નો
યથા યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરે છે તેઓજ ખરેખરા શ્રીમાન્ કહેવાય બાકી જોએ
કૃપણતાને વશ થઈ શ્રીનો મથાર્થ ઉપયોગ કરતા નથી તેઓ નામનાજ શ્રીમાન્
હોય છે તેથીજ કહ્યું છે કે “ ન દાતુ નોપમોક્તું વા શક્નોતિ કૃપણા શ્ચિયમ્ ”
કલ્પસ, શ્રી (પૈસા) કોઈને આપી શકતો નથી અથવા પોતે તેનો ઉપયોગ પણ
કરી નક્કો નથી શ્રીમાન્ને સંસ્કૃતમા શ્રેષ્ઠ તરીકે કહ્યો છે પરંતુ હાલના
શ્રીમતોની શ્રી પ્રત્યેની ચાલચલનતથી કોઈ કંપીએ કહ્યું છે કે —

(શોહરો)

શુદ્ધ સંસ્કૃત શ્રેષ્ઠ તે, યથા પ્રાકૃતે શેઠ;
આત્મતાન ખસતા, રૈ અસારી વેઠ.

અર્થાત્ શુદ્ધ સંસ્કારવાળા શ્રેષ્ઠ યાને શ્રીમાન્ ગણાતા હતા પરંતુ અસંસ્કૃતે
શેઠ અને પુરુષાર્થ પ્રાપ્તિનું જે સાધન આત્મતાન તેનાથી દૂર રહેવાથી સસારીવેડીયા
જેવા થઈ પડ્યા છે અને તે દષ્ટિગોચરથી થાય છે

ગાયન કળામા મુખ્ય રાગ છ પ્રકારના કહેલા છે તેમા પણ શ્રી નામનો એક
રાગ છે ગાયન શાસ્ત્રમા ગગ રાગણી ગાવાને ઋતુ, સમય વગેરે દર્શાવેલા છે
જો દરેક રાગ તેના નીમેલા સમયપર ગાવામા આવે તો તે રાગથી ઉત્પન્ન થતું
ફળતેના ગાનાર તથા શ્રોતૃત્રીય વર્ગને પ્રાપ્ત થાય છે હાલમા લોકો ગાયન શાસ્ત્રની
ખરી ખૂમી ન સમજતા કુલક તૃપ્તિ અર્થે ગમે તે ગગ ગમે તે ઋતુ તથા સમયમા
ગાય છે જેથી ગગની ખુમી નષ્ટ થઈ મનને ગગન કરતું નથી માટે ઋતુ તથા
સમયપર ગાવું જોઈએ શ્રી ગગની ખરી ઋતુ શિશિર છે તેથીજ કહ્યું છે કે

“ શ્રીરામો રમિણી ચુત્તઃ સ્થિતિરે ચીયતે સુધૈઃ ” અમીલ પિદ્ધાંતોઃ શ્રીરામ રમિણી સહિત મિશિર પદ્મમાં બાંધેલા આ રાગની ઉત્પત્તિ શ્રીરામજીથી શરૂ છે. તેના અગ્રણી શ્રી (વાદનીજી) સહિત પ્રભુ (વિષ્ણુ) પ્રસન્નતાપૂર્વક શ્રીરામજી સાથે છે. આથીજ પરત્વરપરમાત્મા શ્રી વિષ્ણુનું નામ શ્રીરામશાખી પડ્યું છે.

આ મંત્રીરૂપ સહિતનું પ્રણય કું છે તે ત્રણેયના આકારમાં અપદ્ધના સાતમાં અખ્યાનના ૧૧ તથા ૧૨ માં વર્ગમાં શ્રીરમી પદે કંઠરૂપે નીચે મુજબ કાં છે—

બાહુ સદ્રેભિર્ધનુભિઃપ્રગમ્યદમ્ભાદિત્યૈમત વિશ્વેદયૈઃ ।

બાહુ મિથ્રા યમણોઃ વિશ્વર્ગદમિન્દ્રાક્ષી અદમશિનોઃ ॥

બાહુ મોમમાદનાયં વિશ્વર્ગ્યં લપ્પારમુત પૂર્ણં મમમ્ ।

બાહુ દુભામિ પ્રયિણં દયિમતે સુપ્રાન્નં યજમાનાય મુન્વતે ॥

બાહુ રાણી સંગમતો યદૂતાં ત્રિફલુણી પ્રવમા ગક્ષિયાનામ્ ।

તાં માં મેવા વ્યક્તુઃ પુરુષા મૂર્ચિવાણાં સૂર્યવિજયન્તીમ્ ॥

રાગમો અક્ષમપિ ચો વિપર્યયિ ચઃ પ્રાણિતિ ચ ધ્વં છુણોત્યુપામ્ ।

ધમન્તયો માન્ત વપક્તિયન્તિ ક્ષુમિ ક્ષુત. શ્રદ્ધિમંતે યદામિ ॥

અદમોત મયમિદં યદામિ તુષ્ટં ચેવેગિમત માતુષેભિઃ ।

યં યામયે રં તમુખં છુણોતિ યં પ્રજાણં તમુપિ યં મુમેષામ્ ॥

બાહુ મદ્રાય મનુગતનોમિ પ્રજાદ્વિધે દ્વારયે કન્તયા ઉ ।

બાહુ જાનાય રામદ છુણોમ્યહં જાગામુશિધી આગિયેજ ॥

બાહુ મુયે પિતરમાય મુર્ખન્યમ ચોનિરવ્યવન્તઃ મમુત્રે ।

સતો વિતિષ્ઠે મુવનાનુ વિશ્વેત્તામું યાં યર્મણોપરપૃથામિ ॥

અર્થ—૩૨, વસુઢેવો આદિત્યો, વિશ્વેદેવ, વિભાશુ, અમિનીક્રમારે આ રાગને દુર્જ પારણ કં ૧૬ દેવતાદેવો મોગદ્યાષ્ટા, પુણ્ય બાગે વાગને દુર્જ પારણ કં ૧૭, તેમજ ઉચ્ચ દારી જ્ઞાપનાર આગ રોમયમી કરનાર મજમાનને બધા જ્ઞાપનારી દુર્જ ૧૮ રાવ જગતની ઇશ્વરી, રાવ પ્રકારનું મમ દેનારી, પરમાત્મે સાક્ષાત્ જ્ઞાપનારી દુર્જ ૧૯, માટે રાવ જ્ઞાપનારી પામ્યો ઉત્પન્ન થવાની પૂર્વ દુર્જ બદ્ધ રૂપે તે તે પદાર્થમાં આવેલા કં ૧૯. જે કાંઈ અન્ન ખાય છે, તે ખાંડતાની સહિત રૂપે દુર્જ ખાઈ ૧૯. જે કાંઈ જીવ છે, જે કાંઈ માંસોચ્છારા તેજ, સામયે છે, તે ખાય માર લીધે તેમ કરી શક છે. એવી સર્વમાં અંતર્યામી રૂપ રહેલી એવી મને જે જ્ઞાતતા નથી, તે સંસારમાં ક્ષીણ થાય છે તે મિત્ર ।

હુ ઈદ્રાક્ષિક દેવતાઓ અને મનુષ્યોએ એવન કરેલી વસ્તુ ૩૫ છુ જે કાષ્ટ ઉત્ર (ગિવ) થવા ઈચ્છે, તેને હુ ઉત્ર કરીશ જે કાષ્ટ બ્રહ્મા થવા ઈચ્છે છે તેને બ્રહ્મદેવ કરીશ, જે કાષ્ટ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને ઈચ્છે, તેને તેવો ઉત્તમ શુદ્ધિમાન હુ કરીશ

; હિંસા કરનાર બ્રહ્મદેવીને મારવા માટે સિદ્ધ ધનુષ્ય મે સિવજીને આપ્યુ હુજ મનુષ્યને મદોન્મત્ત કરીને લડાવુ છુ હુજ દાવા પૃથ્વીમા અતયાંત્રી રૂપે પેઠેલી છુ મેજ બાપને ઉપ્પત્ત કર્યો, જેની અદ્ધ સર્વ જગત્ ગ્યુ છે, એવા માગ કારણરૂપ સમુદ્ર નામક પરમાત્મા છે હુજ સર્વ જીવનોને વ્યાપી રહેલી છુ. આકાશ અને પૃથ્વી એને પણ ગરણ રૂપે વ્યાપી રહેલી હુજ છુ.

આવી જે શ્રીરૂપ શક્તિ તેનુ સ્તવન દરેક આર્યજને કરુ જોઇએ

શ્રી વલ્લભ વચનામૃત.

(૨) પ્રમેય શુ ?

માનાઘીનામેયસિદ્ધિ પ્રમાણને અધીન પ્રમેયની સિદ્ધિ હોય છે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી કયા કયા અધોને પ્રમાણ ગણે છે, એ વાત સાતમા અકમા (પૃષ્ઠ ૧૦૬) જણાવી મે મુખ્ય પ્રમાણ ત્રણ છે ૧ પ્રત્યક્ષ, ૨ અનુમાન અને ૩ શાન્દ. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી ઈદ્રિયગોચર જે પચમહાભૂતો તથા તેના કાર્યોનુ અર્થાત્ સ્થૂલ દેહનુ જ્ઞાન થાય છે અનુમાન પ્રમાણને પણ પ્રત્યક્ષનો આધાર સેવો પડે છે અને તે વડે અધ્યાત્મ અર્થાત્ સૂક્ષ્મ અથવા ચિંત્ર દેહનુ જ્ઞાન થાયછે અને જે કારણ દેહ અથવા પચપ્રાણનુ જ્ઞાન શાન્દ પ્રમાણથી થાય છે પરંતુ એ ત્રણે પ્રકારના દેહથી અલગ જે દેહી (જીવાત્મા) છે, તેનુ જ્ઞાન આ લૌકિક પ્રમાણથી થતુ નથી. તે જણવા માટેજ અલૌકિક પ્રમાણ એટલે શ્રીભગવત્પ્રોક્ત શાસ્ત્રો તેજ મુખ્ય સાધન છે તેવા ચાર શાસ્ત્રો મુખ્યતાથી શ્રીવલ્લભાચાર્યજી પ્રમાણ ગણે છે તથા બીજા જે તેને અનુકૂળ હોય, તે પ્રમાણમા માને છે. પ્રતિફલ ખીતફલ પ્રમાણ નહિ.

એ પ્રમાણ વડે જણાના પદાર્થ તેને પ્રમેય કહે છે એ પ્રમાણ વડે જણનારો જે જીવ તેને પ્રમાતા કહે છે એ રીતે જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાન એ ત્રિપુત્રી બને છે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી પ્રમેય શ્રીકૃષ્ણ પમા.માનેજ કહે છે તે પચમાત્મસ્વરૂપનુ જ્ઞાન માણુ વગર પ્રમાતાને થઇ શકતુ નથી આ પ્રમાતાને બધે શાસ્ત્રમા આત્મા વાપર્યો છે આ આત્મા શાન્દ બ્યાં બ્યાં વેદાદિ શાસ્ત્રોમા વપરાયો છે, તેને જ જુના લેખકોમાથી કોઈતો મન, કોઈતો જીવ, કોઈ અત્યાંત્રી અને આ એવો કરે છે આમ કરવાથી એકજ શાસ્ત્રના નયન વડે જુના

જુદા સિધ્ધાંતો દુગોચર થાય છે જુદા જુદા આચાર્યોને દેશ, કાળ અને પાત્રનુ વિચાર પૂર્વક એકજ પરમાત્મા (શ્રીકૃષ્ણ પ્રમેય) તરફ પ્રાણીઓનું લક્ષ્ય બેંચવા માટે જુદી જુદી રીતે શાસ્ત્રની રચના કરી પડી છે, પરંતુ તે સર્વ આચાર્યોના કહેવાનો ભાવાર્થ તપાસીએ તો જીવની ઉત્પત્તિ કરવાનો માર્ગ જે ભગવદ્ ભક્તિ તેજ દર્શાવવાનો છે, અને જુદા જુદા શબ્દો અને તેના જુદા જુદા અર્થો ગોઠવી એટલે ભાષાભેદ કરી એકની એકજ વાત પ્રતિપાદન કરી છે. શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી સર્વથી હોદ્દા થએલા હોવાથી, તેમણે એ બધી વ્યવસ્થા જોઈ, તથા આધુનિક અદ્યપત્ત અને અદ્ય શક્તિમાન પ્રાણીઓના જેથી ઉધ્ધાર થાય એવી સરળ પરિભાષાથી એજ વેદિક બ્રહ્મવાદ સમજાવી, ભગવત્સેવા અને કથા એજ આ કાળના આર્યજીવોની ઉત્પત્તિના ઉપાય પ્રકટ કર્યો છે એવી સેવા અને કથા વડે જે પ્રજાની કૃપા સંપાદન કરવી, તેનેજ પુષ્ટિ-ભક્તિ-માર્ગ કહે છે

પ્રમેય જે શ્રીકૃષ્ણ તેમજ સ્વરૂપ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી દ્વે સમજાવે છે, તે તેમના “ તત્ત્વદોષ ” નિબંધ અથવા મગજાચરણ વાચતાજ ધ્યાનમાં આવે તેમ છે. તે આ રીતે.—

નમો ભગવતે તસ્મૈ કૃપ્ણાયાદ્ભુતકર્મણે ।

રૂપનામાવિભેદેન જગત્કોઠતિ યો યતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—તત્ (તે લોક વેદમા પ્રસિદ્ધ) કૃષ્ણ અદ્ભુતકર્મો ભગવાનને પ્રણામ છે, જે (શ્રીકૃષ્ણ) રૂપ, નામ વિભેદથી કીડા કરે છે, જે રૂપ નામના વિભેદથી જગત્રૂપ થયા છે અને રૂપ નામના વિભેદથી જેથી જગત્ થયું છે

આથી માલમ પડશે કે આ અખિલ વિશ્વમા રૂપ અને નામથીજ બધાભેદ થયા છે અને તે પરમાત્માએ પડે, પોતાની ઈચ્છાથીજ, પોતાના આત્મામાંથી પ્રકટ કર્યો છે. તેવા પરમાત્માને તદ્દૂષ સમજી તેના નામનું સદોદિત સ્મરણ કરવું, તેમનું સ્વરૂપ જાણવું, પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું અને તેમની નિરંતર જ્ઞાનપૂર્વક ભક્તિ કરવી, એ ભક્તિ વડે જે પરમાત્મા નિર્મળ અતઃકરણમા આપોઆપ પ્રકટ થાય અને તે એકજ સ્વરૂપમા સર્વનું દર્શન થાય એ પ્રમેયસિદ્ધિનું પ્રથમ પગથિયું, સર્વમાં સર્વનું દર્શન થાય એ પ્રમેય સિદ્ધિનું બીજું પગથિયું અને પોતાથી અલગ બીજું કંઈ ન જણાય પણ પોતામા સર્વ અને સર્વમા પોતાનું દર્શન અભેદ ભાવથી થવું એ પ્રમેય સિદ્ધિનું ત્રીજું પગથિયું છે.

સામાન્ય ધર્મનાં દશ લક્ષણો.

૪ અસ્તેય.

સ્તેન શબ્દને બાવાર્થ સ્તેનાદ્યલોપણ ૫ ૧, ૧૨૫ એ સૂત્રથી ચત્ પ્રત્યય લાગતા નનોલોપ યદ સ્તેય શબ્દ થયો છે. સ્તેય એટલે ચોરી અને અસ્તેય એટલે અચોરી અર્થાત્ ચોરી ન કરવી તે પણ એક સામાન્ય ધર્મ છે સ્તેય એ અધર્મ છે, તેનું લક્ષણ શાસ્ત્રમા નીચે મુજબ કહ્યું છે.—

પ્રત્યક્ષ વા પરોક્ષં વા રાત્રૌ વા યદિ વા દિવા ।

યત્પરદ્રવ્યહરણં સ્તેય તત્પરિકીર્તિતમ્ ॥

(પ્રાપ્ચિત વિવેક)

પ્રત્યક્ષ અથવા અપરોક્ષ, રાત્રે અથવા દિવસે જે ખારડી પરતુનું હરણ કર્યું તેને સ્તેય (ચોરી) કહે છે એ ચોરીરૂપ અધર્માચરણના પરિણામમા મુઆ પછી પ્રાણીને નરક પ્રાપ્તિ થાય છે,—

તૃણ વા યદિ ના શાકં મૃદ વા જલમેઘ વા ।

પરસ્યાપહરન્ જન્તુર્નરકં પ્રતિપચતે ॥ (વ્યાસ)

ધાસ, અથવા શાક, માટી કે જલ પણ જે ખીંચીનું (તેની રાજ વગર) જે હરણ કરે, તે જીવને નરકપ્રાપ્તિ થાય છે.

આ રીતે જે સામાન્ય વસ્તુઓ છે અને જેની કંઈ ધણી કીમત થતી નથી, એવી ચીજની ચોરી બ્યારે પરલોકમા નરક પ્રાપ્તિનું કારણ થાય છે, ત્યારે જેઓ એથી પણ વધારે કીમતી વસ્તુઓની નિત્ય ચોરી કરના ખીડીતા નથી, તેઓની કેવી ગતિ હશે ! તે હરિભણે વળી આ લોકમા પણ બ્યારે ચોર પકડાય છે ત્યારે તેને રાજ તરફથી શિક્ષા (દડ) થાય છે, તેને જેવખાનુ તથા ચાખખાનો માર તો પ્રલક્ષ મળે છે વળી તેમા સ્થાનની પવિત્રતા અનુસાર પાપકર્મનુ રૂણ વધતુ ચોખુ પણ મળે છે ત્યારે જે મદમતિ લોક દેવમંદિર કે ભગવત્ કથા કીર્તનના તીર્થસ્થાન જેવા પવિત્ર સ્થળે આવીને નિત્ય જોડા (પગરખા) કે છત્રીઓની બેઘડક ચોરી કરે છે, તેમા પાપી પુરુષોની કેવી દુર્ગતિ થશે, તેના વિચાર તેણે પોતેજ પોતાના મનથી કરી લેવો

વળી દરેક ધાર કે પુરુષના મુખ્ય સાધન કાષ્ઠ, વાસા, મન અને સર્ગ એ ચાર હોય છે તે રીતે ઉપર કહી તે કાષ્ઠિક ચોરી છે કાંઈ વચન કે કાવતા ખીંચીની કરેલી (રચેલી) હોય, તે જેમની તેમ મોઢે કરી તે લખીને પોતાના નામથી બહાર મૂકી એ વાચિક ચોરી છે વળી કાષ્ઠના ખીસામા કે પેટી પટારામા કાગળની (કંપની નોટા) શાહજેમી દર્શની હુડીઓ અથવા ખીંચ કામળો હોય, તેમાથી કાંઈપણ કાગળ નોટ સમજીને કાઢી લઈએ અને પછી તે નકામો કાગળ

હોય, તો પણ તે કાઢી લેનારે માર્નાસક ચોરી કરી કહેવાય. તેમજ જે ચોર છે, તેને ચોરીના કામમા કોઈ પણ પ્રકારે મદદ કરવી અથવા ચોરીના માલ ધૂપાવવામા સહાયતા કરવી એ સાસર્ગિક ચોરી કહેવાય આ ચારે પ્રકારની ચોરી ન કરવી, એમ ધર્મશાસ્ત્ર સામાન્ય ધર્મમા મનુષ્ય માત્રને આજ્ઞા કરે છે

આ અખિલ વિશ્વના ખરા માલિક એક પરમાત્મા શ્રીપુરુષોત્તમ છે, એ વાત વેદથી આરબી આજ પર્યંત ચચેલા સર્વ ધર્મ અથકારને માન્ય છે, યજુર્વેદનો ૪૦ મો (છેલ્લો) અધ્યાય તેમા કહે છે કે —

૪૦ ઇશાવાસ્યામિદ સર્વં ચત્કિચ જગત્યાં જગત્ ।

તેન ત્યક્તેન મુંજીથા નાગૃથઃ કસ્યચિદ્ધનમ્ ॥

આ સર્વ પૃથ્વી તળમા દેખાતુ તથા સભળાતુ જે કંઈ જગત્ છે, તેમાં ધન્યર વ્યાપી રહ્યા છે અર્થાત્ તે અખિલ જગત્ને માલિક છે, માટે તે જગત્ માથી કોઈપણ ચીજ તેની રાજવગર પ્રાણીએ લેવી ન જોઈએ, તેટલા માટે ધર્મ શાસ્ત્રમા તે જગ દેવાના જે પ્રકારે બતાવ્યા છે એક નિવેદન અને બીજો ભોગ તે કારણથી પોતાના ઈષ્ટરૂપ પરમાત્માની પ્રતિમાની આગળ પોતાનો જે ભોગ્ય પદાર્થ હોય, તેનું પ્રથમ નૈવેદ્ય અથવા ભોગ સમર્પણ પછી તેના ઉપભોગ લેવો અને કોઈપણ ચીજ નિવેદન કર્યા વગર ગ્રહણ કરવી નહિ એમ આજ્ઞા છે. એટલા માટેજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા ગીતામા સ્પષ્ટ ચોરીનું લક્ષણ કહે છે કે, —

ઈષ્ટાન્ત્ ભોગાન્ત્ દિ વો વા દાસ્યન્તે યજ્ઞભાષિતા ।

તૈર્દત્તાનપ્રદાયૈભ્યો યો મુક્તે સ્તેન એવ સઃ ॥

અ. ૩ સ્લો. ૧૨

યજ્ઞ (વર્ણાશ્રમ ધર્મ) થી પ્રસન્ન ચચેલ દેવ, તે તે પ્રાણીને ઈષ્ટિત ભોગો નકકી આપે છે, તેમજ આપેલા ભોગોને, તે તે દેવને અથવા તો દેવના દેવ પરમાત્માને આપ્યાવિના, જે ભોગવે છે, તે ચોરજ છે માટે જેઓ ખરા વિવેકી છે, તે તો પોતાને માટે કોઈપણ સત્કર્મ પણ કરતા નથી, પરંતુ જે કરે છે તે સત્કર્મ પણ ભગવત્ પ્રીત્યે કરે છે કેમકે પોતાને માટે કરવાથી પણ પાપ ભાગી થવાય છે તેથીજ ગીતામા ભગવાન પડે કહે છે કે, —

યજ્ઞશિષ્ટાશિન્ સત્તો મુચ્યન્તે સર્વકલિબયૈ ॥

મુંજતે તે ત્વથ પાપા યે પચત્યાત્મકારણાન્ ॥ ૧ ॥

અ. ૩ સ્લો. ૧૩

ધનથી બચેલા (પ્રસાદી અન્ન) નો ભોગ કરનાર સત્પુરો સવળા પાપોથી જુદે છે જેઓ પોતાને માટેજ (અન્ન) રાધે છે, તે પાપીઓ પાપનેજ ભોગવે છે. એટલા માટે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીએ લગવદાદા મુગ્ધ સર્વ પાપથી જુદવા માટે બ્રહ્મસંબંધનો પ્રકાર “ સિધ્ધાત રહસ્ય ” માં દર્શાવ્યો છે —

બ્રહ્મસનધરુણાત્સર્વેષાં દેહજીવયો ।

સર્વદોષનિવૃત્તિર્દિ દોષા પંચવિધાઃ સ્મૃતા ।

સદ્ગુણ દેશકાલોત્થા લોકવેદનિરુપિતા ।

સયોગજાઃ સ્પર્શજાઃચ ન મતવ્યા કર્થચન્ ॥

બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી સર્વ (પ્રાણી) ના દેહ અને જીવના બધા દોષોની નાશી નિવૃત્તિ થાય છે તે દોષો પાંચ પ્રકારના કહેવા છે લોક (ધર્મશાસ્ત્રો-સ્મૃતિયો) અને વેદ (શ્રુતિ) માં નિરૂપણ કરેલા (૧) સદ્ગુણ (જન્મતાંજ વળગેલા), (૨) દેશોત્થ (અપવિત્ર દેશને લીધે લાગેલા), (૩) કાલોત્થ (અપવિત્ર કાલથી વળગેલા) (૪) સયોગના (અપવિત્રના સયોગથી થયેલા) અને (૫) સ્પર્શના (અપવિત્ર પદાર્થને અડકવાથી લાગેલા) એ પાંચે પ્રકારના દોષો બ્રહ્મ સંબંધ એટલે લગનાનું નિવેદન કર્યો પછી નહિ ગણના *

આ શ્લોકનું તાત્પર્ય તે તે પદાર્થ અને પ્રાણીઓને સેવાની યોગ્યતા આજુબા માટે છે, તથા પ્રાણી અને પદાર્થ અતર્ગિત રહેલા પાંચ પ્રકારના અઘાત દોષ જે કે બ્રહ્મ (સર્વજ્ઞ હોવાથી) જાણે છે, તેને નિવેદન કરવાથી દૂર થાય છે જે જાણી જોઈને દોષો કર્યા હોય કે થયા હોય, તેની શુદ્ધિ તો ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણેજ થવી જોઈએ, તેટલું પણ નહિ સમજનારા કેટલાક મનસ્વી લેખકો જાણી જોઈને કરેલા પાપોની નિવૃત્તિ પણ “ બ્રહ્મ સંબંધી ” થાય છે એમ બનાવવાનો જાણી જોઈને પ્રયત્ન કરે છે, એ અનર્થ જનક છે કેમકે આગમપાછળનો સંબંધ તપાસ્યા વગર અધઝાગનો અભિપ્રાય જાણી જોઈને ઉપટાવી લોકોને અધર્મને ગરતે દોરવા એ પણ એક જાતની વાચનિક ચોરી કહેવાય છે, અને તેવી ચોરી વિદ્વાનોજ કરે છે તે કારણથી કોઈ કવિ કહે છે કે —

સાક્ષરા વિપરીતા રાક્ષસા ભવન્તિ ।

આમા જે સાક્ષરા શબ્દ છે તેને ઉત્તરી રીત વાચતા રાક્ષસા વચાય છે એટલુંજ નહિ પણ સાક્ષરો રાક્ષસના અર્થ ઉત્પન્ન કરે ત્યારે ગદાસો જેવું કામ કરનારા ગણાય છે માટે કોઈપણ શબ્દ વા વાક્યના અર્થનો અનર્થ કરી લોકોને અવળે માર્ગે દોરવાની આડકત્રી પ્રેરણી કરવી, એ એક જાતનું કપટ છે અને જેમા કપટ હોય તે સાસર્ગિક ગતેયજ ગણાય

‘સત્કલોદ્ભવઃ, પૂજ્ય, શ્રેષ્ઠ, સુહૃદિ, इत्यमरः’ સંગત-इत्यमरः ।
 માન્ય, ઉદારચરિત, શાન્તચિત્તઃ, ન્યાયપથાવલમ્બી, પ્રકૃતારશીલઃ સતત-
 કર્તવ્યકર્મનુષ્ઠતા-इत्यादि.

અર્થાત્—સત્ (શ્રેષ્ઠ) કુલમાં ઉત્તમ થયું, પોતાને વિષે અન્યને પૂજ્ય મા-
 ઉપજ થાય એવું આચરણ, શ્રેષ્ઠ, સારું (ક્રમણ) હૃદયવાળો.

માનનીય થઈ પડયું, ઉદારચરિત, શાન્તચિત્તવાળો, ન્યાય માર્ગને અતુસરીને
 વર્તનારો, પ્રાકૃતાચાર (સ્વધર્માચરણ) મુજબવર્તનાર, શીલવાન, સત્કર્મ કરવામા
 તત્પર હોવાદિ ગુણ જેનામા હોય તેજુ, આર્ય, હોઈ શકે છે પરંતુ હાલમા દરેકગણુ
 પોતાને આર્ય તરીકે જાણખાવવાને તત્પર થયેલા આપણી દષ્ટિએ પડે છે, જોકે
 તેઓમા ઉપર જણાવેલા ગુણ અને લક્ષણની ખામી હોવા છતાં પણ આર્યાવર્તમા
 આર્ય (બ્રાહ્મણાદિ) માતાપિતાને પેટે જન્મ લીધેલો હોવાથી નામમાત્ર તે આર્ય
 કહી શકાય, પરંતુ ખરો આર્ય તો એજ કહેવાય કે અયોગ સમયે અયોગ્યથાને
 અકર્તવ્ય કર્મથી પોતાને બચાવી, યોગ્યાયોગ્યના વિચાર કરી કર્તવ્યકર્મ કરે હાલમા
 કેટલાકે વિદ્વાનો વિદ્વાનો બેળથીજ ને શ્રેષ્ઠો (શ્રીમાનો) શ્રી (બ્રહ્મા) વડેજ પોતાને
 આર્ય તરીકે જાણખાવે છે પરંતુ કેવળ વિદ્યા કે ધનથીજ આર્યત્વ આવતુ નથી.
 ખરો આર્ય કાણુ કહેવાય તે વિષે મહાભારત ઉલ્લેખ મુજબમા જણાવ્યું છે કે—

“वृत्तेन हि भवत्यार्यो न धनेन न विद्यया”

અર્થાત્ મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ આચરણ વડેજ આર્ય થઈ શકે છે, પણ ધન અથવા વિદ્યાએ
 કરીને આર્ય થઈ શકતો નથી આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે શ્રેષ્ઠકૃત્તરો
 ઉત્પન્ન થઈ જો મનુષ્ય સદાચારથી ધર્મશાસ્ત્રમો સ્વકર્તવ્ય કર્મો કહેલા છે તેનું
 આચરણ કરે તેજ પુરૂષ આર્ય કહેવાય, બાકી તો માનનીજ આર્ય હોઈ શકે, માટે
 દરેક મનુષ્યની ફરજ છે કે સ્વકર્તવ્ય કર્મ (સદાચરણ) કરી આર્યનો ખરો સંજ્ઞા
 આપે કરવા તત્પર થવું.

હાલ આર્યોની તેમનું આચરણ બદલાવાથી પડેલી થઈ છે, પરંતુ તે પડ-
 તીમાથી પાછી ઉન્નતિ કરવામાટે, પણ તેમણે આર્યત્વનું આચરણ સ્વીકાર-
 વું જોઈએ, અનાર્યના આચરણનું જોઈએ ઉન્નતિની ધન્યતાથી અનુકરણ કરે
 છે, તેઓ માટી જૂલ કરે છે કવિ નર્મદાસાદર જેવા અનુભવી એ પણ કહ્યું છે કે
 આ આર્યાવર્તની ઉન્નતિ આર્યધર્માચરણથીજ થશે. આ ઠવિપણ પોતાની જુવાન
 અવસ્થામા એમ માનતા હતા, કે જેવી રીતે અનાર્યોની ઉન્નતિ થઈ, તેવીજ રીતે
 આપણી પણ તેમની નકલ કરવાથી થશે. પણ તે જૂલ તેમને જ્યારે માવમ પડી

સારે તરત કબૂલ કરી, પોતાના "ધર્મવિચાર" બહાર મૂકવા જે "અને" તેમનાથી પૂર્વના કવિઓએ, તો સ્પષ્ટ કર્યું છે કે —

પાતેન કન્દુક શ્વાસતત્યાર્ય પતપ્રપિ ।

તથા ત્વનાર્યઃ પતતિ મૃત્પિન્ડપતનં યયા ॥

અર્થ — આર્યનું જે પતન છે, તે (સ્પર્શના) દડાના જેવું છે. અર્થાત્ આર્યને પોતાનો સ્વભાવ ન છોડે, તો દડાની માફક તરતજ ઉત્તર બને છે પણ અનાર્યનું જે પતન છે તે માટીના ગોળા જેવું હોવાથી પડતીમાં નષ્ટ થાય છે તેમ અનાર્યત્વ મહાય કરનારની ઉન્નતિ થતી નથી, માટે આર્યોએ વિપત્તિમાં પણ નિરુસાહી થઇ અનાર્યત્વનો સ્વીકાર કદીપણ કરવો નહિ

રક્ષા બંધન.

રક્ષા બંધનનું ખીલુ નામ બનેલ છે દાનવોની ઇદ્ર બલિ રાજનું બંધન કરવા માટે ઇદ્રાણીએ ઇદ્રને આવણી પૂર્ણિમા ને દિને રક્ષા બાધી હતી, તેથી રક્ષા બંધનની ક્રિયા આવણીની પૂર્ણિમાને દિવસે આર્યો તરફથી કરવામાં આવે છે. ખરે જોતાં આ રક્ષા બંધનની ક્રિયા દાનવ, માનવ, પિતૃ અને દેવતાને જગતના નિયામક પરમાત્મા વિષ્ણુએ કર્તવ્યકર્મ તરીકે સોંપેલી છે, તેથી દાનવો રક્ષા બાધી જાનતું રક્ષણ કરતા, પિતૃઓ રક્ષા બાધી વશજેની રક્ષા કરતા અને દેવતાઓ રક્ષા બાધી જગતનું રક્ષણ કરતા. આ રીતે જગતનું પાલન, પોષણ અને રક્ષણનું જે કાર્ય પરમાત્મા વિષ્ણુએ સ્વીકાર્યું છે, તેજ કાર્યનો ચોક્કસ અંશ પોતાના અસરપ જીવોને વિભાગ કરી પરમાત્માએ કર્તવ્યકર્મ તરીકે મેપિદો છે. તે સ્વકર્તવ્ય (સ્વધર્મ) નું રક્ષણ કરવું જોઈએ કે જેથી તે ધર્મ આપણ સર્વે આ અને સર્વદા સરક્ષણ કરે. હાલમાં જે રક્ષા હાથે બાધવામાં આવે છે તેનો અધિકાર બદેનનો છે એનો મૂળ શબ્દ 'રક્ષિકા' છે અને તેપરથીજ પ્રાકૃતમાં 'રાખી' કે 'રાખડી' શબ્દ થયો છે. જેનો અર્થ રક્ષણ કરનારી એવો સ્પષ્ટ થાય છે જેમ ધર્મોપવિતતું સૂત્ર પરમાત્મા પ્રત્યેની સંપ્રોપાસનાદિક ક્રિયાઓ કરવાની મનુષ્યોની ફરજ સૂચવે છે, તેમ આ "રક્ષિકા" રક્ષા બાધનારી સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવાનું સ્વાભાવિક મત હોય એમ પુરુષોને સૂચવે છે પ્રાચીન આર્યો કેવા ધર્માનુસાર ચાલનારા હતા તેની આ એક સામેતી જણાય છે, કેમકે રક્ષા બાધનારી સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવું એ એક આસ પ્રજા તરીકે તેઓ માનતા અને પાલતા હતા તેનો અનેક દૃષ્ટાંતો ઇતિહાસમાં મોલુદ છે પરંતુ સ્વ પ્રત્યેની શ્રદ્ધાના ઘટવાની માથે પર પ્રત્યેની શ્રદ્ધા વંચાથી આર્યોની ઈશા નિપરલિન સુધરવાને બદલે ઉંચડી બગડવાથી તેઓ હાલમાં આ "રક્ષિકા" ધર્મ પણ બગાડી બગડી રાકતા નથી, કેમકે આનું મૂળ કાળજી, સ્વકર્તવ્યના રહસ્યથી અચાન

રહેવાનુંજ છે. જ્યાં સ્વ શબ્દનું પણ અભિમાન નહિ થયેલું હોય ત્યાં સ્વકર્તવ્યની આશા આકાશ પુષ્પ સમાન ગણાય. “ રક્ષિકા ” નું ખરૂં રહસ્ય ન સમજનારા હાલના આર્યો એ દિવસે અર્ધો કે આખો રૂપીઓ પા તો એકાદી નાનામાનાની ચલણી નોટ આપવામાં “ રક્ષિકા ” પ્રત્યેનું સ્વકર્તવ્ય પરિપૂર્ણ થયેનું માની લે છે એ અતિ શોકજનક છે, કેમકે હાલના સમયે રક્ષક શબ્દના અભાવે કરીને આર્યોમાં ધરના ભક્ષકનો ભાવ અતિ વધેલો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. જ્યાં મૂળનો અભાવ હોય ત્યાં તેના ખરા રહસ્યની શી આશા ? માટે આર્ય પુરુષોનું ખરૂં કર્તવ્ય એજ છે કે સ્વ શબ્દનું અભિમાન રાખી સ્વધર્મ પરપણુ ધર્મ સ્વકર્તવ્ય કર્મ કરવા તરફ થવું જોઈએ કે જોઈ શ્રેય સાધવામાં કોઈપણ રીતે બાધ આવે નહિ. રક્ષકની કીમત કદમીથી ન કરતા, તેનેવિશે પ્રેમ બાધવો જોઈએ. અને એજ ખરૂં રહસ્ય છે,

સૂક્તિસુધા.

(વસ ત તિલકા.)

વિદ્યા વિનોદ વિભુવક્ષલતા વધારો,
વેસ્થા વિલાસ વિખવાદ વૃથા વિસારો;
વેગે વળી વિક્ષણ વેર વિકાર વારો,
બીર રૂતે પિતૃયશી વધવા વિચારો

(પડિત શ્રીગદ્દલાલજી વિરચિત.)

અર્થાત્-આ સૃષ્ટિમાં મનમાનતું માન ભેગવવા, મોટી મોજ માણવા અને માણસ પશુની અમુલ્ય મળ ભોગવવા મનુષ્યે વિદ્યા તથા વિભુવક્ષલતા (ભક્તિ) નો વધારો દિનપરદિન કરતા જવાની અતિ આવશ્યકતા છે. તેથી વિદ્યા સબધી વિનોદ સદા વધારવા મથન કરવું જોઈએ. વિદ્યા એ પરમ લાભનું કારણ, મોહ મારણનું વારણ અને અતિ હારણથી તારણ કરવાનું એક અમુલ્ય સાધન છે. વિભુવક્ષલતા અર્થાત્ ઈશ્વરપ્રિયપણુ, ઈશ્વરની ભક્તિમાં લીન થવું, એ આ મનુષ્ય દેહધીજ ધર્મ શકે છે, અને આ મનુષ્ય દેહ સર્વ શરીરોથી ઉત્તમ સકલ અકલનું ગેહ છે. આ ગેહ અર્થાત્ મનુષ્યદેહ ધારણ કરવાનું ખરૂં કર્તવ્ય સર્વતા ભરણ પોષણ કંચણ દોષ હરણ પરમાત્માના ચરણને શરણ થવામાજ સમાયણ છે. વિદ્યાથી મનુષ્યપ્રાણી જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે તેથીજ કહ્યું છે કે “ વિદ્યાવિહિન પશુ ” અર્થાત્ વિદ્યા વગરના મનુષ્યને પશુ સમાન ગણવા અને સાધારણ રીતે જગતમાં પણ વિદ્યા વગરના મનુષ્યો સાથે અન્ય લોકો તેને પશુસમાન ગણી વર્તતા આપણે વારવાર સાભળીએ તેમજ દેખીએ પણ છઈએ. માટે વિદ્યા એજ મનુષ્યને

પરમ મુખ મેળવવાનું ખરૂં સાધન છે. જ્ઞાનથી પરમાત્માના ચરણની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. માટે વિદ્યા તથા વિશુદ્ધલતામાં, અકચૂર થઈ તેમાં દિનપર દિન વધારો કરતા રહેવું એજ આ મનુષ્યદેહ ધારણ કર્યાનું ખરૂં કર્તવ્ય કહેવું છે. માટે, આર્યોએ પોતાની ઉન્નતિમાટે વિદ્યા તથા વિશુદ્ધલતાનો વિનોદ વધારતા રહેવું વેશ્યાનો મ્નેહ ધણ કરીને દ્રવ્યસાથેજ હોય છે અને તેનો વિવાસ પણ વિખ (એર) સમાન હોય છે. માટે દ્રવ્યસાથે મ્નેહ કરનારી વેશ્યાના વિવાસને વિખ સમાન ગણી તેને વિસારો અર્થાત્ છોડો. વેશ્યાગામી ધનથી, ખજાણી અને તેજથી હીન થઈ જાય છે તેથી તેના વિવાસ યાને મોજમજહને વિખ (એર) સમાન જણાવ્યો છે. મનુષ્ય ધન જવાથી હીન (ગરીબ) બને છે, ખજાણી દુર્ભજ અને તેજ જવાથી શીકોડા બને છે તેથી પણ વેશ્યાના વિવાસને વિખસમાન વર્ણવ્યા છે. એટલામાટે જેમના વિવાસને વિસારો યાને છોડો. તેમજ અન્ય પ્રાણીને દુલખનારા “ વૃથા વિખવાદ ” એટલે નિર્ઘરક કટુ (કડવા) વેણ ઉચરવા વિસારો (છોડો) ત્રિકળ એટલે નિષ્કળ વેગના વિકાર (એર) નું વારણ તરત કરો, કાચુ કે વૈરના વિકારથી આખની લૂકૂરી ચઢાવવી મટે છે જેથી શરીરમાં કોઈપણ રાત્રનું રાત્ર્ય પ્રબળ થઈ અનેક તરેહના વિકારો (રોગો) ઉત્પન્ન કરે છે. માટે વૈરના વિકારનું વાળુ હરહમેશ કરતા રહેવું કે જેથી દરેક પ્રાણીસાથે ભ્રાતૃભાવથી વર્તી શકાય. જે પ્રાણી અન્યસાથે ભ્રાતૃભાવથી વર્તે છે તેનો કોઈપણ આખી સંપ્રીમાં વૈરી હોતો નથી, એટલે પછી તેને વૈર કરવાનું હોતુ નથી, તેથી તેનું વૈરના વિકારથી હરહમેશ વારણ થાય છે. માટે દરેક મનુષ્યે ભ્રાતૃભાવથી વર્તવાની હરહમેશ ટેવ રાખવી જોઈએ છે. વળી જેને વૈરના વિકાર (રોગ) લાગુ પડ્યો ન હોય તે શરીરે તદુરસ્ત પણ રહી શકે છે. માટે શરીર નિરોગી થવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ વૈરના વિકારને વિસારી મૂકવો જોઈએ યાને ભ્રાતૃભાવથી પ્રાણીમાત્ર સાથે વર્તવું જોઈએ. વૃદ્ધિ (માનપાન, આબાદી) પામવાનું ખરૂં સાધન શરીરસ્તા, વિનય અને હિમ્મત છે. મનુષ્ય શરીરસ્તાથી માનપાન મેળવી શકેછે, વિનયથી પણ સદા માનને લાયક થઈ પડે છે, અને હિમ્મતથી પણ સદા અથગણ્ય જેવો થઈ પડે છે. માટે શરીરસ્તા અને હિમ્મતના વ્રત ધારણ કરી વિનયથી વરતવા સદા વિચાર રાખતાં શીખવું જોઈએ છે. આ મનુષ્ય દેહનું ખરૂં કર્તવ્ય પરમ પદને પ્રાપ્ત કરવામાજ સમાયજ છે અને તે વિદ્યા, વિશુદ્ધલતા, વિનય, તથા વીરતાના વધારવાથી તેમજ વેશ્યા વિવાસ, વૃથા વિખવાદ તથા વેગના વિકારને લજવાથી પરમ પદને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે એમા કંઈપણ સંશય નથી. માટે પરમપદ મેળવવાની ઇચ્છા ધરાવનારે ઉપર જણાવ્યા મુજબ યથા ક્રમે વર્તવું ધતિ.

ઉપરપ્રમાણે 'દુષ્ખ' ના મૂળ સબધે લક્ષ્ય કર્યો પછી, આપણા વિષયની શ્રેણીના ત્રીજા પગથીયા તરીકે 'દુષ્ખ' ના સ્વરૂપનું કાષ્ઠક નિરૂપણ કરી લઇએ.

મનુષ્યના આત્માની પરમાત્મા સાથે ઐક્યતા થના માટે પ્રકૃતીકરણ (evolution) નો જે મહાન કાયદો છે, તેને જે જે, અવિરોધ રીતે, મનુષ્યને અનુસરાવે છે, તે સર્વને, 'સુખ' (સત્) ની સત્તાઆપીશુ, અને તે કાયદાનું ઉલ્લંઘન તથા ભંગકારી જે જે મનુષ્યને પ્રકૃતીકરણના માર્ગ ઉપર આગળ વધવા ન દેતા, પાછળ ખેંચેછે, તે સર્વને 'દુષ્ખ' (અસત્) એ સત્તા આપણે આપીશુ.

આપ્રમાણે 'દુષ્ખ' ની બાબતમાં ઉપરથી તુર્ત સમજાશે કે 'દુષ્ખ' એ સ્થિતિ અનન્ય સબધવાળી (absolute) નથી, પરંતુ 'દુષ્ખ', 'સુખ' ની સાથે, સાપેક્ષ સબધ (relative) ધરાવે છે એટલે કે જેવી રીતે અજવાળું અને 'અધાર' પરસ્પર એક બીજાથી અપેક્ષાવાળા છે, તેની રીતે 'સુખ' અને 'દુષ્ખ' પણ પરસ્પર એક બીજાની અપેક્ષાવાળી સ્થિતિમાં છે વિશ્વમાં દુષ્ખ હોતજ નહીં, તો 'સુખ' નો અનુભવ, કે ખ્યાલ, કે વિચાર માત્ર પણ શક્ય નહોતો. માટે "દુષ્ખ" "સુખ" નો ખ્યાલ કરાવે છે, અને "સુખ" એ "દુષ્ખ" નો ખ્યાલ કરાવે છે, અને તેથી તે પરસ્પર સાપેક્ષ સબધવાળી સ્થિતિમાં છે.

વળી આ વિચારના અનુસંધાનમાં એ પણ જાણી લેવાનું છે કે 'દુષ્ખ' એ ત્રિયતિ સ્વયંભૂ (self-existent) નથી, પરંતુ તે સ્થિતિ એક બીજા પદાર્થના સબધમાંથી ઉદ્ભવે છે એક સ્થળમાં કે, એક સમયમાં, જે સ્થિતિ 'દુષ્ખ' રૂપ ગણાય, તેજ ત્રિયતિ અન્ય સ્થળે કે, અન્ય સમયે, 'દુષ્ખ' રૂપ ન ગણાય, એમ બને છે, પોષક ખોરાકનો ઉપભોગ અમુક હદમાં રહે, સારાંધી તે સુખરૂપ છે, પણ તે હદનું ઉલ્લંઘન થાય, ત્યારે તેજ ખોરાક દુષ્કરૂપ થાય છે, અગ્નિ, શીયાળામાં તાપનાના ઉપયોગમાં લેતા, સુખરૂપ લાગે છે, પણ તે અગ્નિ, ન્યારે ધર બાળે છે, ત્યારે તેજ (અગ્નિ) 'દુષ્ખ' રૂપ થાય છે. આવા અનેક દૃષ્ટાંતો ડરપી શકાય. આ દૃષ્ટાંતો ઉપરથી નિષ્કર્ષ એ નીકળે છે કે 'દુષ્ખ' એ ત્રિયતિ સ્વયંભૂ નથી, તેમ કોઈ પદાર્થમાં સ્વતંત્ર રીતે રહેલી નથી. પરંતુ પદાર્થોના પરસ્પર અમુક રીતના સબધથી 'દુષ્ખ' એ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

ઉપર પ્રસ્તાવિક કહેલી મુદ્દાની હકીકત સમજાઈ, તો પછી 'દુષ્ખ' નો ઉપયોગ સમજવામાં મુશ્કેલી પડશે નહીં.

૧ ગમે તે 'શક્તિ' ને પૂર્ણ કળાએ ખીલવવા માટે, તેના સામે તેનાથી વિરૂદ્ધ ગુણવાળી 'શક્તિ' ના સામાજીકરની બહુ વ્યવસ્થા છે. આપણા સ્નાયુ મજબૂત કરવામાટે, મગદળ, ડમચેળ વિગેરે વજનદાર પદાર્થ ઉપાડી ફેંચવીએ છીએ, તેનું કારણ એ છે કે, તે વજનદાર પદાર્થ આપણને નીચે જે ચવા પ્રયત્ન કરે છે, અને આપણે તેથી વિરૂદ્ધ તે પદાર્થને ઉંચે જે ચવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ આ બે શક્તિના પરસ્પર વિરૂદ્ધ આકર્ષણનું પરિણામ એ આવે છે કે, આપણા સ્નાયુ મજબૂત થાય છે, અને કેળવાય છે. આ દૃષ્ટાન્ત ઉપરથી સમજાશે કે આપણે મુશીબતવાળી સ્થિતિમાં મેલાયાવિના, તથા તે 'દુઃખ' સ્થિતિ સામે ટકર લીધાવિના, આપણામાની 'સદ્શક્તિ' ની સંપૂર્ણ ખીલવણી કરી શકાય નહીં. જેવી રીતે મગદળ કે ડમચેળના વિરૂદ્ધવળ સામે ફેતેહ મેળવી, આપણે આપણા સ્નાયુને મજબૂત કરીએ છીએ, તેવી રીતે 'દુઃખ' ના વિરૂદ્ધ બળની સામે જ્ય મેળવવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરીએ, ત્યારેજ આપણા સદ્વર્તન તથા સદ્ચાર સંપન્ન સદગુણો, પૂર્ણ કળાએ પ્રકાશી શકે હિંમતની કસોટી લવવાળી સ્થિતિમાં મેલાયાવિના થાય નહીં. સત્યતાની પરિક્ષા અતિ ચિઠટ પ્રસંગો આવીયે તે પાણુ અસત્યતાથી બચી, સત્ય જાળવી, ફેતેહમદ રીતે પસાર થઈએ, ત્યારેજ શાગ છે, આપણી નીતિનું કેવલ, અનીતિની પાસમાં પ્રસાવનારા પ્રસંગોની સામે ટકર લઈ વિજયી થઈએ, ત્યારેજ અનુભવાય છે આપણી ધર્મ પ્રવેશની માનની લાજશૂની શુદ્ધતા તથા અદ્વિતિતાનું પારખુ, ધર્મે નિષેધ કરેલ વસ્તુ તથા વિવેક પ્રાપ્ત છતાં તેના મોહથી મુક્ત રહેવાથી થાય છે આપ્રમાણે વિરૂદ્ધ શક્તિઓના છંદ શુદ્ધમાં, આપણી 'સદ્શક્તિ' જ્ય મેળવે છે, તેમાં બે લાભ થાય છે એક તો એકે, આપણી 'સદ્શક્તિ' ના સામર્થ્યની કસોટી માને પરિક્ષા થાય છે, અને બીજી એ કે, વિરૂદ્ધ શક્તિ સામે ટકર લેવાથી, તે 'સદ્શક્તિ' વધારે વધારે ખીલે છે આપ્રમાણે 'દુઃખ' નો પહેલો ઉપયોગ આપણી 'સદ્શક્તિ' ના સામર્થ્યની કસોટી કરવાનો, તથા તે શક્તિઓની ખીલવણી તથા ફેંચવણી કરવાનો છે અને એ રીતે 'દુઃખ' આપણા પ્રકટીકરણના રસ્તા ઉપર આપણને આગળ વધારવામાં સહાય જૂત થાય છે.

'દુઃખ' નો અનુભવ આપણને 'સાર' શું અને 'ખરાખ' શું તે વચ્ચે ભેદ બતાવી, 'સાર' ગ્રહણ કરવામાટે આપણને પસંદગી કરવા અવકાશ આપે છે, તેમ 'દુઃખ' ના અનુભવથી 'મુખ' ની ખરી કિંમત, તથા કદર આપણને થાય છે કહ્યું છે કે —

વિપત સમાન મુખ નહીં, જો થોડે દીન હોય,

ઈષ્ટ મિત્ર અરૂ બહુકી, હોય પરિક્ષા તોય,

રેતીના રણમાં ઊનાળાના સખ્ત તાપમાં પ્રવાસ કરનારને પાણીની જે કીમત તથા કદર થાય છે, તેની તેની કીમત ન્યા જળની પ્રાપ્ત સુવલ તથા પુષ્કળ હોય, ત્યાના મનુષ્યને યાવ નહીં મતલબ કે 'કુખ' નો ખીજે ઉપયોગ, આરા નરસાની પરિક્ષા કરાવી, 'સાર' મંદુરુ કરવા આપણને અવકાશ આપવાનો, તથા 'સાર' જે છે તેની કીમત તથા કદર કરાવવાનો છે .

જેમ આડે રસ્તે જનાર અથને ચાલુક, તથા આડે રસ્તે જનાર દુશ્મને અકુરાની વ્યથા, સીધે રસ્તે દોરે છે, તેમ 'કુખ' ચાલુક તથા અકુરા માફક, આડે રસ્તે જનાર મનુષ્યને, સદ્ગુણને, નીતિ તથા સદ્ધર્મને માર્ગે ખેંચી લાવે છે મનુષ્ય કાંઈ વખત તેના દુર્વર્તનથી, કે દુષ્ટિથી કે પ્રમાદ કે નિરપરાધિ બૂલથી, ભય કે વિપત્તિમાં આવી પડે છે, સારે, તે વખતે તે કેવો ધધર તરફ ભાવ તથા આશ્વાવાજો ધઇ જાય છે ? તે વખતે તેના મનમાં સદ્વિચારો કેવા આવે છે, તેના દુર્વર્તન તથા દુષ્ટિ તરફ તેને કેવો તિગ્ગર આવે છે ? તેના પ્રમાદ તથા બૂલને માટે તે કેવો પસ્તાય છે ? તે અતુલવ ઓછો વધતો પણ ઘણુ કરીને સ્થિતિના તમામ મનુષ્યને યેના હોયો જોઈએ એટલુજ નહીં પણ, એક મનુષ્યે તેવુ કાંઈ દુર્વર્તન કે દુષ્ટિ કરી હોય, અને તે ગુપ્ત રહી હોય, તોપણ તેવા દુર્વર્તન કે દુષ્ટિ કરનાર ખીજે કાંઈ તે કારણથી, ભય કે વિપત્તિમાં આવી પડે છે, તો પેલો મનુષ્ય તે વખતે તો, આ ખીજના ભય તથા વિપત્તિ ઉપરથી, પોતે શિક્ષણ લેછે પ્રિય વાચનાર ! આપણે આપણા દુર્ગુણ, કે દુર્વર્તન, કે દુષ્ટિનું સ્થિતિના વ્યવહારની ધમાકમાં દુર્લક્ષ્ય કરવા ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરીએ, અને દુનિયાની નજરમાં 'સારા' દેખાવવા ગમે તેટલી કશીશ કરીએ, અને કદાચ તે કશીશમાં આપણે ફતેહમદ યજીએ, તોપણ યાદ ગખવાનુ છે કે, આપણુ 'અત કરણુ' કે જે એક નિષ્પક્ષપાત પણ સખ્ત અને બારીક તપાસ કરનાર ન્યાયાધિશ તરફ, આપણા શરીરમાં રહેલુ છે, તે આપણા દરેક દુર્ગુણ, દુર્વર્તન, તથા દુષ્ટિ ઉપરનો પોતાનો આપણા વિરુદ્ધનો ફેસલો દરેક પળે, અને દરેક ક્ષણે, સભાગાવ્યાજ કરે છે, અને તેના દક્ષતરમાં આ સબધનો પળેપળનો અને ક્ષણેક્ષણનો નોંધ રાખી તે નોંધમાં આપણી ખુની ખતાવી લે છે પ્રિયભાઈ ! આપણા શાસ્ત્રમાં ચિત્રગુપ્ત, આપણા કર્મોનો નોંધ રાખે છે, એમ જણાવ્યુ છે તે આ આપણા સદ્વર્તનના કે, દુર્વર્તનના, અત કરણમાં યના નોંધરૂપે, ગુપ્તચિત્ર જે પડે છે, તેને ઉદ્દેશીને જણાવ્યુ હોય તો, તે પણ બધ ખેસતુ જણાય છે પ્રિયજન ! જેના પુર્વજન્મોના દુર્મકારોતુ બળ અતિ પ્રમાણ હોય છે, તેને સન્માર્ગે લાવવા માટે ઉપર કહેલા 'કુખ' રૂપી ચાતુ કરનાર અમે અકુરાની વ્યથા, અનેક વખત, અને અનેક જન્મોમાં સહન કરવા પડે છે આપણી માત્ર હાલની જીવિતોજી, ખ્યાલ કરી આપણે 'કુખ' ના આ પ્રકારના ઉપયોગનો

ધડો બાધવાનો નથી. પરંતુ આપણી અનેક છંદગી થઈ ગઈ છે, અને હલુ અનેક થશે તે સર્વ છંદગીમા 'દુ ખ' દ્વારા આપણને મળેલ, તથા લવિષ્યમા મળવાના એકંદર અનુભવની સમગ્ર અસર, આપણા પ્રક્ટીકરણમા બહુ ઉપયોગી, તથા સહાયક થાય છે, એ નજરે દુ ખનો આ પ્રકારનો ઉપયોગ જોવાનો છે.

મનુષ્ય, પોતાની ઈન્દ્રિયોને તેમની ઈચ્છાના વિષયો ઉપર છૂટી મુકવાથી, ખગિણામે જે 'દુ ખ' ની સ્થિતિમા આવે છે, તે અનુભવનો ઉપયોગ એ થાય છે કે, તે તેની ઈન્દ્રિયા ઉપર અકુશ ગમ્પતા શીખે છે અને ખગિણામે આત્મ-નિગ્રહનું અમુચ્ચ શિક્ષણ મેળવે છે આપણુ કર્તવ્ય પરમાત્મા સાથે ઐક્યતા અનુભવવાનું છે અને તેમ થવામા જે જે વસ્તુ તથા વિષયો બાધક તથા અવરોધ કર્તા છે, તે સર્વ વસ્તુ તથા વિષયોથી આપણને અલગ પાડવા માટે 'દુ ખ' બહુજ ઉપયોગી છે 'સુખ' અને 'દુ ખ' એ શક્તિઓ છે. 'સુખ' આપણને પરમાત્મા તરફ લઈ જાય છે, 'દુ ખ' આપણને પરમાત્મા તરફ જવામા અવરોધ કરનાર વસ્તુ તથા વિષયોથી આપણને છૂટા પાડે છે આ રીતે 'સુખ' અને 'દુ ખ' બંને 'શક્તિ' આપણા પ્રક્ટીકરણમા આપણને મદદ રૂપ થાય છે. આ 'દુ ખ' નો ત્રીજો ઉપયોગ આપણે જોઈએ.

દુ ખનો ચોથો ઉપયોગ એ છે કે, આ સૃષ્ટિની વસ્તુ ઉપરથી આપણી આસક્તિને તે તોડી પાડે છે. આપણી વામનાને નિર્મૂળ કરે છે આ આસક્તિ તથા વામનાજ, મનુષ્યને, જન્મ મરણના ચક્રમા વારંવાર ફેર ફેરવે છે અને પરમાત્મા શિવાય સર્વ પ્રત્યે ત્યારે આપણને અનાસક્તિ થાય, ત્યારેજ આપણને મોક્ષ મળી શકે છે. જેથી 'દુ ખ' આપણી પરમાત્માશિવાયની તમામ પ્રત્યેની, આસક્તિ તોડીનાખી, આપણને મોક્ષની પ્રાપ્તિમા સહાય જૂત થાય છે ભારત માતંડ પડિત શ્રી ગદૂલાલજી એ એક સ્થળે કહ્યું છે કે —

“ (કુનિયાની વસ્તુમા) નિરાશા એજ આશા મોક્ષ પદની માર્ગી ” વગેરે દુ ખનો પાંચમો ઉપયોગ એ છે કે તે કુનિયાની, તેમજ મન અને કુદિના પ્રદેશમા રહેલી તમામ વસ્તુની લાલ્ચુલ શુરતાનો આપણને આળેહુબ ખ્યાલ આપે છે રોગ, નિર્ધનતા, પડતી શોકજનક બનાવ, વિગેરેની વ્યાધિથી આપણને એ અમુચ્ચ શિક્ષણ મળે છે કે, સૃષ્ટિની તમામ વસ્તુ લાલ્ચુલ શુર છે, અસત છે, અસ્થિર છે, વિકારવાળી છે, અને તેથી આવી વસ્તુમાથી આપણા અવિનાશી આત્માને રથાપિ અને સામ્યત સુખ મળવાનું નથી આ શિક્ષણ ઘણું કીમતિ છે.

'દુ ખ' નો છઠો ઉપયોગ એ છે કે તેના ('દુ ખ' ના) અનુભવથી આપણામાં સહનશક્તિના તમા ધૈર્યના ઉત્તમ ગુણો ખીલે છે અને કેળવાય છે, જે માણસે

મુશીબતકિ વિપત્તિ સહન કરી હોય, તે માણસનુ મન સામાન્ય ગતિ નબળુ, તથા ઉતાવળુ ગ્રહે છે

દુઃખનો સાતમો ઉપયોગ એ છે કે, જ્યારે આપણે પોતાને આપણી પોતાની જાન ઉપર તેના (દુઃખનો) અનુભવ થાય છે ત્યારે તેની દુઃખી સ્થિતિમા બીજાને દેખી, આપણને તેના અન્યે દીનસોહા ઉત્પન્ન થાય છે. સ્વાનુભવથી આપણને તેની સ્થિતિનો ખરેખરો ખ્યાલ આવેછે, અને આપણુ ચિત્ત તેના તરફ દ્યાર્દ્ર થાય છે જેના દીનતા દયા નથી, જેના દીનતા દીનસોહાની લાગણી નથી, તેનુ મન ગમે તેટલુ મજબુત હોય, તેપણુ તે નકામુ છે. મન મજબુત કરવુ એટલુજ બસ નથી, પરંતુ મનના બળને યોગ્ય રહેતે ચલાવવુ એ મનુષ્યનુ ઈર્તવ્ય છે. આપણે ' દુઃખ ' સહન કરી બીજામા ' દુઃખ ' મા દયાખાતા ઝીખીએ છીએ તેમજ જે ઉપાયથી આપણા ' દુઃખ ' ની નિવૃત્તિ થઈ હોય તે ઉપાય, બીજાનુ ' દુઃખ ' મટાડવામા, કામે લગાડવાનુ આપણને શિક્ષણ મળે છે.

' આ પ્રમાણે ' દુઃખ ' દ્વારા મનુષ્યના આત્માને ઉપયોગી અનુભવ મળે છે, તેથી તે આત્મા, પોતે, શરીર ઇન્દ્રિય મનથી લિજ છે. તે તોડનો સાગી રીતે સાક્ષાત્કાર થાય છે, આ જ્ઞાનથી, બહારની વસ્તુથી થતા ' દુઃખ ' ની તે ગણના કરતો નથી. પરંતુ હજુ જ્યાં સુધી મુખ્ય તત્વનુ બીન્દુ તેને હાય આવ્યુ નથી ત્યાં સુધી બીજા લોકોના પરિચયમા આવવાથી, તેમના વિરોધ અને દયાહીન વિચારોથી, તેમની નિરોધ અને દયાગ્રહીત લાગણીથી, તેમજ નિદાથી, તેમના દ્વેષથી, તેમના અમદૂભાનનાવાળા અભિપ્રાયોથી, તેના મનને બારિ થાય છે, બથા થાય છે. માકુ લાગે છે, ' દુઃખ ' થાય છે. પરંતુ ઉચ્ચ ' દુઃખ ' ના અનુભવથી તે સમજે છે કે બહારની વસ્તુઓ તેને બથા કરી શકે તેમ નથી, જેથી આજે ' દુઃખ ' થાય છે, તેનુ જાણુ કરીકે તેના પોતાનામા હોવુ જોઈએ. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર તે પોતેજ આપે છે કે આટલો અનુભવ જતાં મને દુઃખની લાગણી થાય છે તે મહારી પોતાની અપૂર્ણતાજ સૂચવે છે. મહારી પોતાનીજ નબળાઈનુ ચિન્હ છે. આ જ્ઞાન થવાથી, બીજાની નિદોષ નિરોધ લાગણી વિગેરેથી દુઃખિત થવાને બદલે, તેમની અપૂર્ણતા તથા તેમના અજ્ઞાનને માટે તેને તેમનીજ પા દયા આવે છે. તે દુઃખથી પિડિત થવાને બદલે, તે દુઃખને પોતાની અગત નબળાઈ જડ મળથી કાઢી નાખવામાટે હથિયાળતરીકે વાપરે છે, અને આ સ્થિતિ એ પહેલેથી મનુષ્ય, સમાર આગરના જાગે તોજ્ઞાનમા પણ શાન્ત અને નિરોધગ્રહે છે. આ ' દુઃખ ' નો આઠમો ઉપયોગ આપણે કલે.

આ પ્રમાણે ' દુઃખ ' ના વિશેષ ઉપયોગો પણ વિચાર કરતા જણારો, સમાપ્તિ કરતા નિર્બીજરૂપે કહેવાનું ' દુઃખ ' ઉપયોગી છે. આપણે અપચત મનુષ્યો જ્યારે

આપણા ઉપર. 'દુ.ખ' - આવી પડે છે ત્યારે આપણે જગત્કર્તાને બચે ઉપા-
લમલ આપીએ છીએ, પરંતુ તે પરમ કૃપાળુ પામેશ્વરની કેશ્વરનાંક વૃત્તિને
આપણે ખ્યાલ કરતા નથી તે દયાનિધિએ આપણને આપણા પ્રકટીકરણ
માટે 'દુ.ખ' પણ એક સખજ સાધનરૂપે ઉપયોગી કર્યું છે. 'દુ.ખ' નો અર્થ
સ્થાયિ 'સુખ' મા છે, અનંત આનંદમાં છે તેજ પરમસત્ છે, પરમાત્મા આનંદ-
રૂપ છે. પરમ શાશ્વત સુખનું ધ્યાન છે અને 'દુ.ખ' નો ઉપયોગ તે ઈષ્ટ ધ્યાને
આપણને પહોંચાડવાનો છે. તેથી, હે પ્રિયજનકુ ! આ દુનિયામાં, જગત્કર્તાએ
મનુષ્યને જે હિતમ બક્ષિયો આપી છે તેમાંની 'દુ.ખ' એ એક બક્ષિય છે માટે
મનુષ્ય માત્રે દુખના આવી પડવાથી નિરૂત્સાહી બન્યા વગર ધૈર્યથી સહન કરી,
તેનો ઉપાય કરવો કે જેથી પ્રકટીકરણના માર્ગ ઉપર આગત વધવામાં ધૈર્યપણું
તરેહની અડચણ નડે નહિ.

લુનાગદ

}

મણિલાલ કેશવલાલ,

બી. એ. એલ. એલ. બી.

સુધારો.

આ માસિકના ૭ મા અંકમાં 'સુખની શોધના' લેખક તરફે મણિલાલ
કેશવલાલ બી. એ. એલ. એલ. બી. છયાયુ છે, તેને બદલે મણિલાલ
કેશવલાલ બી. એ. એલ. એલ. બી. વાચ્યુ તંત્રી

પ્રજ્ઞા પ્રાકાર.

પ્રજ્ઞા એટલે વ્યવસાયમિકા શુદ્ધિ અને પ્રાકાર એટલે કોટ, ગદ (Compound
word). અધ્યાત્મવિદ્યા સમજાવતી વખતે આ મનુષ્ય દેહને પુરુ એટલે નગરની
ઉપમા આપવામાં આવે છે નગરના સરકારી માટે ગદ (કોટ) રાખવાનો
પરંપર્યથી ચાલતો આવેલો રિવાજ છે. જોકે હાલ આ રિવાજ બીજા પ્રાચીન
રિવાજોની માફક મોટા મોટા શહેરોમાં પણ નષ્ટ થયો છે દાખલા તરીકે આપણા
મુખ્યધનેજ નીહાણો તેમાં કોટ અને બહારકોટ એવા બે ભાગો બોલાય તથા
લખાય છે, પરંતુ તે કોટની દિવાલનો એક કટોક પણ આજ કોઈની આંખે દેખાય
તેમ નથી. આ ઉપરથી ઇતિહાસ પુરાણને અમાન્ય કહેનાર કે બોલનાર પ્રત્યક્ષતાથી
દેહલીકર આ મુબાઈ શહેરના બધા લોકોને માથે પણ જુકુ બોલવાનો આરોપ
મૂકવા તૈયાર થાય, તો તેમાં પણ આ કાળમાનવાઈ નહિ લાગે ! તથાપિ જેઓને વૃદ્ધ
વાક્યપર વિશ્વાસ છે, એવા ધણુએ સાંભળ્યું હશે કે આ મુખ્યધને પણ શરતી તથા
ખાઈ અને કોટની તથા દિવાળો (લીંતો) હતી અને તે એટલી ચોદોળી (ગાંડી)

હતી કે, તે ઉપર લોકો જમણુવાગ કરતા, વિવાહના મીડવા ખાંધતા તથા રાત્રે સૂવાપણુ જતા હતા. એવા કાંટ સુરત, અમદાવાદ, વીરમગામ, વગેરે અનેક ગામોમાં આજે પણ ખડીઅર હાલતમાં નજરે ચડે છે એ કાંટથી થોડી ફાળે, થોડે દુધીયારે અને થોડે શ્રમે પણ શહેરનું સરક્ષણ થઇ શકે છે બારે ભાગેજ મોકળી મુકનાર કે કાંટ કિલ્લાને ખેદાનમેદાન બનાવનારથી તેટલી સહેલાઈથી શત્રુ સામે ટકી શકાતુ નથી. તેજ રીતે આ મનુષ્ય શરીરરૂપી શહેરનું સરક્ષણ કરવામાં પ્રતારૂપ પ્રાકારની જરૂર છે જેની પામે પ્રજા ન હોય તે આ દેહરૂપ દેશનું સરક્ષણ કરી શકતો નથી એ વાત વધારે સ્પષ્ટપણે સમજાવવા માટે શ્રી માર્કંડેય પુરાણમાં નીચેપ્રમાણે વર્ણન વેદવ્યાસે કરેલુ છે —

પ્રજ્ઞાપ્રાકારસયુક્તમસ્થિસ્થૂળ પર મહત્ ।
 ધર્મભિત્તિમહારોધ માસદોષિતલેપનમ્ ॥ ૫૧ ॥
 નવદ્વાર મહાયાસ સર્વત રનાયુવેષિતમ્ ।
 નૃપશ્ચ પુરુષસ્ત્ર ચેતનાવાનવસ્થિત ॥ ૬૦ ॥
 મન્ત્રિણૌ તસ્ય બુદ્ધિશ્ચ મનશ્ચૈવ વિરોધિતૌ ।
 ચતેતે વૈરનાશાય તાવુભાવિતરેતરમ્ ॥ ૬૧ ॥
 નૃપસ્ય તસ્ય ચત્વારો નાશમિચ્છતિ વિદ્વિષ ।
 કામ ક્રોધસ્તથા લોભો મોહશ્ચાન્યસ્તથારિપુઃ ॥ ૬૨ ॥
 યદા તુ સ નૃપસ્તાનિ દ્વારાણ્યાવૃત્ય તિષ્ઠતિ ।
 સદા સુસ્થવલશ્ચૈવ નિરાતઙ્કશ્ચ જાયતે ॥
 જાતાનુરાગો ભવતિ શત્રુભિર્નાભિભૂયતે ॥ ૬૩ ॥
 યદાતુ સર્વદ્વારાણિ વિવૃતાનિ સ મુઙ્ગચતિ ।
 રાગો નામ તદા શત્રુનેત્રાદિદ્વારમૃચ્છતિ ॥ ૬૪ ॥
 સર્વં વ્યાપી મહાયામ. પશ્ચદ્વાર પ્રવેશન ।
 તત્સ્થાનુમાર્ગં વિશતિ તદ્વૈ પોર સ્પિન્નયમ્ ॥ ૬૫ ॥
 પ્રવિશ્યાય સ યૈ તત્ર દ્વારૈરિન્દ્રિય સંજ્ઞકૈઃ ।
 રાગ સંજ્ઞેપમાયાતિ મનસા ચ સદેતૈરૈ ॥ ૬૬ ॥
 ઇન્દ્રિયાણિ મનશ્ચૈવ વશે કૃત્વા દુરાસદ ।
 દ્વારાણિ ચ વશે કૃત્વા પ્રાકારં નાશાયત્યય ॥ ૬૭ ॥
 મનસ્તસ્યાશ્રિત દૃષ્ટા બુદ્ધિર્નશ્યતિ તત્ક્ષણાત્ ।
 અમાત્યરહિતસ્તત્ર પૌરવર્ગોઽદિતસ્તથા ॥ ૬૮ ॥

રિપુભિર્લઘ્વવિવરઃ સ નૃપો નાશમૃચ્છતિ ।

एवं रागस्तथा मोहो लोभ क्रोधस्तथैव च ॥ ६९ ॥

પ્રવર્તન્તે દુરાત્માનો મનુષ્યસ્મૃતિનાશકાઃ ।

रागात्क्रोध प्रभवति क्रोधाहोभोऽभिजायते ॥ ७० ॥

લોભાંદ્રવતિ સંમોહઃ સંમોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમ ॥

स्मृतिभ्रंशान्दुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ७१ ॥

(અધ્યાય ૩ જો.)

પ્રતારૂપ કોટ, હાડકારૂપ ચાલવા, આમડીરૂપ જીત, લોહી માસરૂપ છોસાવ, ઈંદ્રિયરૂપ નવદરવાજા, અને સર્વ જાણુએ રહેનાર આયુરૂપ આશ્ચર્યનથી વિદલાયલા આ મોટા દેહરૂપ નગરમા ઇચ્છરૂપ પુરૂષ રાજ તરિકે વસે છે. મન અને બુદ્ધિ એ બે પરસ્પર વિરોધી તેના મત્રી છે. તે બેઉ પોતાના ઘેરને લીધે એકમેકના નાશને માટે મથે છે ક્રામ, ક્રોધ, લોભ અને મોહ એ, ચાર મહારૂપી શત્રુ તે રાજાનો નાશ કરવા ઈચ્છા ગમે છે

ન્યારે રાજા તે નવ દરવાજાને બંધ કરે છે, ત્યારે તેની શક્તિ વિશેષ દેખાઈ, તે નિરોગી જણાય છે તેના ઉપર તેની પ્રજા પ્રેમ રાખે છે અને શત્રુને હાથે તેના પગજાય થતો નથી, પરંતુ ન્યારે સર્વ દરવાજા ખુલ્લા મૂકે છે, ત્યારે કામરૂપી શત્રુ નેત્રાદિદ્વારે પ્રથમ અંદર પેમે છે. તે સર્વવ્યાપી અને મોટા વિસ્તારવાળો ક્રામ, જ્ઞાનેન્દ્રિયરૂપ પચ્ચે દરવાજેથી પોતાની ફેજને નગરમા ઘસાડે છે અને તેની પાછળ પાછળ તે લય કર બીજા ત્રણે શત્રુઓ અંદર ઘૂસી જાય છે ઈંદ્રિયનામક દરવાજાથી અંદર પેલા પછી, મન અને બુદ્ધિ વગેરે સાથે ક્રમનો મેલાપ થાય છે અને પછી તે અજિત ક્રામ મનસહિત બંધી ઈંદ્રિયોને છતીને બંધા દરવાજાનો પ્રથમ કળંગે લે છે અને પછી પ્રતારૂપ કોટનો નાશ કરે છે. મન ન્યારે ક્રામને આધીન થાય છે કે બુદ્ધિ તત્કાળ ત્યાથી નાશી જાય છે આ રીતે મત્રીઓ અને પ્રજાથી છૂટા પડેલા રાજાનું ' ધરફૂટે ધરજાય ' તેમ તેના બંધા ખાનના શત્રુને હાથ લાગી તેનો સંપૂર્ણ નાશ થાય છે

મતલબકે ક્રામ, ક્રોધ, લોભ અને- મોહ એ ચાર દુષ્ટશત્રુઓના સકળખાં સપડાતા, મનુષ્યની સ્મૃતિ ધીમે ધીમે નાશ પામે છે. ક્રામથી ક્રોધ, ક્રોધથી લોભ, લોભથી મોહનું જોર વધે છે. મોહથી સ્મૃતિનો ઊંશ, સ્મૃતિનું ગંથી બુદ્ધિનો નાશ અને બુદ્ધિનાશથી પુરુષના પુરુષવનો નાશ થાય છે અર્થાત્ તે ક્રામપણુ પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવાને લાયક રહેતો નથી ધર્મ, અર્થ, ક્રામ અને મોહ એ ચારે પુરુષાર્થો તેના નષ્ટ થાય છે તાર્કિક કે એકવાર ક્રામને પુરુષાર્થ કહો એ અને બીજવાર

કામને શત્રુ પણ કહો-છો, તેનું કારણ શું, પરંતુ એ-સારે. પુરુષાર્થો એ પ્રકારના હોય, છે એક ધર્મસંહિત અથવા ધર્માનુદૂષ અને ધર્મરહિત અથવા ધર્મવિરુદ્ધ પુરુષાર્થો હોય છે. માટેજ શ્રીકૃષ્ણ, પરમાત્માએ ધીમહીમવદ્નીતામા સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે

‘‘ ધર્માવિરુદ્ધો ક્રામોઽસ્મિન્ ॥ ધર્મેયદા અવિરુદ્ધ એવો જે કામ તે હું છું અર્થાત્ પુરુષાર્થરૂપ છે. ધર્મેયદા જે વિરુદ્ધ કામ છે, તે તો નાશ કરતાજ છે. માટે પ્રથમ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજી તેને અનુદૂષાકામ, અર્થાત્ અને મોક્ષ મેળવવાના છે. તેમ ન હોય તો ચોરીયદા મેળવેલો અર્થ (પૈસા) ” પણ પુરુષાર્થ સિદ્ધિમાં ગણાય અને કાષ્ઠપણ રીતનો વિવેક ન રાખતા ગમે તેમ સ્વચ્છંદે વર્તનારો માણસ છવનમુક્ત લેખાય. માટે સ્વધર્મ સરહાલુ થવા માટે મનુષ્ય માને પોતાના પ્રજારૂપી કિલ્લોને પાકો બંદોબસ્ત રાખવો; અને તેમ રાખનારજ સ્થિતપ્રજ કહેવાય છે. - ”

સદ્ગુરુની શોધ.

આ સૃષ્ટિમા જૂત પ્રાણીઓમા મનુષ્ય પ્રાણી શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. આર્થ ધર્મશાસ્ત્ર મુજબ દરેક આર્યની મુખ્ય ફરજ ધર્માદિ પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવાની હોવાથી સ્વાભાવિક રીતેજ તેઓની જીતાસા તે તરફ એવાયા વગર રહેતી નથી. આ ચારે પુરુષાર્થો સિદ્ધ કરવામા પ્રથમ ધર્મ જ્ઞાનની જરૂર હોય છે. ધર્મ જ્ઞાનથી મનુષ્ય ધર્મ પરામણ્ય રહી ધર્માદિ પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવા પ્રયાસ કરે છે, માટે સ્વધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની પ્રથમ જરૂર છે. તેથીજ મનુષ્ય પ્રાણી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સારા અનેક પ્રયત્નો કરતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી બુદ્ધિ-બળમા વધારો થાય છે. બુદ્ધિબળ વડે મનુષ્ય પ્રાણી ધર્માધર્મ, સારાસાર, વિવેકાવિવેક, સત્યાસત્ય વગેરેનો વિચાર કરી શકે છે, સારે એ બુદ્ધિ બળને ખીલવવાનું જે મુખ્ય સાધન જ્ઞાન છે, તે સ પાલન કરવાની અર્થિ આવશ્યકતા છે એમ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. જ્ઞાન મેળવવાનું મુખ્ય સાધન એ છે એક સદ્ગુરુને ખીળું. સત્શાસ્ત્ર ન્યા સૂંધી સદ્ગુરુદાગ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી હતી, ત્યા સૂંધી આર્થ લોકોની ધર્માદિ ચારે પુરુષાર્થોમા ઉન્નતિ હતી. પરંતુ હાલમા આર્થ લોકોની જે અવનતિ દૃષ્ટોચર થાય છે, તેનું મુખ્ય કારણ સત્શાસ્ત્ર અને સદ્ગુરુ ચોંધવામા આવસ્યક રૂપી દુર્ગુણ શિવાય અન્ય કંઈ દેખાતું નથી. આ આવસ્યક રૂપી દુર્ગુણની દોષ્ટીથી મદ મતિ થઈ આર્થ લોકો બલહીન બની. સર્વ મુખ્ય સિદ્ધિલાયક સ્થાનથી પણ બ્રહ્મ થયા છે. શરીરમા આજસ ભરાય એટલે ઉદર નિર્વાહના પણ વાધા પડે છે. માટે દરેક આર્યની ફરજ છે કે આવસ્યકે ત્યજી ઉઘમી બનવું કહેવન છે કે “ ફેરે તે ચરે, બાંધ્યો ભૂખે મરે ” અર્થાત્ ઉઘમી નર સુખી હોય

હે સદ્ગુરના અભાવને કીર્તિ હાલમાં પાયાલવાસીઓ કે જેઓ પ્રવૃત્તિ પગપલું હોવાથી, તેઓની પદ્ધતિ મુત્ય જે વિદ્યાથી આજે તેઓ તન્મયો આપવામાં આવે છે, તે આર્ય લોકો કે જેઓ નિવૃત્તિ પગપલું છે તેમને પ્રતિષ્ઠા હોઈ ધર્મ તથા વિવેકની મર્યાદાને ઓળખી સ્વાર્થથી શુદ્ધિવાળા ખનાવી પ્રવૃત્તિના પ્રવાહમાં તાણી ગય છે આમી ખરે ખર જ્ઞાન સંપાદન યર્થ શક્ય નથી. હવે જ્ઞાન મેળવવાનું બીજું સાધન (સત્યાગ્રહ) અથો છે તેથી અથો વાચના જેટલું પ્રાપ્ત થીક લાપા જ્ઞાન મેળવવાની ખાસ જરૂર છે. સર્વ લાપાઓની મૂળ ભૂત જે સમૂહ લાપા છે, તે આર્ય ધર્મના અધીની મૂળ લાપા હોવાથી તેના જ્ઞાન વગર આર્ય લોકોની સ્વધર્મના અધીનો પણ વિચાર કરી શકાય તેમ નથી ન્યા મૂળનાજ વાધા હોય ત્યા ગળ, પાખડાની તો ચીજ આતા ? સમૂહ લાપા એ એક એવી અમુલ્ય લાપા છે કે જે સંપાદન કરવાથી મનુષ્યને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે માટે દરેક આર્ય સમૂહ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમજ સમૂહ લાપાનું જ્ઞાન આપવા માટે ઈમેકામ પાઠ્યાળાઓનું આપન કરવું જોઈએ અથવા હાલમાં એવી જે પાઠ્યાળાઓ હોય તેને મદદ આપવી જોઈએ કે જેથી આર્ય પુત્રો સમૂહ જેવી દેવલાણીના પ્રસાદે કરીને સ્વધર્મ તથા સ્વદેશની ઉન્નતિ કરી શકે જોઈ હાલમાં કેટલીક શાળા ઓમાં સમૂહ લાપાનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે, પરંતુ તે પ્રાચીન શાસિ મુત્ય ન હોવાથી ઉપયોગી થઈ પડતું નથી માટે સદ્ગુર કરવો એ પ્રથમ જરૂર હોવાથી તેની મોઢ કરવી જોઈએ કેમકે ગુરુના જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી અને જ્ઞાનવિન ધર્માભિચારે પુરુષાર્થો મિલ્લ થઈ શકતા નથી. માટે સદ્ગુર કરવો જોઈએ. તે ગુરુને પ્રથમનો સમૂહ લાપાનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. સમૂહ લાપાના જ્ઞાન પછી તેમાં નીચેની ગુણો હોવા જોઈએ કેમકે ગુરુ સદ્ગુરુ દર્શાવના માટે શ્રી મદ્વદ્વલ લાપાર્થજી એ પોતાના “ તત્ત્વદીપ ” નિબંધ અથમા કહ્યું છે કે —

કૃષ્ણસેવા પરં વીહ્ય દમ્માદિ રહિત નર ।

શ્રી માગવતતત્ત્વજ્ઞ મજેજિજ્ઞાસુરાદરાન્ ॥

શ્રીકૃષ્ણ (પરમાત્મા) ની મેવામાં પગપલું, દંભાદિ (આસુર સંપત્તિ) થી ગ્રહિત, અને શ્રીમદ્ભાગવતના તત્ત્વને જાણનાર એવા પુરુષને જોઈને જ્ઞાનમુખે (પરમાત્મ સ્વરૂપ તથા ધર્મને જાણવા ઇચ્છનારે) માન પૂર્વક મેવવા એકવાર ગુરુ કર્યા પછી, તેના ઉપર અભાવ કરવાથી પોતાનું અનિષ્ટ થાય છે, માટે ગુરુ કરતા પહેલા, તેને વિષે ક્ષિપ્રા ગુણો જોઈને પછી તીક્ષ્ણ લેવી, કે જેથી પુરુષાર્થ સિદ્ધિ થઈ શકે.

શ્રી આર્યધર્મસુધા.

પુસ્તાક ૨ ભુ. સંવત ૧૯૬૨-૬૩, વૃશ્ચિક માસ. અંક ૧૧ મે.

મંગળાચરણ.—૫૬.

(રાગ ભોગીયો)

કુન્તર લવ તંવા સુકૃત કરવા આપ્યો પ્રભુએ દેહ,
મદ મત્યગ દગ્ધા પાર હિતગ્ધા બણો મનુષ્ય દેહ—ટેક
માનવદેહ ધરી કદી હરિ વિસરીશ નહિ ભાઈ,
ઘમ્મ ચોરાસી યોનિમા જન્મ મરણ દુ ખદાઈ,
સતત ગતિ કરવા માત્ર ન ધરવા, સુકૃત
આ ભવનુ સાધન ખડ મપ તથા ઉપકાર,
પર ધન પગારી તજે જેથી રીઝે રિશાધાર,
આર્ય ઉત્તિ કર્યા દિમ્મત ધરવા સુકૃત

શુરભક્તિ.

ભક્તિ કરવી એ આર્ય ધર્મશાસ્ત્રમા પ્રથમ જ્ઞાન્ય ગણેતુ છે તે ભક્તિ અનેક પ્રકારની દેજ, કાવ અને પાત્ર એટલે અધિકારી સંબંધાનુસાર છે તે સર્વમા શુરભક્તિ સર્વોત્તમ છે શુર એટલે વહિલ અને ભક્તિ એટલે મેવા વડિની સેવા કરવી એને શુરભક્તિ કહે છે, વહિલ કોણ ? તેની પણ મહત્ત્વની આર્યશાસ્ત્રમ્ સ્પષ્ટ કરેલી છે

શુરવર્ગ

સપાધ્યાય પિતા જ્યેષ્ઠભ્રાતા ચૈવ મહીપતિ ।
માતુલ શ્વશુરસ્ત્રાતા માતામહ પિતામહૌ ॥
વન્ધુજ્યેષ્ઠ પિતૃવ્યશ્ચ પુત્ર્યેતે ગુરવ સ્મૃતા ।
માતામહૌ માતુલાની તથા માતુશ્ચ સોદરા ॥
શ્વશ્રૂ પિતામહૌ જ્યેષ્ઠા ધાત્રી ચ ગુરવ સ્ત્રીપુ ।
ઇત્યુક્તો ગુરુવર્ગોઽય માતૃત, પિતૃતો દ્વિજા. ॥

अनुवर्तनमेतेषा मनोवाक्यकर्मणि ।
 गुरुं दृष्ट्वा समुत्तिष्ठेदभिवाद्य कृताञ्जलि ॥
 नैतैरुपविशेत् सार्द्धं विवदेन्नात्मकारणान् ।
 जीवितार्थमपि द्वेषाद् गुरुभिर्नैव भाषणम् ॥
 उदितोऽपि गुणैरन्यैर्गुरुद्वेषी पतत्वथ ।
 गुरुणाश्चैव सर्वेषां पूज्याः पञ्च विशेषतः ॥
 तेषामाद्यास्त्रय श्रेष्ठास्तेषां माता सुपूजिता ।
 यो भावयति या सूते येन विद्योपदिशति ॥
 ज्येष्ठभ्राता च भर्ता च पञ्चैते गुरव स्मृताः ।
 आत्मनः सर्वयत्नेन प्राणत्यागेन वा पुनः ॥
 पूजनीया विशेषेण पञ्चैते भूतिमिच्छताः ।
 यावन् पिता च माता च द्वावेतौ निर्विकारिणौ ॥
 तावन् सर्वं परित्यज्य पुत्रं स्यात्तत्परायणः ।
 पितामाता च संप्रीतौ स्यातां पुत्रगुणैर्यदि ॥
 स पुत्र सकलं धर्मं प्राप्नुयाच्चेन कर्मणा ।
 नास्ति पितृसमो देवो मानृसमोनास्ति गुरु ॥
 तयोः प्रत्युपकारोऽपि न कथञ्चन विद्यते ।
 तयोर्ज्ञित्वं प्रियं कुर्यान् कर्मणा मनसा गिरा ॥
 न ताभ्यामननुज्ञातो धर्ममन्य समाश्रयेत् ।
 वर्जयित्वा मुक्तिफलं नित्यं नैमित्तिकं तथा ॥
 धर्मसारं समुद्दिष्टं प्रेत्यानन्दफलप्रदम् ।
 सम्यगाराभ्य वक्तारं विनृष्टस्तदनुज्ञया ।
 शिष्यो विद्याफलं भुङ्क्ते प्रेत्य चाप्याप्नोते दिवि ॥
 यो भ्रातरं पितृसमं ज्येष्ठं मूढोऽवमन्यते ।
 तेन दोषेण स प्रेत्य निरयं धोमृच्छति ॥
 पुसा वर्मनिविष्टेन पूज्यो भक्षया तु सर्वदा ।
 अपि मातरि लोकेऽस्मिन्नुपकागादि गौरवम् ॥
 ये नरा भर्तृपिण्डार्थं स्वान् प्राणान् सत्यजन्ति हि ।
 तेषामाश्रयो लोकान् श्रोत्राच भगवान् भवन् ॥

માતુલાશ્ચ પિતૃવ્યાશ્ચ શ્વગુરાતૃત્વિજો ગુરુન્ ।

અસાવહમિતિ બ્રૂયુ પ્રત્યુત્થાય ચર્વાચસ ॥

(કૂર્મપુરાણે ઉપવિભાગે અ. ૧૧)

૧ ઉપાધ્યાય, ૨ પિતા, ૩ મોટાભાઈ, ૪ રાજા, ૫ મામા, ૬ સસરા, ૭ રક્ષક, ૮ માનોબાપ, ૯ દાદા, ૧૦ વડીલ ભાઈ (કાકા, મામા, માસી, દાદાના પોતાનાથી મોટી ઉમરના પુત્રો), કાકા એ પુરવો ગુરુ કહ્યા છે

૧ માની મા (નાની), ૨ મામી, ૩ માની બહેનો, ૪ સામ, ૫ દાદી, ૬ મોટી-ધાવ એ સ્ત્રી વર્ગમા ગુરુઓ કહી છે આ માતાપિતા તરફનો ગુરુ વર્ગ દ્વિજ્નેએ બાળવો મન, વાણી અને શરીરથી તેમની આજ્ઞા પાળવી એ ગુરુઓ તરફ નજર પડતાજ ઉભા થવું, તથા હાથ જોડીને તેમને વદન કરવું તેમની જોડે એક આસનપર બેસવું નહિ તથા પોતાની મતલબ સાર તેમની જોડે વિનાશ ન કરવો પોતાના પ્રાણરક્ષક માટે પણ, દ્વેષથી ગુરુ સામે ભાષણ ન કરવું અર્થાત્ કોઈ કહે કે તમારા ગુરુને અમુક અનુચિત શબ્દો કહો નહિ તો તમને મારી નાખીશ, તોપણ તેવા શબ્દો ન બોલવા બીજા સદ્ગુણો વડે ઉચ્ચ સ્થિતીને પામ્યો હોય, તોપણ જે પોતાના ગુરુનો દ્રોહ કરે છે, તે નીચે યોગી પામે છે

ઉપરના સર્વે ગુરુવર્ગમા પાત્ર (૧ ઉપાધ્યાય, ૨ પિતા, ૩ માતા, ૪ મોટાભાઈ અને ૫ રાજા) વિશેષ પૂજ્ય છે તેમા પણ માતા એ સૌથી વધારે સારી રીતે પૂજનીય છે જેને આપણને જન્મ આપી પાવણ પોષણ ઝૂંપ તથા વિદ્યોપદેશ કર્યો એવા માતા, પિતા, મોટાભાઈ, ઉપાધ્યાય અને રાજા એ મોટા ગુરુ કહ્યા છે માટે જેઓ સુખ ઇચ્છે છે તેમણે પ્રાણ ત્યાગરૂઢીના પ્રયત્નપૂર્વક તેમની વિશેષ પૂજા કરવી

ન્યાસરૂઢી માતા અને પિતા એ બેના મનમા આપણે માટે કોઈપણ જાતનો વિચાર ઉપજાવ, આપણને તેમણે પોતાનાથી દૂર ન કર્યા હોય, સાસુરૂઢી પુત્રે બીજા બધા કામો છોડીને તેમની મેવામા તદ્દપર રહેવું જે માઆપની સેવા કરેછે, અને એવાગુણથી જે માઆપની પ્રીતિ મેળવે છે, તે પુત્રને સર્વ ધર્માચરણનું ફળ મળે છે

પિતાસમાન (આ લોકમા) બીજો દેવ નથી અને માતાસમાન બીજો ગુરુ નથી, તેમનો પ્રત્યુપકાર કોઈપણ શાસ્ત્રમા કર્મપણ દેખાતો નથી માટે નિરતર તેમને પ્રિયવાગે તેવા કામો કાયા, વાચા અને મનથી કરવા એટલુંજ નહિ પણ, તેમની રજાવિના બીજા ધર્માચરણ પણ તેણે ન કરવા માત્ર મુક્તિકળ (વેદાત શ્રવણ) તથા પોતાના વણાંત્રમ જનિત નિત્ય તથા નૈમિત્તિક જે શાસ્ત્રોક્ત

કર્મ છે, તેટલાં તો અવસ્થ કરવાં તે સિવાયના કામ્ય કર્યો તેમની અર્ચના ન કરવા એજ ધર્મનો સાર કહ્યો છે અને તે મૂઆપછી પણ આનંદદાયક થાય છે.

જે વિદ્યોપદેશ કરે છે, તે ગુરુનુ પણ સારી રીતે સન્માન કરવું તેમની શિક્ષાને છોડવી નહિ, એમ જે જણાવે તે છે તે શિષ્ય આ લોકમાં જીવતા સુધી વિદ્યાનુ ક્ષણ ભોગવે છે. તથા મૂઆપછી સ્વર્ગપણુ પામે છે. જે મોટા ભાઈ તેને પિતાસમાન માનવો જોઈએ, તેનું જે મૂઠ અપમાન કરે છે, તે મૂવા પછી ઘોર નરક પામે છે જે જે પુરુષો ગુરુ કહ્યા છે, તેઓ જો ધર્મમાર્ગમાં હોય, ત્યાં સુધી પૂજ્ય ગણાય, તેમની સર્વદા ભક્તિ કરવી, ખગુ માતા જે છે, તે ધર્મ માર્ગમાં ન ચાલે, તોપણ તેની પૂજ્યતા ઘટતી નથી, કેમકે તેના ઉપકાર નહીં ધણોજ મોટો છે મનુ ભગવાને પણ કહ્યું છે કે જે પુરુષ પોતાનું પાત્રણ પેશણ કરનારને માટે પોતાના ગ્રાણને પણ છોડે છે, તે અદાય નોકને પામે છે મા તરફના, પાપ તરફના, સાસરા તરફના અને અત્યજગોર એ વડિયો છે, માટે તેઓની સામે હું અમુક છું એમ કહી, તેઓને અન્યુદ્યાન આપવું

આ રીતે પુરાણોમાં “ગુરુર્વ સમન્વતીને ગુરુની ભક્તિ કરવાની કહી છે તેમાં ચૌથી જિત્તમ ગુરુમાતા કહી છે વેદમાં પણ “માતૃ દેવો મત્ર” એટલે માતાને દેવ (પૂજ્ય) માનનારો થા માતા જન્મ આપે છે એટલું જ નહિ, પણ જન્મ આપતા પહેલાં પણ આપણે માટે ધાયુજ અમલ દટ વેઠે છે વળી જન્મ આપ્યા પછી પણ, તે પોતાના સ્તનપાન વડે આપણુ પોપણુ કરે છે તે પછી જ્યારે આપણી અમલ વિપાસજત ધરિયો તે તરફ દોગય છે, સારે પણ તે તે નિષ્ક્રોધમાં ગોગો ભેદ છે, કોની સાથે કેવો અને કેટલો સખ છે તથા સખ્યો એ વગેરે બ્યવહારિક તથા કપા ઇટ દેવતાની કેવી રીતે એવા પૂજા કરવી એ પારમાર્થિક જ્ઞાનપણુ માતા તરફથીજ આપણને મળે છે, માટે માતાની ભક્તિ પ્રથમ કરવી ભક્તિ એટલે એવા—

મજ્ઞ કલ્પેપ દૈ ઘાતુ સેવાયા પરિકીર્તિત ।

તસ્માત્ સેવા ચુચૈ. પ્રોક્તા મક્તિ સાધનમૂયસી ॥

(ગારુડે અ. ૨૩૨)

ભક્તિ શબ્દમાં મૂળ ભજ ધાનુ છે. તેનો અર્થ મેવા કરવી એવો થાય છે, માટે મોટી મોટી સાધન સામગ્રી મેળવી, તનથી, મનથી અને ધનથી તેઓ પ્રસન્ન થાય, તે રીતે તેમની મેવા કરવી, તેનેજ શુદ્ધિમાનોએ ભક્તિ કહી છે જેઓ માતાપિતાની ભક્તિ કરે છે, તેઓજ મુરુભક્તિ કરવાને કાયદ બને છે વિદ્યાગુરુની ભક્તિ કરનારો, મત્ર દીક્ષાદાતા બ્રહ્મવિદ્યોપદેશક ગુરુની મેવા કરવા યોગ્ય બને છે,

અને સદ્ગુણો એવક શ્રીહરિની એવા દરવા યોગ્ય અને છે ઉપર જે ગુણો ગણાવા
તે ભૌતિકવિદ્યા ભણવાનાગ, ભૌતિકગુણ ભણવા અધ્યાત્મવિદ્યા શીખવાના
મત્રોપદેશક આધ્યાત્મિક ગુરુ ગણવા અને પોતાના જે દષ્ટદેવતા-પરમાત્મા-તેને
આદિદેવિક ગુરુ સમજવા ભૌતિકવિધિથી ભૌતિક ગુણને પૂજવા, શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી
આધ્યાત્મિક ગુણને ભજવા, અને સર્વસ્વાર્પણ અને સારણ ભાવનાથી આદિ
દેવિક ગુણને સેવવા એમ ક્રમ ક્રમ પગલાંએ અભેદભાવ ઉપજે છે તે કારણથી
ગુણો મહિમા વેદમા પરમાત્મા સમાન કલા છે —

ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુર્ગુરુર્દેવો મહેશ્વર ।

ગુરુ સામ્રાજ્યગ્રહ તસ્મૈ શ્રી ગુરુતેનમ ॥

ગુરુ એજ બ્રહ્મા, ગુરુ એજ વિષ્ણુ અને ગુરુ એજ મહાદેવ એ ત્રિમૂર્તિ છે,
એટલુંજ નહિ પણ ગુરુ એ સાક્ષાત્પરબ્રહ્મ છે, માટે શ્રી ગુણને પ્રણામ ગુણોની
મુખ્યનો દેવતા પણ બચાવ કરતા નથી. તેથીજ ક્યુ છે કે -

પાદ્ય રુષ્ટે હરચાતા હરે રુષ્ટે હરિસ્તથા ।

હરૌ રુષ્ટે ગુરુત્વાતા ગુરૌ રુષ્ટે ન કચ્ચન ॥

શ્રીબ્રહ્મા ૭ રૂંદો તો હર (શિવ ૭) રક્ષણ કરે, હર રૂંદો તો હરિ (વિષ્ણુ) રક્ષણ
કરે, અને હરિ રૂંદો તો ગુરુ રક્ષણ કરે છે, પણ જો સદ્ગુરુ રૂંદો તો પત્ની કોઈ મોટા
દેવતા પણ તેનું રક્ષણ કરતા નથી માટે “ ભકિત પોપણ ” મા દયારામ ભાષ્ય
ગાય છે કે —

ધ્યાન મૂળ છે શ્રી ગુરુપૂજન, પૂજન મૂળ ગુરુપાપ,

મત્ર મૂળ ગુરુવાક્ય છે, મૂળ મોક્ષનું ગુરુરૂપાપ,

ગુરુપા વાંચિત ફળ યાય, હરિ રૂંદો તો ગુરુ કરે મહાય,

ગુરુ કોપે કાઈ નહિ દેહાય, અધિક આશ્રય એથી કો નવ જાય ૬૭

માટે સર્વ આય ભાઈઓએ ગુરુભક્તિ શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવી કે જોયી આ ભોક્
તેમજ પરલોક સખથી દરેક કાર્ય નિર્વિધિ પાર પડે દર્શિ.

નિત્યકર્મ.

સધ્યા.

મનુષ્યને દાયે અજણતા કેટલાક પાપો થાય છે, તેવા પાપોના નિવારણ માટે
દ્વિત્ત (આજણ, દાનીય અને વૈશ્યો) ને માથે પરમાત્માએ સધ્યાકર્મ નિયત
કરેલું છે તેથીજ અત્રિરમ્ભિમા ક્યુ છે કે -

સન્ધ્યામુપાસતે યે તુ સતત ઇસિતવ્રતા

વિધૃતપાપાસ્તે યાન્તિ બ્રહ્મલોક સનાતનમ્

અર્થ—પ્રગટ નિયમોવાલા જે દિવ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય અને વૈશ્ય) સેક નરતર પ્રતિદિન નિયમથી સંધ્યાપાસન કરે છે, તે સહજ પાપોથી મુક્ત થઈ, અતમા મનાતન બ્રહ્મલોકને પ્રાપ્ત કરે છે. સંધ્યા કરવાથી રાત્રીમાં વાગ્વિસર્ગો અસાનતાથી જે કઈ કોપ થયા હોય, તે નષ્ટ થઈ મનુષ્યને નિર્મળ બનાવે છે. માટે મનુષ્યે ત્રિકાળ સંધ્યા કરવી જોઈએ, કેમકે સંધ્યાપાસન વગર દિવને વૈદિક કર્મ કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી. તેથીજ કહ્યું છે કે—

સન્ધ્યા.હીનોડ્ગુચિર્નિત્યમનર્હ સર્વકર્મસુ ।

યદન્યત્કુરુ તે કર્મ ન તસ્ય ફલ ભાગમવેત્ ॥

(૬૬)

અર્થ—જે દિવ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય અને વૈશ્ય) સંધ્યાપાસન કરતા નથી, તેમને સર્વ કર્મોના અનધિકારી ગણવા, યદિ હકથી એ બેકા અન્ય વૈદિક કર્મો કરે તોપણ તેનું ફલ એમને પ્રાપ્ત થતું નથી. આથી આભાવિક રીતે આપણી ડાહ્યા સંધ્યા કાને કહે છે. ને જાણવાને ઉશકેરાયા વગર રહેશે નહિ. તેથી પ્રથમ સંધ્યાનું સ્વરૂપ આપણે તપાસીશું—સંધ્યાનું સ્વરૂપ દર્શાવતા દક્ષમુનિ કહે છે—

અહોરાત્રસ્ય ચ સન્ધિ સૂર્ય નક્ષત્રવર્જિતઃ ।

સાચ સન્ધ્યા સમાપ્ત્યાતા મુનિમિસ્તવત્ત્વદર્શિભી ॥

અર્થ—દિવસ અને રાત્રીનું જોડાણ કે જે સમયે નક્ષત્રોની ક્રાંતિ ફીણ થઈ જાય છે, તેમજ સૂર્યના ઉદ્યાસ્તના સમયને સન્ધિ કહે છે; અને એ વખતે જે (ઉપાસનાદિ) કર્મ કરવામાં આવે છે તેને સંધ્યા કહે છે. અને એજ તત્ત્વવેદના મુનિઓનો મત છે. તેમજ “સમ્યાધ્યાપત્યસ્યામિતિ સન્ધ્યા” અર્થાત્ જેના ભગવાનનું ભલીભાતિથી ધ્યાન ચાલે શકે તેનું નામ સંધ્યા. આ આધ્યાત્મિક અર્થ છે. વળી બ્રહ્માડના પ્રાણુપાનની સહવાગ, જપોર, સાઝ અને અર્ધ રાત્રિના વિશેષ સમયને સધિ કહે છે. એ આધિદેવિક સંધ્યા કહેવાય છે. ને શરીરમાના પ્રાણુપાનની ગતિ વિરોધતા સમયને પણ સધિ કહે છે. તેથી પિંડ અને બ્રહ્માડના ભ્યારે પ્રાણુપાનનું વહન શાયણ પડી તે બનેની સધિ રૂપ જે મુદુમ્બા તેનું વહન વર્તમાન હોય. સારે શરીરમાના પ્રાણુતત્ત્વની શુદ્ધિ માટે સમર્થતા પ્રાણરૂપ અત્યામીની ઉપાસના રૂપે જે કર્મ કરવામાં આવે છે તે સંધ્યા કહેવાય છે. ખરી રીતે જોતા સંધ્યાપાસનાનો સમય ચાર વખતનો બતાવ્યો છે. પરંતુ મધ્યરાત્રિએ સંધ્યાપાસન કરવાનું ગૃહસ્થાશ્રમીને ડટ્ટાપક થઈ પડશે, એમ સમજીને પરમ

કૃપાળુ મહર્ષિઓએ તે સમય માટે આશ્રય ન કરતા માત્ર ત્રિકાળ સધ્યા કરવાની આજ્ઞા ઠેકઠેકાણે કરેલી છે સધ્યા ન કરનાર ઇન્દ્રને શ્વસમાન ગણાવે એમ જણાવતા મરીચિ ઋષિ એ કહ્યું છે કે:-

સધ્યા યેન ન વિજ્ઞાતા સધ્યા યેનાનુપાસિતા ।

જાવમાનો મવેચ્છદ્રોષ્ટત આ ચાડમિ જાયતે ॥

અર્થ —જે દિને (આઠાણ, દ્વત્રીય ને વૈશ્ય) સધ્યા ગણી નથી અને સધ્યા પાસના કરી નથી, તે દિને જીવતા શ્વર ગણાવે અને મૃત્યાપદી તે શ્વાનયોનિને પ્રાપ્ત થાય છે ધર્મ શાસ્ત્રની આજ્ઞાથી એવું સિદ્ધ થયેલું છે જે આઠાણ, દ્વત્રીય ને વૈશ્ય એ ત્રણે વર્ણને બ્યારથી “ દ્વિજ ” શબ્દની ઉપાધિ લાગુ પાડવામા આવી છે, સારથી એ ત્રૈવર્ણિકાનું નિમગ્નપૂર્વક સધ્યાપાસન એ નિત્યકર્મ તરિકે ગણાવા માગ્યું છે યદિ એકાદ દિવસ પણ જે સધ્યા ન કરવામા આવે તો તેથી દ્વિજ પ્રાપ્તિશ્વરનો ભાગી થાય છે તેમા પણ જે લાગત ત્રણ દિવસ સૂધી સધ્યાપાસન કરવામા ન આવે તો તે દિવ (આઠાણ, દ્વત્રીય ને વૈશ્ય) શ્વરભાવને પામે છે તેથી તેના શરીર, ધરિયો, પ્રાણ ને અત કરણ તમા ગુણમયી બને છે, જેથી સદ્ગુણનો વિચાર કરવાને તે અસક્ત બને છે માટે યથા કાર્ય યથાવિધિ સધ્યાપાસન કરવું જોઈએ. સમયાનુસાર સધ્યા કરવામા ન આવે તો તેમા પણ દ્વિજને શ્વસમાન ગણી દ્વિજકર્મથી બહિષ્કૃત કરવાની ધર્મશાસ્ત્રમા આજ્ઞા આપી છે તેથીજ કહ્યું છે કે —

ન તિષ્ઠતિ તુ ય પૂર્વા નોપાસ્તે યશ્ચ પશ્ચિમામ્ ।

સગૂઢવદ્વિષ્કાર્યઃ સર્વસ્માદ્વિજ કર્મણ ॥

અર્થાત —જે પ્રાત કાલ અથવા સાયકાળની સધ્યાપાસના નથી કરતા તે (દ્વિજ) ને શ્વર સમાન ગણી દ્વિજલિયોના સર્વ કર્મોથી બહિષ્કાર કરવા આમ હોવાથી દરેક દ્વિજ બાધવે પ્રાત કાળમા હડી પોતાના ઇષ્ટ દેવનું ધ્યાન કરી સ્નાનાદિકથી શુદ્ધ થઈ પોતાના ગુરુએ આપેલા ઇષ્ટમંત્રથી જપ કરવો તથા ગાયત્રી મંત્રથી સધ્યાપાસન કરવી પૂર્વકાળમા ઋષિમુનિઓ ધણા કાલપર્યંત સધ્યાપાસન કરી પ્રજા (નિશ્ચયાત્મિકા શુદ્ધિ) યશ (કીર્તિ) તથા દીર્ઘાયુ પ્રાપ્ત કરતા હતા પ્રજામાટે મનુષ્યે જણાવ્યું છે કે જે શુદ્ધિના સુખને પ્રાપ્ત થઈ હાનિ તથા લાભાદિ તેમજ હર્ષ શોકાદિ ગદિતથઈ જાય છે, તેમના હૃદયમાથી ઈર્ષા, મસરાદિ કુટ વાન્મના નીકળી જાય છે સધ્યા અને ગાયત્રી બંને એકજ દોનાથી યાગવસ્કયજ્ઞએ કહ્યું છે કે

યા સન્ધ્યા સા તુ ગાયત્રી દ્વિવામૃતા પ્રતિષ્ઠિતા ।

સન્ધ્યા હુપાસિતા યેન વિષ્ણુસ્તેન ઉપાસિતઃ ॥

અર્થાત્ — જે સધ્યા છે, તેજ ગાયત્રી છે એકજ વસ્તુ બે પ્રકારથી પ્રસિદ્ધ છે જેમણે સધ્યાની ઉપાસના કરીથી તેમણે વિધ્વંસની ઉપાસના કરી એમ બંધુવુ “ન તિષ્ઠતિ તુ” ઇત્યાદિ ઉપરોક્ત મન્વાદિ વાક્યોથી દિવ્યમાત્રનુ આ કર્તવ્યસિદ્ધ થાય છે કે પ્રાત્ અને સાય સધ્યામા અવરમ ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો જોઈએ

અતિ ખેદની વાત છે કે આજકાલ લોક આવા અનિ આવરયક કર્મથી વિમુખ થતા જાય છે પૂર્વકાળમાં દિવ્ય લોક પોતાનુ સર્વ આયુ ધર્મ કર્મોમા વ્યતીત કરતા હતા કે જેથી તેઓએ સસારીઓના ઉપકારને માટે અનેક શુભકાર્યો કરેલા છે સસાર એક કારાગૃહને તુલ્ય હોવાથી એમા ભગર્ષ, શાસ્ત્રજન્ય જ્ઞાનથી એવા કમ કરવા કે જેથી ફરી આ સસારરૂપી સમુદ્રમા ડૂબવાનો વખત ન આવે; તેટલા માટે આપણા પૂર્વજોના ધર્મકૃત્ય તરફ દૃષ્ટિનાખી તેઓને પગલે વિચરવુ જોઈએ સમયના પ્રભાવને લીધે હાલમા આર્ય બાધવોની સ્વધર્મ પ્રત્યે શિથિલતા દિન પ્રતિદિન વધતી જતી હોવાથી ફક્ત પશુઓની સમાન ઉદર ભરણ કરવામા પોતાનુ આયુ વ્યતીત કરી દે છે, તોપણ સુખથી મળવુ પ્રાપ્ત થતુ નથી પશુઓ અને મનુષ્યમા અતિ ઘણા ફેર છેતા પણ પશુઓ જીવનપર્યંત તેમજ મર્યા પછી પણ ખીજાને ઉપયોગી થઈ પડે છે અને મનુષ્ય કે જે સસાગના પ્રાણીઓના ઉપકારમા પોતાનુ કલ્યાણ સમજતા હતા તે મનુષ્યો કઇ પણ ઉપયોગમા આવી શક્તા ન હોવાથી, આજ પશુઓથી પણ હીન દશાને પ્રાપ્ત થયેલા દોષાય છે એ અતિ ખેદજનક છે અત્રુ જે થયુ તે થયુ પરતુ “ધોળાપલા દુધ માટે વિનાશ ન કરવાની” પેલી જાણીતી કહેવત મુજબ હવે પણ વિચાર કરવો જોઈએ તેમા પણ કેવળ વિશ્વાસ કરી પ્રથમ જે જે દોષ આ અમયે વિજમાન છે તે તે દોષને કમસ લાગ કરી કર્તવ્યકર્મોના સ્વીકાર કરવો જોઈએ દિવ્યમાત્રનુ પ્રથમ કર્તવ્ય કર્મ સંધ્યોપાસન છે એથી યથાશક્તિ એનુ પાલન કરવુ જોઈએ આ કર્મ કરવામા માત્ર દશ મિનિટનો ભોગ આપાય છે. એમા કઇ કલ્પ તેમજ કંઈ દુર્લભ પદાર્થની આવરયકતા ન હોવાથી એ કર્તવ્યકર્મ શરીર તેમજ તવગર સર્વથી ખતી શકે તેમ છે કેવળ સ્નાન શૌચાદિથી નિવૃત્ત થઈ શુદ્ધાતકરણથી ઇંધરનુ ધ્યાન, જપ કવચથી આ કર્તવ્યકર્મ કરી શકાય છે. વિચારપૂર્વક આજનારા મનુષ્યોથી અનેક પ્રકારના પ્રમાદ થઈ જાય છે, તો પછી આજકાલ (પ્રમાદના મત્ય) ના સમયમા તો શુ કહેવાય ? અનેક દોષોના નિવારણ માટે સધ્યોપાસનની જોડે ગાયત્રી જપની જરૂર છે, તેથી વ્યાખ્યા એક ક્યુ છે કે —

પ્રતિમહાન્નદોષાણ પાતકા દુપપાતકમ્ ।

ગાયત્રી પ્રોચ્યતે તદ્માદ્વાયન્ધ ગાયતે ચતઃ ॥

કુટ પ્રતિગૃહ તથા અશુદ્ધ અન્નના લક્ષણ કરવાથી જે દોષ ઉત્પન્ન થાય છે તે પાપ અથવા ઉપપાપથી રક્ષા કરવાવાળી જે જપ કરવાની ક્રિયા છે તેને ગાયત્રી કહે છે વાચકૃદો ! જુઓ કેવળ થોડી મિનિટતક ગાયત્રી જપ કરવાથી પૂર્વોક્ત પાપથી રક્ષા થાય છે, તો પછી નિત્ય સંધ્યાપાસન કરવામા આલસ્ય શામાટે કરવું જોઈએ ? સંધ્યાના સમય ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ પ્રાત, મધ્યાહ્ન અને સાયકાલ એમ ત્રણ છે અને એમા ગાયત્રીની જુદા જુદા નામોથી ઉપાસના કરવી જોઈએ કેમકે વ્યાસજીએ લખ્યું છે કે —

ગાયત્રી નામ પૂર્વાહે સાવિત્રી મધ્યમે દિને ।

સરસ્વતી ચ સાયાહે સૈવ સન્ધ્યાયુસ્મૃતા ॥

અર્થાત્ — પ્રાત કાળની ગાયત્રી, મધ્યાહ્નમા સાવિત્રી ને સાયકાળમા સરસ્વતી ૩૫થી સંધ્યાની ઉપાસના કરવી, કેમકે મધ્યાહ્નમા સૂર્યનો પૂર્ણ પ્રકાશ થાય છે તેથી અગ્નિના જ્વોની સ્થિતિ થઈ શકે છે સૂર્યની ઉજ્જ્વળતા સાથે મનુષ્યાદિ પ્રાણી (રચાવર, જગમાદિ) તેમજ સર્વ સમારતી ઉત્પત્તિનો જે નિકટ સબંધ છે તે પદાર્થ વિદ્યામા લક્ષીલાતથી વર્ણિત છે અને તે સર્વને જાહેર હોવાથી વિસ્તાર કરવાની અત્રે જરૂર જોતા નથી જેના જાણ્યા વગર આ મુદ્દિના અનેક કાર્યો મનુષ્યથી બની શકે નહિ એવી જે સરસ્વતી તે માય સંધ્યાનુ નામ છે, અર્થાત્ જ્ઞાનમય કહેવાય છે જ્ઞાનમય દેવી જે સરસ્વતી છે, તેની ઉપાસના કરવાથી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથીજ સર્વ કાર્ય પલુ મિદ્ધ થઈ શકે છે આવી રીતે સંધ્યાની ઉપયોગિતા ધર્મશાસ્ત્રમા ઠંકઠેકાણે દર્શાવેલી છે કેટલાકનો એવો પણ મત છે કે ભક્તિમાર્ગમા રહેનારાઓએ હમેશા પોતાના આત્મિક દેવતાની આરાધના સિવાય કંઈ પણ કરવું નહિ પરંતુ આ મતનો ફક્ત જે પુરુષ રાત્રિન પોતાના ઉપાસ્ય દેવતાની સેવામાજ લીન થઈ રહેતો હોય અને લૌકિક સર્વ કર્મથી મુક્ત થયો હોય તેનેજ માટે હોઈ શકે ખીજને માટે નહિ આ કારણથીજ ભક્તિમાર્ગ પ્રવર્તકે આચાર્યો પડે ત્રિકાળ સંધ્યાપાસન કરતા હતા, તથા ગાયત્રીસાધ્ય પણ તેઓ લખી ગયા છે વળી વેદ પડેજ આજ્ઞા કરે છે “ અહરહ સંધ્યા-મુપાસીત ” પ્રતિનિ સંધ્યાપાસન કરે વળી ઋતિઓમા પણ દિવસને સંધ્યા કરવાની અતિ આવશ્યકતા દર્શાવેલી છે તેથી ચારે આશ્રમીઓએ સંધ્યાપાસના જરૂર કરવી જોઈએ છે નિત્યકર્મના ત્યાગ કરવાથી દોષ લાગે છે સંધ્યા એ પણ નિત્ય કર્મ છે જેમ દીવાના પ્રકાશથી અધકારનો નાશ થાય છે, તેમ સંધ્યાપાસન કરવાથી માનસિક અઘાત પાપજન્ય મયીનતા છૂટી અતકરણ શુદ્ધ થાય છે, ને શુદ્ધાત કરણથી ઇશ્વર પ્રાપ્તિના કૃત્યો નિર્વિન થઈ શકે છે. માટે પોતાનો ઉત્કર્ષ

ધર્મના દિને સધ્યા કરી જોઈએ. આ સધ્યા મુખપાઠથી કરી પુસ્તક લઈને કરવાની નથી પ્રથમ શિક્ષણ વખતે પુસ્તક રાખવાને હરકત નથી સામાન્યપણે તો સવાર અને આઝની મધ્યા વખતે લખવા વાચવાની પણ વેંક તેમજ ધર્મશાસ્ત્રમા મના કરેલી છે સવાર આઝ વાચવા લખવાથી આખું તેજ્યણ ધટે છે, માટેજ પડિત શ્રી ગદ્ગદાલજી કૃત નીચેનો ઉપદેશ ડાકટર મુવેયે પોતાના “ દિસિસગ્સલુ ” નામના પુસ્તકમા ખાસ લખાવ કર્યો છે.

(ગીતિ)

ધર્મિર નેજ ગ્વિ તણી, મદ પડે જે સમે આઈ,

તે અસ્તોદય સધ્યા, સમયે ન લખતુ ન વાચતુ કાઈ

આ ગીતિમા પડિત શ્રી ગદ્ગદાલજી આર્યધર્મ તથા વેંકશાસ્ત્રનો સાર જણાવતાં કહે છે કે, ધર્મ (આ ચરાચર વિષના કતાં) ની આખ ગ્વિ (સૂર્ય) છે તેનું તેજ (પ્રકાશ) જે વખતે મદ (આખ) થાય તે વખતે એટલે સૂર્યાદય અને સૂર્યાસ્ત મમળે કાઈ પણ લખતુ તેમજ વાચતુ નહિ.

આર્યધર્મશાસ્ત્રમા મનુષ્યને જે જે કર્તવ્યકર્મ બતાવ્યા છે, તે તે આર્યવેંકશાસ્ત્રમાર હોવાથી તે મુજબ વર્તનારને ધર્મ તથા શરીરગ્રન્થલુનો આમ બેવડો લાભ મળી શકે છે. આ સધ્યાપાસન કર્મમા પણ એવીજ રીતે લાભ સમાયેલો છે આર્યધર્મની આની શ્રેષ્ઠતા હોવા છતાં તે પ્રત્યે આર્ય બાપવો તરફથી હાલમા જે શિથિલતા બનાવવામા આવે છે તેનું મૂળ કારણ અજ્ઞાત દશા શિક્ષણ બીજી કંઈ પણ દેખાતું નથી માટે દરેક આર્યે સ્વધર્મના ગ્રન્થથી જ્ઞાત થઈ ધર્મગ્રન્થલુ કરવા તરફ થવું જોઈએ માટે મધ્યાના મત્રો મુખે કરી લેવા, તથા સધ્યા સમયે શુદ્ધ થઈ ગાયત્રી વગેરે મત્રનો જપ કરવો. અનેક પ્રકારના મત્રો કરવાને શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે, તે સર્વ યજ્ઞમા જપ્યત્ત મર્વોત્તમ છે. ભગવાન પડે પણ ગીતામા કહે છે કે યજ્ઞાના જપ ચક્ષોઽસ્તિ યજ્ઞોમા જપ્યત્ત એ ખૂબી વિખૂંતે છે. એજ કારણથી સધ્યા સમયે ગાયત્રી વગેરે મત્રના જપથી તુરત પવિત્રતા પમાય છે.

ધર્મ.

धरति लोकान् धियते पुण्यात्मनिरिति वा। धृ+ “अत्तिस्लुदुमिति”।
 ડળા ૧।૧૩૬ ઇતિમન્ એ સૂત્રથી ઘૃ ધાવું મન્ પ્રત્યય લાગતા ન્ નો લોપ થઈ ધર્મ શબ્દ સિધ્ધ થયો છે. ધર્મ શબ્દના પર્ણાય (સમાન અર્થ વાચક) શબ્દો સંસ્કૃત કોષમા નીચે મુજબ વર્ણાવ્યા છે—

પુણ્યમ્, શ્રેય, સુકૃતમ્, વૃષ. इत्यमर । ૧।૪।૨૪।
ન્યાય', સ્વભાવ', આચાર ।

અર્થ — પુણ્ય, શ્રેય, સુકૃત, અમરકોષ ૧।૪।૨૪

ન્યાય, (નીતિ), સ્વભાવ, આચાર (મહાભારત)

આ વિશ્વનો મુખ્ય આધાર ધર્મજ છે. ધર્મવિના કંઈ પણ કાર્ય સિધ્ધ થઈ શકતું નથી. ધર્મવડેજ આ સૃષ્ટિનું ચક્ર ચલાવિધિ ચાલ્યા કરે છે. પ્રાણીમાત્રની સદ્ધર્મજ્યોના ક્ષયિત થવામા પણ ધર્મજ મુખ્ય પ્રધાન હોય છે, તેમજ સસારમા ભોગવાતા સુખાદિ વૈભવો પણ ધર્મને અધીન હોય છે. પરંતુ મનોરથોનુ પ્રાપ્ત્ય કેટલીક વખતે ધર્મમા વિદ્વક્તા યથ પડતુ હોવાથી ભુદ્ધિમાન પુરુષો એવી ધર્મજને આધીન ન થતા ધર્મજને પોતાને વચ્ચે કરે છે, કે જેથી ધર્મમા કોઈ પણ રીતે વિદ્વ ન થાય. વળી ધર્મવડેજ મનુષ્ય પ્રાણી આ સસારરુપી સાગરને તરી પરમાત્માના ચરણકમળરુપ જે કીનારો તેને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કે જેથી આ લખચોર્યાસીના ચક્રમા પ્રરી અવાચ નહિ તેમજ સૃષ્ટિના નિયામક જે ચાગ પુરુષાર્થો સિધ્ધ કરવાની મનુષ્ય પ્રાણીને માથે ખાસ ફરજ નાખેલી છે, તેમા પણ ધર્મને મુખ્ય માનેલો છે. કેમકે અર્થાદિ બીજા પુરુષાર્થો પણ ધર્મને અધીન હોઈ મનુષ્યને ફળદાયક નીવડે છે. જો મનુષ્ય કેવળ અર્થને વિષે અનુકૂળ રહી કામને વિષે સ્પૃહાવાન થાય તો તેથી તે ધર્મથી હીન થાય છે. ધર્મહીન પુરુષ ધર્માધર્મનો વિચાર કરી શકતો નથી. જેથી તેની ભુદ્ધિ નષ્ટપ્રાય થાય છે. માટે ધર્મ એજ મનુષ્યનું પ્રથમ કર્મ હોવાથી તેનો કંઈક વિચાર કરીશુ. ધર્મનું મૂળ વેદ છે, તેથીજ વેદમા પરાત્પર પરમાત્મા પડેજ આજ્ઞા કરે છે કે “ ધર્મચર ” અર્થાત્ ધર્મમા ચાલો. પ્રાચીન ઇતિહાસોપરથી સ્પષ્ટ માલમ પડે છે કે, ધર્મમાર્ગને અનુસરીને ચાલનારા પુરુષો મહાપ્રતાપી યથ ગયા છે, તેમજ આવા કલિકાળમા પણ અનેક મહાત્મા થયેલા છે અને કેટલીક વાર આપણે સાક્ષીએ તેમજ જોઈએ પણ છીએ કે ધર્મથી વિરુદ્ધ માર્ગે ચાલનારા પાપભુદ્ધિવાળા મનુષ્ય અપ્રતાપી હોઈ પૃથ્વીને પણ ભાર રૂપ યથ પડે છે. આવા પાપભુદ્ધિવાળા પુરુષ આર્થધર્મ શાસ્ત્રાનુસાર દેહલ્લાગ કીધા બાદ પરલોકમાં પણ અત્યંત દુખને પામે છે. માટે મનુષ્યમાત્રે ધર્મમાર્ગને અનુસરી સર્વ કર્મ કરવા જોઈએ છે, કેમકે કર્મમા પણ મુખ્ય ધર્મજ છે. ધર્મનું આચરણ આચરતુ એમ ધર્મશાસ્ત્રમા સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે. તેથી ધર્માચરણ એ મનુષ્યનું મુખ્ય કર્તવ્ય સિધ્ધ થાય છે. ધર્માચરણ આ મનુષ્ય શરીરથીજ બની શકે છે કેમકે મરણબાદ કંઈ પણ બનતુ નથી, માટે પ્રથમ આપણે ધર્મનું મૂળ જાણવું જોઈએ. ધર્મસંબંધી વિચાર દર્શાવતા મનુ ભગવાન કહે છે કે —

વેદોઽસિલો ધર્મમૂલ મૃતિર્ગલે ચ તદ્વિગમ્ ।

આચારશ્ચૈવ સામૂનામાભનસ્તુષ્ટિરેવ ચ ॥

(મનુ. અ. ૨૦ શ્લો. ૬.)

અર્થ — સપુણવેદ, (તે વેદને જાણનારા મનુ, અત્રિ વગેરે ઋષિઓની) સ્મૃતિ, તથા તે જાણનારોના મતાચારો, આદિ (અપુરો) ના આચારો, તથા આત્મતુષ્ટિ એ ધર્મનું મૂળ છે આમા જે આત્મતુષ્ટિ હકી છે, તેના “ માછ માફક વર્તવું ” એમ હાલમા કેટલાક મનસ્વી જનો અર્થ કરે છે, પરંતુ એ અર્થ ખરો નથી ખરી રીતે જોતા એનો અર્થ એવો થાય છે કે “ જેમ બીજાના સદ્વર્તનથી આપણું મન સતુષ્ટ પામે છે, તેમ આપણે પણ આપણા વર્તનથી બીજાના મનને સંતુષ્ટ કરવું ” અર્થાત્ અન્યના મનને સતોષ થાય તેવું વર્તન ગમવું જો “ સ્વછંદ વર્તન ” એમ અર્થ કરવામા આવે તો ખરી મદ્ અમરને કંઈ પણ ફરક પડે નહિ, તેથી નીતિશાસ્ત્રાનુચિત પણ એ અર્થોઅર્થ છે એવો અનર્થ કરવાથી મનુષ્ય આડે માર્ગે દોરવાય છે માટે મનસ્વીઓ ન જો વળા ધર્મ તથા નીતિને અનુસરીને જ ફરક રાખના અર્થ કરવા જોઈએ છે

વગી “ મત્સ્યપુગણુમાં ” પણ ધર્મના મૂળ નીચે મુજબ વર્ણવ્યા છે

અદ્રોહસ્વાપ્યલોભશ્ચ દમો મૃતત્વયા તપ ।

બ્રહ્મચર્ય તત સત્ત્વમનુજોશ ક્ષમા ધૃતિ ॥

સત્તાતનસ્ય ધર્મસ્ય મૂલમેતદુરાસદમ્ ॥ (મત્સ્યપુરાણમ્).

અર્થ — ક્રોધ માથે ક્રોધ ન કરવો, લોભ ન ગમવો, દમ (હિંસનિગદ) કરવો, પ્રાણીમાત્રપર દયા ગમવી, તપ (દેહકથ્થ ખમવું તથા આત્મોચન કરવું) બ્રહ્મચર્ય પાળવું, માત્રુ બોધવું, અનુક્રોશ (ક્રોધપર ક્રોધ ન કરવો), ક્ષમા અને ધૃતિ (ધીરજ અથવા તિનક્ષા) એ સત્તાતન ધર્મના મૂળીઆ છે, પણ તે ક્ષ માથે મતલબ કે ધર્મ પાળતા હતા ક્યંટ ખમવું પડે તો, તેથી ડરીને ધર્મ છોડવો નહિ. કેમકે અનાદિ કાળથી આવતા આવેલા ધર્મના સર્વ મૂળ ક્ષમાથે હોય છે કહીના મુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અને તે જગ જાહેર છે આ જગ્યાએ રહેનો અર્થ કુખ નહિ પણ સદનશીલતા એમ કરવો જોઈએ. કેમકે તપમા મુખ્ય સદનશીલતાની જગ છે જે મનુષ્યમા સદનશીલિત ન હોય તો તેનાથી ક્રોધપણ તરેહતુ તપ પડી તે કષિક, વાચિક કે માનસિક કંઈ પણ બની રહે નહિ. માટે ફરક મનુષ્યે સદનશીલતા રાખવાનો અનુભવ ગમવો જોઈએ કે જેથી તપ જેવું ધર્મનું મૂળ પમથીધુ કે જેના વડે ધૃત્ય પ્રાપ્તિ થઈ શકે તે ધર્મ નિર્વિધિ પાઠ પડી શકે વગી સદનશીલતાથી મનુષ્ય ક્રોધને આશીન થતો નથી, જેથી તેના મધુજદેહને પણ અન્ય ત લાભ થાય

ધર્મનાં લક્ષણો

જેમ પત્રમાં માત્રમા સાધારણ અને વિશેષ એમ બે પ્રકારના ભેદ હોય છે, તેમ ધર્મ ના લક્ષણોમા પણ સાધારણ અને વિશેષ એમ બે પ્રકારના ભેદ હોય છે

ધૃતિ દમ્ભા દમોઽસ્તેય ઈર્ષ્યમિન્દ્રિયનિમદ્ધ ।

ધીર્વિન્ના સત્યમક્રોધો દશક ધર્મલક્ષણમ્ ॥

(મનુ અ ૬ શ્લો ૧૨)

અર્થ—ધૃતિ (ધીર્ય), દમ્ભા, દમ, અસ્તેય, ઈર્ષ્ય, ઇન્દ્રિયનિમદ્ધ, ધી, વિદ્યા, સત્ય અને અક્રોધ એ દસ ધર્મના સાધારણ લક્ષણો છે આ પ્રત્યેક લક્ષણોનું વિવેચન પણ આ પત્રમા આપવું સીત કઠું છે વિશેષ લક્ષણ દર્શાવતા મનુ ભગવાન કહે છે કે—

વેદ સ્મૃતિ સદાચાર સ્વસ્ય ચ પ્રિયમાત્મન ।

ઇતથતુર્વિધ પ્રાદુ સાક્ષાદ્ધર્મસ્ય લક્ષણમ્ ॥

(મનુ અ ૨ શ્લો ૧૨)

અર્થ—વેદ, ધર્મશાસ્ત્ર (સ્મૃતિઓ), પુરાણોકા સિદ્ધ પુરુષેના આચાર, અને પોતાના આત્માને ખીલતું જે આચારણ પ્રિય લાગે તેવું મદ્યચરણ એ ચાર પ્રકારનું ધર્મનું સાક્ષાત્ (પ્રત્યક્ષ) લક્ષણ કહ્યું છે વળી “ પાદ્મોત્તરખંડ ” માં પણ ધર્મના લક્ષણો નીચે મુજબ જણાવ્યા છે—

પાત્રે જાન મતિ કૃષ્ણે માતાપિત્રોશ્ચ પૂજનમ્ ।

અદ્ધા યલ્લિંગા પ્રાસ પદ્ધિઘ ધર્મલક્ષણમ્ ॥

(પાદ્મોત્તરખંડ)

સંપાત્રને દાન દેવું, પત્રમાત્રા શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપના ચિત્રનમાં ભુક્તિને લગાડવી, માતાપિતાનું પૂજન કરવું, વેદશાસ્ત્રોના વચનોપર વિશ્વાસ રાખવો, અતિથિ તથા પત્રપુષ્પીને અન્ન આપવું, ગાયને ઘાસ નાખવું એ છ ધર્મનાં લક્ષણો છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ માત્રમ પડે છે કે દાન આપવું એ ધર્મનું એક લક્ષણ છે, પરંતુ દાન આપવામા પણ ધર્મશાસ્ત્રે પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરવાનું જણાવેલું છે હાલમા દાન આપવાની જે કેટલીક રીતી પ્રચલિત છે, તે વિરોધ કરીને લાગવગ વાને શરમને આધીન હોઈ પાત્રાપાત્રનો વિશેષ વિચાર કર્યા વગરની હોવાથી તેનું ઉત્તમ ફળ દાતાને પ્રાપ્ત થવું અસાધ્ય બને છે જો કે પેલી જાણીતી કહેવત “ ન મામા કરતા કેહેણો મામા સારો ” મુજબ કનૂસની માફક દાન ન કરવા કરતા તો તે અધિક સાડ છે, પરંતુ દાનને મુખ્ય હેતુ પાત્રનો વિચાર કરી તેમજ ખરા હાજતમદિને કરવાનો હોવાથી દાન આપનારે પ્રથમ પાત્રનો તેમજ ખરા હાજત મદનો વિચાર કરી દાન કરવું જોઈએ, કે જેથી દાનનું મોખ્ય ફળ પ્રાપ્ત થઈ શકે

જે પાત્રાપાત્રનો વિચાર કર્યા વગર ગમે તેને દાન કરવામાં આવે ને દાન લેનાર ધણી દાનનો ઉપયોગ અધર્મકૃત્ય કરવામાં કરે, તો તેવા કૃત્યથી જે દોષ કૃત્ય કરનારને લાગે તેમાનો કેટલોક અંશ ઘટાને પણ લાગે છે, એમ આર્યધર્મસુત્ર સ્પષ્ટ રીતે કહે છે. માટે પાત્રાપાત્રની પરીક્ષા કરી દાન આપવું જોઈએ. પાત્રાપાત્રનો વિચાર કર્યા વગર દાન કરવાથી શેઠ સમાજશાને દોષની પ્રાપ્તિ થઈ જતી તે પ્રાચીન ઇતિહાસપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. માટે આર્ય બ્રાહ્મણે આર્ય ધર્માનુસાર પત્ની દાન આપવું જોઈએ કે જેથી ધર્મનું યોગ્ય ફળ પ્રાપ્ત થાય. ધર્મશાસ્ત્રની નિર્દિષ્ટ શ્રીમદ્ ભાગવતમાં નીચે મુજબ શ્રીમદ્ વેદ વ્યાસે કહી છે —

વેદોપ્રણિહિતો ધર્મો હાધર્મસ્તદ્વિપર્યયઃ ।

વેદો નારાયણઃ સાક્ષાત્ સ્વયન્મૂરિતિ શુશ્રુમ ॥

(શ્રીમાનવત)

અર્થ — વેદમાં જે કર્તવ્ય કહ્યું છે, તે ધર્મ અને તેથી જે વિપદ તે નફો અધર્મ. વેદ એ સાક્ષાત્ નારાયણના મુખથી સ્વયંભૂ (પોતાની મેળે પ્રગટેલા) છે, એમ અમે સાબાલ્યુ છે. અર્થાત્ વેદ એ સાક્ષાત્ શબ્દ બ્રહ્મરૂપ પરમાત્માનો અવતાર છે.

શબ્દ (અક્ષર) બ્રહ્મ એટલે નિર્ગુણ બ્રહ્મ એમ અર્થ થાય છે. શુદ્ધ નિર્ગુણ પુરુષોત્તમના એ સ્વરૂપ છે. એક સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ અને બીજી ધર્મરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ તેથીજ ગીતામાં કહ્યું છે કે —

“ ત્વમક્ષરં ”

આપ અક્ષર (બ્રહ્મ) છો. આ અક્ષર બ્રહ્મને પરબ્રહ્મનું ધામ ગણી શુધ્ધાદૈતી બ્રહ્મવાદી જ્ઞાનીઓ ઉપાસે છે અને એ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ કહેવાય છે. કેટલાક આગ્રહી લોકો જીવનેજ સાક્ષાત્ પૂર્ણ માની અક્ષર બ્રહ્મ ઠેરવે છે. પરંતુ તે યોગ્ય નથી કેમકે “ હ્યદામનનાત્ ” આદિ સૂત્રોથી અક્ષર કરતા પુરુષોત્તમનો ઉત્કર્ષ સૂત્રકાર વધુ બતાવે છે, એટલે અક્ષર બ્રહ્મ કરતા સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ જે આધિ દૈવિક છે તે પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે. માટે શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપને ભગવા જોઈએ કેમકે અક્ષર અગ્યક્ત (અપ્રકટ) છે ને શ્રીકૃષ્ણ તો પ્રકટ (વ્યક્ત) છે. અક્ષર અનિર્દેશ છે ને શ્રીકૃષ્ણ સંલોકિક શબ્દ વડે પ્રતિપાદ્ય છે. અક્ષર સર્વસાધારણ છે ને શ્રીકૃષ્ણ અસાધારણ છે. વળી નામ રૂપ વિશિષ્ટ પ્રપચમાં રહીને નામ રૂપ ગદિત અગર બ્રહ્મની ઉપાસના બ્રહ્મવાદ પૂર્વક કરવી જીવને કઠિણજ છે, કેમકે અક્ષરબ્રહ્મપ્રાપ્તિ પણ સાક્ષાત્ રસાનન્દરૂપ નથી. તેથીજ અક્ષર (બ્રહ્મ) ની ઉપાસના કરનારને કોનેશ થાય છે, એમ બતાવતા ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પડેજ કહ્યું છે કે —

દ્વેષોઽધિકતરસ્તેષામવ્યક્તસક્તચેતસામ્ ।

અવ્યક્તા હિ ગતિર્દુઃ સ્વ દેહવદ્વિભ્રામ્યતે ॥ (ગીતા અ. ૧૨ શ્લો. ૫)

અવ્યક્તાઅક્ત ચિત્તો જે, તેને કવેશ વધૂ અતિ,

મેળવે દેહીઓ દુ ખે, યુક્ત અવ્યક્તની ગતિ.

(સમસ્તોક્તી ગીતા, ૫ ડિત શ્રી ગદ્ગુલાલજી)

અર્થ —અવ્યક્ત (નિર્ગુણ અક્ષર બ્રહ્મ) મા જેઓનું ચિત્ત આસક્ત છે એવા તેઓને વિશેષ કવેશ થાય છે (કારણ કે) દેહાભિમાની (દેહને આત્મા માનનારા) જનોથી અવ્યક્તમા (નિર્ગુણ અક્ષરબ્રહ્મને વિશે) મનની વૃત્તિ દુ ખે કરીને કરાય છે અક્ષર (સત્) બ્રહ્મ એ પરમાત્માનો અવતાર છે, અર્થાત્ ધામ છે ને શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણ છે, અર્થાત્ ધામી છે માટે ધામ કરતા ધામીમા રહેનાર ઉત્તમ હોવાથી તેને ભગવા જોઈએ.

ધર્માધર્મલક્ષણ

ધર્માધર્મનું દુક લક્ષણ દર્શાવતા મહાભારતમા કહ્યું છે કે

અહિંસા લઘણો ધર્મો હિંસાચાધર્મ લક્ષણા । (મહાભારત.)

અર્થ —અહિંસાએ ધર્મનું લક્ષણ છે અને હિંસાએ અધર્મનું લક્ષણ છે ધર્મના જે કર્મો તેનેજ પુણ્ય કહે છે અને સપૂર્ણ ધર્મશાસ્ત્રનો સાર એ છે જે પરોપકાર તે ધર્મ અને પરપીડા તે અધર્મ હિંસામા બીજાને પીડા થાય છે, માટેજ તેને મુખ્ય અધર્મમા ગણી છે વેદવ્યાસ માટે પણ કહેવાય છે કે —

અષ્ટાદશપુરાણાના વ્યાસસ્ય વચનદ્વયમ્ ।

પરોપકાર પુણ્યાય પાપાય પરપીડનમ્ ॥

૧ળી “ ધર્મ દીપિકા ” મા પણ કહ્યું છે કે —

વિહિતક્રિયયા સાધ્યો ધર્મ પુસા ગુણો મત ।

પ્રતિપિદ્ધક્રિયાસાધ્ય સગુણોઽધર્મ ઉચ્યતે ॥ (ધર્મદીપિકા)

અર્થ:—વેદમા વિધાન કરેલી ક્રિયાથી જે સાધ્ય ગુણ તેને પુરુષોએ ધર્મમાન્યો છે અને જે જે કર્મોના વેદ નિષેદ્ધ ક્યોંછે, તે વડે જે સાધ્ય ગુણ તેને અધર્મ કહે છે —

જેવી રીતે ધર્મના લક્ષણો ધર્મશાસ્ત્રમા વર્ણવ્યા છે, તેવીજ રીતે ધર્મના અગ પણ ધર્મશાસ્ત્રે નીચે મુજબ જણાવ્યા છે —

બ્રહ્મચર્યેણ સત્યેન તપસા ચ પ્રવર્તતે ।

દાનેન નિયમેનાપિ ક્ષમાશૌચેન વહ્નમ્ ॥

અહિંસયા મુશાન્ત્યા ચ અસ્તેયેનાપિ વર્તતે ।

ઈતૈર્દશભિરઋત્વ ધર્મમેવ પ્રસૂચયેત્ ॥ (૧૩)

અર્થ —બ્રહ્મચર્યથી, સત્યથી, તપથી, દાનથી, નિયમથી, ક્ષમાથી, પવિત્રતાથી, અહિંસાથી, શાંતિથી અને પ્રામાણિકપણથી એ દશ અંગવડે ધર્મની સૂચના થાય છે. ધર્મના લક્ષણો તથા ધર્મના અંગ આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ. હવે ધર્મના આધારસ્થાન જાણવા જોઈએ કે જેથી સ્પષ્ટ સમજાય કે આવી આવી જગ્યાના આધારે ધર્મ રહી શકે છે. ધર્મશાસ્ત્રમાં ધર્મના આધારસ્થાનો નીચે મુજબ જણાવ્યા છે -

वैष्णवेषु च सर्वेषु यतिषु ब्रह्मचारिषु ।

पतिव्रतासु प्राज्ञेषु वानप्रस्थेषु भिक्षुषु ॥

નૃપેષુ ધર્મશીલેષુ સત્સુ સદ્વૈશ્યજાતિષુ ।

द्विजसेविषु शूद्रेषु सत्सर्गस्थितेषु च ॥

एषु त्व सन्तत पूर्णो धर्मराज । विराजसे ।

યુગે યુગે તવાધારો એવે પુણ્યતમા જના ॥

અર્થ —સર્વ વૈષ્ણવો, યોગાભ્યાસીઓ, બ્રહ્મચારીઓ, પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ અને ધર્મ જાણનાર ગૃહસ્થો, વાનપ્રસ્થો, સન્યાસીઓ, ધર્મશીલ ક્ષત્રીઓ, સાલિક બ્રાહ્મણો, સદાચારી વૈશ્યજાતિઓ, દિગ્ (ત્રણ વર્ણો) ની મેલા કરનાર અને સત્સર્ગમાં રહેનારા શૂદ્રો એઓને વિષે છે ધર્મરાજ । તમે નિરંતર પૂર્ણરૂપે બિરાજો છો. એ ઉપર લખેલા પુણ્યવાન જનો તમારા યુગ યુગમાં આધારસ્થાનો છે આમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે સનાતન ધર્મના મુખ્ય આશ્રય વૈષ્ણવધર્મ, યોગાભ્યાસ તથા વર્ણાશ્રમ ધર્મ છે. આપું સ્પષ્ટ હોવા છતાં પણ કેટલાક વર્ણો વિરોધિઓ તરફથી વર્ણાશ્રમ ધર્મને તિલાંજલી આપી શકુ મેળો કરવામાં આવે છે તેથી ધર્મધ્વજ શિવાય બીજું કંઈ પણ થાય તેમ નથી કેમકે વર્ણાશ્રમધર્મ પાળવાથી મનુષ્ય આ સંસારબંધનથી છૂટે છે તેથીજ “ગૃહસ્થરહીષ” પુરાણમાં કહ્યું છે કે -

सर्वे च मुक्तिमायान्ति स्वाश्रमोचितकर्मणा ।

અર્થાત્ —પોતપોતાના આશ્રમ (વર્ણાશ્રમ) ધર્મ કર્મ કરવાથી સર્વ લોક આ સંસાર બંધનથી છૂટે છે આ સંસાર બંધનથી છૂટવાનું મુખ્ય સાધન ધર્મ છે ધર્મરૂપી સુખાનું પાન સનાતન ધર્મના રહસ્યથી શાત થયા વગર થઈ શકતુ નથી અજ્ઞાન દશામાં પણ અમૃત ઝેરસમાન લાગે છે. અમર (મોક્ષ) પદની પ્રાપ્તિ માટે ધર્મરૂપી સુધા (અમૃત) નું પાન કરવું જોઈએ કેમકે, અમૃતપાનપિના અમર થઈ શકતુ નથી અને અમૃત પાન ધર્મથીજ થઈ શકે છે અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્તિ ધર્મથીજ થાય છે. માટે દરેક આર્ય બાધવે સ્વશ્રેય યાને મોક્ષ પ્રાપ્તિ માટે ધર્મ સાધવો જોઈએ.

ઝીણારામ એ. એમ. એસ. વગેરે એ પોતાના લેખ આપી અમારી પુષ્ટિમાં જે સહાયતા કરી છે, તેમના આ પ્રયત્ને પ્રથમ આભાર માનીએ છીએ.

આ વર્ષમાં અમારા વાર્ષિકરેખાટે ડ્રિ ગણુપતરામ રાજારામ ભટ્ટ જે ધાર્મિક કવિતા બનાવી મોકલી છે, તેથી તેમના તેમજ “આર્યધર્મપત્રિકા” ના વ્યવસ્થાપક તરફથી અમારા ધગકેને માટે “પત્રિકા” ના જે જે અંક વખતે વખત પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, તે માટે તેમના, તેમજ “ધર્મ પુસ્તકાલય” ના વ્યવસ્થાપકનો તથા ખીજા જેમણે આ પત્રના ઉદ્ય માટે તન, મન ધન કે વચન વડે જે અનુગ્રહ કર્યો છે, તે સર્વ સદ્ગૃહસ્થોના અમે ઉપકાર માનીએ છીએ.

વિશેષમાં જો આવિ શ્રી અન્નિરૂદ્ધાચાર્યજીનો તથા તેમના ભાણુનો સાર આ પત્રમાટે પૂરા પાડનાર શાસ્ત્રી મગનલાલ ગણુપતરામ એમ. એ. નો પણ ખાસ આભાર માનીએ છીએ અને આશા છે કે આજીવિતે અન્ય ગોસ્વામિ બાલકો પોતાના શિષ્ય વર્ગની ઉન્નતિ માટે ધર્મોપદેશ કરવાનું પોતાનું એક કર્તવ્ય તે બજાવવા બહાર આવશે.

આ પત્રના નમૂનાના અંકો મનિ કે વગર મારે વખતે વખત અને ગૃહસ્થોને તેમજ બહાર પુસ્તકાલયોને તથા વિદ્વન્મનોને ભેટ તરીકે મોકલી કે આપી મોકલા છીએ તે એક સદ્ગૃહસ્થની સહાયતાને આભારી હોવાથી અમે મનુષ્ય સદ્ગ્રહસ્થનો મહદુપકાર માનીએ છીએ.

અમારા પૂર્વ થતા વર્ષનાં વિષયોમાના કેટલાક વિષયો અધુન ગયા છે, તેની પણ રિપૂર્તિ ધધરદૃષ્ટાથી નહીં વર્ષમાં કરવાને બંની શક્ય એવી આગા છે જે પગપર રેખામાં સંક્ષેપ કરે.

આ સમાર અનુપાસના પાગવાને પામવાનું મુખ્ય સાધન ધર્મજ છે. ધર્મવિના ગાંધપણુ ગર્વ બની શકતુ નથી. મનુષ્ય ધર્મથીજ સુખાદિ વૈભવોને પામી છેવટે પુનર્માત્માના ચગ્લ કમલને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એણે હોવાથી મનુષ્ય માત્રને ધર્મ જીવવાની છતાં ચાલ્ય છે. અને તેઓની છતાંસા તૃપ્ત કરવાના સાધન પણ આત્માએ પૂરા પાડેલા છે. ધર્મ છતાંસુઓને માટે પગમગાતિ મેગવવાનું મુખ્ય સાધન સદ્ગુરુનો સદ્ગોષ છે. ગોષ જે પ્રકાર ચાલ્ય છે. એક અવલુથી ને બીજો વાચનથી, અવલુથી જે ગોષ હાલમાં કેટલેક સ્થળે મળે છે, તે પ્રવૃત્તિના પ્રવાહમાં ધસડાતાઓને અતિ ગંભીર થઈ પડે છે. તેમાં પણ હાલમાં શુભશિષ્યનો સંબંધ અગાઉના જેવો દેખાતો નથી. આજે ધર્મ છતાંસા તૃપ્ત કરવાનું સાધન જે સદ્ગોષ છે તે યથાવિધિ થઈ શકતુ નથી. એથી અવલુડી ગોષ દિનપરદિન નષ્ટપ્રાય થતો જાય છે. માટે શુભિષ્ય પોતાના પવિત્ર સંબંધને દૃઢ કરી સ્વર્તવ્ય તરફ લક્ષ

રાખતુ જોઈએ છે મતલબ કે સુરશિષ્યો મળીને શ્રવણરૂપી જોધ સારૂ અનકુળ યોજના કરે, ત્યાંસુધી વાચનરૂપી જોધની અતિ જરૂર છે વાચનકળા હાલ છોકરાઓને મરત અને વળી ફરજિયાત શીખે એવી જોઈવલ્લો ચાલુ છે, તે વખતે ઉછરતા બાળક બાળકીઓના હાથમા સારૂ અને સખતુ વાચન મૂકવાની બહુ જરૂર છે. તે તરફ આર્થિકગતુ ધ્યાન ખેંચવાની બહુ જરૂર છે આ મુખાર્થ જેવા શહેરમા વારંવાર સારા વિદ્વાનો ધર્મોપદેશ આપવા માટે આવેછે, તથાપિ તેમને ઉતરવાને કે વ્યાખ્યાન આપવા માટે એક નિશ્ચિત સ્થાનની પણ આવા મોટા શહેરમા જોઈવલ્લુ નથી જો કોઈપણ સદગૃહસ્થ “હિંદુધર્મના વ્યાખ્યાનો માટે એક ધર્મસ્થાન” ની યોજના કરના આગળ પડે, તો તેમને ૩ ૧૦૦૦૭ એક હજારની મદાયતા આપવાને એક ગૃહસ્થે પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી છે આજ રીતે ખીજા બહુ પડે તો આ કાર્ય થવુ અશક્ય નથી.

સુધા.

સુધા શબ્દનો આ માસિક સાથે નિકટનો સબંધ છે “શ્રી આર્થ ધર્મ સુધા” એવુ આ માસિકનુ નામ છે તે નામ યથાર્થ છે કે નહિ, તેની તુલના અમારા વાયકવર્ગને કરવાને બને તેટલા માટે ગયા હ મા અકથી ક્રમે દર મામે શ્રી, આર્થ અને ધર્મ એ ત્રણેનુ વિવેચન આ વર્ષમા આપેલુ છે હવે આ ખીજા વર્ષના અતિમ અકમા “સુધા” નુ સ્વરૂપ સક્ષેપથી દર્શાવીએ છીએ.

સુધા એટલે અમૃત, પીયૂષ, દરેક મનુષ્ય જેને જે વસ્તુ વહાલી લાગે, તેને તે અમૃતની ઉપમા આપે છે જેમકે,

અમૃતં ગિરિણે વહિઃસૃતં પ્રિયદર્શનમ્ ।

અમૃત રાજસન્માનમમૃત ક્ષીરભોજનમ્ ॥

શિશિરન્સતુ (શીઆળા) માં વહિ (અગ્નિ) એ અમૃત છે, પોતાને જે પ્રિયવસ્તુ તેનું દર્શન એ અમૃત છે, કેટલાકને રાજસન્માન (રાજ તરફથી જે માન મળે કે, પદવી મળે તેજ) અમૃત લાગે છે, અને કેટલાકને ભોજનમા ક્ષીર (દૂધપાક) તેજ અમૃતસમાન લાગે છે આ રીતે જમે તે પદાર્થને અમૃત કહે છે તેમ કેટલીકવાર જે દુર્લભ (ધણી મેદનતે પ્રાપ્ત થાય) પદાર્થ તેને પણ અમૃત કહે છે જેમકે —

તાપ હન્તિ સુખ સૂતે જીવયત્યુગ્ગલં યસા ।

અમૃતસ્ય પ્રકારોડય દુર્લભ. સાધુસગમ ॥

તાપને હણે છે, સુખ ઉપગમે છે, ઉગ્ગળ કીર્તિને ડવાડે છે, એવા અમૃત-સમાન સત્યમ દુર્લભ છે

જે અમૃતનુપાન કર્યાથી દેવલોકમાં અમુક નમય સુધી મૃત્યુ પણ બાંધે
કરતું નથી. તે ખરૂં અમૃત પણ કાજે કરીને મૃતપણાને પામે છે, કેમકે ગીતામાં
કહ્યું છે કે, ક્ષીણેપુણ્યેમૃત્યલોકૈવિશન્તિ ॥ બ્યારે પુણ્ય ફીણ થાય, ત્યારે
દેવતાઓને પણ મૃત્યુલોકમાં આવવું પડે છે. ત્યારે કહી પણ મને નહિ એવું ક્યું છે ?
તેનો જવાબ એવો છે કે, “ શ્રી આર્ય ધર્મ ” એજ ખરૂં અમૃત છે. કેમકે તે
ત્રિદાસાધાધિત છે. જે કે દુનિયામાં જે અનેક ધર્મો નજરે ચડે છે, તે મર્વ
“ શ્રી આર્ય ધર્મ ” ના અરો છે. જેટલો અગ્રજેમાં વધારે, તેટલો સમય તે
વધારે રિશ્તો ગહેજે. સૃષ્ટિના પ્રાસક્ષણમાં આર્ય ધર્મજ યમાત્માએ પડે
પ્રવર્તાઓ છે અને વળી નવી સૃષ્ટિ પણ આ આપણા આર્યધર્માનુસારજ પ્રવર્ત
થશે એવો અનાદિ વિધ્વ આર્યધર્મ છે અને તે ધર્માનુસાર જે જે સર્કર્મો મનુષ્ય
કરે તેની તે કર્માનુસાર કીર્તિ પણ ચિત્ર-અમૃત-ગહે છે. માટેજ કહ્યું છે કે —

અસ્થિરં જીવિત લોકે અસ્થિરે ધનયોબને ।

અસ્થિર પુત્રભાર્યાશ્ચ ધર્મકીર્તિર્દ્વયં સ્થિરં ॥

આ લોકમાં ઉત્તમ પણ અસ્થિર (મગજને વશ) છે, ધન અને જોખન પણ
અસ્થિર છે, પુત્ર તથા પત્ની પણ અસ્થિર છે, માન ધર્મ અને કીર્તિ એ બેજ
ચિત્ર (અમૃત) છે. તેમાં સર્વોત્તમ આર્યધર્મમાં પણ ભગવત્પ્રાપ્તિના ત્રણ
માર્ગો ભગવાને પડે દર્શાવ્યા છે જ્ઞાન, કર્મ અને ઉપાસના. એ ત્રણ જોડે
એકબેટને ઉપદાગ છે અને અજ્ઞાઅશી ભાવે ત્રણે દરેક ધર્મમાં નિશ્ચમાન હોય છે
તથાપિ તે ત્રણમાં પણ જેમાં ઉપાસના અધિક તે ધર્મ અપાર સુધાગમાન ગણ્યો છે.
જે અપાર સુધાસાગર ઉપર નિતર તરતા ગહેવા માટે શ્રીકૃષ્ણની કથા અને એવા
એ બેજ ઉત્તમોત્તમ સુધાની પગકાટા કહી છે તેને મુખ્ય ગણીને, ઇતર આર્ય
ધર્મના સર્વ અંગોનું પ્રસંગોપાત આ માસિકમાં વિવેચન કરાના ઇગદથીજ
આ માસિકનું નામ શ્રી આર્યધર્મસુધા પાડ્યું છે.

સર્વ સુધા કરતા ઉત્તમ સુધા ભક્તિરસ છે. ભક્તિથી જે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે,
તેવા અન્યમાં યતો નથી તેથી ભક્તિને ઉત્તમ કહી છે, આ કવિદાયમાં તો ઇશ્વર
પ્રાપ્તિનું મુખ્ય સાધન ભક્તિ છે તેથીજ કહ્યું છે કે “ કલૌ કેશવ કીર્તનમ્ ”
અર્થાત્ કલિમાદેશવ ગહેતા શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માની કીર્તન ભક્તિ કરવી, કે જેથી મનુષ્ય
અવશ્યે આધી, ગડે ભક્તિસુધાનો એવો મહિમા છે કે તેનાથી ભક્તને પોતાને
તેમજ અન્યને પણ લાભ થાય છે તેવો ચોગાન્નિમાં લાલ યતો નથી કેમકે યોગી
તથા વિદ્યપુરુષ જ્ઞાન ધ્યાનથી પોતેજ લાલ મેળવી શકે છે પરંતુ ભક્તિસુધા પીના
પાને પી તેમજ અન્યને પાચી પણ ગટે છે તેથીજ ક્ષીણ-આરામ સાધક્યે કહ્યું છે કે

યોગીતરે . ૧ એકને
હરિજન તારે સહ મગી,
સિદ્ધ ઉદારી રહે અદા,
હૃદય સત સુદર અગી
રંગે સિદ્ધમેવે શુભગાય,
પોતે પીને મુઘા મામાને પાય,
ભગા એહી સહિતુ અંતે ઝમ,
શ્યાની આયે કાઢનો નહી દામ

(ભક્તિપોપણુ)

આમા ભક્તિ નીશ્વર અષ્ટ રૂપ છે કે યોગીપાતે એકનેજ તરી રૂપ છે પણ
હરિજન કે જે ભક્તિમુખાના સગીએ તે પોતે પીને સામાને એકને બીજાને
પાય અર્થાત્ હરિજન ભક્તિમુધાવી બીજાને તારી રૂપ છે ભક્તિમુધાએ ક્ષી
ભોજન જેવું વિતત છે કહ્યું છે કે “સુઘા સમન્ત દુઘાન્ન” અર્થાત્ દુધ ને નુધ
સમાન છે એટલે દુધ પીવાથી જે આનન્દ અને પોપણુ થાય છે તેવો ભક્તિમુખા
પાનથી પણ થાય છે વળી હરિની ભક્તિનું એવન રંગે અંગે કરતુ જોઈએ, પ્રાચ્ય
પૂર્વજન્મના કર્માનુસાર હરિમેલતા ઢાળ પણ ઉપાધી નહીં તેને ઉપાધી ન ગણતા
સુરાસમાન ગણવી જોઈએ તેથીજ નીશ્વર દયાગમભાઈએ ગાયું છે કે —

દુધ થાયે હરિ મેનતા,
તે મુઘા સમુ પરમાણો
વિપવભોગનુ મુખ છે,
તે વિષ મરખુ મુ બાણો
બાણો જેમ ખસ ધસતા મીડી,
દાણ પડી આજે ઉઠે અગીડી,
આસડ પીતા મુડું તર્તલાને
રાગ ગયા પડી આનંદ ભંગે

(ભક્તિ પોપણુ)

આમા કષ્ટ રીતિ કહ્યું છે કે જેમ ખસ ધસના મોરી લાગી દાણ આનંદ થાય
છે તે પડી અગ્ર બળે છે તેમ વિષય મુખથી પણ દાણિક આનંદ મળે છે તે પડી
નિર્મળતા આદિને લીરે તે મુખને બદલે દુષ્ટાચર અંત પડે છે તેથી નિરય મુખને
જેર સમાન ગણતુ વળી રોગી મનુષ્યને આનંદ તાત્કાલિક તો મુડું (કડનુ) લાગે
પણ રોગની નિવૃત્તિ થવાથી જે આનંદ થાય છે તે અમૃત સમાન લાગે છે તેમ

હિમ્મિવતા ઉપાધી નહીં તે તાત્કાલિક દુઃખદાયક લાગે પણ હિં અરણ્ય પ્રાપ્તિ થયાબાદ આનંદ લાગે છે. તેથી તેથી ઉપાધિને દુઃખને બદલે સુધા અમાન વર્ણવીએ સુધાનો આવો અગાધ મહિમા હોવાથી તેનું જે પાન અર્થાત્ જે વડે મનુષ્ય જન્મ મળણના કેસથી બચી શકે એવો જે વેદોક્ત ભક્તધર્મ છે તે ધર્મરસનું જેમા વિન્તીણું વિવેચન થાય છે એવું જે માસિક તે આ “શ્રી આર્યધર્મસુધા”

ઉત્સાહ.

ઉત્સાહ એટલે ઉદ્યમ. ઉદ્યમ ત્રણ પ્રકારથી થાય છે. કાયાથી, વાચાથી અને મનથી. કાપિક ઉદ્યમને ઉદ્યોગ અથવા વ્યાપાર કહે છે વાચિક ઉદ્યમને ઉપદેશ બોધ કહે છે. માનસિક ઉદ્યમને ઉત્સાહ અથવા ઉમંગ કહે છે. આ ત્રણ બળશીલી ક્ષત છે કે કાયા ક્ષતા, વાચા શ્રેષ્ઠ અને વાચા ક્ષતા મન શ્રેષ્ઠ છે. મનને આધીન કાયા અને વાચા કહે છે પરંતુ કાયા કે વાચાને આધીન મન સાધારણ ગીતે કહેતું નથી. તે કારણથીજ માનસિક ઉદ્યમ એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. તેનેજ ઉત્સાહ કહે છે હાલ આપણા ‘આર્ય’ ભાઈઓમા ઉત્સાહ ઓછો થયો છે અને તે ઉત્સાહનો પટારો એજ તેમને ધાર્મિક, સામાજિક તથા મનકીય મર્ચ બાબતમા પાછા પડવામા કારણ બૂત છે એ ઉત્સાહ પાછો જન્યત કંવામાટે મનને સુધારવાની પ્રથમ જરૂર છે. અને મનને સુધારવામાટે અન્ન (આહાર) શુદ્ધિનો વિચાર પ્રથમ કરવો જોઈએ જેવું અન્ન ખાઈએ, તેવું મન બને છે. ઘણા લોકો એમ કહે છે કે અમારીપામે ધન નથી, તેથી અમારો ઉત્સાહ વટયો છે, પરંતુ અમને તો એમ દેખાય છે કે ઉત્સાહ ઓછો થવાથી લક્ષ્મી પોતાની મેળે આપણાથી દુર રહેવા ઇચ્છે છે લક્ષ્મી કદીપણ આજસુની પાસે ગ્રહેવા ઇચ્છતીજ નથી કવિટ્ટે કયું છે કે —

વિચાધન લઘમવિના, કહો જુ પાવે કૌન ?

વિના હુલયે નાં મિલે, જ્યોં પંચેકી પૌન ॥

ઉદ્યમ કર્યાવિના વિદ્યા કે ધનની પ્રાપ્તિ કહો કેને થાય છે ? પ જો અને પનન બેઉ હાજર હતા, પણ હાથ હલાવ્યાવિના તે પંખાથી પણ પવન શરીરને મળી શકતો નથી ત્યારે સારીરિક આજસુને પેટ પુરતું ધન પણ ઉદ્યોગ વગર મળતું નથી, ત્યારે માનસિક આજસુ (નિઃત્સાહી) ને વિશેષ ધન તે ક્યાથી મળે ? ધન કેને મળે છે ? તે માટે પ્રખ્યાત હિતોપદેશ છે કે —

उद्योगिन पुरुषसिंहमुपैति त्यक्त्वा ।

दवेन देयमिति कापुरुषा वदन्ति. ॥

ઉધોગી પુરુષોમિંદ જેવા છે, તેમનેજ લક્ષ્મી આની મળે છે દૈનમા હશે, તો મળશે, એમતો કાચર પુરુષો બોલે છે. વળી લક્ષ્મી પ ઉપણુ કેવા પુરુષને ઘેર રહેના ધન્ય છે ? તે માટે કહ્યું છે કે:—

ઉત્સાહસપત્રમદીર્ઘસૂત્રમ્ ક્રિયાવિધિજ્ઞ વ્યસનેષ્વસક્તમ્ ॥

શૂર કૃતજ્ઞં દદૃશૌહૃદ ચ લક્ષ્મી સમાયાતિ નિવાસહેતો ॥

ઉત્સાહસપત્ર, અદીર્ઘસૂત્રી, ક્રિયાવિધિને જાણનાર, કોઈપણ જાતના વિષયમાં અનાસક્ત, શૂર, પોતાનાપગ કરેલા ઉપકારને જાણનાર અને દૃઢ સ્નેહ ગંધનાગ એવો જે નગ્નીગ હોય, તેની પામે લક્ષ્મી પડે જઈને વસવા ધન્ય છે છે હાલ ઉપના શુભો આર્યોમા દગાઈ જવાથી, તેઓની લક્ષ્મી પણ તેમને દર્શન દેતા શરમાય છે તથા બીજે મળે જઈ વસવા ધન્ય છે અને તે પ્રત્યક્ષ છે ગમાપણના કિષ્કિન્ધા કાળના પ્રારભમાજ વર્ણન છે કે, રાવણ ન્યારે સીતાને હરી ગયો, ત્યારે રામને ધણો ખેડ થયો, તે એટલે સૂત્રી કે મીતાવિના મારે છવ્વુ બર્થ છે, હવે હુ મારા પ્રાણ છોડીશ એમ ન્યારે શ્રીરામચંદ્રે કહ્યું, તેજ સમયે, તેમના નાનાભાઈ શ્રી લક્ષ્મણજી જોડેજ હતા, તેમણે કહ્યું કે મોટા ભાઈ શ્રી પુરુષોત્તમ ! આપ આ નુ બોલો છો પ્રિયવત્સુનો નિયોગ થવો સભવિત છે અને સ્નેહપારને લીધે, તે નિયોગ અસભ્ય હુ ખકાગકે પણ બને છે, તથાપિ ધીગ પુરુષો એ તેથી નિરૂસાહી ન થવું જોઈએ

સ્વાસ્થ્ય મદ્ર મજસ્વાર્ય સ્વજ્યતા કૃપણા મતિ

અર્થો હિ નષ્ટકાર્યાર્યસ્તેનાધિગમ્યતે ॥ ૨૧ ॥

ઉત્સાહો બલવાનાર્ય નાસ્ત્યુત્સાહત્પર ધલમ્ ।

સોત્સાહસ્ય હિ લોકેષુ ન કિંચિદપિ દુર્લભમ્ ॥ ૨૨ ॥

ઉત્સાહવન્ત પુરુષા નાવસીદન્તિ કર્મસુ ।

ઉત્સાહમાત્રમાશ્રિત્ય પ્રવિલમ્બ્યામ જાનકીમ્ ॥ ૨૩ ॥

ત્યજ્યતા કામવૃત્તત્વ ગ્રોક સન્યસ્ય પૃથ્વત ।

મહાત્માનં કૃતાત્માનમાત્માન નાવબુદ્ધયસે ॥ ૨૪ ॥

(ટિપ્પણીકાઠ સર્ગ ૧) .

હે કલ્યાણ સપત્ર આર્ય ! ધૈર્યનુ એવન ન કૃપણના જેવી છુદ્ધિ (નિરૂસાહી-પણ) છોડી દે, કેમકે નષ્ટ થયેલો અર્થ જેને જગ પાછો અપાવન કરવો છે, તે તેને ચલવિના કદી પણ મળતો નથી હે આર્ય ! ઉત્સાહનુ જોગ જગ છે. ઉત્સાહથી અઠનુ બળ બીજુ નથી, માટેજ ઉત્સાહી પુરુષને ત્રિયોગીમા કોઈપણ પત્રાર્ય દુર્લભ નથી. ઉત્સાહી પુરુષને અઠ પ્રાપ્ત થાય, તોપણ તે પોતાના

કર્મથી પાછો હાંતો નથી, માટે આપણે કેવળ ઉત્સાહનું અવગમન કરીને જીનકીને પાછી મેળવીશું. ગોઠને દબાવીને, તેમ વિપયાંધીનતાને તણવો. આપ મહાત્મા છો, જૂતાત્મા છો, છતાં સાવધાનતા કેમ છોરો છો ? એવોજ ઉપદેશ અર્જુનને પણ ભાગ્યશુદ્ધ વખતે થયેલો ગોક ફૂલ કંચા માટે શ્રીકૃષ્ણે પડે કર્યો છે—

કેવ્યમાત્મ ગમ પાર્થ નૈતસ્ત્વયુપપદ્યતે ।

શુદ્ધ હૃદયદૈર્વિલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરંતપ ॥

નપુ સતઃ મયા પાર્થ, તમમાં એ ધટે નહ,

મનોદુર્બલતા શુદ્ધ, પતાપ હોય તહ

(અમર્યોદી ગીતા-પરિત શ્રી ગદ્ગદાચાર્ય)

હીજણ ન થવું એજ આર્યનું પ્રથમ લક્ષણ છે, માટેજ પરમાત્માએ શ્રીરામ-કૃષ્ણાવતારમાં એજ ઉપદેશ પ્રગટને, લક્ષ્મીને, દોષ્ટોને નિમિત્ત કરી આખાઆખાં વર્તને અરે-અખિલ વિશ્વને-આપ્યો છે માટે તે આર્યલોકીએ તો કદી પણ વિસરશે જીનકી નથી એ ઉત્સાહ ચિત્તશુદ્ધ વિના સ્થિર રહી શકતો નથી, અને મંદાચારિતા ચિત્ત શુદ્ધ થવું નથી, માટે આર્ય ભાઈઓએ ઉત્સાહપૂર્વક આર્યવર્તન ગમવું એથીજ તેમની ઉન્નતિ થશે ખાટી વહુશ્રમ ધર્મ છોડવાથી, શ્રાદ્ધાદિ પિતૃર્મેવા છોડવાથી, પ્રીતિભોજન જેવા અનાયાસ દાખલ કરવાથી, વિપયામનના વયાગી વર્ણમંત્ર પ્રગ્ન પેદા કરવાથી, કે પગદેનગમનને નામે હોટલ અને પોટલ ભજન થવાથી આ આર્યવર્તની ઉન્નતિ કોઈકને પણ થવી સંભવિત નથી. માટે અધર્મો-ચરણુમા પોતાના ઉત્સાહને વ્યર્થભોગ ન આપતા, અધર્મચરણુ માટે સ્ફોટિત ઉત્સાહિત મહેતુ એજ આર્યોન્નતિનો ઉત્તમ માર્ગ છે

મનોનિગ્રહ.

મન एव मनुष्याणा कारणं बन्धमोक्षयो ।

बन्धस्य विपयासंगि मुक्तिर्नोविषयं तथा ॥

(વિષ્ણુ પુરાણ અ ૬ અ ૭)

જેમ મૃતિઃમિશ્રિત મુશ્કેલીભર્યા આપણું નથી, તેમ કામદોષાદિ વિ-ર મહિત મનુષ્ય ગોળવું નથી મુશ્કેલીને મૃતિદ્રવી નિર્મળ કરવાને માટે પાણીમા ઘેલ અગ્નિમા તપાવી શુદ્ધ કરવામા આવે છે, સારે તે આશુભો જનાવનાને લાયકનું થાય છે, તેમ મનુષ્ય ગમ કમાદિદાગ પશ્ચિદ્ર વર્ષ વિજ્ઞાન મપન થાય છે, સારે તે પરમાનન્દને અન મેળવવાને લાયક થાય છે વગી મંદે વલ્લખ જેવો જોધે તેવો ગમ લવીલાતે ચઢાવી ચઢાય છે, તેમ ગમાદિથી નિર્મળ અગ્નિ

મનનાગાને જેવું જોઈએ તેવું જ્ઞાન, ગ્રામ કરાવી શકાય છે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામા મુખ્ય કરીને અતઃકેણુ શુદ્ધિની પ્રથમ જરૂર હોય છે મન, બુદ્ધિ, વ્યત અને અહકાર એ ચારને અતઃકરણ કહે છે અતઃકરણ શુદ્ધિ, યમ નિયમના પરિપૂર્ણ પાલનથી થઈ શકે છે માટેજ પ્રથમ યમાદિ મનુષ્ય માને પરિપૂર્ણ થવું જોઈએ શમાદિ નિયમો પાળવાનો મુખ્ય હેતુ મર્વ ઇંદ્રિયોનો વ્યાપીત્વ જે મન છે તેને વશીભૂત કરવામાજ મમાયનો છે મનના વશ થવાથી તેને આધીન ગ્રહેલી સર્વ ઇંદ્રિયા તરતજ કાબુમા આવી શકે છે માટે મનને વશ કરવું જોઈએ મનનો વ્યભાવ અથવા હોનાથી મનનુ સ્વાતંત્ર્ય મનુષ્યને દુઃખજીત થઈ પડે છે મનની ગતિ અતિ-તીવ્ર છે કેમકે જ્યાં મનુષ્યને પહોંચવાને વર્ષોનાવર્ષો લાગે ત્યાં મન વગર વિઠળે એકજ ક્ષણમા પહોંચી શકે છે માટેજ મનને વશ કરવું જોઈએ મન વશ થવાથી મનુષ્ય પોતાનુ શ્રેય સાધી શકે છે જે મન વશ ન થયું હોય તો, તે મનુષ્યને સ્વશ્રેય વ્યાધવાના કાર્યમા અરચણુ કર્તા થઈ પડે છે, મનને વશીભૂત કરવું અત્યાવશ્યક છે જેમ મુક્તિશિલ્પ માગથી રચના માલિકને નિર્વિધિ તેની ધારેલી જગ્યાએ પહોંચાડે છે, તેમ વશીભૂત મન ઇંદ્રિયોને શરીરરૂપી ગ્રંથમા નિયુક્ત કરી સતત આત્માને પરમાનંદનો લાભ લેવામા સવળતા કરી આપે છે મનનુ સ્વાતંત્ર્ય ઇંદ્રિયોને કુમાર્ગે જતા ગ્રેકતુ નથી ઇંદ્રિયો નિરકુગિતપણે લાભ-હાનિ પર્ણિષ્ઠ, કે જે પરમાત્મપદના વૈરી છે, તેની લાલસાથી લોભાઈ તેને વશ થાય છે ઇંદ્રિયો એ યુગ્મિયુના અપાદામા આની કે તરતજ મન કે જે સકલ વિકલ્પવાળું હોવાથી મનુષ્યની બુદ્ધિને પરિશ્રમશુભા નાખી ધર્માધર્મનો ધર્ષપણુ નિવ્રજ કરવા હેતુ નથી માટે મનને વશ કરવું એજ મનુષ્યનુ મુખ્ય કર્તવ્ય છે મન સ્વાભાવિક રીતેજ અચળ છે, તેમજ શરીર તથા ઇંદ્રિયોને સોલ પમાડનાર અને વિશ્વવાસનામા આસક્ત કરનાર હોવાથી તેને વશ કરવું યાને મનનો નિઘડ કરવો અતિ કઠણ છે, તોપણ પણ પર પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણે ગીતામા મનની અચળતા સ્વીકારતાજ નિઘડનો ઉપાય દર્શાવ્યો છે કે -

અસંશય મહાવાહો મનો દુર્નિપ્રહ ચલમ્ ।

અભ્યાસેન તુ કૌંતેય વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ॥

(ગીતા અ૦ ૬ સ્લો. ૩૫)

અર્થ - હે મહાવાહો કૌંતેય ! નિસંશય અચળતા આદિ લાગણોને લીધે મનને ગ્રેકવું એ મહામુશ્કેલ છે, તથાપિ અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય વડે મનનો નિઘડ થઈ શકે છે

આમા શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા અબ્જુ નને નિમિત્ત કરી આખી ઇંદ્રિયે બોંધે છે કે મનનો નિઘડ કરવામાં અભ્યાસ અને વૈરાગ્યની જરૂર છે, અર્થાત્ અભ્યાસ કરવો

વાંધી મનનો નિયત્ર યાય છે. અને વૈરાગ્યથી વિનય દુર થાય છે. એટલે તન્મય મન નિરૂત્તિવાળું બને છે. મનની ગતિ એક ઘડીલાલની ગતિ સમાન હોવાથી તે સ્વયં, જ્યારે તમ એ તમે ગુણોમા આવે છે. અર્થાત્ મનમા કોઈ વખતે સ્વના પ્યાસ આવે, તો કોઈ વખતે ગર્ભના અને કોઈ વખતે તમે ગુણોના પ્યાસ પે। થાય છે. માટેજ મનની શ્રતિએને રાહી મનને નિરૂત્તિવાળું બનાવવું જોઈએ. આ અપ્યાસ વગર બની શકે તેમ નથી. તેથીજ યોગતાત્રમા કહ્યું છે કે -

“મનસો વૃત્તિદાન્યસ્ય” અર્થાત્ મનની શ્રતિગત્ય જેવી થવી જોઈએ અર્થાત્ મનને નિરૂત્તિવાળું કયું જોઈએ એ જો તથા તમે ગુણથી મનની શ્રતિએને રાહી કેવળ સ્વગુણમા લાવવાથી બની નકે છે બીજી ઉપાય વૈરાગ્યનો છે. આ લોક તથા પાપોના વિષયોમા તૃષ્ણાનિના લાગ જી સાંસારિક વિષયોમા વિગ્ધ થઈ વિચરતું તેને વૈરાગ્ય કહે છે કામ કોઈ એવો પાતુ પ્રશ્ન કરે કે સમામા નહી તૃષ્ણાદિથી વિગ્ધ થવું અતિ કઠણ છે, તો તેના ખુલાસામા કે જેમ દરજી ખાગ, ખાટા, મીઠા વગેરે સર્વ પ્રકારના ગ્દસમાં પરિમાણ કરે છે, તોપણ પોતાને રોહિનાપણ અર્થ થતા દેતી નથી, તેમ મનુષ્યે સસા મા રહી મનને વગ કચ્ચા વિષયોથી વિગ્ધ રહેવું જોઈએ મનને વગ કચ્ચામા પ્રપમ મનની શુદ્ધિની જરૂર છે ને મનની શુદ્ધિમાટે અનશુદ્ધિની અસાધ્ય છે. કેમકે મનનો નિર્લગ્ન અલકાપર છે તેથીજ ઉપનિષદમા કહ્યું છે કે અન જો ખાવામા આવે છે, તેનો સુદમ અગ મનના ચોપાતુ અર્થે જાય છે આથી અપ્રદ મિદ્ધ થાય છે કે મનનો આધાર અલકાપર છે મન જે સદા પરિવ્રત્ય કરે છે તેપણ અન્નને આધારે હોય છે. સાધારણ ગીતે આપણામા કહેવતપણ પડી છે કે “અન્ન તેવું મન” અર્થાત્ જેવું અન્ન મનુષ્ય પ્યાસ તેવુંજ તેવું મન પાતુ યાય છે માટે મનશુદ્ધિ માટે શુદ્ધ અન્ન ખાવું જોઈએ અદિ શુદ્ધ ગળદનો ઉપયોગ દ્વિઅર્થમા વપરાયેલો છે. એટલે તો અન્ન ને બીજી સત્યમાર્ગે વિચરી ઉપાર્જન (પેશ) કરેવું ને શુદ્ધ કરેવાયું. અન્નમાર્ગ અને એકી સુન્નાયથી ઉપાર્જન કરેલું શુદ્ધ નહિ પણ અનુદ્ધ કરેવાય. અન્નના ત્રણ પ્રકાર ગીતામા વર્ણવ્યા છે જો તથા તમેગુણુગુણ બોજનથી રાહગીશ્રતિ થાય છે. ને સાવિગ્ધતિ નષ્ટ થતી હોવાથી જો તથા તમેગુણુગુણ બોજન ન ખાવું કેમકે પ્રમાણ, તૃષ્ણાનિની શ્રદ્ધ રજો તથા તમેગુણુગુણ બોજનથી યાય છે અને પ્રમાણિ વ્યવેષમા આધરૂપ હોવાથી મનુષ્યે તેવું બોજન લાવવું યોગ્ય છે. વળી જે લોકો એવું બોજન કરે છે, તેના મનમા સત્યગુણની શ્રદ્ધિના સંલગ્ન થતો નથી એટલે તેના સ્વચરૂન અદિય થાય છે, જેથી તેના મનની રાહિતપણુ જોરે મારી જાય છે, એટલે તેઓ પુરૂષ ધર્મના તત્વને યથાર્થરૂપે સમજી શકે નથી, પણ રૂઝા વિપરીત ક્રિતિ

અમજે છે જેતુ મન શુદ્ધ અને ક્રપાપકવ હોય છે તેનામા શમ, દ્વેષની પ્રતીત થતી નથી. માટે શમ, દ્વેષના પરિણામ માટે મનને શુદ્ધ તથા ક્રપાપકવ બનાવવું જોઈએ મનને વિષયથી શુન્ય બનાવવું અર્થાત્ મનને મારી નાખવું. એ કહેવું બહુજ સહેલ છે પણ તે કરવું મુશ્કેલ અથવા આ કાળમા તો અશક્યવત્ છે માટેજ મન જે કદી નિર્વિષયી રહેતુજ નથી, તેને ભગવદ્વિષયી બનાવવું એટલે મનને ત્યારે ખાનાની ઈચ્છા થાય ત્યારે ભગવત્પ્રસાદી અન્ન તેને ખાના આપવું, પીવાની મગ્ગ થાય ત્યારે પ્રસાદી જલાદિ પેય આપવા, જેવાતુ મન થાય ત્યારે તેને ભગવત્વરૂપના દર્શન દગમવા, આભણવાતુ મન થાય ત્યારે તેને ભગવદ્ શુભાનુવાદના કીર્તનો સભળાવવા, સુન્દરીની વૃત્તિ થાય ત્યારે ભગવત્પ્રસાદી ચન્દન, માળા ઇત્યાદિ સુનાડવા, સ્વર્ગ કરવાની વાસના થાય ત્યારે ભગવત્ચમણ સ્પર્શ કરવા, એ રીતે વિષયાભિમુખ ઈન્દ્રિયોને બદલે ઈશ્વરભિમુખ બનાવવાનો અભ્યાસ ગમવો, એવી મનોવૃત્તિ શુદ્ધ થાય છે, આવા અભ્યાસથી મનોવૃત્તિનો નિરોધ થાય છે અને ભગવત્સેવા રહે છે ચેતસ્તત્ત્રવણ સેવા ચિત્તનુ ભગવાનમા પરાવાતુ અજ મેવા, અને અજ મનો નિમગ્ન રૂપાનો મુખ્ય માર્ગ છે .

ચાતુર્ય.

બે બલદ (પશુજ્ઞાન પરીક્ષણ)

‘આનંદેષના શ્રીગુરુ મહાગજના વાઘમા ગાયના ગોઠામા એક “ રામ્યા ” નામનો બલદ છે. તેને ગનિવાર તા ૮-૧૨-૦૬ રોજે ચતારે ૮ વાગે હમેશ મુજબ ગાડીએ જોડવાને છોડ્યો તે હમેશ મુજબ ગાડીતરફ મુખ કરી એક દરે દેવદર્શન કરવા લાગ્યો ગાડીવાને તે બળને ગાડીતરફ લઇ જવા, પોતાથી બની તેટલી ખટપટ કરી, પરતુ તે સર્વ વ્યર્થ ગઇ પડી બીજા કેટલાક માણસોએ આરીને તેની નાચ પડડી ખેંચ્યો, પગના નજામા લાડડીઓ ઢગારી ગોઠામાથી બીજા બળદ આગ્યા, થીતુ વાસ નાખ્યુ, ચદી વીગેરે પુરકજી જલુમે તેની આગળ મૂકી, પરતુ એમાના એક પાલુ ઉપાયથી તેની કાર્યચિદ્ધિ ધર્ષ નહિ. એક સગ્ગો ૪૮ રૂવાક તે ઉભો રહ્યા તેટલા અગામા તેણે ચારો દે પાણી જાણને સ્પર્શ કરીધો નહિ. છેકટે શ્રી પડિત મહાગજે દેવ આગળ બે ચીડી મૂકી, પેહેલીમા “ આ બળદને બળદખરીથી કામે લગાડો ” અને બીજામા “ આ બળદને સર્વ કામથી મુક્ત કરી દેવ આગળ “ નદી ” કરી ધરો મકવો અને સર્વ કસણુ ધૂટયાબદ્ધ પાણી છોડ્યુ ” એની મતવજ હતી તે ચીડી ઉપાડવા માટે પામે ઉભેવામાંથી એક ૭-૮ વર્ષના બળદને કહ્યુ તેણે બીજા ચીડી ઉપાડી વાયતા શ્રી પડિત મહાગજે હાથમા જળ લઇ તે બળદને ઉદેગીને “ તારૂં સર્વ

મહત્ત્વ ધરાવે, તે મુકત થયો છે અને તે શ્રવેલા સૂધી દાણો પાણી ખા અને શ્રીચરણે સ્વયં બેસ ” એમ ઉચ્ચારતાજ, એકાદ રાત્રી અને દ્વિતી મનુષ્યનો પેઠે બલદના નેત્રમાથી એકદમ અશુદ્ધાગ ચાલી આ હૃદયગ્રાસક દેખાવ જોતાં સહસ્ર પ્રેરકોના નેત્રમા પણ અત્યુચ્ચાલ્યા, આ દૃશ્ય થયા પછી તેણે દાણો પાણી લીધાં આ વાતની સસંતા જોવાને ધણા બધા મેઝ લા જતા હતા.

કાલપુત્રના શ્રીમન્મહાગણ છત્રપતિની સવારી પણ ત્યાં ૧૬ મીઁ આ ચમત્ત્વ જોના ગઈ હતી. તેમણે પણ બળદને જોતામા લઈ જતા બહુ ખટખટ કરી પણ છેવટે “ ચમત્કાર છે, ઈશ્વરીલીલા અગાધ છે ” એવા ઉદ્ગાર કાઢ્યા

(વિદ્યાવિલાસ તથા જ્ઞાનપ્રકાશનાં ૨૬-૧૨-૦૬)

* * * * *

એક બળદની અલૌકિક જ્ઞાનશક્તિ — એમ જણાવવામા આવે છે કે, એક ખેડૂત પોતાના અલૌકિક જ્ઞાનસાક્ષાત્કાર બળદને લઈને હમણા બનાન (કારી) ગયા છે મનુષ્ય અથવા મનુષ્યના કૃત્તા પણ અલૌકિક જ્ઞાનશક્તિ બળદમા છે અને હજારો ભોક્ષ તેને જોઈને તથા પ્રત્નો પૂછીને અજબ થાય છે “ અમૃત બ્રાહ્મ પત્રિકા ” નો એક લેખક જણાવે છે કે, તે ગગનગત કબાને જતો હતો તેવામા લોકોના એક મોટા ટોળા વચ્ચે તેણે પેલો બળદ અને તેનો માલિક જોયો હતો માલિક એક ગામરીઓ હોઈ ગામો બુદ્ધિશાળી હોય એમ જણાવતુ નથી, પરંતુ તેનો બળદ તો જોનાગ અને પ્રશ્ન પૂછનાગએને છંદ કરી નાખે છે ઉપરો બળદપત્રી લખે છે કે બળદની જ્ઞાનશક્તિ જોવાને એ ટોળામા ઉભો હતો સાચું એક માણસે બળદને પૂછ્યું હતું કે, “ આટલામા કોઈ હજમ છે ? ” પ્રેરકોની તરફ એક ફેગ મારી તથા મુઠી તુલતજ તેણે એક હજમને બતાવ્યો હતો એક પોલીસ સિપાઈએ બળદની પરીક્ષા જોવાને તેણે કહ્યું કે, “ આટલામા એક વીસીની ગાઈડ છે તે જોધી આપ ” બળદે આંધો મારી પોનાના માલિકને તુલતજ નિશાની કરી ગાઈડ બતાવી હતી “ અમૃત બ્રાહ્મ પત્રિકા ” નો બળદપત્રી વધુ લખે છે કે, મેલ આ ચમત્કાર જોયો છે, એમ નથી, પરંતુ બનાગસના હજારો માણસોએ આ બળદના ચમત્ત્વ જોયા છે માગે એક મિત્ર તેણે જોયલા ચમત્કારનો દાખલો આપતા જણાવે છે કે, તેઓના દેટલાક મિત્રો એકવાર એ બળદની ખમે ગયા અને તેને પ્રશ્ન કર્યો કે, “ અમાગમા મુનિવચ્ચીટીની ચલિયો મોટી ઊંચી પામેલો માણસ હોય તે બતાવ જોઈએ ” બળદે બંધાઓની આમુ તાડીને જોયા પછી અમાગમા જે એક એમ. એ. હતો તેને બતાવ્યો અને અમે આચર્ય પામ્યા બળદનો માલિક આ પ્રશ્નમા તેને કહી નિશાની કરીને કે કરીને મદદ કરી સહે તેમ ન હતું, કાગલુકે તે પણ ન હતો બાલુતો કે અમાગમા એમ. એ. દાણ હતો આ પ્રમાણે બનાગસમા બુદ્ધિશાળી બળદે લોકોમા મોટું ટાવું અને અચર્યો દિપન કર્યો છે (ગુજરાતી.)

સનાતન ધર્મસભામાં પ્રતિનિધિ.

પણિત શ્રી ગડલાલજી આપિત “શ્રી વિદ્યાલક્ષ્મી સંસ્કૃત પાઠશાળા” તામ્રથી, વનસ્પતિમાં ભારત ધર્મ મહામંડળના અધિવેશનમાં પ્રતિનિધિ તરીકે ગયેના, ધાર્મિક સંસ્કૃત પાઠશાળાના મુખ્ય અધ્યાપક વેદશાસ્ત્ર સંપન્ન કૃષ્ણશાસ્ત્રી બેટિગિરીને “વિદ્વદ્ભટ્ટ” તથા “મહામહોપદેશક” એવી શ્રેષ્ઠ માનનીય પદવી ઉપરાંત એક મહાનજી અર્પણ હવામાં આવ્યું છે તેની નોંધ લેતા અતિઆનંદ પ્રાપ્ત થાય છે એ પ્રમાણ પત્રો નીચેનું જ છે -

શ્રી.

મહત્તમસ પારેપુરુષં દ્યોતિતેજસમ ।
યજ્ઞાત્મામૃત્યુમત્યેતિ તસ્મૈદ્વેયાત્મને નમઃ ॥
વિદ્યામાનપત્રમ્ ।

શ્રીયુક્ત કૃષ્ણરાઘી બેટિગિરી મહાશય । શ્રીજગદ્ગુરુ
શક્ત્યાર્ચનસ્કૃત શાલામુલ્યાધ્યાપક (ધારવાડીનવાસી)

જ્ઞાનસ્ય જનનીવિદ્યા । અગ્નિધારુષ્ય તમોયયા નિરસ્યતે સાવિદ્યા । પારમાર્થિક ચ તસ્યા વિદ્યાયા સ્વરૂપ સંસ્કૃતા દેવીગર દૂરીકૃત્યૈવ જગતિ પ્રાકાશ્યત । સામ્પ્રતમથ પતિતા-યમાર્થજાતૌ સદ્વિદ્યા પુનઃ પ્રચાર્યશનોચમરહિત્યાદિદોષજાત ચ દૂરીકૃત્ય ચત્વદસ્યા ધર્મશક્તિર્ન પુનરાવિર્ભવ્યતે તત્ત્વદસ્યા જીવનરક્ષા કર્તુ ન શક્યતે । આદિ શિક્ષ-તાયામાદિ મનનશીલાયામાદિવિજ્ઞાનવિદિ જગદ્ગુરુ ત્વેનામિમતાયામીયજાતૌ સદ્વિદ્યાયા પુનર્વિકાશાર્થ સનાતનધર્મસ્ય પુનરમ્યુદયઘાધનપુરસ્સર જગત્સ્યાપ્ત્યકારેણ્યા ધર્મશક્તેરા-વિર્માર્વાર્થ ચ સકલ ધર્મસમાધર્મીયાના સમીકરણાયા શ્રીભારતધર્મમહામંડલાલ્યાયા વિરાઢધર્મસમાયા સ્થાપનમમૃત્ ।

યત્ર યે કેચિત્ શ્રીસરસ્વતીદેવ્યા કૃપાસ્પદીભૂતાં સંસ્કૃતશાસ્ત્રો વિદ્યોજનો સ્તાસ્તે સર્વેઽપ્યમ્યા, સ્વજાતીય વિરાઢ ધર્મસમાયા, પ્રેમભાજનાતિ ભવત, સદૃશ્ય-

द्याया योग्यतया प्रसन्नेय स्वजातीयधर्ममहासभा सद्विद्याया सम्मानवृद्धयर्थं भवन्त
 “ विद्वतरत्न ” विद्योपाधिरूपालङ्कारेणालङ्कृत्य परम प्रमोदमश्रुत । सर्वज्ञानमयस्य
 सर्वशक्तिमतः परमेश्वरस्य चरणकमलयोः सविनय प्रार्थयते च भवत आध्यात्मिकयुज-
 तिर्भूयादिति शम् ।

श्रीकार्शीधाम ।

श्रीभारतधर्म महामण्डल प्रधानकार्यालय

९ तिथौ शुक्लपक्षे पौषमासे १९६३ वर्षे

(महाराज नारायण शावपुरी रायगढादूर)

प्रनानाध्यक्ष

मिथिलाधपति, ओनरेबल, के. सी. आई

इत्याद्युपाधिकः श्रीदरभङ्गा नरेश्वर-

श्रीरमेश्वरसिंह

प्रधानसभापति .

श्रीभारतधर्म महामण्डलम्

॥ श्री ॥

अकुण्ठं सर्वकार्येषु धर्मकार्यार्थमुद्यतम् ।

वैकुण्ठस्याहितद्रूपं तस्मै कार्यात्मने नमः ॥

महामहोपदेशक प्रमाणपत्रम् ।

श्रीयुक्त पण्डित कृष्णशास्त्री वेदगिरी विद्वद्रत्न महाशय ।

धारवाड श्रीशङ्कराचार्य संस्कृत शाला मुख्याध्यापक (धारवाड निवासी)

मनुष्यजातिर्निष्कामकार्याभ्यासेनैवोन्नोतमधिगच्छति । निखिलजगन्मुकुटमणिमये
 कर्मक्षेत्रे भारतवर्षे सनातनादेवापौरुषेयवेदो ज्ञानज्योतिः प्रकाशयन्नास्ते । अस्मि-
 न्नेव स्वर्गकल्पे क्षेत्रे ध्रुवप्रल्लादादयो नालका जज्ञिरे । अस्मिन्नेव धर्मान्तपुरेऽरुन्धती
 सावित्री प्रभृतयः कुलाङ्गना बभूवुः । अत्रैव धर्मनिकेतने जनकप्रभृतयो गृहिण-
 प्रयुयुधिष्ठिरादयो राजानो वसिष्ठ भरद्वाजाद्या ब्राह्मणा भीष्माज्जनप्रभृतयः क्षत्रियाश्वा-
 साञ्जकिरे । अस्यामेव तीर्थभूमौ भृग्वद्भिरः प्रभृतयस्तपोनिरता ववृतिरे । अस्यामेव
 परमेस्वरलीलाभूमौ व्यासवाल्मीकिप्रभृतयो ग्रन्थप्रणेतारः मनुयाज्ञवल्क्यप्रभृतयो धर्म-
 व्याख्यातायो जज्ञिरे । अस्यामेव धर्मधरायाः कपिलप्रभृतयः सिध्दा शुकाद्याश्च

ગાનિનોડમ્ભવન્ । પરન્તુ ચાર્યજાતિરાત્મનો જ્ઞાનવિજ્ઞાનાચારધાર્મિકતાસમ્યતાદિભિર્ગુણે
પુરા જગદ્ગુરુપદમોઘોષિતા તસ્યા એવ પ્રમાદેનાત્યા પરમપવિત્ર કર્મભૂમૌ સમન્તતોડપવિ-
ત્રતાનાસ્તિકતાલ્સ્યાધર્માનાચારોદ્યમરાદિત્યાદયો દોષા દશ્યન્તે । સર્વમેતદેતજ્ઞાતેર્નિ-
ધ્વાનકર્મયોગ ત્યાગાનિમિત્તકમેવ । ધોરમાનિષ્ઠ કરમધોગામિનમિમ ૫૫૪૪૫૫૫૫ નિનાય
સદ્વિદ્યાવિસ્તાર સનાતનધર્મપુનરમ્યુદય ભારતવ્યાપિ ધર્મશક્ત્યાવિર્ભાવવર્ણાશ્રમાચાર
દૃઢતાદિક સંપાદયિતુ સમસ્તધર્માલય ધર્મસમાના સમષ્ટિરુપસ્ય શ્રી ભારતધર્મમહામણ્ડ-
લસ્ય સુષ્ટિરમત્ । એતન્મહાયશોપયોગિનશ્ચ પ્રયત્ના અત્ર નિધોયમાના સન્તિ ।
એતસ્મિન્ ધર્મોધર્મસંધર્મે સનાતન ધર્મો જયંત્યુત્તરમસૌ પ્રચરેત્ મહામણ્ડલસ્યોદ્દેશ્ય જાત
ચ સિદ્ધયોદિત્યુપદેશક મહોપદેશક મહામહોપદેશકપદાનિ વ્યવસ્થાપિતાનિ । ભવતશ્ચ
ગુણે પ્રસન્નેય સ્વજાતીયવિરાઢ્ ધર્મસમા ભવન્ત સર્વોત્તમાવિકારશક્તિ મહામહોપદે-
શકોપાધિરૂપાલક્ષ્મીરેણાલક્રુત્ય પર પરિતોષમસ્તુતે, ધર્મોદ્ધારકસ્ય સર્વશક્તિમતો મગવત-
શ્રરણકમલયો સત્રિનય પ્રાર્થયતે ચ ભવત આધ્યાત્મિકયુગ્મતિર્મયાત્ । મવાદશાન,
ધર્મોપદેશકાના યત્નૈશ્ચ ભીમદ્મગવદ્ ગીતોક્ત કર્મયોગ પ્રવૃત્તિપૂર્વક મહામણ્ડલસ્ય
નિશ્ચિલોદ્દેશ્યાના પૂર્ણોચ્ચતિર્ભૂયાદિતિ શમ્ ।

શ્રી કાશીધામ ।

શ્રી ભારતધર્મ મહામણ્ડલપ્રધાનકાર્યાલય
૧ તિથી શુક્રપક્ષે પૌષમાસે ૧૯૬૩ વર્ષે ।
મહારાજ નારાયણ શિવપુર્ણ ચપરદાહુર
પ્રધાનાચ્ચ સ ।

મિથિલાધિપતિ, ઔનેરેલ, કે સી આઈ ઇ
ઇત્યાદ્યુપાધિક ભીદરમજ્ઞાનરેશ્વર
શ્રી રમેશ્વરસિંહ
પ્રધાનસમાપતિ
શ્રી ભારતધર્મ મહામણ્ડલમ્ ।

પોડશોપચાર.

આર્યશાસ્ત્રોમા દેવપૂજન એ નિત્ય કર્મમા ગણ્યુ છે તે ન કરાથી દોષ કાગે છે.
એ દેવપૂજનમા પોડપ ઉપચારો ગણ્યા છે તે યોગ (૧૬) ઉપચારો વડે પૂજન
કરાથી દેવ પ્રસન્ન થાય છે તે ઉપચારો નીચે પ્રમાણે —

આવાહનાસન પાદ્યમર્ધમાચર્તીયકમ્ ।

સ્નાન વસ્ત્રોપવીતં ચ ગદ્યમાલ્યાન્યનુક્રમાત્ ।

ધૂપ દીપં ચ નૈવેદ્ય તામ્રલ ચ પ્રદક્ષિણા ।

પુષ્પાંજલિરિત્તિપ્રોક્તા ઉપચારાસ્તુ ષોડશ ॥

આવાહન, આચન, પાદ્ય, અર્ચ, આચમન, સ્નાન, વસ્ત્ર, ઉપવીત, ગદ્ય, માળા,
ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, તામ્રલ, પ્રદક્ષિણા, અને પુષ્પાંજલિ એ યોગ ઉપચારો
અનુક્રમથી કલા છે

૧ આવાહન એટલે નિમંત્રણ કરવું નાતર દેવ અને આવેત્યારે પધારો એમ કહેવું

૨ આચન એટલે જેકડ, માળા, ચાંદી, પાટવો, સહાચન ગમે તે યોગથી
ઉપી એમવાની જગ્યા તે

૩ પાદ એટલે પગ ધોવા તે પાદોષ્ઠક (ચરણમૃત) પીવું ને પાદમો
જે પાન બનાવવું તેનું વર્ણન પણ સાસ્ત્રમાં કરેલું છે -

પદઙ્ગુલ પ્રવિસ્તારમુલ્લેચચતુરઙ્ગુલમ્ ।

ઓષ્ઠમેકાઙ્ગુલ કુર્ચ્યાન્નાસિકા ચતુરઙ્ગુલમ્ ॥

પૃષ્ઠે પાદસમાયુક્ત ચતુરઙ્ગુલમાનત ।

પાદપાત્રમિતિ રચાતં સર્વદેવપ્રપૂજને ॥

(સિધ્ધાન્તશેષર)

૪ અર્ચ એટલે દ્વાર, અક્ષત, ચદન, પુષ્પનાળુ જળ.

૫ આચમન એટલે હાથ ધોવડાવવા

૬ સ્નાન એટલે નવડાવવા

૭. વસ્ત્ર એટલે ધોએલું ચોખ્ખું વસ્ત્ર

૮. ઉપવીત એટલે ધરોપવીત, જનોઘ.

૯ ગંધ એટલે સુગંધવાળા પદાર્થો, અક્ષત, પુષ્પાર્દ

૧૦. માળા એટલે હાર પહેરાવવો.

૧૧ ધૂપ એટલે ધૂપસળી, અગરબત્તી અજગાવવી.

૧૨. દીપ એટલે દીવો કરવા

૧૩ નૈવેદ્ય એટલે ભોજનસામગ્રી ધરાવવી

૧૪ તામ્રક એટલે પાનખાપારી મુગધી તેજના વાળી બીડી ધરાવવી.

૧૫ દ્રેઢક્ષિણ એટલે ચોતરફ ફરવું

૧૬ પુષ્પાન્નક એટલે ભક્ષર્જન કરીવખતે દેવને ખોભે ભરી દક્ષથી વધાવવા

આ મોળ ઉપચારો દેવપૂજનના છે. મનુષ્ય પૂજનના પરોપચાર કહી છે અને મનુષ્યમાં પણ ગળેપચાર આ સોળ ઉપચાર પણ થયા કહ્યા છે અને ભજન એટલે મેવામાં ઉપચારનો કંઈ નયમ હોતો નથી, કેમકે તેમાં જે કંઈ ઉપચારો જે વખતે મળે તે વડે મેવા કરવામાં આવે છે, અને જે કંઈ તેમ ન્યૂનાધિક થાય તે ધીહરિના નામથી પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

ઉપરના ઉપચારો ગૃહ ગયામાં દેવપૂજનના કહ્યા છે, તેજ દેનાનયોમાં મોટા પ્રમાણમાં થાય છે, કેટલાક દેનાનયોમાં આ ઉપચાર ગળેપચાર પણ આવે છે જેઓ પોતાને હાથે દેવપૂજન કરે છે, તેવા દિવસે માટે આ ઉપચારો ગણાયા છે પરંતુ જેઓ ગોર બ્રાહ્મણને તેડાવી, તેમની સમક્ષ કે તેમના શીખ્યા મમાણે દેવપૂજન કરે છે, તેમણે ગોરને પૂજનમાં દેવવિચર્જન કર્યા બાદ, તે બ્રાહ્મણને ભ્રમણીને દક્ષિણા આપવી ભ્રમણે, ત્યારે તે પૂર્ણ થયું ગણાય. જે બ્રાહ્મણ ભોજનમાં વર્ણાશ્રમ ધર્મનો કંઈ વાધો દેખાયતો, તેવા ગોર બ્રાહ્મણને આમાત્ર કે પ્રલાહાર આપી, દક્ષિણા દેવી કહ્યું છે કે -

ફલેન સફલવાપ્તિ સાગતાદક્ષિણાર્પણમ્ ॥

દુગ આપ્યાથી પૂજન સફળ થાય છે અને દક્ષિણા આપ્યાથી કર્મ સંપૂર્ણ થાય છે. વડી બ્રાહ્મણદ્વારા જે પૂજન કરાવ્યું હોય, તો તે પૂજનનું દુગ પણ મેળને દક્ષિણા દેનાર યજમાનને મળે છે.

ભારતનાર્તક પડિત ગટવાવજી સ્મારક

કથા કલ્પવૃક્ષતા પત્ર ૧

શ્રીહરિકથા કીર્તન.

(૫૮, રામ કલ્યાણ)

પ્રાણી કૃષ્ણ કથારસ પી પી પી ૨૬ ૧

કૃષ્ણ કથામૃત પાન કરીશ તો, જન કરશે તને છ છ છ પ્રાં ૨

ધન વનિતાદિક મિથર માને તુ, કાળ હસે તને ખી ખી ખી પ્રાં ૩

હરિ સેવનમા મન રાખી તુ દુષ્ટ સ ગ બી બી બી પ્રાં ૪

ગોવર્ધન પ્રભુભક્તિ રહિત જે, ધતર કથા તે શી શી શી પ્રાં ૫

કીર્તન એટલે યશનું વર્ણન, યશોમાન શ્રીહરિના અનંત અદ્ભુત ચરિત્રો વડે, તેમનો યશ અખિન વિશ્વમા તેમની સત્તાની સાર્યજ વ્યાપ્યો છે પરંતુ પરમાત્માનું એક પણ ચોક્કસ નામ નથી અને નેનાંજ અનંત નામો છે તે અપ્રત્યાં છતાં સર્વ દર્શા છે આ રીતે પ્રભુ વિરુદ્ધમાંશ્રથી હોવાથી તેનું તત્વ, શાસ્ત્ર તથા સદ્ગુરુપાસે ન સમજનારને એમા સ ગય હોં છે, માટેજ કહ્યું છે કે "ગુરુ વિના જ્ઞાન મળતુ નથી

શ્રીહરિના પવિત્ર ચરિત્રોમાહેલા અકેક ચરિત્ર પરથી તેનાં અનેક નામો પડ્યા છે. તે કારણથી પરમાત્મા ગુરુરૂડિન તે નિગદાર છતાં તેના ચરિત્ર સમયના દિવ્ય ગુણ અને આકાર વડે આગ્નિક અને ભાવિક ભક્તો નિરંતર તેના ગુણાનુવાદ ગાય છે તથા તે અપ્રતિમ પ્રભાવનાળા પ્રભુની પ્રતિમાને પણ પ્રેમભાવથી પૂજે તથા સેવે છે

શ્રીહરિ એ નામમા થી અને હરિ એ બે શબ્દો છે થીએ પરમાત્માની સર્વભવન માં ધ્યેયરૂપા પરા શક્તિનું નામ છે પરા યસ્ય શક્તિર્નિવિધા એમ વેદે કહ્યું છે તે અગણિત પ્રકારની છે આજ સુધી કોઈથીતે ગણાઈ નથી, ગણાતી નથી અને ગણાશે પણ નહિ વેદમા કહ્યું છે કે વિષ્ણોર્નું ક્ષ વૈર્યાણિ પ્રવોચ

વિષ્ણુના પરાક્રમે અને કર્મોની કોણ ગણતરી કરી શકે તેમ છે? મતલબકે પૃથ્વીના પરમાણુ કોઈ ધારે તો કદી ગણે શકે, તથાપિ શ્રીવિષ્ણુ (હરિ) ના પરાક્રમે ગણાય તેમ નથી

ભક્તોના દુ ખ જનક પાપો વગેરેને હરનાર પરમાત્મા છે, તેથી તેનું હરિ નામ પડ્યું છે મહાભારતમા ભગવાને કહ્યું છે કે

हराम्यव हि स्मर्तृणा हनिर्माग क्रतुष्वहम् ।

प्रणाश्रमे हरिश्चेष्टैस्तमाहिरिह स्मृतम् ॥

અમરણુ દરનામના પાપોને હું દર છું, યજ્ઞમા હરીશામ હું દર છું વર્ણાશ્રમ
મા હરિ એજ શ્રેષ્ઠ છે માટે મને હરિ કહે છે. દરેક જીવ પોતાને અગ્રિય
લાગતી વસ્તુ, વિકાર કે વિચારનું હરણુ થએલું જોવા છાંટે છે પરંતુ તે કરવાનું
માન્ય તેના પોતાનામા ન હોવાથી તે શ્રીહરિનું અમરણુ કરે છે પૂર્વના દુઃખ કે
દુષ્ટવાસનાથી જોતું મન મધીન હોય, તેવા પણ જો વારંવાર શ્રીહરિનું અમરણુ કરે તો,
તેથી તેના અત કરણના મળ કપાદને દેતું મન સ્વચ્છ થાય છે પછી સ્વચ્છ
મનથી એક વખત પણ શ્રીહરિનામનો ઉચ્ચાર કરે, તો તેટલા માત્રથી મર્વ પાપને
તેથી થએલું હું જા મટે છે માટેજ નારદીય પુરાણમા નારદજીએ કહ્યું છે કે

હેરર્નામૈવ નામન નામૈવ મમ જીવનમ્ ।

કલૈ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ ગતિરન્યથા ॥

હરિનું નામ એજ હરિનું નામ એજ, હરિનું નામ એજ, માફ જીવન છે કલિ-
યુગમા એ ગિયાવ શીજી ગતિ નથી, નથી, ને નથીજ માટેજ આ યુગમા ઉપારનું
જીવન ભગવત્કીર્તન જ છે. કલૈ કેન્નવ કીર્તનાત્ ॥

શસ્ત્રમા પણ મધલે સાગર પે એજ દેખાય છે કહ્યું છે કે

વેદે 'રામાયણે' વાપિ પુરાણે ભારતે તથા ।

આદાવન્તેચ મય્યેચ હરિ સર્વત્ર ગીયેત ॥

વેદમા, રામાયણ, મહાભારતાદિ છનિદ સોર્માં તથા સર્વ પુરાણોમા આગ્રિ ।
મંત્રમા તથા અનમા મર્વ દેકાણે શ્રીહરિનાજ શુજાનુવાદ ગવાય છે માટે ને ને જ-
થોતી કથા દેવગણમા તથા દરેક ધરમા નિસનેમમા આ આર્ધાવનમા રાણસમા
આવી છે જોકે એ પ્રવાર હાત સિધિલ થયો હામે છે પરંતુ તે પાછો પ્રયત્નિત
કરવાની સૂચના મળતે મુકેલા પચી આપણને આપીને પડિત શ્રીમદુમાલજી ગો
બ્રોહ પધાર્માં છે ને ઉપર આરિતક બાહ્યોનું મ્યાન ખેચાવા વિનતિ કરે હું એક
મહાત્મ્ય કવિ એ કહ્યું છે કે 'કીર્તનામિ નરો નુહી જાગા'

આ એક ચરણનાજ ચાર અર્થ થાય છે ૧ હો નર ! તમે કીર્તનને માટે જાઓ
(બીજા ક.મમાટે જાગરણ ન કરો) ૨ હો નર ! તમે કીર્તનમા જાઓ અને તમા
ગાઓ ૩ ને નર ! કીર્તનને માટે જામા (ગદજ, જામા) એ તમેજ છો ૪ ગા (અરે)
હો નર ! તમે કીર્તનમા જાઓ તેમ સરજીતમા પણ કહ્યું છે ૬ —

તસ્મદ્વાગત ધર્માત્ મગ્ધાન દીર્ઘાશ્વ ।

શ્રોત્તવ્ય કીર્તિતલ્વચ્ચ સ્મર્તત્ત્યરવેન્દ્રતા મયમ્ ॥

૬ માટે દે જાગર ! સ્વાત્મા ભગવાન હૃદય શ્રીહરિને, અજાયને દુઃખનારે નિગતર
, શ્રવણ, કીર્તન અને અમરણુ કરનું એજ આપણી ફરજ છે વિ ગ ત્રાપ

આર્યસમાજનું પ્રીતિભોજન.

(વર્ણધર્મનો વિનાશ.)

સ્વામી દયાનંદ સરવસ્તીએ સવત્ ૧૯૩૧ ની સાલમાં મુખ્યધર્મીએ “ આર્યસમાજ ” નામની સભા રચાવી છે તે સમયે વેદશાસ્ત્રનું આર્ય-પ્રબંધને અધ્યયન કરાવવું અને ગૌરવણું જે આર્યોવર્તમાં ઓછું થયું છે, તેની વૃદ્ધિ કરવી એ બે મુખ્ય ઉદ્દેશો સ્વામીના દૃષ્ટાંતા હતા તે માટે તેમણે પોતાની શક્તિ તથા મતિઅનુસાર “ વેદનું ભાષ્ય ” તથા “ ગોકરુણા-નિધિ ” એ ગ્રંથો પ્રકટ કર્યા હતા વેદાભ્યાસ અને ગૌરવ એ સર્વ આર્યોના સર્વ સાધારણ ધર્મો હોવાથી એ સમાજમાં સાધારણ બુદ્ધિવાળા ધર્મછાસુ જનો સામેલ થવા લાગ્યા, પરંતુ જેમ જેમ લોકોની જાણમાં આવતું ગયું કે સ્વામીએ લખેલું વેદભાષ્ય યથાર્થ નથી, તેમ “ ગૌરવણું ” ની ખરી લાગણી “ આર્યસમાજ ” ને નથી, પણ લોકોને આકર્ષણ કરવાની એ એક જાણ છે, ત્યારે લોકોનો તેના પર અભાવ થતો ગયો, તેમ ગામેગામે તેમની સામે સનાતન આર્યધર્મપ્રતિપાદક મલાઓ સ્થપાવા લાગી

આર્ય અને અનાર્ય આ ભેદ અનાદિકાલથી ચાલે છે વર્ણ અને આશ્રમનું આર્યોવર્તમાં રહીને પરિપાલન કરવું એ આર્યોનો મુખ્ય ધર્મ છે ઉત્તરમાં હિમાલય અને દક્ષિણમાં વિન્ધ્યાચળ એ બે પર્વતો તથા પૂર્વે પશ્ચિમમાં હિન્દીમહાસાગર એ આર્યોવર્તની ચતુર્સીમાં છે હવે આર્ય કોણ ? અને અનાર્ય કોણ ? એવો આ ઉપરથી સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે તેનો ઉત્તર જેના માતાપિતા વેદશાસ્ત્રોક્ત વર્ણ તથા આશ્રમ ધર્મોના યથાશક્તિ આચાર પાળનાર તથા વેદશાસ્ત્રોક્ત અધર્મ તથા વિધર્મથી દૂર રહેનાર અને પરપરાથી આર્યોવર્તનિવાસી હોય તે આર્ય, અને આર્યોવર્તની હદ બહાર પરપરાથી વસનારા તથા વેદશાસ્ત્રોક્ત ધર્મની પરત્રા ન કરનાર તે અનાર્ય આર્યધર્મ પાળવાથી આર્યોને આ લોકના વ્યવહારમાં લૌકિક સુખ એટલે અર્થ અને કામ એ પુરુષાર્થો સિદ્ધ થતા અને પરલોકમાં સ્વર્ગપ્રાપ્તિ થતી અને જેઓ સ્વર્ગસુખની પણ કામના ન રાખતા એવા ખરા સન્યાસી (વિરક્ત) હતા, તેઓની ધર્મોચરણથી ચિત્તશુદ્ધિ થતી અને તેમ થવાથી તેઓને જ્ઞાન અને ઉપાસના (ભક્તિ) ની પ્રાપ્તિ સુલભ થતી, જેને પરિણામે તેઓને મુક્તિ મળતી અને આ લોકમાં તેઓની અવિચળ કીર્તિ રહેતી હતી. ધર્મશાસ્ત્રમાં આર્યનું લક્ષણ નીચે મુજબ કહ્યું છે

કર્તવ્યમાચરન્ કર્મ અકર્તવ્યમનાચરન્ ।

તિષ્ઠતિ પ્રાકૃતાચારે સ તુ આર્યં ઇતિ સ્મૃતઃ ॥

જે પોતાના કર્તવ્યકર્મ (વર્ણ અને આશ્રમધર્મ) નું આચરણ કરે અને,

અકર્તવ્ય (જેથી વર્ણુ અને આશ્રમધર્મનો વિનાશ થાય એવું) આચરણ ન કરે, તથા પ્રાકૃત એટલે પોતાના માતાપિતાથી જન્મત પ્રાપ્ત જે સ્વાભાવિક આચાર તેમા ટકી રહે, તેને આર્ય કહ્યો છે.

મૂળ વેદમાં આર્યોની ચાર વર્ણુ કહેલી છે, તેમજ વેદાક્ત પરમાત્મા શ્રી વિષ્ણુએ પોતાના અવતાર સમયે પણ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે —

ચાતુર્વર્ણ્ય મયા સૃષ્ટં ગુણકર્મવિભાગશઃ । (ગીતા ૪,૧૩)

ગુણ અને કર્મના વિભાગોવડે ક્રમથી ચારે વર્ણુ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય અને શૂદ્ર) મેં સરજી છે મતલબ કે આ વર્ણુ ભગવાને કરાવી છે, માણ-સોએ પોતે બનાવેલી નથી તેમાં જે ગુણ તે માતાપિતાની પ્રકૃતિ, ભતિ અને કર્મ તે વેદશાસ્ત્રોક્ત કર્તવ્ય છે તે કારણથી સર્વર્ણુ અને તેમા પણ અસમાનગોત્રા કન્યા સાથે વિવાહ કરવાનું આર્યધર્મશાસ્ત્રોમાં ઠેકઠેકાણે ફેરમાવ્યું છે અનાર્ય ધર્મશાસ્ત્રમા વર્ણુ અને ગોત્રના નામ પણ દેખાતા નથી અને જે જે લોકોએ અસર્વર્ણુ કન્યા સાથે પાણિગ્રહણ (વિવાહ) સ-બધ કરવા માડ્યો, તેઓને આર્યોએ વર્ણુસકર પ્રજા ગણી તેનો વર્ગ બુદ્ધો પાડ્યો છે આ કારણથી ચાર વર્ણુમાંથીજ અનુલોભ તથા પ્રતિલોભ સકર પ્રજા મળીને ૧૮ વર્ણુ થઇ હતી આર્યધર્મિષ્ઠ રાજાઓતુ રાજ આર્ય વર્તમા હતું, ત્યારૂંથી આ વર્ણુધર્મ ઉપર આકોશ પણ યથાર્થ રહેતો હતો

આજકાલ આ આર્યવર્ત ઉપર વિદેશી અને વિધર્મી પરદ્વીપસ્થ મહાન શહેનશાહતતુ રાજ હોવાથી તેઓએ દીવેદૃષ્ટિથી કોઇપણ ચોક્કસ ધર્મનું શિક્ષણ શાળામા આપવાનું કરાવ્યું નથી તેમ સર્વે પ્રજાને પોતપોતાનો પરંપરાગત સ્વધર્મ, ધીજાને હરકત ન કરતા પાળવાની સખૂર્ણ છૂટ મૂકી છે જ્યારે રાજતરફથી ધર્મ શિક્ષણ ન મળે ત્યારે ધર્મચુરુઓ તરફથી ધર્મશિક્ષણની વિશેષ ગોઠવણ થવી જોઇએ પરંતુ આર્યવર્તના ક્રમ નસીએ તેઓની પણ બેદરકારીથી આજકાલ આર્યપુત્રો ધર્મશિક્ષણથી બેખબર રહેવા લાગ્યા છે તેઓને આ નવી સમાજે મનસ્વી ધર્મનો અને તે પણ ખરા નામનો અધાર પીછોડો ઝોટાડી, વેદ અને આર્યને નામે ઉપદેશ કરવા માડ્યો છે, જેથી ખરા વેદધર્મ અને ખરા આર્યધર્મનું ઉલ્લંઘન આજકાલ પ્રચલિત થવા માડ્યું છે અને તે પ્રત્યક્ષ થવાની સાથેજ વર્ણુધર્મના વિનાશનું પ્રથમ પગથિયું આર્યસમાજ તરફથી પ્રીતિભોજન દાખલ ભરવામા આવ્યું છે તે નીચેની હકીકતપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

“પક્ષિલેદ વિનાતુ પ્રીતિભોજન” તા. ૮ મી જાનેવારી ૧૯૦૬ ને દિને મુખ્ય આર્યસમાજે ઠર્યું હતું. એ ભોજનમા ભાગ લેનારાઓમાં ૬ ક્ષિણી તથા ગુજરાતી બ્રાહ્મણો, બુદ્ધી બુદ્ધી ગુજરાતી વણિક ન્યાતોના ગૃહસ્થો, ભા. આ. વતણાઓ તથા ખારોટ વગેરે હતા એમ

“સાજ” વગેરે વર્તમાનપત્રોમાં છપાયું હતું પરંતુ આર્યધર્મશાસ્ત્રનું એ પારસી પત્રકારોને જ્ઞાન ન હોવાથી ગમે તેવા અનાર્થ આચારની પણ ખરી અથવા ખોટી હિમાયત તેવા વર્તમાનપત્રકારો કરે છે, એમ વિલાયત-ગમનના સવાલે આપણને સ્પષ્ટ દેખાવાની આપ્યું છે, તેથી તે ઉપર વજન આપવાની જરૂર ન હતી તથાપિ મુખાઈની આર્યસમાજની ઓફીસમાંથી એક અઠવાડિક પત્ર પ્રકટ થાય છે, તેના તા. ૧૪-૧-૦૬ ના અકમાં આર્યસમાજના ઉત્સવની પૂર્ણાહુતિમાં પંક્તિભેદ વિનાનું પ્રીતિ ભોજન, જેમાં “મુખાઈ ઇલાકાની આર્યસમાજે તરફના પ્રતિનિધિઓ તથા આર્યસમાજના ઉત્સવમાં ભાગ લેવા પધારેલા અન્ય ગૃહસ્થો-તથા પડિતો તેમજ સ્થાનિક સમાજના ઘણા અગ્રેસર સભાસદો મળીને જુદા જુદા વર્ણો તથા ન્યાતોના આસરે સો ગૃહસ્થો પંક્તિભેદ રાખ્યા વિના એક સાથે પ્રીતિભોજન કરવા બેઠા હતા વેદમંત્રોથી ઈશ્વર સ્તુતિ કરવા બાદ ભોજન આરંભ્યું હતું ભોજનમાં ભાગ લેનારાઓ દક્ષિણી તથા ગુજરાતી બ્રાહ્મણો, જુદી જુદી ગુજરાતી વણિક ન્યાતોના ગૃહસ્થો, ભાટીઆઓ, જુહાણાઓ, વગેરે હતા.” એવો સત્તાવાર હેવાલ એ પત્રના અધિપતિ મી. ભોતીલાલ ત્રિ. દલાલે પ્રકટ કર્યો છે આ અધિપતિ પડે મુરતના વિશા અડાલત મોઢવણિક છે અને તેઓ સ્થાનિક સમાજના અગ્રેસર સભાસદ હોય એમ દેખાય છે, એટલે એ હેવાલ ખરો હોવો જોઈએ. જ્યારે મુરતના વણિક મહાજને વિલાયતગતગતને ગમે તેવું પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને ભોજનપંક્તિમાં બેસાડવાનું સાહસ કર્યું છે, ત્યારે મુરતના વણિક આર્યસમાજ તો વર્ણભેદ કે પંક્તિભેદ ગખ્યાવિના, જુદી જુદી વર્ણના ભોજનના સભુમેળામાં સામેલ થવા લાગ્યા છે આથી પરિણામે વર્ણભેદનો સંપૂર્ણરીતે વિનાશ આગળ ઉપર ન થાય એની સાવચેતી વર્ણોશ્રમ ધર્મના સરક્ષક આર્યધર્મ ગુરુઓ, શાંતિ તથા મહાજનના અગ્રેસરોએ રાખવાની હાલને સમયે ધણી જરૂર છે. જે આવા પ્રીતિભોજનોનો અટકાવ જુદી જુદી શાંતો તરફથી નહિ કરવામાં આવે તો “ખાનપાન” નો વિચાર કે આચાર આ પોતાને આર્ય કહેનાર તથા કહેવડાવનારમાંથી પ્રતિદિન ગિધિવ થશે અને પછી દેખાદેખી હોટલો અને છામખાનામાં જાતિભેદ વગર જમણો છૂટથી થવા લાગશે માટે આ ઉગતા વિપવૃક્ષના અકુળને ખરા ધર્મોભિ-માની સદ્ગૃહસ્થોએ ઉખેડી નાખવાનો સવેળા યત્ન કરવો જોઈએ, નહિ તો તેના માઠા ફળ તેમને તથા તેમની પ્રજાને ભોગવવાનો અવસર આગળ ઉપર આવશે આ બાબતમાં નવસારીના મોઢ આતુરવેદી ન્યાતના અગ્રેસ-રોની એક સભા મળી હતી, એમ તા. ૫-૩-૦૬ ના “સાજવર્તમાન” માં તેનો નવસારીનો ખબરપત્રી જણાવતા લખે છે, કે—“જેમાં શાસ્ત્રી જયદ્રષ્ટુ

જાણુવ્યુ કે મેં પ્રીતિભોજન પંગતમાં બેસીને કર્યું નથી, પણ એાછવને દિવસે રસોડામાં રેશમી કાપડ પહેરીને જ્ઞાતિના રિવાજ મુજબ ભોજન કર્યું હતું મારી પેઠે ઉપર જાણુવેલા અને ગૃહસ્થો (ખરસાડવાળા પડિત કૃષ્ણારામ તથા ગણુદેવીવાળા શાસ્ત્રી મણીશકરે) પણ એમજ કર્યું હતું આથી શાસ્ત્રીને સૂચના કરવામાં આવી હતી કે તમારે હવે આઠ દિવસની અદર હમારી ખાતરી કરી આપવી કે તમોએ પંગતમાં બેસી પ્રીતિભોજન કર્યું નથી શાસ્ત્રીએ એક બે આર્યસમાજીઓ પાસેથી પત્રદ્વારા આ બાબે ખાતરી કરી આપવા કથ્થુલ કર્યું હતું આ સઘળા ઉપરથી જ્ઞાતિયે ઠરાવ કર્યા કે આઠ દિવસમાં તમો પત્રદ્વારા આ બાબતને નિશ્ચય નહિ કરશો તો ન્યાતને અનુકૂળ વ્યવસ્થા થશે આજ પછી તમારે આર્યસમાજ મેલાવડામાં પણ જવું નહી શાસ્ત્રીએ આ બંને ઠરાવનો સ્વીકાર રૂંધો છે જ્ઞાતિએ જાણુવ્યુ છે કે આ ઠરાવ વિરૂદ્ધ વર્તન જોવામાં આવશે એટલે તમો ન્યાતથી બહારજ છો કરી ન્યાત ભેગી કરી ઠરાવ કરવાની જરૂર નથી ” વગેરે આત્મા સાચા કોણુ ? વર્તમાન પત્રો કે સમાજ શાસ્ત્રી ?

આ રીતે પ્રત્યેક ગામના ન્યાતીલાઓએ પોતપોતાની જ્ઞાતના આર્યસમાજ જનોની તપાસ કરવાની કેટલીબધી જરૂર દેખાય છે કારણ કે સ્વામી દયાનંદજીનો સર્વોત્તમ ઉદ્દેશ જે વેદભણુવો અને ગોરક્ષણુ કરવું તે તો કોરાણુ મૂકીને, વર્ણુભેદ, જાતિભેદ તોડવા એકાચાર-અનાચાર-નો પ્રીતિભોજનને નામે જે પગપેસારો હાલના સમાજીઓ તરફથી થવા માડ્યો છે, તેના ઊંડા મૂળીઆ જમીનની અદર ધુસ્સા પછી, સહસ્તા ઉખેડી શકાશે નહિ માટે જેલી જાણીતી કહેવત મુજબ “ ઉજતું દાબવું ” એ સ્વધર્મભીખાની કરજ છે સમજી હિંદુઓ તો નાહીને તરતજ ખીજને અડક્યાવગર જમવા બેસનાર અને ગમે ત્યારે એકવાર નાહીને જમનાર તથા વગર નાહે જમનાર સ્વજ્ઞાતિ કે સ્વકુટુંબીમાં પણ પક્તિભેદ રાખીને જમે છે ત્યારે આ તો ગમે તે ન્યાતજાત વર્ણુ આચારવાળા સાચે પક્તિભેદવગરજ પ્રીતિભોજન, તે આર્યશાસ્ત્ર અને સદાચારથી કેટલું વિરૂદ્ધ છે, તે સાધારણ સમજવાળા સજ્જનો પણ સમજી શકશે ધર્મ પાળવામાં આરભમાં સંહજ અઠયણુ વેઠવી પડે છે તેથીજ કહ્યું છે કે —

न सीदन्नपि धर्मेण मनोऽधर्मे निवेशयेत् ।

अधार्मिकाणां पापानामाशु पश्यन्निवर्पयम् ॥

ધર્મીયરણુ કરવાથી આપણને ખીડ પડે, તોપણ મનને અધર્મ તરફ વળવા ન દેવું, કેમકે અધર્મિક પાપવૃત્તિવાળા લોકનો નાશ સત્વર થાય છે સવત્ ૧૯૬૨ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ રવિ

લા. વિ. રા. દ.

નિ સા શ્રેષ્ઠ

શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રી અનિરુદ્ધાચાર્યજી મહારાજે

“લક્ષિ સા આજ્ય”

વિષે કરેલા વ્યાખ્યાનનો સારાંશ.

સવત ૧૯૬૨ ના ત્રાવણુ વદ ૧૧) સોમવાર તા. ૨૦-૮-૦૬ ને રોજ સાંજે ૪૫ વાગે મુમુક્ષુના સુપ્રસિદ્ધ શેઠ ચતુર્ભુજ મોરારજી જે પી ની તારદેવ રોડપર આવેલી વાડીમા નડીઆ વાળા બાલગોસ્વામી શ્રી અનિરુદ્ધાચાર્યજીએ લક્ષિસાત્રાજ્ય નિપયપર સરકૃત અને ગુજરાતી ભાષામા એક ઝટાઢાર વ્યાખ્યાન આપી, અનેના વૈષ્ણુવ મડળપર એક સરસ છાપ બેસાડ્યો હતો હોવામા આસરે ૪૦૦ પુરુષો હાજર હતા. સ્ત્રીઓ વાંતે જુદી ગોઠવણુ મળી હતી

પ્રારભમા મી. ૦ ઠકોરદાસ દલાલે શ્રોતાસંજ્ઞાને આપકાર આપના નીચે પ્રમાણે ભાષણુ કર્યું હતુ

શા. ૦ ઠકોરદાસ કેશવરામ દલાલજી ભાષણુ.

વૈષ્ણુન બધુઓ,

હમારી આમનજી પત્રિકાને માન આપી આપ સર્વ આજે અત્રે વ્યાખ્યાન ત્રનજી કરવા આંખા, તેથી હમારાપર આપ સર્વનો મોટો ઉપકારજ થયો છે આમનજી પત્રિકા પરથી આપને વિદિત થયુ હોજ કે આજનો નિપય લક્ષિસાત્રાજ્ય છે લક્ષિ સાત્રાજ્ય એટલે સર્વ ધર્મ કર્મમા લક્ષિ ઉચપદે હોવાથી તે સાત્રાજ્ય કહેવાય છે અર્થાત્ લક્ષિએ ચક્રવર્તિની છે. લક્ષિની મહત્તા સુપ્રસિદ્ધ છે માતૃલક્ષિ, પીતૃલક્ષિ, રાજલક્ષિ, ગુરુલક્ષિ, અને દેવલક્ષિ વગેરે અનેક પ્રકારની લક્ષિઓ છે, પરત સર્વને માથે પરાતપર શ્રી પુરુષોત્તમની લક્ષિ છે તે ચક્રવર્તિની કહેવાય છે લક્ષિનો સર્વોત્કર્ષ સિદ્ધ કરવો એજ આજનો વિષય છે એ વિષયના ઉપદેશ શ્રીમદ્ ગોસ્વામી શ્રી અનિરુદ્ધાચાર્યજી છે પ્રથમ શ્રીમદ્અનિરુદ્ધલાલજીના સબધમા કેટલુક જણાવવાની જરૂર છે શ્રી દાઉજના મદિરવાલા, શ્રી લાલમણિજીના લાતજી શ્રી નિરુદ્ધેશરાયજીના પુત્ર શ્રી મુરલીધરજીના એ શ્રી અનિરુદ્ધાચાર્યજી દ્વિતીય પુત્ર થાય જન્મથીજ સ્વાભાવિક સૌજન્ય ચાતુર્ય આદિ સદ્ગુણો એ આમાર્થશ્રીમા પ્રકાશતા હતા અને એજ સદ્ગુણોને લીધે નડીઆદની ગાદી એ મહારાજશ્રીને આપે ચં ઉપનયન સરકાર થઇ ગયા પછી અધ્યયનનો પ્રારભ કર્યો અને હજુ પણ અધ્યયન ચાતુરજ છે સામાન્ય રીતિથી ઉક્ત આચાર્યશ્રીની કીર્તિ આપણે ઘણા વખતથી ત્રવણુ કરીએ છીએ, પરંતુ આપણા વૈષ્ણુવ સપ્રદાયના ઉત્કર્ષ વિષે વિચાર કરવા ગયા માસમા વડોદરામા જે વૈષ્ણુન પરિપક્વ મળી હતી તે પરિપક્વમા એ બાલગોસ્વામી કે જેઓની વય માત્ર ૧૪વર્ષની છે, તેમણે સ્વેતસાહ માત્રથીજ પધારી, ખીજા દ્વિસનું અધિગતૃપ્ત અગીકાર કરી પરિપક્વ કાર્યત્ર અત્યંત રીતે ચલાવ્યુ હતુ એ વર્તમાનપત્રો વાચનાર વૈષ્ણુવોના ધ્યાનમાજ હશે વિદ્યારસિકશ્રી અનિરુદ્ધાચાર્યજી માત્ર પોતેજ વિદ્યાધ્યયન કરે છે એટલુજ નહિ પણ નડીઆદ શહેરમા ખીજા બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્ય વગેરે પણ અધ્યયન કરે એવા હિતેશથી એ

કાન્ય-વ્યાકરણાદિ ઉપરાત મંગાર્ગીય ગ્રંથોપર પણ લલ્લ આપનામા આવે છે એ પાકગાળાના ગાસ્ત્રી વે શા સ વિલુનમાં પણ આગે આ મખામા પધારેલા છે માન પાકશાળા આપી દે પરિપદ્મ કર્મ ઉસાદથી ચલાન્યુ તેથીજ પોતે મતેા મને છે એમ નદિ, પરંતુ આપણા સર્વદેવીય સર્વશ્રાવ (તાલીઓ) સપ્રગપના ગ્રંથોના અભ્યાસપર જે આગ્રહ બાલ્ય અવસ્થામા જોનામા આવે છે તે સ્તુતિને પાન છે આપના શ્રીમદ્ભગવાદાર્થજ્ઞના ભાષ્ય-નિમધ-મુખોધિનીજ આદિ નાના મોટા ગ્રંથોનો આ અવ ગ્રામાર્ગ વ્યામગ લાગવો, એ કાષ્ટ જેની તેની વાત નથી આજથી તેજ માસપર શ્રીમદ્ ગોસ્વામી શ્રી બાવકૃષ્ણવાચક મહારાજે આજ દોષમા જેતુ સુધાપાન કરાન્યુ હતું, તેતુ પીયૂષપાન શ્રીમદ્ અનિરૂદ્ધાર્થજ્ઞ પોતાના વચનામૃતથી કરાવશે, માટે તે પાન કરા આપ સર્વ સન્ન થવો, એટલીજ પ્રાર્થના કરી દૂ ગેમસાની ગન લઉ છુ (તાલીઓ)

શ્રીમદ્ અનિરૂદ્ધાર્થજ્ઞ સંસ્કૃત ભાષણ,

મીં ૪ કિંગ્સસના ભાષણ પછી શ્રીમદ્ગાર્થશ્રીએ મગનાચરણ કરી વગભગ ૩૦ મેનિટ સુધી સંસ્કૃત ભાષામા નગ્ને સહિતાના કેટલાક મત્રો તથા કેટલાક ઉપનિષદના શ્લોકો બાળી બનાવી, દેવગિરામાજ તેનું વ્યાખ્યાનચલા યુ હતું તે ગમાસ ચલા પડી ૩૦-૪૫ મિનિટ તેનો અનુવાદ પોતેજ નીચે પ્રમાણે ગુજરાતી ભાષામા કરી ગતાઓ હો

શ્રીમદ્ અનિરૂદ્ધાર્થજ્ઞના સંસ્કૃત ભાષણનો ગુજરાતી ભાષામાં તેમણે કરેલો અનુવાદ,

પરમ ભાગ્યનાનું વંધન સદગૃહસ્થો,

આજનો વિષય ભક્તિસામ્રાજ્ય છે, એ આપ સર્વને વિદિત છે ભક્તિ સામાન્ય એટલે ભક્તિનો ઉદ્દર્ધ ભક્તિ એટલે શુ, એ પ્રથમ વિચાર કર્યા પછી તેનું સામાન્ય પ્રતિપાદન હરનામા આવશે

આજકાલ ભક્તિ વિષયક અનેકાનેક ભાષણો થાય છે. કેટલાક માન શ્રીમદ્ ભગ વદ્ધીતાના વચનો આપી ભક્તિ સિદ્ધ કરે છે બીજા તત્ત્વચરના વચનો આપે છે ઇતર શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રમાણે આપે છે અન્ય નારદ પંનરાન આદિ આગમનાકે ભક્તિમીમાસાના સૂત્ર આગળ કહે છે પશુ એ જાવા નયનોનું મૂળ વેદ જ છે એમ બ્યાં મુધી જન સમાજને સ્પષ્ટ જતાનનામા આવે નદિ, તથા સ્વત પ્રમાણુજન વે જ એ સર્વ વાક્યોનું પરમ મૂલ છે એમ સુક્તિ પ્રયુક્તિથી પ્રતિપાદન કરવામાં આવે નદિ, લ્યાં મુધી સર્વમાન્ય ભક્તિપર જે પરમ આદર થવો જોઇયે તે યર્ધ મકતો નથી માટે હમે હમારા શ્રીમદ્ અખડ-ભૂમ-વ્યાગાર્થશ્રીમદ્ગુપ્તશ્રી શ્રીમદ્ભગવાદીગની પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે પ્રથમ પેનાજ પ્રમાણે આપી ભક્તિ સિદ્ધ કરી આગળ આવીશુ (તાલીઓ)

નગ્નેના પ્રથમ મત્રમાજ ગમિમીજે પુરોહિતનું શ્રવણ થાય છે, જે સન્દ યંકિ છે સંસ્કૃતમા તેને રૂંકે કટે છે રૂંદ્ધ ધાતુનો અર્થ “મૃતિ કરી” એમ થાય છે, અર્થાત્ નગ્નેદનો પ્રથમ મત્ર જ રૂંદ્ધ ધાતુનો મૃતિરૂપ ભક્તિનું જ પ્રતિપાન કરે છે (તાલીઓ) વાસ્તવિક વિચાર કરનારને તો રૂંકે પેના વર્ણુ વર્ણુ ભક્તિની જ પ્રતીતિ થાય છે, પશુ સામાન્ય વર્ગ આગળ પેનાથી બીજા કેટલાક ગુરુ ભક્તિ-પ્રાનપાદક મત્રો અર્થ મહિત જતાનનાની જરૂર રહે છે. ઉક્ત નગ્નેદમા જ આગળ ચાનતા ૧૫ પુરુષકત નામનુ ગુપ્ત

સિદ્ધ સુક્રત આવે છે જેમા એક સ્થળે વિષ્ણો સુમર્તિ મનામહે એમ સ્પષ્ટ ઉપદેશ છે વિષ્ણુ એટલે વ્યાપનશીલ સર્વવ્યાપક બાહ્યાભ્યંતર રસાવિષ્ટ પ્રભુની સુમર્તિનુ, દગવીના પ્રતિપાદક મર્તિનુ, હમે ભજન કરીએ છીએ, એમ એ મત્રપાદનો અર્થ થાય છે આ મત્રમા મજ્ઞ ધાતુનો મજામહે પ્રયોગ પ્રસક્ત છે મજ્ઞ ધાતુનો અર્થ “એવા ઢવી” થાય છે, એ પણ ધાતુપાઠ કરનારની ધ્યાનમાજ્ઞ હમે અર્થાત્ મેનારૂપ ભક્તિનુ પ્રતિપાદન એ ચરણમા કરવામા આવ્યુ છે (તાલીઓ) એજ સૂક્રતમા વિષ્ણુના ચરણ કમનનો અને વિષ્ણુલોકનો પણ ઉત્કર્ષ બતાવ્યો છે વિષ્ણોર્વેદ પરમે પદમ્ એમ પ્રથમજ્ઞ શ્રવણ ક્રમમા આવે છે એ મત્રનો શબ્દાર્થ એટલો જ છે કે “જે પરમ પદ છે તે વિષ્ણુનુ છે” વિષ્ણુ શબ્દનો અર્થ હમે પ્રથમ નિરૂપણ કરી ગયા છીએ તોપણ ફરીથી મસ્તમરણ કરાવીએ છીએ કે વિષ્ણુ એટલે માત્ર સત્ચરણના અધિષ્ઠાતા નદિ પણ સર્વ વ્યાપક-વ્યાપ નશીલ-બાહ્યાતરસાવિષ્ટ શ્રીમ પુરુષોત્તમ વેદમા અ સર્વવ્યાપક રસાત્મક પુરુષોત્તમના પદને પરમ કહ્યુ છે અર્થાત્ એ પદ પ્રકૃતિ-ક્રાંત-કર્મ-સ્વભાવથી પણ અતીત છે પ્રકૃતિ, કાવ, કર્મ, સ્વભાવ આદિનુ બધ ત્યા આવી શકતુ નથી એ મત્રમા પદમ્ શબ્દ સ્પષ્ટ પ્રસક્ત છે, એટલે પ્રભુનો લોક નથી કે પ્રભુનો આકાર નથી એમ મિથ્યાગ્રહ રાખવો એ ભૂન છે પદમ્ એટલે પ્રાપ્તકરવા યોગ્ય, એ વ્યાપિ-શુદ્ધલોક-છે સર્વવ્યાપક પર માતમા એ લોકમા સન્નિવેદાનન્દ સ્વરૂપે પ્રકટ દશ્યમાન છે એ શ્રી પુરુષોત્તમને ચરણારવિન્દ પણ છે (તાલીઓ) એજ સિદ્ધાન્તનુ સમર્થન કરવા આગત એજ સૂક્રતમા કહેવામા આવ્યુ છે કે વિષ્ણો વેદે પરમે મધ્ય હત્ત એનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે થાય છે, “પ્રભુના પરમ ચરણારવિન્દમા ભક્તિરસ મકરદનો નિબ્યદ વહે છે” અર્થાત્ વ્યાપક રસાત્મક શ્રીમત્ર-ભુચરણના ચરણારવિન્દ માત્ર લૌકિક નથી પણ તે ચરણનક્ષિતમા ભક્તિરસ-મકરન્દનો નિપન્દ વહે છે, એવા અનૌકિક આનંદાત્મક તે પદ્મમત છે શુદ્ધ નિર્ગુણ ભગવદીઓ એ ધામમા શ્રીમત્રભુચરણકમજગત્પ ભક્તિરસાત્મક મકરન્દના નિબ્યન્દમા સદા સર્વદા અવગાહન કરે છે (તાલીઓ) એજ સૂક્રતમા આ મત્રની આગળજ એક સરમ મન આવે છે તે આ પ્રમાણે છે —

તાવા વાસ્તુન્દુરમસિ ગમચ્યૈ યત્ર ગાયો મૂર્ચિશા અયામ ।

અગ્રાહ તદુદગાયસ્ય રૂપ્ણ પરમ પદમવમર્તિત મૂરિ ॥

(તાલીઓ)

એ ઋચાનો અર્થ શ્રીમદ્ ભાષ્યકાર શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી શ્રી અણ્ભાષ્યના દ્વાભ્યાયમા અને શ્રીમત્રભુચરણ શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રી વિદ્વલનાથદીક્ષિત (શ્રીગુસાઈજી) પોતાના વિદ્-મહત્ત નામના પ્રથમા આ પ્રમાણે આપે છે —

વામ્-ભગવાન્ અને ભગવાન્ના કોઈ મહા ભાગ્યવાન્ વિગ્ન અતરગ ભગવદીયના, તા-તે, તે એટલે લોક વેદ ભક્તિ માર્ગમાં પ્રસિદ્ધ, ઘાળાનિ ધામેમા, ગમચ્ય જવાને વાગ્તે, હમસિ હમે કામના રાખીએ છીએ યત્ર જે શ્રીમદ્ગોડુલ આદિ (તાલીઓ) અનૌકિક ધામેમા મૂર્ચિશા અનેક શૂંભવાંશી અયાગ શુભ આપનારી ગાય ગાયો છે તેવા ભગ વદામો કથા છે એમ આકાશા થાય તો શ્રુતિરૂપા શ્રુતિ જણાવે છે કે જત્ર-આ ભૂમંડળમા જ (તાલીઓ) તે તે ધામે છે-ભૂમંડળમા જ છે તો તે કેમ દેખાતા નથી? ત્યારે કચા કહે છે “અહ”-(તાલીઓ) એ અહ એની વાત છે કે ભૂમંડળમા જ એના ધામ જે છતા

પ્રાકૃત ચર્મચક્ષુથી તે તે સ્થલ દેખાઈ શકતા નથી એ ધામોમા જે પ્રભુ બિગ્ને છે તે “હરગવ” છે. ગોપિકા નારદ આદિ, ઉલ્લસ પ્રકારના મહાન ભક્ત તે પ્રભુનું ગાન કરે છે એ પ્રભુ જુવા છે, ગાન કરનાર ભગવદીશોની અલૌકિક કામના પરિપૂર્ણ કરે છે, કામનાની વૃદ્ધિ કરે છે એમનું પદ્મ પદ, પરમ ગ્ધક્ષ, ભૂતકામા જે અવતાર પ્રકાશે છે; તે પણ માત્ર એક પ્રકારે નહિ પણ મૂરિ અનેકાનેક પ્રકારે સ્થવભેદવડે પ્રકાશે છે. શ્રીયમુનાજી, ઉપવન, શ્રી ગિરિરાજજી, ગહુર, કદરા આદિ અનેક રમણીય પ્રદેશમા તે પ્રકાશે છે તે સર્વ પ્રદેશ પ્રાકૃત માત્ર નથી પણ પરમ છે, વૈકુણ્ઠીથી પણ ઉત્કૃષ્ટ છે વૈકુણ્ઠ આદિ ધામમા જે લીલા દશ્યમાન થતી નથી તે લીલાના પણ પ્રસન્ન દર્શન શ્રીમદ્ગોકુલ આદિ પરમ અલૌકિક સ્થલામા થાય છે (તાલીઓ)

આ પ્રમાણે આપણા માર્ગના ગેબ્ય શ્રીકૃષ્ણ, તેમના શ્રીગોકુલ આદિ અગૌંઠિ ધામ, તેમના ભક્તિરસાત્મક ચરણારવિંદ અને તેને પ્રાપ્ત કરવાનો ભક્તિમાર્ગ, એ સર્વને પ્રતિપાદન કરનારા વચનો માત્ર શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા છે એટલું જ નહિ પણ સ્વન પ્રમાણભૂત વેદમાથી પણ જ્ઞેષ્ઠએ એટલા મળી આવે છે એક સ્થવમા તો આપણા જ્ઞાતમનિવેદન અથવા તો બ્રહ્મસખ્યપ્રતિપાદક પણ વચનો જ્ઞેવામા આવે છે બ્રહ્મરસ્ય ઉપનિષદમા આત્મન કામાય સર્વે પ્રિય મવાતિ (તાલીઓ) એમ અનેકશ અવલુ થાય છે એનો અર્થ એમ થાય છે કે સ્ત્રી, પુત્ર, વિત્ત, દેહ, ગેહ, આદિપર એ જે રનેહ આવે છે તે રનેહ કાંઈ સ્ત્રી પુત્ર વિત્ત દેહ ગેહ આદિને લીધેજ નથી, પણ સ્ત્રી, પુત્ર, વિત્ત, દેહ, ગેહ આદિ વસ્તુ આત્માના પણ આત્મા જે પદ્મમાત્ર શ્રીકૃષ્ણ તેમની સેવા કરવામા ઉપયુક્ત થાય છે, માટેજ પ્રભુની સેવામા વિનિયોગ આવનાર સ્ત્રી પુત્ર વિત્ત દેહ ગેહાદિમા રનેહ રહે છે તાત્પર્ય એ છે કે અમુક આપણી સ્ત્રી છે માટે તેપર પ્રીતિ રાખવી અમુક આપણો પુત્ર છે માટે તેપર મમતા રાખવી અમુક આપણું વિત્ત આદિ છે માટે તે વિત્ત આદિપર આસક્તિ રાખવી, એમ તો સર્વથા નહિજ, પરંતુ એ સ્ત્રી પ્રભુએવા કરવામા ઉપયોગી છે, એ પુત્ર ભગવત્સેવામા વિનિયુક્ત છે વિત્ત આદિ પ્રભુમા ઉપયુક્ત છે માટેજ ભગવદીઓ તે તે ભગવદુપયોગી પદાર્થપર પ્રભુસખ્યધીન મગતા રાખે છે જે પદાર્થ શ્રી પ્રભુચરણના ઉપયોગમા આવે તે વસ્તુપરજ આસક્તિ રાખવી કંતર પગ દીપર આસક્તિ રાખવાથી જીવને જંબ પ્રાપ્ત થાય છે (તાલીઓ)

આપ સર્વની ધ્યાનમા આવ્યું હશે કે આ પ્રમાણે આપણા પ્રાચીનઆચાર-વિચાર અને વેદથી અનુકૂળ છે કાંઈ પણ રીતે વેદથી પ્રતિકૂળ વર્તન કે વિચાર નથી-પુન હમારા વર્ગમા અને શિષ્ય વર્ગમા વેદ આદિનું સરસ અધ્યયન અધ્યાપન શરુ થાય તો ધણા જીવોનું કલ્યાણ થાય એમા સશય નથી (તાલીઓ)

આ સ્થળે કદાચ કાંઈ એમ શકા કરે કે ત્યારે સ્વત પ્રમાણભૂત વેદનેજ પ્રમાણ માનો છો અને ભક્તિ આદિ આચાર વિચારના મૂલ તરીકે પણ વેદનેજ માનો છો ત્યારે પછી બીજા ભગવદ્ગીતા, સુત્ર, શ્રીમદ્ભાગવતઆદિ પ્રમાણ માનવાની શું જ ર છે? એ શકાનું સમાધાન આ પ્રમાણે કરું-ઐવદ્વારક દાક્ષ હુદ્દિદોષાત્તદુદ્ધવ । ૬૫ અમ્ર અને ૬૬) સમર્થથી ।

છે ત્યારે પ્રમાણુમા પણ અપ્રમાણુ શુદ્ધિ થવાનો પ્રસંગ આવતાં વેદના સ્પષ્ટ અર્થ પણ સૂઝતા નથી. વેદના અર્થમા પણ જ્યારે આ પ્રમાણુ સદેહ થાય ત્યારે તે સદેહ નિવારણ કરવામા શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા ઉપયોગી છે શ્રી ગીતાશ્રમા સદેહ થાય ત્યારે તે નિવારણ કરનામા સૂત્ર ઉપયુક્ત છે જ્યારે સૂત્રમા સદેહ થાય ત્યારે શ્રીમદ્ભાગવત ટાંચ લાગે છે શ્રીમદ્ભાગવતમા પણ જ્યારે સદેહ થાય ત્યારે નિર્બંધ-સુખોદિતી આદિ શ્રીમદ્ભાગવતના અર્થોવડે તે સદેહનુ નિરાકરણ કરવું માટે જ શ્રીમદ્ભાગવતના નિર્બંધમા ઉપદેશ કરે છે કે

વેદા શ્રીકૃષ્ણવાક્યવાનિ વ્યાસસુત્રાણિ ચૈવ હિ । સમાધિમાપા વ્યાસસ્ય પ્રમાણ તત્ત્વતુષ્ટયમ્ ॥ ઉત્તર પૂર્વસદેહવાચક પરિચીર્ણિતમ્ ॥

અર્થાત્ જે હીન-મધ્યમ અધિકારી છે તેને વારંતે તે ગીતા-સૂત્ર-અને શ્રીભાગવત આદિ ઉપયોગી છે પરંતુ જે ઉત્તમ અને ઉત્તમોત્તમ આધિકારી છે તેને પણ સ્થૂળાચનન ન્યાયે ગીતા આદિ તેટલા જ ઉપયોગી છે-માટે ગીતા-સૂત્ર-શ્રી ભાગવત આદિ કોઈ પણ પ્રકારે વેદથી હીન છે તેમ કહી તે મહાપ્રયોગી અનુગણના કદાપિ ન કરવી (તાલીયો)

આ પ્રમાણુ વેદ-ગીતા-સૂત્ર-અને ભાગવતનો પ્રભુના માહાત્મ્યનુ જ્ઞાન થવું જોઈએ પ્રભુના માહાત્મ્ય જ્ઞાન થવામા જ એ તમામ વેદાદિકનો ઉપયોગ છે તે માહાત્મ્ય જ્ઞાન ભક્તિનું અંગ છે, ભક્તિ થવામા એક જાતનું સાધન છે, માટે જ કહ્યું છે કે—

માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સુદદ સર્વતોડશિક । સ્નેહો મકિરિતિ પ્રોક્તસ્તયા મુક્તિ નૈવાન્યયા ॥

માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક સુદદ સર્વ કરતા (પ્રભુમા) અધિક સ્નેહ તેજ ભક્તિ કહેવાય છે અને ભક્તિથી જ સસારમાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ભક્તિ વિના બીજા કોઈ ઉપાયવડે સસારના દુઃખમાથી નિવૃત્તિ થતી નથી—

આ શ્લોકમા સ્પષ્ટ પ્રતિપાદન છે કે ભક્તિવિના મોક્ષને વારંતે પણ બીજા ઉપાય જ નથી તેજ અભિપ્રાયથી શ્રીમદ્ભાગવત અર્થ નિરૂપણ કરે છે કે—

इदमेव विनिश्चित्य कृष्णो हर्षुन मन्त्रवीर । मामेव ये प्रपद्यन्ते माया मेता तरन्ति ते ॥

પથકારેણ સર્વેષા મનુપાયત્વ માહ હિ । જ્ઞાનાદીના હિ સર્વેષા તદધીનત્વત

સદા । વિશ્વાસ સર્વતસ્ત્યક્ત્વા કૃષ્ણમેવ મજેદુધ ॥

શ્રીકૃષ્ણે ગીતાશ્રમા અર્જુનને ઉપદેશ કર્યો છે તેમા આશા કરી છે કે મામેવ જે પ્રપચન્તે માયામેજા તરન્તિ તે જોયો મારે જ (કૃષ્ણને જ) શરણે આવે છે તેઓ આ માયાને તરી જાય છે આ રથને મામેવ કહ્યું છે, મારજ—શ્રીકૃષ્ણનુજ-શરણુ નિરૂપણ કહ્યું છે, તેથી શ્રીકૃષ્ણનો પણ વિનિશ્ચય છે કે જ્યાં સુધી જીવ શ્રીકૃષ્ણને શરણે જતો નથી ત્યાં સુધી બીજા સાધન નકામા છે જ્ઞાન કર્મ પણ ભક્તિના અંગ છે પણ જ્ઞાન-કર્મવડે ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય નહિ તો પછી તેવા જ્ઞાન-કર્મ પણ શા કામના? વસ્તુતઃ તો જ્ઞાન-કર્મ પણ ભગવદ્દાષીન છે, તેનુ ફળ પણ પ્રભુસત્તાધીન છે માટે ઇતર સાધનમાથી વિશ્વાસનો ત્યાગ કરી મુગ વિવેકી પુરૂષ સદાસર્વદા શ્રીકૃષ્ણને જ ભજે છે, (તાલીયો) શ્રીમદ્ભગવત્ભાગવતના ભક્તિના સાત્રાજ્યમા પુરાણો આપે છે કે—

न दष्ट श्रुतपूर्वो वा भजनकृष्णमनामयम् । न मुक्त सर्वथा यस्माद् गोप्योगावस्तथाऽभवत् ॥

એવ જોય પણ નથી, એવુ શ્રવણ પણ કહ્યું નથી કે શ્રીકૃષ્ણને ભજનાર અનામય

ગયા. ભગવાનની ભક્તિ કરનારને પુનઃ સસારમાં આવવું પડતું જ નથી તેવો એકપણ ઐતિહાસિક દાખલોજ નથી કે શ્રીકૃષ્ણભક્તને સસાર પ્રાપ્ત થયો હોય—

આ શ્રવણ કરીને કાઠીને તેમ શકા થતી હોય કે ત્યારે તો માત્ર ભક્તિનો જ આન કરવો જ્ઞાન વગેરે પણ નકામો જ છે, માટે તે માહાત્મ્ય જ્ઞાન વાસ્તે પણ પ્રયત્ન વાસ્તે કરવો? તો તે શક્ય સમાધાન આ પ્રમાણે કરવું પ્રભુનું માહાત્મ્ય જ્ઞાન થતું પ્રભુની સત્તામાં છે માટે પ્રભુની કૃપા વાસ્તે આગ્રહ રાખી પ્રભુના માહાત્મ્ય જ્ઞાન વાસ્તે પ્રયત્ન થવામાં દોષ નથી, પરંતુ જીવ જે પોતાના સાધનપણોનો અભિમાન રાખે તો તેને માહાત્મ્ય જ્ઞાન પણ થતું નથી માટે માહાત્મ્ય જ્ઞાન વાસ્તે પણ ભક્તિની અથવા શરણુની જરૂર રહે છે (તાલીઓ) માટેજ શ્રી ગોપાલ તાપનીય ઉપનિષદમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે

મુમુક્ષુર્વે શરણ મનુવજેત્ “મુમુક્ષુએ નિશ્ચય શરણે જવું,”

એજ પ્રમાણે શ્વેતાશ્વેતર ઉપનિષદમાં પણ કહ્યું છે કે

મુમુક્ષુર્વે શરણમહ પ્રપચે “હું મુમુક્ષુ નિશ્ચય શરણે આવું છું” (તાલીઓ)

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં પણ અર્જુન કહે છે કે

શિષ્યસ્તેહ શાષિ મા ત્વા પ્રપન્નમ્ ॥

“હું શ્રીકૃષ્ણનું આપના શિષ્ય છું, આપને શરણે આવ્યો છું મને ઉપદેશ આપો આ સર્વ નિગૂઢ આશય ધ્યાનમાં રાખી શ્રીમદ્વાચાર્યજી પણ ઉપદેશ કરે છે કે કૃષ્ણશેવાપર વીક્ષ્ય દમોદરહિત નરમ્ । શ્રીમાળવતત્ત્વજ્ઞ મજેન્નિષામુરાદરાત્ ॥

“શ્રીકૃષ્ણની શેવામાં તરફર દભાદિકથી સંહિત શ્રીમદ્ભાગવતના તરફને સમજનાર ગુરુને આદરપૂર્વક જણાવ્યું બળવા.” આવા ઉત્કૃષ્ટોત્કૃષ્ટગુરુને શરણે જણાવ્યું જવું. (તાલીઓ)

આ પ્રકારે ગુરુને અને ગુરુએ ખતાવેલા શ્રીકૃષ્ણને શરણે રહીને જે માહાત્મ્ય જ્ઞાન પ્રયત્ન જીવ કરે તો તેવા પ્રયત્નથી ભગવતકૃપાથી માહાત્મ્ય જ્ઞાન પણ યથા જાય છે અને છેવટે મક્તિ સિદ્ધેર્શીવક્ત્રી સિદ્ધિથી અથવા મુક્તિથી પણ વધારે મહત્ત્વવાળી ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે (તાલીઓ)

તમે સર્વ ધ્યાનમાં લીધુંજ હરો કે તમામ સાધનનું મુખ્ય ફળ ભક્તિજીવે અને ભક્તિ વિના બીજા સાધનો પણ નિર્ચક છે માટે સાધન તરીકે તેમજ ફળ તરીકે પણ ભક્તિનો સ્વીકાર ઉત્તમોત્તમ છે (તાલીઓ)

શ્રીમદ્વાચાર્યજી ભક્તિનું સામ્રાજ્ય પ્રતિપાત્ન કરતા આગા કરે છે કે મક્તાવવાદરેણં વ્રક્ષ્ટો જાયતે હરિ । ભાત્માન ચ તતો દયાત્ મુચે કા પરિદેવના ॥ ભક્તિમાર્ગમાં એ વિશેષ જ્ઞેવામાં આવે છે કે શ્રીહરિ ઘણાજ આદરપૂર્વક ભક્ત આગળ પ્રકટ થાય અને પોતાના સ્વરૂપના આનંદનું દાન ભક્તને કરે છે ન્યા પ્રાગભમાં-મધ્યમાં અત્તમાં પરમાનંદજી છે ત્યા-ભક્તિમાર્ગમાં કાઠપણ પ્રકારના કલેશનો તો સભરજ કૃપાથી હોઈ શકે? બીજા સાખ્ય-વગેરે સાધનમાં તો પ્રારભમાં કલેશ પણ થાય છે માટે બીજા સાધન મા ભક્તિ ચક્રવર્તીની છે,

શુદ્ધાદિત જ્ઞાનનું ફલ હું અનિવૃત્તિ માત્ર છે, તે ઉપરાંત જ્ઞાનનું ડલ નથી

અનુભવનો પણ વાસ્તવિક અવકાશ નથી, ભક્તિમા આત્મા સહિત એકાદશ ઇન્દ્રિય અને બાહ્ય પરિકર પણ આનન્દરસનું અદ્વિગાદન કરે છે જ્ઞાનમા માત્ર આત્માનુજ કંઈપણ થાય છે જ્ઞાન કરતા ભક્તિમા અનુબદ્ધ પણ નિશ્ચય હોય છે ભક્તિમા આરભમાજ નિરસીમ આનન્દ છે પણ જ્ઞાનમા તો પ્રારભાવન્યામા અતિ કષ્ટ અને અતમા માત્ર દુઃખનિર્મલિત કે બ્રહ્મના ગણિતાનન્દ મિત્રા બીજી રૂળ નથી, શુદ્ધાદ્વિ-તીય જ્ઞાની અહ મહાસ્મિ આદિ વાક્યપરે અક્ષર બ્રહ્મની ભાવના માત્ર કરે છે પણ ભગવદ્વીય તો તન્મતસ્કાસ્તદાલ્પાપસ્ત્વિચ્છેદસ્તદાસિકા થઈને ભગવાનની સર્વ લીલા પણ સાક્ષાત્ કરાને સમર્થ થઈ જાય છે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર જ્ઞાન માર્ગમા આધેડ પ્રતિબંધક છે તે પણ ભક્તિમા સાધક અનુદ્ભવ થઈ શકે છે, માટેજ શ્રીભાગવતમા કહ્યું છે કે નમઃ ક્રોધ મય ત્વેહ મૈત્ર્ય સાંહ મેવ ચ નિત્ય દુરો વિદમ્ભો યાન્તિ તન્મયતા દિ તે, ગોપ્ય જગત્ ઇત્યાદિ શ્લોકમા પણ એ જ તાત્પર્ય છે જ્ઞાનનું રસાણુ વૈરાગ્ય આદિથી કરવામા ન આવે તો જ્ઞાનનું તિરોધન થઈ જાય છે પણ ભક્તિનું તિરોધન થવાની પણ જીતિ નથી કેમકે સાક્ષાત્ પ્રભુ પણ ભક્તિનો તિરોભાવ કરી શકતા નથી આનન્દ બ્રહ્મણો વિદ્વાન્ ચ નિમેતિ કુલધન ભક્ત ક્રોધથી પણ ભય પામતો નથી પણ જ્ઞાનિનામપિષેતાસિ દેવી મગરતી હિ સા વલ્લવાનુષ્ય મોહાય મંહામાયા પ્રયચ્છતિ । જ્ઞાનીના ચિત્તને માયાનો ભય રહે છે આ પ્રમાણે ઉત્તમોત્તમ શુદ્ધાદ્વિત જ્ઞાન કરતા પણ માત્ર વૈદિક માર્ગાંકિ ભક્તિનો આદર્યો ઉત્કર્ષ છે તો કેવળેન હિ ભાવેન ગોપ્યો ગાઢ સ્થા સુગા ન જ્ઞાન ન ચ વૈરાગ્ય પ્રાય ધ્રેવો મવેરિહ ઇત્યાદિ વાક્યપ્રતિપાદિત રતતત્ત રસાત્મક રસભર નિરૂપાધિ ભક્તિમાર્ગનો ઉત્કર્ષ તો સર્વથા અવર્ણનીયજ છે

એ ભક્તિ પણ એ પ્રકારની છે એક આતર અને બીજી બાહ્ય

મન્થિરસેવનાર્ચવ નિષ્કામત્વાસ્વયોચ્યત । દ્વયુ ચચ્ચો હિ સર્વે નાન્યથા તુ કથચન ॥

પોતાની યોગ્ય શક્તિ પ્રમાણે નિરતર પ્રભુની સેવા કરનાથી શ્રીહરિના સાક્ષાત્ દર્શન થઈ શકે છે સાક્ષાત્ દર્શન વાસ્તે બીજા કોઈ ઉપાય જ નથી અર્થાત્ યોગ્ય શક્તિ પ્રમાણે, નિષ્કામ વૃત્તિપૂર્વક નિરતર પ્રભુની પ્રેમયુક્ત સેવા કરતી એ આતર સાધન છે,

આતર સાધન કરીને પણ બાહ્ય સાધન ન કરવામા આવે તો હીન-મધ્યમા ધિકારીનો અનર્થ થઈ જાય માટે બાહ્ય સાધન પણ કરવા, તે આ પ્રમાણે છે

દવયા સર્વમ્ભોષુ સત્કૃષ્ટા ચેનકેનન્ત્રિ । સર્વેન્દ્રિયોપશાન્ત્યા ચ તૃપ્તિયાશુ જનાર્દન ॥

પ્રાણી માત્રપર દયા રાખનાથી ભગવદ્વિજ્ઞાથી જે પ્રાપ્ત થાય તેથી સતોષ માનવાથી સર્વ ઇન્દ્રિય વજમા રાખવાથી શ્રીકૃષ્ણ સત્વર પ્રસન્ન થઈ જાય છે ત્યા-સતોષ-અને ઇન્દ્રિયનું સયમન એ ત્રણ બાહ્ય સાધન છે (તાલીઓ)

એક સ્થળે શ્રીવલ્લભાચાર્યેજી એવાજ આગયથી બાહ્ય સાધનનો ઉપદેશ કરે છે કે —

સ્વધર્માચરણ શક્ત્યા વિધર્માંચ નિવર્તનમ્ । ર્દિવ્યાશ્વવિનિગ્રાહ સર્વથા ન ત્વજેન્દ્રિયમ્

યથા શક્તિ રત્નધર્મનું આચરણ, વિધર્મમાંથી એટલે ભગવાનની નિમુખ કરાન નાર જીવ કનિપત પાપક ધર્મમાંથી, નિર્મલિત અને ઇન્દ્રિયકી અશ્વનો નિમદ્ધ એ ત્રણ માત્ર સર્વથા તત્ત્વની નહિ, અર્થાત્ આતર સાધનપરજ દૃષ્ટિ રાખીને પણ

સ્વધર્મે મધ્યમાવિકારીએ આવસ્થા, વિમુખ ધર્મગાથી નિવૃત્તિ રાખતી, ઇંદ્રિયનુ સવનન રાખવું એ ત્રણ વાત તો કદાપિ ભૂલવાનીજ નથી (તાલીઓ)

આવા આતર બાહ્ય સાધન યથાશક્તિ કરતા કેવી વૃત્તિ રાખતી તે પણ શ્રીમદ્ધ્યાર્થેનું નિરૂપણ કરે છે

કૃત્તે સર્વાત્મને તિત્ય સર્વથા દીનમાત્વના । અદ્વત્તર ન કુર્વાત માનાપેક્ષા ચ વર્ગયે ॥

સર્વથા તદ્દુગ્ધાભાવ નામોચારણમેવ ચ । સમાયામપિ કુર્વાત નિર્ભયો નિસ્પૃહસ્તત ॥

સર્વના આત્મા શ્રીકૃષ્ણ છે માટે સર્વથા દીનતા રાખવી, અલ્પકાર કરવો નહિ, માનની અપેક્ષા ત્યાગ કરવી સર્વથા પ્રભુના શુભનો આદાપ કરવો, પ્રભુના નામને ઉચ્ચાર સભામાં પણ કરવો, તેમ કરવામાં કોઈ દેવ કે અસુરની ભીતિ પણ રાખતી નહિ, કોઈ લૌકિક વૈદિક શ્રલની સ્પૃહા પણ રાખવી નહિ (તાલીઓ)

વૈષ્ણવો, આ પ્રમાણે સ્વમાર્ગીય ભક્તિનો ઉત્કર્ષ વૈદિક શાસ્ત્રીય રીતિથી હમે આપ આગળ પ્રતિપાદન કર્યો સ્વમાર્ગની આની ઉત્તમતાનું અવગાહન કરી નિજ માર્ગ કેવો સર્વદેશીય છે તેનો વિચાર રાખી શ્રીમદ્ધ્યાર્થ ચરણે પ્રતિપાદન કરેલી ભક્તિમાં જે પ્રમાણે આપ સર્વનું ચિત્ત આવા કારણ કલિકાલમાં રહી આવ્યું છે તેજ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા આપ સર્વનું ચિત્ત શ્રીમદ્ધ્યાર્થચરણકમળમાંજ રહે એવો અત કરણથી આપ સર્વને આશિર્વા આપી હવે હમારા ભાવણની સમાપ્તિ કરીએ છીએ (તાલીઓ)

ખીજત સહારસદેના ભાવણોનો સાર.

શ્રીમદ્ શ્રી અનિરુદ્ધધ્યાર્થેનું ભાવણ યદ્ય રહ્યા પછી નડીઆદની પાકગાળાના શાસ્ત્રી વે શા સ વિષ્ણુગર્ભાએ ગુરુભક્તિ વિષે કેટલાક વ્યાખ્યાન કર્યું અને શ્રીમદ્ દેવકીનંદનાચાર્યાશ્રિત પડિત ચક્રર દયાજીએ બાલ્ય અવસ્થામાં લીધેલા પશ્ચિમ વાસ્તે મહારાજશ્રીને અત કરણથી ધન્યવાદ આપ્યો. સાહારાતમ નગીનદાસ પુરુષોત્તમ સધરીએ યથા પ્રસંગ સનાતન ધર્મના ઉત્કર્ષ સમ્બંધી કેટલાક ઉદ્ધાર કાઢ્યા પછી મજનસાહ જાણપતરામ શાસ્ત્રીએ મહારાજશ્રીના વ્યાખ્યાનનો ઉપસહાર કરી, યે શ્રીમદ્ભાગવદ્ગીતા, તત્ત્વસૂત્ર અને શ્રી ભાગવતના વિશેષ પ્રમાણો આપી ભગિનું સાક્ષાત્કાર પ્રતિભાવ કરી, ભક્તિતત્ત્વ સમર્પણ અને પુષ્ટિ એસ જે શ્રેષ્ઠ નિરૂપણ કરી બને પ્રકારની ભક્તિ યથાધિકાર શ્રીમદ્ધ્યાર્થ ચરણે ઉપદેશોલી હોવાથી શ્રીમદ્ધ્યાર્થેનું મર્વાદ અને પુષ્ટિ માર્ગના આચાર્ય અને ચૂડામણિ છે એમ વ્યક્ત કરી, નિરોધનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કરી, શ્રીમદ્ધ્યાર્થેનું અનેકશ ધન્યવાદ આપ્યા હતા ત્યારબાદ તેડ ગિરિધરભાઈ જેઠાભાઈએ વૈષ્ણવ પરિવ્રજના ઉદ્દેશોની પ્રગત્યા કરી મહારાજશ્રીનાતાર્કન-ચાતુર્ય અને સૌજન્ય વાસ્તે ધન્યવાદ આપ્યો હતા સમ્માપ્તિમાં રોડ ધર્મસિદ્ધિભાઈએ સમયાનુસાર પ્રાચીન કીર્તન ગાયુ હવુ

ગેડ ચતુર્ભુજ મોરારજી જે પી એ મહારાજશ્રીનો સારી રીતે સત્કાર કર્યો પછી મહારાજશ્રીનો અને ગેડ ચતુર્ભુજ મોરારજી વગેરેનો ઉપકાર માની સલા વિસર્જન થઈ હતી

“આર્ય ધર્મ સુધા”નો વધારો.

ગોસ્વામી શ્રીમદ્ અનિરુદ્ધાચાર્યજીએ દુઃસંગ વિજ્ઞાન વિષે આપેલું વ્યાખ્યાન.

શેઠ અમરચંદ્ર માધવજીના પુત્ર ભાઈ અમરતલાલે
કરેલો ઉપક્રમ.

વૈષ્ણવ બંધુઓ, આજે સર્વ આપ જે હમારી આમનજી પત્રિકાનો આદર કરી અનેક પ્રવૃત્તિનું વિસ્તરણ કરી, અસંત પરિશ્રમ લઈ, અત્ર આબ્યા છે તેથી હમે આપ સર્વના પરમ ઉપકરણ તથા છીએ શ્રીમદ્ અનિરુદ્ધાચાર્યજી મહારાજ આવી સ્વરૂપ અવસ્થામાં વેદશાસ્ત્ર અને સામ્રદાયિક ગ્રંથોનું અધ્યયન કરી, શ્રવણ કરી, મનન કરી, જે ઉત્તમોત્તમ સિધ્ધાંતપર આબ્યા છે તે સિધ્ધાંતનો ઉપદેશ કરવા બધ્ધપરિકર થયા છે તે આત્યંત સ્તુત્ય છે આપણા સમ્રદાયના આચાર્યોને એમની વૃત્તિ અનુકરણ કરવા જેની છે એમ કહેવામાં કોઈ પણ રીતે અતિશયોક્તિ કહેવાશે નહિ અધ્યયન કરવું, એ આચાર્યોનું પ્રથમ પરમ કર્તવ્ય છે, પરમ ધર્મ છે અધ્યયન કરીને પણ પોતાના શિષ્યોને સરલ ભાષામાં પોતાના સિધ્ધાંતનું મર્મ સ્પષ્ટ સમજાવવું, શુદ્ધ સ્પષ્ટ ઉપદેશ કરવો એ એમનું દ્વિતીય કર્તવ્ય છે એ જન્ને કર્તવ્યમાં એ આચાર્યશ્રીની દક્ષતા જોઈ, એમના ચાતુર્યનો અનુભવ કરી, આપણે સર્વ અત કરણપૂર્વક જેટલા ધન્યવાદ આપીએ એટલા ઓછા છે એ મહારાજશ્રીનું અધ્યયનાર્થ વિષયમાં ખીજા સર્વ આચાર્યો યુક્ત અનુકરણ કરે તો આપણા ઉજ્જવલ સિદ્ધાંતની વિજય પતાકા દશ દિગંતમાં ફરફરે એમ આશા રાખવામાં આવે તો તે આપણી આશા નિષ્કારણ નજ કહેવાય શ્રીમદ્વાચાર્ય શ્રી અનિરુદ્ધલાલ જીએ એક ભાષણ સંસ્કૃતમાં અને ચાર ભાષણ ગુર્જરગિરામાં આપી આપણા સમ્રદાયનો ઉત્કર્ષ સિધ્ધ કર્યો છે એ સમ્રદાયના આચાર વિચાર પ્રાણવામાં કેવા દુ સંગ પ્રાપ્ત થાય છે અને એ દુ સંગથી આપણે આપણું પરિત્રાણ-

રક્ષણ-કેવી રીતે કરી શકીએ તે આજે શ્રી અનિરૂધ્ધચાર્યજી આપણને ઉપદેશ કરે તે શ્રવણ કરી, તેનું મનન કરવું, અને મનન કરીને હું સગમાથી વચનાના જે ઉપાયો આપ પ્રતિપાદન કરે તે ઉપાયનો સમાચય આપણે સર્વેએ સન્ન કરી ઉત્તમોત્તમ ધૂળપ્રાપ્તિમા વિશ્વમ્ય યના દેવો જોઈએ નહિ

વૈષ્ણવો, મેં આજે આપનો ધણો વખત લીધો, આપ સર્વ મહાગત-શ્રીના વચનામૃતનું પાન કરવા અત્યન્ત ઉત્સુક વધાજ હરો. મારે તત્ત્વમયતાથી આચાર્યશ્રીના વચનમુધાનું પાન કરી આપ સર્વ વિવિધ તાપનું ઉપશમન કરી અમૃતપદ પ્રાપ્ત કરો, એવી અભિલાષા પ્રકટ સૂચવી, હું આપ સર્વની અનુતા લક્ષ બેસી જાઉં છું

મહારાજશ્રીનું ભાષણ.

૧. દુઃસગ વિગ્નાન પ્રકાર નિરૂપણ.

પરમ ભાગ્યવાન વૈષ્ણવો, ભક્તિ સમુદાય નથી, પણ નિર્ણય છે, એમ વૈદિકમત્રથી સ્પષ્ટ કર્યું ભક્તિનો સર્વોત્કર્ષ સિદ્ધ કર્યો ભક્તિ સમગ્રભાણ છે નિરૂપાધિ છે-ઉપાધિ રહિત છે, એમ પણ પ્રતિપાદન કર્યું. સર્વ અધ્યાત્મ વિદ્યાનું તત્ત્વ ભક્તિ છે એમ નિરૂપણ કર્યું ભક્તિ વિના-પ્રભુ ભક્તિ વિના, અન્ય કોઈ આર્ય-મુધર્મ હોઈ શકે નહિ, એ પણ સ્પષ્ટશન આપ સર્વને કરાવ્યું અનેકાનેક દૃષ્ટિ બિન્દુથી ધર્મવિચાર અનેક પ્રકારે યથ શકે છે આપણા દૃષ્ટિ બિન્દુથી ધર્મના ત્રણ ભાગ માનતા લૌકિક, વૈદિક અને ભગવદ્ધર્મ એમ વિવિધ ધર્મ છે આ લોક સિદ્ધ કરનાર સર્વ ધર્મનો સમાવેશ લૌકિક ધર્મમા થાય છે, તે લૌકિક ધર્મ સર્વથી હીન છે લૌકિક કરતા વૈદિક ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ છે સદાચાર પૂર્વક વર્ણાશ્રમ ધર્મનું રક્ષણ કરવું એ વૈદિક ધર્મનું પરમ સ્વરૂપ છે ભગવાનની વાણીમાથી જે વૈદિકી અથવા માર્યાદિય સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે તે વૈદિક સૃષ્ટિનું કલ્યાણ વૈદિક ધર્મ વિના કદાપિ યથ શકતું નથી. મારે જ શ્રીમદ્વત્સલા ચાર્યજી પુષ્ટિપ્રસાદ મયાર્થ નામના ગ્રંથમા આજ્ઞા કરે છે કે, વેદસ્ય વિગ્નાનત્વાત મર્ચાદાસિ વ્યવસ્થિતા વેદ માર્ગે વિગ્નાન હોવાથી મર્ચાનમાર્ગે પણ એક પ્રવાદથી બુદ્ધો માર્ગ છે એમ વ્યવસ્થા થાય છે આગળ શ્રીમદ્વત્સલાચાર્યજી પ્રતિપાન કરે છે કે દૃષ્ટામાત્રેણ મનસા પ્રવાહ સ્વચ્છાન્ દરિ યત્ત્વ વેદમાર્ગે હિ પુષ્ટિ વચ્ચેન નિગમ્ય । સોઞ્ચમયત ધસાદિ શ્રુતિમા નિરૂપણ કરેલી સામાન્ય ઇચ્છા માત્રથી મન

વડે લૌકિક આમુર પ્રાણિક સૃષ્ટિ શ્રીહરિએ પ્રગટ કરી, વાણીવડે શ્રીહરિએ
 વેદ માર્ગ પ્રગટ કર્યો અને શ્રીઅગ વડે પુષ્ટિ માર્ગ પ્રગટ કર્યો, એ નિશ્ચય છે
 એમા લેશ માત્ર પણ સદેહ નથી. ફન નિરૂપણ કરતા પણ શ્રીમદાચાર્યજી
 સ્પષ્ટ આસા કરે કે મૂલેચ્છાત ફલ લોકે વેદોન્નત વૈદિકેષુ ચ પ્રવાહમાર્ગચ્ચે
 લૌકિક ફન મૂળ ઇચ્છા માત્રથીજ પ્રાપ્ત થાય છે અને વેદોક્ત ફનની પ્રાપ્તિ
 વૈદિક માર્ગનું અવનમન કરનારને થાય છે અર્થાત્ માર્યાદિકી સૃષ્ટિનું કલ્યાણ
 થના સાર તેને વેદ વિના ઇતર ઉપાય નથી માટે વૈદિક માર્યાદિકી જીવોએ
 સદાચારપૂર્વક નણ્યાશ્રમ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરી, પચાસકિન અગ્નિહોત્રાદિ
 પચ નિત્ય નિષ્ક્રમ યજ્ઞનું આચરણ કરી, સર્વ વૈદિક ધર્મ ઇશ્વર સમર્પણ કરી,
 જગત્ માત્ર જીવ માત્ર બ્રહ્મનો અશ છે એમ અપક શુદ્ધ અદ્વૈત વેદાત સિદ્ધા
 તનું જનણ મનન અને નિષ્ક્રિયાસ કરી, સમાપ્તિમા બ્રહ્મ સાયુજ્ય પ્રાપ્ત કરનું
 યુક્ત છે વૈદિક ધર્મનો પ્રાગ્બ વણ્યાશ્રમરૂપ મનાયાથી જ થાય છે અને તેનું
 સામાન્યશ પર્યવસાન આ પ્રમાણે બ્રહ્મ સાયુજ્યમા થાય છે આ વૈદિક
 માર્યાદિકી જીવપર પણ પ્રભુ દયા કરે-અનુગ્રહ કરે તો બ્રહ્માનન્દમાથી પણ
 એ જીવનો પુન ઉદ્ધાર કરી અપ્રાકૃત અનાદિક દિવ્ય દેહ, પ્રાણ, ઇન્દ્રિય, અત
 કરણનું દાન કરી ભગવદ્ભક્તિરસનો વ્યાપી વૈનક ધામમા અનુભવ કરાવે છે
 માર્યાદિક વૈદિક માર્ગની વિરત સમાપ્તિ વણ્યાશ્રમ ધર્મપૂર્વક, પ્રભુ માહત્મ્ય
 જ્ઞાન પૂર્વક, પ્રભુ ભક્તિમા જ થાય છે એના વૈદિક ભક્તને પણ પ્રભુભક્તિ
 પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે મર્યાદામાર્ગીય પુષ્ટિ ભક્ત હોવાય છે દેવર્ષિ નારદ
 આદિ ભક્ત મર્યાદામાર્ગીય પુષ્ટિ ભક્ત કહેવાય છે વૈષ્ણવો! આપે જ્ઞાનમા
 વીધુ દશે કે મર્યાદાના માર્ગનો પ્રાગ્બ વણ્યાશ્રમ ધર્મથી થાય છે
 છતાં તેનું પણ વારતનિક પર્યવસાન તો ભગવદ્ભક્તિમા જ થાય છે,
 અર્થાત્ આ વૈદિક ભક્ત ક્રમશઃ ક્રમશઃ વૈદિક ધર્મમાથી આત્મધર્મનું અવ
 લમન કરે છે, અને તેમા પણ કૃપાવિશિષ્ટ વૈદિક જીવ ભગવદ્ધર્મનું અવનમન
 કરે છે પરંતુ આ વૈદિક મર્યાદા, સ્વાધન, પ્રમાણ, આર્થ માર્ગથી અપ્ત વિતરણ
 પણ એક માર્ગ છે જેને આપણા શ્રીમદાચાર્યજી “પુષ્ટિ માર્ગ” સદા આપે
 છે જ્યાં મર્યાદા માર્ગની સમાપ્તિ થાય છે ત્યાંથી એ પુષ્ટિ માર્ગનો પ્રારંભ
 થાય છે વૈદિક માર્ગનું પર્યવસાન પ્રભુ ભક્તિમા થયું, પરંતુ પુષ્ટિ માર્ગનો
 તો પ્રારંભ ભગવદ્ધર્મથીજ થાય છે અસાધારણ ભગવદ્કૃપાપાત્રનો પુષ્ટિ માર્ગમા
 અગીકાર પ્રભુ કરે છે એ ઉત્તમોત્તમ પુષ્ટિભક્તનો ભગવદ્ધર્મ ઉદ્ધૃતેલકૃષ્ટ છે

લોકિક ધર્મ કરતા વૈદિક ધર્મ ઉત્તમ છે પરંતુ ભગવદ્ધર્મ સર્વોત્તમ, ઉત્તમોત્તમ છે, ઉત્કૃષ્ટોત્કૃષ્ટ છે ભગવદ્ભક્તિ વિના ધર્મ કોઈ આર્યસુધર્મ હોઈ શકે એ હવે આપના ધ્યાનમાં આવ્યું હશે આ પ્રકારે આર્યસુધર્મ રૂપ ભગવદ્ભક્તિ ભગવદ્ધર્મ આચરણ કરવામાં, સામાન્ય કૃપાપાત્રોને કેટલાંક દુ સગ પ્રાપ્ત થાય છે. તે દુ સગ કેના પ્રકારના છે અને તે દુ સગમાંથી કયે પ્રકારે બચી શકાય એ સર્વ વિચાર કરવો હવે પ્રાપ્ત થાય છે, માટે આજના વ્યાખ્યાનનો નિયત દુ સગવિજ્ઞાન પ્રકાર નિરૂપણ રાખવામાં આવ્યો છે,

દુ સગમાંથી ઇનનુ રદાણ કરવાને માટે વેદ, ગીતા, સૂત્ર, સમાધિભાષા પ્રવૃત્ત થયા છે એ સર્વ સિદ્ધાન્તનું મથન કરી ત્રીમદાચાર્યજીએ દુ સગનું વર્ણન નિમિત્ત સુબોધિત્વાદિ મહાપ્રયોગો અને શ્રદ્ધાપ્રણામ્ય આદિ લઘુ પ્રયોગો કર્યું છે ત્રી મદ્વાકૃપાનિ ત્રીવલ્લભાધીશને અગાધ વાણીમાં જે ઇનનો પ્રવેશ ન થઈ શકે તેના ઇનપર પણ શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રી હરિરાયજીએ દુ સગ વિજ્ઞાન પ્રકાર નિરૂપણ નામનો સ્વતંત્ર ગ્રંથ કર્યો છે એ આજના ગ્રંથનું વ્યાખ્યાન કરી દુ સગનું સ્વરૂપ આપ મર્વને મયાર્થ સમગ્રતી દુ સગમાંથી આપ સમગ્રત વૈષ્ણવોનું પરિ રદાણ કરવું એ હમારું પરમ કર્તવ્ય છે, હમારો પરમ ધર્મ છે, પરંતુ આજે તેટલો બધો અવકાશ આપ સર્વને નથી, માટે યથાસમય યથાવકાશ ઉપ યુક્ત શ્લોકોનું તે ગ્રંથમાંથી ગ્રહણ કરી, યુક્તિ પ્રયુક્તિથી હશે દુ સગ વિજ્ઞાન નના પ્રકારનું નિરૂપણ આજે કરીશું એ દુ સગ વિજ્ઞાનનો પ્રકાર નિરૂપણ કરવામાં, હમે કોઈપણ વ્યક્તિ પર કે કોઈ પણ અસ્યા પર દ્વેષથી પ્રવૃત્ત થતા નથી પરંતુ હમારા શ્રીમદાચાર્યજીના પુણિ માર્ગમાં જે ઇનનો સારણ મળે છે અને અભાસગતથી અગીકાર થઈ ચુક્યો છે, તે નિર્મલકોને પ્રભુ પ્રાપ્તિ કરવામાં નિમિત્ત ન થાય, નિર્મલકોની સર્વ પ્રાપ્તિ નિરૂત થઈ જાય, એજ આકાશથી હમે આ રીતપર પ્રવૃત્ત થયા છીએ

પૂર્વોક્ત ગ્રંથમાં શ્રીમદ્વલ્લભાધીશને વદન કરી શ્રી હરિરાયજી ઉપક્રમ કરે છે કે

અથ શ્રીવાલ્મીચાર્યકૃત્વા સ્મરિત દ્વિ ।

સ્વીયાનામગ્રમાર્ચય કિંચિદ્ગ નિશ્ચયે ॥

શ્રીમદાચાર્યજીની કૃપાથી હૃદયમાં સ્મૃતિ થાય છે, હૃદયમાં જે સિદ્ધાન્ત સ્પૃગમમાન થાય છે, તે સિદ્ધાન્ત, નિર્મલકોની પ્રાપ્તિ નિરૂત કરના, અથ કાષ્ટક નિરૂપણ કરવામાં આવે છે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના પાંચાધ્યાયમાં

દ્વીભૂતસંગે લોકેસ્મિન્ સ્ત્રોત્રમા દૈવી અને આસુરી બે પ્રકારના હોવા બતાવેલા છે અને એજ ગીતા શાસ્ત્રના એજ અધ્યાયમાં દૈવી સપદ્ધિ-મોક્ષાય નિવધાયાસુરીમતા એમ આજ્ઞા કરી, શ્રીકૃષ્ણઅંદેજ વ્યવસ્થા કરી આપી છે કે આસુર પ્રાવાદિક હોવને નધ-સસાર બધ-પ્રાપ્ત થાય છે અને દૈવ હોવને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે પ્રાવાદિક આસુરી હોવા મુક્તિના અધિજારી નથી એટલે તે હોવા વિશે વિચાર કરવાની આવશ્યકતા નથી માત્ર દૈવી હોવ મોક્ષરૂપ પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરનામા અધિજારી છે માટે એ દૈવી હોવ સમધી વિચાર કરવો પ્રાપ્ત થાય છે દૈવ હોવ પણ મર્યાદા અને પુષ્ટિ એમ બે પ્રકારના છે તેમા જેમનો અગીકાર વૈદિક મર્યાદા માર્ગમા છે તેને પ્રાય સાધુજન્ય પ્રાપ્તિ પર્યન્ત ફત્ત પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ જે દૈવશિરોમણિ પરમ કૃપાપાત્ર ભક્તનો અગીકાર ભક્તિ-માર્ગમા થયેલો છે તે જ શ્રીપુરોહિતમને પ્રાપ્ત કરી શકે છે શ્રીમદ્ભાગવતમા સ્પષ્ટ છે કે મુક્તિ દદાતિ વાદચિરમ ન મત્તિયોગમ્ । દેવેષ્વાપિ ચ જર્ણવેષુ વદગીર્ણમ્ પુન મત્તિમર્ગે ત ઇવાત પ્રાપ્સ્યન્તિ પુર્યોત્તમમ્ ૯૯૨૬ મહાનુભાવી શ્રીદેવશિરોમણના વચન પણ આ નિપયમા પ્રમાણ છે વૈદિક ધર્મ માત્રમા જ કે વૈદિક ગુહ્ય અખડ બ્રહ્મમા તમાજ જે માર્યાદિક હોવા નિમગ્ન રહે છે તેને બ્રહ્મ સાધુજન્ય ઉપરાત જ્ય કદાપિ પ્રાપ્ત થતું નથી, બ્રહ્મ સાધુજન્યના પણ અધિજારી સર્વ વૈદિક હોવા નથી જેઓ મક્કમ કર્મનુ આચરણ કરે છે તેઓને માત્ર સ્વર્ગ પ્રાપ્તિજ થાય છે માટેજ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામા શ્રીકૃષ્ણઅંદે આજ્ઞા કરી છે કે

ત્રૈવિદ્યા મા સોમવા પૂતપાપા યત્તૈરિવા સ્વર્ગતિ પ્રાર્થયન્તે ।

તે પુષ્પ માસાદ્ય મરેન્દ્રલોકમગન્તિ દિવ્યાનિ વિધિ દેવમોગાન્ ॥

તે ત મુક્તવા સ્વર્ગલોક વિશાલ ક્ષેત્રે પુષ્પે મત્ત્યલોક વિશતિ ।

અથ ત્રયીધર્મ મનુપ્રપન્ના મત્ત્યગ્ન વામકામા લગન્તે ॥

સ્વર્ગમા પણ તે ફલનો ઉપગોગ કરી પુણ્ય ક્ષીણ થઈ જાય છે એટલે પાગ મનુષ્ય લોકમા પડે છે અર્થાત્ સકામ કર્મ કરનારને સસાર જ પુન પુન પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ સમમ કર્મમાથી નિવૃત્ત થઈ, નિષ્કામ કર્મનુ આચરણ જે તે વૈદિક માર્યાદિક હોવ કરે, અર્થાત્ જે કર્મ કરે તે સર્વ કર્મનુ સમર્પણ શ્રીકૃષ્ણને કરે, યજ્ઞો વં વિષ્ણુ શ્રુતિનો અભિપ્રાય યથાર્થ સમજી વ્રહ્મર્પણ તદ્વદિત્ત સ્ત્રોત્રમા જે કર્મ કરનારું પ્રકૃષ્ણ નિરૂપણ કરેલું છે તે પ્રકારે કર્મ કરે તો મુષ્ટુ વર્જ્યત્ત્વમ્ ઇતિ સ્વર્ગ એમ આત્માનન્દરૂપ સ્વર્ગ

પ્રાપ્તિ થાય છે એટલે નિષ્કામ કર્મ કરનારને સત્સુષોદયરૂપ સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે જ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ સ્વર્ગનો અર્થ તત્ત્વદીપ નિબંધમાં દ્વિતીય સર્વનિર્ણય પ્રકરણમાં આત્માનન્દ ક્યો છે અતઃ આત્મસુખ વાચ્યે વાચ્ય તત્ત્વ ત્યતો ભવેત્ શુદ્ધે સત્ત્વગુણોદ્ગ્રેદ સ્વર્ગે સત્ત્વગુણોદય અતસ્તદેવ હિ ફલ વામામાવેષવે સિદ્ધ્યતિ । નિષ્કામ કર્મ આચરનારની રાજસ તામસ વૃત્તિ શાંત પડી જાય છે અને સત્ત્વગુણો ઉદય થઈ જાય છે સત્ત્વગુણો ઉદય થવાથી આત્મસુખ રૂપ સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ નિષ્કામ કર્મ કરનારને થાય છે અર્થાત્ નિષ્કામ કર્મ કરનારની પુનરાવૃત્તિ સસારમાં થતી નથી અર્થાત્ રાજસ તામસ વૃત્તિથી પરાલભ પામી જઈ જીવ સકામ કર્મ કરે તો એ વૈદિક કર્મ માર્ગમાં, વૈદિક ધર્મ માર્ગમાં, સકામ વૃત્તિ જ મોટો દુ સગ છે માટે વૈદિક કર્મ માર્ગથી જીવોએ સકામવૃત્તિરૂપ દુ સગનો ભાગ કરી, નિષ્કામ ધર્મ આચરણ કરી, સત્ત્વગુણો ઉદય સિદ્ધ કરી, આત્મસુખ પ્રાપ્ત કરવું

વૈદિક કર્મમાર્ગીય દુ સગતુ નિરૂપણ કર્યું હવે વૈદિક જ્ઞાનમાર્ગીય દુ સગનો વિચાર કરીએ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં જ્ઞાનના ત્રણ પ્રકાર અષ્ટાદશાધ્યાયમાં નિરૂપણ કર્યા છે તામસ, રાજસ અને સાત્વિક એમ ત્રણ પ્રકારનું જ્ઞાન છે.

યતુ કૃત્સ્નવેદકલ્પિન્ કાચં સક્તમદૈતુકમ્ ।

* અતત્ત્વાર્થવદત્પ ચ તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥

આ સ્થળે અમૃત તરંગિણી નામની આપણા સમ્રાજ્યની દીકામાં આ પ્રમાણે વ્યાખ્યાન કર્યું છે

યતુ એકસ્મિન્ કાર્યે મષ્ટે લીલાસ્વરૂપે યા કૃત્સ્નયતુ પૂર્ણયતુ ન તુ સર્વલીલાસામગ્યા વિવિધિશ્ચિર્મૂતમગવદનુમવાનન્દમગવદ્રૂપત્વેન સક્તમ્ અસક્તમ્ । ઈદ્દેતુક મગવદાક્ષરત્વેન તત્સમાજ્ઞાનન્દાનુમવોપપાત્તિદહિતમ્ । અતત્ત્વાર્થવત્ મગવદાવિર્માવિવિયુક્તમ્ । અલ્પ પરિચ્છન્ન સ્વરૂપત ફલતથ તજ્ઞાન તામમ નિષ્કલ્પ વિપરીતકલ્પ વા ઉદાહૃતમ્ ॥

જે જ્ઞાન આવિર્ભાવક્રમમાં ઉપયુક્ત ન થાય, નિષ્પૂર્ણ થાય અથવા જે જ્ઞાનમાં અત્યંત અર્થિનિવેશથી વિપરીત રૂપ પ્રાપ્ત થાય એવું એકદેશીય જ્ઞાન તામસ કહેવાય છે, જે અપૂર્ણ હોય છે, એકદેશીય હોય છે, છતાં તેને જ પરિપૂર્ણ માને છે તેને તામસ જ્ઞાન કહે છે જે જ્ઞાનમાં ભાગવત્સલ્ય નથી તે જ્ઞાન તામસ જ્ઞાન થઈ જાય છે જે જ્ઞાન ભાગવત્સલ્ય રૂપ

રણુ કરાવી ભગવાન તરફ જવામાં ઉપયુક્ત નથી તેના જ્ઞાનને તામસ જ્ઞાન કહે છે એવમાં જે ભગવાનનું જ્ઞાન (નિરોદ્ધિત) થઇ ગયો છે તે ભગવદ્જ્ઞાનનું પ્રાકટ્ય કરવાને જે જ્ઞાન સમર્થ નથી તે જ્ઞાન તામસ કહેવાય છે જે જ્ઞાનનું સ્વરૂપ અને જે જ્ઞાનનું ફલ, અર્પ, પરિસ્થિતિ છે, તે જ્ઞાન તામસ કહેવાય છે સામવેદના છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં સપ્તમ પ્રપાઠકમાં દ્વાવિંશ ખડમાં કહ્યું છે કે

યો વૈ ભૂમા તત્સુમ નાલ્યે સુતમસિ ॥

જે ભૂમા છે, જે પુષ્કળ છે, જે અપરિસ્થિત છે, જે દેસથી, કાળથી, વસ્તુથી, સ્વરૂપથી પરિવેદિત રહિત છે એવો અપરિસ્થિત સર્વાત્મભાવરૂપ પદાર્થ સુખરૂપ છે. અર્પમાં કાંઈ સુખજ નથી શ્રીમદ્ભગવાદ્યાર્થ આજ્ઞા કરે કરે છે કે ભગવાનના માહાત્મ્યનું જ્ઞાન લેવું એ વાસ્તવિક માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક ભગવદ્ભજન કરવામાં તામસ જ્ઞાન એ પ્રકારે પ્રતિબદ્ધ છે.

પ્રપચમેવ મિથ્યેત્સુજ્ઞા શુદ્ધ મજન વારયન્તિ તથાન્યે જીવ વ્યાપકમુક્ત્યા ॥

કેટલાક તામસ જ્ઞાનીઓ મોટા મોટા મોહક થશે લખી એવો ઉપદેશ કરે છે કે આ જગત્ અભરૂપ નથી, અહનો અંશ નથી પણ મિથ્યા છે આ જગત્ તો માન્ય એવની અવિદ્યાવડે ભારે છે એમ તેઓ કહી લોકને મોહ કરે છે પરંતુ શુદ્ધ ચિત્ત પૂર્વક આપ ચિત્તાર કરો તો આપ સર્વનો વિનિશ્ચય થશે કે અહા સત્ય છે માટે અહની છન્ડામાથી અહની વાણીગાથી અથવા અહના અગમાથી જે આ જગત્ પ્રસક્ત અવિર્ભાવ પામ્યું છે તે મિથ્યા નથી પણ અભરૂપ છે, અહનો અંશ છે માટે જ વેદમાં છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં પણ પ્રપાઠકમાં ઉદાહરક મુનિએ નવ વાર ઉપદેશ કર્યો છે કે

એતદાત્મ્યમિદ સર્વં તત્સાત્મ્ય સ આત્મા તત્ત્વમસિ એતરેવો

હે શ્વેતકેતુ! આ સર્વ જગત્ આત્મ્ય છે, આત્મારૂપ છે, પરમાત્મારૂપ ભગનરૂપ છે, અને જગત્ ભગનરૂપ હોનાથીજ સત્ય છે, મિથ્યા નથી જેમ જગત્ પણ અભરૂપ હોનાથી સત્ય છે તેમ તું પણ અહનો અંશ હોનાથી અભરૂપ છે.

આ સ્થળે જગત્ અને એવ સર્વનું આત્મત્વ પ્રતિપાદન કરી પાર્યમાનનું અહત્વ પ્રતિપાદન કર્યું છે તેને જદ્વે માત્ર આખા વાક્યમાંથી તત્ત્વમસિ વાક્ય ઉપાડી લેવું, અને તત્ત્વમસિ વાક્યનો પણ અભિધા સુખ્ય શક્તિથી જે અર્થ થાય તે ન કરતા, તે તત્ત્વમસિ વાક્યવડે પણ ભાગત્યાગ લક્ષણ કરી એવનો

અને બ્રહ્મનો માયિક અભેદ સિદ્ધ કરવો, જગતનું સત્યત્વ આચ્છાદન કરી નાખી તેને અસત્ય કહેવું, મિથ્યા કહેવું, માયામાત્ર કહેવું, એ વ્યાપ્તિ તામસ જ્ઞાન કહેવાય છે. ભગવદ્ગીતામાં મર્ગવાણી જીવલોકે જીવમૂત સનાતન ઈત્યાદિ વાક્યમાં અને તત્ત્વ સૂત્રમાં અણો નાનાવ્યવસ્થાત્ ઇત્યાદિ સૂત્રમાં જીવને સ્પષ્ટ બ્રહ્મનો અંશ જણાવ્યો છે. છતાં જીવને બ્રહ્મનો અંશ ન માનતા જીવને જ બ્રહ્મમાની જીવ કરતા અધિક બ્રહ્મ નથી એમ બીજા તામસ જ્ઞાની ઉપદેશ કરે છે. પરંતુ જીવ તો બ્રહ્મનો અંશમાત્ર છે. અંશ હોવાથી જીવ અબ્રહ્મથી ભિન્ન નથી. પણ તેથી જીવ અને બ્રહ્મ સમાન જ છે એમ કૃતક કરવો યુક્ત નથી. સૂત્રકાર પોતે જ પ્રતિપાદન કરે છે કે અધિક તુ મેદનિર્વેશાત્ બ્રહ્મ પ્રકટ પૂર્ણ સદ્રૂપ ચિદ્રૂપ આનંદરૂપ હોવાથી, પરિપૂર્ણ હોવાથી, સર્વથી અધિક છે. જગત્ અને જીવ બંને કરતાં બ્રહ્મનું આધિક્ય સ્પષ્ટ સૂત્રમાં નિરૂપણ કર્યા છતાં, જગત્ અને જીવરૂપ અંશ કરતાં અંશી બ્રહ્મનું આધિક્ય પ્રતિપાદન કરેલું હોવા છતાં, તામસ જ્ઞાની એમ બતાવે છે કે જીવ કરતાં કોઈ અધિક ઉપરિ બ્રહ્મ જ નથી. જીવ મત જ બ્રહ્મ છે અને બ્રહ્મ સર્વવ્યાપક છે એટલે જીવ પણ સર્વવ્યાપક છે. એ બ્રાત કલ્પના છે તત્ત્વ સૂત્રમાં અવિરોધાધ્યાયના તૃતીય ચરણના ઓમણીસમાં ઉલ્કાન્તિગત્યાગતીના સૂત્રથી લઈ કર્મ માં સૂત્ર પર્યંત બારમાં અધિકરણમાં સૂત્રકારે જીવ બ્રહ્મવત્ સર્વવ્યાપક નથી પરંતુ જીવ તો અણુમાત્ર છે એમ સિદ્ધ કર્યા છતાં જીવને વ્યાપક મનાવી તે તામસી જ્ઞાની ભગવન્માહાત્મ્ય જ્ઞાનમાં પ્રતિબંધ કરે છે. શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદમાં પૃષ્ઠાધ્યાયમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે ન તસ્ય કાર્ય કરણ ચ વિચિતે ન તત્ત્વમ આશ્વધિક્ય દરયતે । પરાસ્ય શક્તિવિવિધૈવ શ્રૂયતે સ્વાભાવિકી જ્ઞાનવલ્લભ્યા ચ । બ્રહ્મની બરોબર ઢાંધ નથી, બ્રહ્મની અધિક પણ કોઈ નથી છતાં જીવને બ્રહ્મની બરોબર માને છે તામસજ્ઞાની બ્રહ્મપ્રતિપાદક વાક્ય જીવને લગાડી જીવને વ્યાપક માને છે તે યોગ્ય નથી. જીવ વ્યાપક નથી પરંતુ અણુમાત્ર છે એમ સ્પષ્ટ ઉપનિષદમાં કહ્યું છે. શાલ્યપ્રશ્નત્રયમાં શતઘ્ન કપિતસ્ય તુ સાગે જીવ સ વિદ્યેચ । બાલના અમ્ભ ભાગના શતભાગ—સો ભાગ કરી તેનો એક ભાગ લઈ તેના પાંચ શતભાગ સો ભાગ કરીએ એટલો પરમાણુ જીવ છે અર્થાત્ બ્રહ્મવત્ જીવ સર્વવ્યાપક નથી પરંતુ માત્ર અણુ છે, પરમાણુ છે અન્યત્ર પણ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે ઈણંજુ-રાત્મા ચેતસા વેદિતવ્ય એ જીવ માત્ર અણુ છે અને ચિત્તથી જ તેનું જ્ઞાન થઈ શકે છે. વૈષ્ણવો! તામસ જ્ઞાની જગત્ને મિથ્યા બતાવે છે અને જીવને વ્યાપક બતાવે છે મારે જગત્ને મિથ્યા બતાવનાર અને જીવને વ્યાપક માનનાર તામસ

જાનીઓનું તામસ જ્ઞાન ભગવન્માહાત્મ્યજ્ઞાનમાં પ્રતિબંધક હોવાથી તે તામસ જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો જ યુક્ત છે ભગવદ્દક્ષિતમાં આ તામસ જ્ઞાન કરતા બીજો કોઈ મોટો પ્રતિબંધ જ નથી માટે આ તામસ જ્ઞાનરૂપ દુ સગનુ સ્વરૂપ વિસ્તાર પૂર્વક પ્રતિ પાદન કર્યું જગત્તોને મિથ્યા માનનાર અને જીવને વ્યાપક માનનાર જ્ઞાન વાસ્તવિક નથી તામસ છે એમ વિનિશ્ચય કરી તમે સર્વ તામસ જ્ઞાનના વિશેષ અને આવરણથી નિત્ય દૂર જ રહેશો એમ હમે આશા રાખીએ છીએ

આ તામસ જ્ઞાન બે પ્રકારનું છે એક અત્યંત અર્વેદિક અને બીજું વેદાર્થના આભાસ રૂપ જે અર્વેદિક લોક છે તે તો વેદને પણ પ્રમાણ માનતા નથી એટલે તેમનું જ્ઞાન કેવળ લૌકિક પ્રાવાહિક છે, એ તામસ જ્ઞાન આત્મતિત્ત પ્રાવાહિક છે, માટે તે અર્વેદિક પ્રાવાહિક લૌકિક તામસ જ્ઞાનની ઉપેક્ષા જ કરવી યોગ્ય છે

બીજા તામસી જ્ઞાની વેદને માનવાનો ડોહ કરે છે, પણ વેદના શુદ્ધ નિર્દોષ અર્થનું આચ્છાદન કરી નાંખી, ઢાકી નાખી, પોતાના દષ્ટિપત અર્થ વૈદિક મતમાંથી મારી મચડીને કાઢે છે, અક્ષરહત્યા કરે છે, વર્ણુહત્યા કરે છે, પદ હત્યા કરે છે, વાક્યહત્યા કરે છે, અક્ષરહત્યા કરે છે વેદાર્થરૂપ અક્ષરહત્યા કરનાર તામસ જ્ઞાનમાં માયાનાદ, ન્યાય, સામ્ય ધર્મ્યાદિ સર્વ દષ્ટિપત શાસ્ત્રનો સમાવેશ થાય છે આ સર્વ વાદી વેદને પ્રમાણ માને છે પણ વેદમાં પ્રભુનું માહાત્મ્યજ્ઞાન સ્પષ્ટ છે છતાં તે ન જતાવતા માયાનું પરમાણુનું કે પ્રકૃતિનું માહાત્મ્ય જતાવે છે માટે એ સર્વ બ્રાન્ત છે શ્રીમદ્ભૂલભાચાર્યજી આગ્રા કરે છે કે,

કેચિદ્ગ્રાતિવિમલપ્રજ્ઞા આંતાર્યાધનમ્ ।

કૃત્વા જગત્કારણતા દૂષયન્તિ દરો પરે ॥

અનાદ્યવિચયા મદ્મ મદ્મ તત્તિક્લ કારણમ્ ।

સ્વાવિચયા સસરતિ મુક્તિ કલ્પિતવાચ્યત ॥

એવ પ્રતારણાશ્ચ સર્વમાહાત્મ્યનાશકમ્ ।

ઉપેક્ષ્ય મગવદ્ગતૈ સ્મૃતિસ્મૃતિવિરોધત ॥

વર્ણા તદાદરો મુરબ્યો ફલ વૈમુહ્યતત્તમ ॥

માયાવાદ વિષે આ પ્રમાણે નિર્ણય આવી શ્રીમદ્ભાચાર્યજી બીજા ન્યાય સામ્ય આદિ મોહક તામસ શાસ્ત્ર વિષે અભિપ્રાય આપે છે કે,

મોહાર્થાન્યન્યસાક્ષાત્ સુદે દુર્ગે તદિચ્છતા ।

દેવાર્થે કલ્પિતાન્યેવ તદુક્ત સર્વેભ્યઃ સુધા ॥

વેદનાર્થિવિરોધેન દેવા કર્ણમન્થાપિ ।

તેદિ પાદ્યિનો દેવા શાસ્ત્રાર્થેન વેરિનઃ ॥

ન્યાયે પ્રકૃતિવાદ, માયાવાદ, અવિષ્ણવાદ, પરમાત્મવાદ, પણ આટલા તામસ છે તો આજ કાલના અત્યંત પ્રાકૃત બ્રાહ્મણો સ્વામીનો વેપ થાવડ કરી, દષ્ટ નિગદાઇ છે, દશ્યને મૂર્તિજ ન હોય, અદાનજ ન હોય, દલાદિ કુર્ત કરે છે તે કુર્ત માત્ર અત્યંત તામસ જ્ઞાનનુજ પશ્ચિમ છે એ સ્પષ્ટ છે.

વંધુવો ! આ તામસ જ્ઞાન ભગવન્નામિમા અત્યંત પ્રતિબંધ છે માટે આજ કાલ પણ જ્ઞાનીનો સગ દોર લાગ પડેલા તેનું જ્ઞાન તામસ છે કે ગન્ત છે કે સ્થિત છે તેની પરીક્ષા કરી નિશ્ચય કરવો. એ નિશ્ચય કરવામા આપે માત્ર બે પ્રશ્ન ધ્યાનમા ગણવા પ્રથમ પ્રશ્ન કરવો કે જગતને વસ્તુન મિથ્યા માને છો ? જો ઉત્તર એમજ મને કે જગત વસ્તુતઃ મિથ્યાજ છે તો નિશ્ચય કરી લેવો કે એ પુરુષનું જ્ઞાન તામસ છે માટે આપણા ઉપયોગમા ભેદ માત્ર પણ આવે તેમ નથી બીજો પ્રશ્ન એમ કરવો કે હવે સર્વવ્યાપક છે ? જો ઉત્તર એમજ મને છે કે હવે પણ સાક્ષાત્ જલ છે, એટલે જલ વ્યાપક હોવાથી હવે પણ સર્વવ્યાપક છે તો પછી હવેને વ્યાપક માનનાર જ્ઞાન તામસ છે એમ સમજી તે જ્ઞાની ઉપેક્ષા કરી વૈદિક સિદ્ધાંત જગતને સસ ભગવન્નાર્થ ભગવન્સ માને છે, અને હવેને પણ ભગવન્સ માની, હવેને સર્વ વ્યાપક ન માનતા, માત્ર પરમાત્મ માને છે, એની નિમ્મૂર્તિ કરી નહિ.

તામસ જ્ઞાનમા ધણી જન્મ પર્વન અથવા પછી પુરુષને ગન્ત જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે એ ગન્ત જ્ઞાન તામસ એટલું હીન નિષ્કૃત નથી, પણ મધ્યમ છે શ્રીકૃષ્ણ શ્રીભગવદ્ગીતામા ગન્ત જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવે છે કે,

પૃથક્ત્વેન તુ વદ્જ્ઞાન નાનામાકાન્ પૃથક્વિધાન્ ।

વેતિ સર્વેષુ મૂઠેષુ તદ્જ્ઞાન વિદિ રાજત્ત્વ ॥

વસ્તુન સર્વ પૃથક્ જલમાથી ગાવિર્જાત પાન્યા છે, પ્રકટ થયા છે એ સર્વ વસ્તુ અલગતાજ અંસ હોવાથી જલરૂપ છે એ પ્રમાણે સાવિત્ર જ્ઞાન પર્વત ન પહોચતા જે એમ બતાવે છે કે જલ પૃથક્ છે, હવે પૃથક્ છે, જગત

પૃથક્ છે તે જ્ઞાન રાજસ કહેવાય વસ્તુ માત્ર બ્રહ્મનો અંશ છે અને જેમ સુવર્ણખડ અને સુવર્ણ પૃથક્-લિંગ-કહેવાય નહિ તેજ પ્રમાણે બ્રહ્મ અને બ્રહ્મના અંશરૂપ હવ-જગત્ પૃથક્ નથી, લિંગ નથી વસ્તુ માત્ર બ્રહ્મનો અંશ છતાં તે સર્વને બ્રહ્મથી પૃથક્ માનવું એ રાજસ જ્ઞાન છે એ રાજસ જ્ઞાન પણ મધ્યમ છે મારે તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટ સાત્વિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું શ્રી કૃષ્ણ સાત્વિક જ્ઞાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહે છે

સર્વભૂતેષુ યૈર્નૈક ભાવમવ્યયમીક્ષતે ।

અવિમક્ત વિમક્તેષુ તજ્ઞાન વિદિ સાત્વિકમ્ ॥

સર્વ પદાર્થ બ્રહ્મનો અંશ હોવાથી બ્રહ્મરૂપ છે લિંગ પદાર્થમા પણ અભેદ બુદ્ધિ રાખવી લિંગ પદાર્થ પણ સમસ્ત બ્રહ્મનોજ અંશ છે, બ્રહ્મનું માહાત્મ્ય છે અવિકૃત અવ્યય નિઠાર રહિત બ્રહ્મનીજ આ સર્વ નામરૂપાત્મક લીલા છે પદાર્થ માત્ર અવિકારિ બ્રહ્મનાજ રૂપાંતર છે એમ સર્વત્ર બ્રહ્મના અંશરૂપે કરીને બ્રહ્મબુદ્ધિ ગમવી એ જ્ઞાન સાત્વિક છે એ સાત્વિકજ્ઞાન જ પરમ પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવામા ઉપયુક્ત છે એ સાત્વિક જ્ઞાન એટલું બધું મુદુર્બલ છે કે શ્રીકૃષ્ણ ગીતામા સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરે છે કે,

મદ્દુના જન્મનામતે જ્ઞાનવાન્મા પ્રવચતે ।

અનેક જન્મને અતે આવું સાત્વિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તે સાત્વિક જ્ઞાની મા પ્રવચતે મારે શરણે આવે છે વૈષ્ણવો શુદ્ધ નિર્દોષ સાત્વિક જ્ઞાન તે એજ કે જેવડે બ્રહ્મના માહાત્મ્યનું જ્ઞાન યઈ બ્રહ્મને શરણે જ્ઞાની આવે છે હુ સાક્ષાત્ બ્રહ્મ હુ મારા વિના અધિક કોઈ બ્રહ્મ જ નથી, એ મિથ્યા જ્ઞાન તામસ છે

આપે જોયું દરો કે વૈદિક માર્ગમા કર્મ-જ્ઞાન અને ભક્તિ એમ ત્રણ માર્ગ છે વૈદિક કર્મ માર્ગમા મહાત્મ બુદ્ધિ પરમ દુ સગ છે અને વૈદિક જ્ઞાન માર્ગમા તામસ જ્ઞાન અને રાજસ જ્ઞાન દુ સગ છે હવે વૈદિક ભક્તિ માર્ગમા કેના કેવા દુ સગ આવે છે તેનો નિચાર કરીએ

એક જ સર્વ લવન્યમર્થ પ્રભુની અનેક શક્તિ છે તે શક્તિઓમા જ્ઞાન અને ક્રિયા એ શક્તિ મુખ્ય છે ક્રિયાશક્તિવડે જે માર્ગમા જીવતું ક'વાણુ થાય છે તે માર્ગ વૈદિક કર્મ માર્ગ કહેવાય છે ભગવાનની બીજી મુખ્ય શક્તિ જ્ઞાનશક્તિ

છે. એ જ્ઞાનશક્તિથી જે માર્ગનાં ડાંગરો કલ્યાણ થાય તે માર્ગ વૈદિક જ્ઞાનમાર્ગ કહેવાય છે જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિ વિશિષ્ટ લગ્નચાન્-ધર્મી-જે માર્ગમાં ડાંગરો કલ્યાણ સાધન કમથી કરે છે તે માર્ગ વૈદિક ભક્તિ માર્ગ કહેવાય છે વૈદિક ભક્તિ માર્ગમાં ભગવદ્પ્રાપ્તિમાં કેટલાક બાબતો અને આત્મ પ્રતિબંધ આવે છે તે સર્વ દુઃસગર છે માટે તે બાબતો અને આત્મ બંધોને દુઃસંગનો વૈદિક ભક્તિ માર્ગમાં સર્વથા ત્યાગ કરવો પ્રભુના શ્રવણાદિ કરવામાં જે જે પ્રતિબંધ આવે તે સર્વને દુઃસગર માની તેમનો પરિત્યાગ કરવો.

વૈષ્ણવો! આપે જોયું હશે કે લોકિક કે પ્રવાહી માર્ગ તો સામાન્ય દુઃસગર છે એટલે તે માર્ગમાં તો કોઈ પણ રીતે પગમ પુરુષાર્થ ન સિદ્ધ થતો જ નથી વૈદિક માર્ગનું અવલંબન કરવાથી વૈદિક સ્તુતિમાં પગમ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થાય છે. તે વૈદિક માર્ગમાં પણ કર્મ માર્ગમાં સમાવેલા દુઃસગર છે જ્ઞાન માર્ગમાં નહીં અને તામસ જ્ઞાન દુઃસગર છે અને વૈદિક ભક્તિ માર્ગમાં શ્રવણાદિ સાધન કરવામાં જે બાબતો અને આત્મ પ્રતિબંધ આવે છે તે દુઃસગર છે તે સર્વનો ત્યાગ કરી, દુઃસંગનો પરિત્યાગ કરી, ભગવાણીમાયી પ્રકટ થયલા દેવી ઇવો ભગવતિ શાસ્ત્રરૂપ વેદ માર્ગનો અગીયાર કરી મુક્ત થઈ જાય છે. વૈદિક મર્યાદા માર્ગના કર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિ ત્રણે માર્ગમાં જે જે પ્રતિબંધ આવે છે, જે દુઃસગર પ્રાપ્ત થાય છે, તે સર્વ પ્રકાર નિરૂપણ કર્યો પ્રત્યેક સનાતન વૈદિક કર્મ-જ્ઞાન અને ભક્તિ માર્ગ કલુષિત થઈ ગયા હતા તે સર્વ કર્મ-જ્ઞાન ભક્તિ માર્ગને શુદ્ધ કરી પ્રત્યેક વૈદિક કર્મ-જ્ઞાન અને ભક્તિ માર્ગ પ્રકટ કરનાર શ્રમદગ્ધાર્થે વૈદિક મર્યાદા માર્ગના પણ આચાર્ય છે જે દેવી ઇવો ભગવદ્દાણીમાયી પ્રકટ થયા છે તે દેવી ઇવો ઉપધાર ભગવદ્દાણીમાયી જ થવો જોઈએ. મોટે ભાગે દેવી ઇવોનો પાત્રો વૈદિક કર્મ-જ્ઞાન અને ભક્તિ માર્ગને નિરૂપણ કરી, શુદ્ધ, સનાતન વૈદિક કર્મ-જ્ઞાન-ભક્તિ માર્ગ પ્રકટ કર્યો એ ત્રણે વૈદિક માર્ગમાં કેવા કેવા પ્રતિબંધ આવે છે તે પ્રકાર પણ નિરૂપણ થયો.

હવે જે સામાન્ય દેવી ઇવ નથી પણ દેવી ઇવમાં પણ શિરોમણિ છે એવા દેવશિરોમણિ ઇવ, જે ભગવાનની વાણીમાયમાયી પ્રકટ થયા નથી પણ જે સાક્ષાત્ ભગવાનના શ્રી અગમાયી, સાક્ષાત્ ભગવાનના પગમાલ રજામલ સ્વરૂપમાયી ભૂતલપર ચુન્નકરૂપ પામ્યા છે, એવા દેવશિરોમણિ ઉપધારમાયી હિતમાત્રમ પુષ્ટિ ઇવ મંત્રથી વિચાર કરીએ. એ પુષ્ટિમાર્ગથી સર્વ ઇવ ભગ-

વાનના સાક્ષાત્ શ્રી અગમાવી પ્રકટ થયા છે એમા જરા પણ સંદેહ નથી કારણ શ્રુતિજ સ્વતંત્ર નિરૂપણ કરે છે કે ચમેવંય ણુતે તેનૈવ લભ્ય સ્તત્સ્યૈ આત્મા ણુતે તન્ સ્વામ્ ॥ એ આનંદમક પરમાનંદરૂપ પરમરસરૂપ પુરુષોત્તમ જે હવનુ વરણ કરે છે, અગીકાર કરે છે, તે વૃત અગીકૃત હવને જ એ રસરૂપ પુરુષોત્તમની પ્રાપ્તિ થાય છે એ હવ સાક્ષાત્ ભગવાનનુ તનુ છે, અગ છે, માટે જ, પ્રભુ એનું વરણ કરે છે, એનો અગીકાર કરે છે એ અગરૂપ પરમ દૈવસિરોમણિ પુષ્ટિ ભક્તને જ વાસ્તે સાક્ષાત્ પરિપૂર્ણ પ્રભુ ભૂતલપર પ્રકટ થઈ પોતાના રસરૂપ રસાત્મક રસન રસપ્રચુર પરમાનંદરૂપ સ્વરૂપવડેજ પરમ પુરુષાર્થ સિધ્ધ કરી આપે છે માયાંદિક વૈદિક માર્ગમા સાધનદ્વારા પ્રભુ કંથ્યાણુ કરે છે પરંતુ આ અવૈકિક અપ્રાકૃત ઉત્તમોત્તમ ઉત્કૃષ્ટોત્કૃષ્ટ પરમદિવ્ય પુષ્ટિમાર્ગમા સર્વસાધનનો પરિત્યાગ કરી અદ્યતન નિ સાધન હવ પ્રભુને શરણે આવી અનન્ય ભગવાનપ્રયજ કરે છે એવા વિરથ અનન્ય ભગવદાશ્રિત દૈવસિરોમણિ પુષ્ટિભક્તનુ કંથ્યાણુ પરમચતુર પ્રભુ વૈદિક સાધનની અપેક્ષા રાખ્યા વિના સાક્ષાત્ ભગવદ્બળવશીજ કરે છે વૈદિકભક્તિ માર્ગમા સાધનની આવશ્યકતા રહે છે પણ અતત્ર પુષ્ટિભક્તિ માર્ગમા ભગવાનપ્રય વિના, સાક્ષાદ્ ભગવાન વિના, બીજા કશાની જરૂર નથી સતતત્ર નિરપેક્ષ પુષ્ટિસ્થ પુરુષોત્તમમા શુ સામર્થ્ય નથી કે હવના સાધનની અપેક્ષા પ્રભુ રાખે ? વૈદિક ભક્તિમાર્ગમા હવનો પરમ પુરુષાર્થ વેદદ્વારા પ્રભુ સિધ્ધ કરે છે, પરંતુ સતતત્ર પુષ્ટિ ભક્તિમાર્ગમા પ્રભુ સાધનદ્વારા પુરુષાર્થ સિધ્ધ કરતા નથી પણ સાક્ષાત્ કરે છે જે માર્ગમા કોઈ પણ સાધનની અપેક્ષા રાખ્યા વિના સર્વભવનસમર્થ પરિપૂર્ણ પ્રભુ શરણે આવેલા અનન્ય ભક્તનુ કંથ્યાણુ સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ કરે છે તે માર્ગનુ નામ પુષ્ટિ માર્ગ કહેવાય છે માટેજ શ્રીહરિશયજી પુષ્ટિમાર્ગલક્ષણ નામના પ્રથમા પ્રથમ શ્લોકમા આજ્ઞા કરે છે કે,

સર્વસાધનરાહિત્ય પત્તર્જ્ઞા યન સાધનમ્ ॥

પુષ્ટિમાર્ગમા પરમ સાધન એજ છે કે સાધનમાત્રવી રહિત થવુ, સાધન માનનો પરિત્યાગ કરવો, નિરતર પ્રભુનુ શરણ રાખવુ, પ્રભુનો આશ્રય રાખવો

વૈજુલ્યો, આવા સર્વવિશિષ્ટ પુષ્ટિમાર્ગમા લ્યાગે નિ સાધનતા પરમ સાધન છે ત્યારે ત્યા ભગવાનપર પ્રભુપર કર્તુ અકર્તુ અન્યથાકર્તુ ઇચ્છાપર, પુરુષોત્તમપર, નિશ્વાસ ન રાખી ભગવાનપર નિશ્વાસ ન્યૂન કરી, પૂર્ણભગવન્નતિરિક્તન વિભૂ.

ત્યાદિની ઉપાસના કરવી, એજ પરમ દુ સગ છે, એ દુ અગમાથી ભક્તોને અપાવવા માટે શ્રીમદ્વલભાચાર્યજી વિવેકધૈર્યાશ્રય ત્રયમાં પ્રથમજ શ્લોકમા રપટ આરા કરે છે કે,

વિવેકસુ હરિ સર્વ નિજેચ્છત કરિણિત ।

સર્વ જીવમાત્રના અને વિશેષે કરીને ભગવદ્દાતિત ભક્તના સર્વ દુ ખમાત હરજી કરનાર હરિ સર્વ નિજેચ્છાથીજ કરે છે એનું નામ વિવેક આ વિવેકમાથી અપ્ત કરાવનાર અન્યોપાસના અન્યાશ્રયજ પરમ દુ સગ છે માટેજ શ્રી ગુણાદિજ આજ્ઞા કરે છે કે

અન્યસાધધગ્યોઽપિ કથમમેવ ધાત્રતે

અર્થાત્ રસાત્મક પરમાનન્દ સ્વરૂપ વિના બીજા કોઈના પશુ લેશ માત્ર સમધ તો શુ અશુ સર્પધની ગધ લાગી જાય તો તે સર્પધની ગધમાત્રથી ગણુ કપા વાનો સમય આવી જાય છે માટે, વૈષ્ણવો ! ભગવદાશ્રય ગામ્પી અન્યાશ્રયરૂપ પરમ દુ સગથી મુક્ત થઈ જાઓ ગમે તેવું આધિભીતિક, આધ્યાત્મિક આધિદેહિક કષ્ટ આવે તો વિવેક રાખો, ધૈર્ય રાખો, આશ્રય રાખો, પ્રભુનું શરણ રાખો પુષ્ટિમાર્ગમા ઘણા પાપડી ઉત્પન્ન થને એમ સર્વજ્ઞ શ્રીમદ્વાચાર્યજીને વિદિતજ હતુ માટે શ્રીકૃષ્ણાશ્રયમા રપટ કહ્યું છે કે પાપક્રમ્ભુરે લોકે કુળ્લ એવ ગતિર્મમ જન્મ માત્ર પાપ ડભાસ થઈ ગયુ છે માટે શ્રીકૃષ્ણ વિના બીજુ કોણુ શરણુ થઈ શકે ? એજ સ્તોત્રમા આગળ એવી આજ્ઞા કરી છે કે જામપૂજાર્પયક્ષેતુ કુળ્લ એવ ગતિર્મમ “કેટલાક લાલ વાસ્તે, કેટલાક પ્રતિષ્ઠાદિ વાસ્તે, કેટલાક દ્રવ્યાદિ અર્થે સિદ્ધ કરવા વાસ્તે પ્રયત્ન કરે છે એવી સ્થિતિમા સર્વદા નીકુંજુજ મારો આશ્રયરૂપ થાઓ”

વૈષ્ણવો, ચાતક વ્રત ધારણુ કરો, ચાતકને સામાન્ય જલ લેશ માત્ર ઉપ યોગમા આવતુ નથી સર્વત્ર જલાશય પરિપૂર્ણ હોય છે તો પણ ચાતક તે જલાશયમાથી ખિન્નમાત્ર પણ ગ્રહણ કરતુ નથી પરતુ સ્વાતિમા, શુભ મુહુર્તમા, સુદર નવ ધન જે જીવિ કરે છે તે પ્રાપ્ત કરવાની પ્રચુર ઉત્કટ આકાંક્ષામા આર્તિમા પોતાના દિવસ વ્યતીત કરે છે ગમે તેવો ઉપદેશ સામળી આવ્યા માટે તેથી પુષ્ટિ માર્ગનું કુળ પ્રાપ્ત થાય એમ ભાતિ હોય તો તે કાઢી નાખવી ચાતકને નન ધનના સુદર જલ વિના સર્વ નિરર્થક છે, તેમજ પુષ્ટિમાર્ગસ્ય ભગવતી-યને પ્રાવાહિક માર્યાદિક ઉપદેશ માત્ર દુ સગરૂપ છે તે દુ સ

ગમાથી મુક્ત થઇ, પ્રાવાહિક માર્થાદિક ઉપદેશની ઉપેક્ષા કરી, તેમાં પણ સદામ, રાજસ-તામસ, અન્યુસક્તિ પ્રકટ કરાવનાર અસત્ય ઉપદેશની વિરોધ ઉપેક્ષા કરી, પુષ્ટિમાર્ગીય ગુરુના, શ્રીમદ્વાચાર્યશ્રી નિરૂપણ કરેલા દસ આદિ દોષ રહિત ગુરુના, તથા તેમના કૃપાપાત્ર સદૃશ્યુત્તના ઝામ-ઢોધ- લોભ, મોહ-મદ-મત્સર આદિ દોષથી રહિત નિ સ્વાર્થ ભક્તના જ ઉપદેશ શ્રવણ કરવા. ખીજા પ્રાકૃત રાજસ તામસ ઉપદેશ શ્રવણ કરવાથી ચિત્તમાં અનેક વિશેષ પ્રકટ થતા, પ્રભુ પ્રાપ્તિ રૂપ ફળમાં વિવળ થાય છે માટે જ શ્રીમદ્વાચાર્યશ્રી જતભેદ નામના ગ્રન્થમાં સ્પષ્ટ આપ્તા કરી છે કે

सर्वानेव गुणान्विष्णोः वर्णयन्ति विचक्षणः

तेऽमृतोदा समाख्यातास्तद्वाक्ષણ मुदुर्लभम् ॥

જે ભગવદીય નિરતર સર્વ વ્યાપક બાહ્યાંબ્યતર રસાનિર્દ ભકિતરસમકર પ્રચુર પ્રભુના જ સર્વ ગુણ ગાય છે તે અત્યંત વિચક્ષણ કહેવાય છે ૨૦ પ્રકારના જલમાં જેમ અમૃતોદક શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે તેમ તેવા ભગવદીયના ઉપદેશ અમૃતોદક હોવાથી શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે જેમ અમૃતની વૃષ્ટિ સદાસર્વના યતી નથી પણ કનચિત્ જ થાય છે તેમ તે વચનામૃત પાન અત્યંત દુર્લભ છે

પરમ ભાગ્યવાનુ વૈષ્ણવો, આપ સર્વ શ્રીકૃષ્ણના અંશામૃત ॥ અધિકારી છો, જે અંશરામૃતરૂપ ફળ પ્રાપ્તિમાં જે ઉપદેશ ઉપયોગી થઈ પડે એવા વિરળ અમૃતરૂપ ઉપદેશનું જ શ્રવણ કરવાની ગતિ આપ સર્વને દાન કરે, પ્રાવાહિક માર્થાદિક દુ સગમાત્રથી પ્રભુ આપના પ્રમેય બળથી આપ સર્વ નિ સાધન છવતું રજાણુ કરે, અને સનગ ફળ પ્રાપ્તિમાં વિવગ્ન દૂર કરી શ્રીકૃષ્ણાવરામૃતનું કૃપા કરી આપ સર્વને પાન કરાવી દે એમ અત કરણપૂર્વક પ્રભુચરણ સમીપ પ્રાર્થના કરી આજનું નિરૂપણ હમે સમાપ્ત કરીએ છીએ

પંડિત શ્રી ગદ્દલાલજી ધર્મપુસ્તકાલયમાં મળતાં ધર્મ સંબંધી પુસ્તકોની યાદી.

સંસ્કૃત.

ન્યોછાવર, ટપાલ ખર્ચ.

સપ્રકાશ તત્ત્વાર્થદીપનિયમ સપૂર્ણ (શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી દ્વૃત)	૪-	૦-૦	૦-૪-૬
પ્રાલગ્ન (કાટ્યાયાણ ગોસ્વામી શ્રી કૃત્યલાલજી મહારાજ દ્વૃત)	૩-	૦-૦	૦-૩-૬
માસ્તશક્તિ (પ્રાલગ્નની ટીકા પરિત શ્રી ગદ્દલાલજી દ્વૃત)	૫-	૦-૦	૦-૫-૦
વિષ્ણુસદસનામ મૂળ રેશમી પૂઠું	..	૦-	૨-૦ ૦-૦-૬
" " સાદુ પૂઠું	..	૦-	૧-૬ ૦-૦-૬
" " કેવળ ઝાગળનું પૂઠું	..	૦-	૧-૦ ૦-૦-૬
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા (બાલબોધિની ટીકા)	૧-	૦-૦	૦-૨-૦
" (તત્ત્વદીપિકા ટીકા વૈષ્ણવ સામ્રાજિકા)	..	૮-૦	૦-૧-૦
" પદ્ય રત્ન મૂળ	૧-	૦-૦	૦-૧-૦
" મૂળ ગુજરાતી ત્રિપિમા મોટા અક્ષરે.	૦-	૩-૦	૦-૧-૦

ગુજરાતી.

આર્ય સમુદાય (શ્રી ગદ્દલાલજી દ્વૃત માસિકનો સમ્રદ)...	૫-	૦-૦	૦-૪-૦
જ્ઞાપતારે સ્તોત્ર (સદીક)	..	૦-	૧-૦ ૦-૦-૬
ધર્મબોધ (શ્રી ગદ્દલાલજી દ્વૃત)	..	૦-૧૦-૦	૦-૦-૬
પ્રલ્લાદાખ્યાન (કવિ ભાણુદાસ દ્વૃત)	..	૦-	૧-૦ ૦-૧-૦
શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી હવન ચરિત્ર	..	૦-	૪ ૦ ૦-૦-૦
વાણવચ્ચરધર્મ ધર્મ (ગમશાસ જશીદાસ મોદીદ્વૃત)	..	૦-	૬-૦ ૦-૦-૬
વૈષ્ણવોપદેશ (શ્રીનાથજીના ટીકાવત શ્રી ગોવર્ધનલાલજી દ્વૃત)	..	૦-	૨-૦ ૦-૦-૧
શ્રીમદ્ ભાગવત (પ્રેમાનંદ દ્વૃત કવિતા)	..	૫-	૦-૦ ૦-૮-૦
" ભાષાન્તર ગુજરાતી પ્રેસનું નવું	..	૪-	૮-૦ ૦-૮-૦
" " " " "	..	૨-	૮-૦ ૦-૬-૫
શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા " ભાષાન્તર	..	૦-	૨-૦ ૦-૦-૬

સંસ્કૃત ગુજરાતી.

શ્રીમદ્ભાગવત (આનંદબોધિની ટીકા સાથે)	..	૬-	૦-૦ ૦-૮-૦
શ્રીમદ્ભાગવદ્ગીતા (સુબોધિની ટીકા સાથે)	૦-	૮-૦ ૦-૧-૦
" (સમસ્તેષા શ્રી ગદ્દલાલજી દ્વૃત)	..	૧-	૦-૦ ૦-૧-૬
શ્રીકૃષ્ણોપનિષદ સદીક	..	૦-	૪-૦ ૦-૦-૬
ધર્મપટ અક ૧, ૨	..	૦-	૦-૬ ૦-૦-૬
દ્વ્યશુદ્ધિ (ગોસ્વામિ શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ દ્વૃત)	..	૧-	૮-૦ ૦-૨-૦
આનોચનિષ્ઠ (શ્રીનર્સિયગમ લટ દ્વૃત)	..	૦-	૮-૦ ૦-૧-૦
ગોદશમય (શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી દ્વૃત)	..	૦-૧૨-૦	૦-૧-૦
" (પન્ડિત, અન્વય અને ટીકા સાથે)	..	૦-	૦-૦ ૦-૨-૦

ધર્મ પુસ્તકાલય,
ભુલેશ્વર-મુંબઈ. }

અંબાગંદર નાગજીજી ગામી.
લાવચેરીયત ધર્મ પુસ્તકાલય

ગણેશ સદસ્ય નામાવલિ (મં)	૦-૧-૧	૦-૦-૬
ગાપત્રીલાખ્ય (સ ગૂ) શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યશ્રુત	૦-૧-૦	૦-૦-૬
ગીતા ગૂજરાતી ભાષાતર	૦-૧-૦	૦-૦-૬
ગૂજરાતી મુળાદરોની પદ (ગૂજરાતી)	૦-૮-૦	૦-૨-૦
✓ ગૂજરાતી ત્રીજી ચોપડી હોપકૃત	૦-૩-૦	૦-૧-૦
✓ " પાચમી ચોપડી "	૦-૬-૦	૦-૧-૦
✓ " છઠી ચોપડી "	૦-૭-૦	૦-૧-૬
✓ " સાતમી ચોપડી "	૦-૮-૦	૦-૨-૦
ગૂજરાતી વહેમ (શા પુરોહિતમ કેહાનજી ગાધી)	૦-૧-૦	૦-૦-૬
ગોકુલનાથજીના વચનામૃત	૦-૦-૩	૦-૦-૬
✓ ગોદાવરી માહાત્મ્ય (સિદ્ધરથ)	૦-૬-૦	૦-૧-૦
✓ ગોપીગીત (સ. ગૂજરાતી)	૦-૧-૦	૦-૦-૬
✓ ઘટખર્ચર મધ્ય (સ) પડિત શ્રી મદ્દલાલજીકૃત	૦-૧-૦-૦	૦-૧-૦-૦
અદ્રક્ષત (વાત) પ્રથમ ભાગ	૨-૮-૦	૦-૩-૦
" " બીજો ભાગ	૨-૮-૦	૦-૩-૦
" " ત્રીજો ભાગ	૨-૮-૦	૦-૩-૦
આણ્ણાકમળી ચતુરાધ (ગૂ)	૧-૦-૦	૦-૨-૦
✓ ચોખાંસી વૈષ્ણવની વાર્તા (વજ) મુળાદરોપ	૪-૦-૦-૦	૦-૮-૦-૦
જમનાજીના માલીસ પદ (વજ ગૂજરાતી હરે)	૦-૧-૦	૦-૦-૬
તત્ત્વદીપનિમધ (સપ્રકરણ મ ત્રણે પ્રકરણ)		
શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યશ્રુત સ પૂર્ણ	૪-૦-૦-૦	૦-૫-૦
તત્ત્વદીપનિમધ (આનર્ણુલગસાથે સ શાસ્ત્રાર્થપ્રકરણ)		
તથા વજ ભાષાના તાત્પર્ય સાથે	૨-૦-૦-૦	૦-૨-૦-૦
તુકારામ ચરિત્ર (ગૂજરાતી)	૦-૮-૦	૦-૧-૦
✓ હતાનેય સદસ્ય નામાવલિ	૦-૨-૦	૦-૦-૬
દશાવતાર સ્તોત્ર (પડિત શ્રીમદ્દલાલજીકૃત)	૦-૧-૦	૦-૦-૬
દીનદયાળ પડિતના વ્યાખ્યાનનો સાર	૦-૦-૩	૦-૦-૬
દેવી સદસ્ય નામાવલિ	૦-૧-૬	૦-૦-૬
દૃષ્ટિ સંગ્રહણ (ડાક્ટર ધુલેન) ગુજરાતી	૦-૮-૦	૦-૧-૦
ધર્મસિંધુ (સ ગૂજરાતી)	૬-૦-૦-૦	૦-૮-૦-૦
દોસે ત્સવ શાસ્ત્રાર્થ (સપ્રમાણ) વજ	બેટ	૦-૦-૬
નિર્ણયગિધુ (મ. ગૂજરાતી)	૭-૦-૦-૦	૦-૧-૦-૦

ધર્મબોધ પડિત શ્રી ગદ્વાલજી કૃત	૦-૧-૦	૦-૦-૬
ધર્મપટ્ર ૧, ૨ (સત્ય-ધર્મ-સ્પર્શ)	૦-૦-૬	૦-૦-૬
નદામકૃત પત્રિા મળરી (મળ)	૧-૦-૦	૦-૨-૦
નીતિનિર્દર્શન (પડિત શ્રી ગદ્વાલજી કૃત)	૦-૨-૦	૦-૦-૬
નીતિની શીખામણો (શ્રી સુનીવાય બાપુજી મોદી કૃત)	૦-૨-૦	૦-૦-૬
નાટ્યકથાગ્રંથ (એકસપીયના નાટકોની વાર્તા)	૧-૦-૦	૦-૪-૦
પ્રહ્લાદખ્યાન (ભાલુનાસકૃત) ગૂજરાતી	૦-૧-૦	૦-૧-૦
પુરપાર્થ ચિતામણી (સ)	૨-૦-૦	૦-૪-૦
પુરપાત્તમ સહસ્ત્રનામ (ચ) શ્રી વસુભાચાર્યજી કૃત	૦-૧-૦	૦-૬-૦
પુષ્ટીમાર્ગીય પદ્યસંગ્રહ ભાગ ૧, ૨, ૩ મળ	૬-૦-૦	૧-૦-૦
પ્રાલબ્ધન (સ) કોટાનાજી શ્રી કનૈયાલાલજી કૃત	૨-૦-૦	૦-૪-૦
બાલમુકુદ સ્તોત્ર (સ) પડિત શ્રી ગદ્વાલજી કૃત	૦-૪-૦	૦-૦-૬
બૃહજ્ઞાસાર લખક ૧ (પડિત શ્રી ગદ્વાલજી કૃત) ગૂજરાતી	૧-૮-૦	૦-૦-૨
બૃહસ્પતિ સસ્તિસાગ્ર ભાગ ૧ લો	૨-૪-૦,	૦-૩-૦
” ભાગ ૨ જો (શ્રીવલ્લભ સપ્રધાપસ્તોત્ર સમૃદ્ધ)	૩-૦-૦	૦-૪-૦
બાનબોધ મૂળાક્ષરોનો પટ (દેવનાગરી)	૦-૮-૦	૦-૨-૦
બાવવાચન (ગૂજરાતી તથા બાલબોધ)	૦-૧-૦	૦-૦-૬
બુદ્ધ ઓગ્રિ (પડિત શ્રી ગદ્વાલજી કૃત) ગૂ	૦-૨-૦	૦-૦-૬
ભગવદ્ગીતા ગૂ સુબોધિની ટીકા ચાર ચિત્રોસાથે	૦-૮-૦	૦-૧-૦
ભગવદ્ગીતા (સ તત્ત્વ બોધિની ટીકા)	૦-૮-૦	૦-૧-૬
ભગવદ્ગીતા (સ બાલબોધિની ટીકા)	૧-૦-૦	૦-૧-૬
ભગવદ્ગીતા (સ શબ્દગદ્ય ટીકા) પોથી	૫-૦-૦	૦-૮-૦
” ” ગૂજરાતી ટીકા શ કરાનદી અનુસાર પુસ્તકરૂપે	૨-૦-૦	૦-૪-૦
” ” ગૂજરાતી ટીકા શ કરાનદી અનુસાર	૨-૮-૦	૦-૪-૦
ભક્તિ પોષણ (દયારામ કૃત) ગૂ	૦-૨-૦	૦-૦-૬
ભગવદ્ગીતા (મૂળ ગૂજરાતી અક્ષરે)	૦-૩-૦	૦-૧-૦
ભાગવત (મૂળ સ ગૂટકો)	૧-૪-૦	૦-૪-૦
ભાગવત (પ્રેમાનંદ કૃત કવિતા બદ્ધ) ગૂ	૫-૦-૦	૦-૮-૦
ભાગવત (ગૂજરાતી ભાષાતર)	૨-૮-૦	૦-૩-૦
મહારાણી વિદ્યોત્તરીઆ ચરિત્ર	૦-૨-૦	૦-૧-૬
માસ્તગકિત પ્રાલબ્ધન સહિત (સ) ૫ શ્રી ગદ્વાલજી કૃત	૫-૦-૦	૦-૮-૦
લઘુકૌમુદી (સ વ્યાકરણ)	૦-૩-૦	૦-૧-૦

वज्रलाभार्थं अरित (३८ गोवर्धनदासकृत) गू	०—४—०	०—१—०
„ (२१ व ल'पुलाभ' पारेष कृत) गू	२—०—०	०—४—०
वज्रलाभार्थं व्याख्यानं तथा गुणगती द्वेकेनो	०—८—०	०—४—०
वज्रलाभार्थं प्रथम भाग (मन्त्रालाभ)	०—१०—०	०—१—०
वज्रलाभार्थं रत्नावली (स.) पंडित श्रीगुरुदासकृत	१—६—०	०—२—०
विनायक (गणपति) माहात्म्य	०—८—०	०—१—०
विष्णु सहस्र नामावलि	०—१—३	०—०—६
वेदांत सितामण्ड (म.) पंडित श्रीगुरुदासकृत	०—८—०	०—१—०
वैष्णव ध्या भेद	...	०—०—६
वैष्णवोपदेश (श्रीगोवर्धनदासकृत टीकायत कृत)	०—२—०	०—०—६
वैष्णव विद्या	०—०—३	०—०—६
वैष्णव गुरुधर्म कर्म (२१ रामदास मोदी कृत)	०—६—०	०—१—०
वैष्णवी पत्राग गुरुगती (कर्णिकी)	०—०—३	०—०—६
विज्ञापन (स. ३८० तथा म.) श्रीहरिदासकृत...	०—०—०	०—३—०
शुद्ध वल्लुर्वेद माध्यमिन संहिता	२—०—०	०—६—०
पौनः अथ (श्री वज्रलाभार्थकृत) म. गू ...	०—१२—०	०—२—०
„ पदभेद भवन्वय टीका आये „ ...	२—०—०	०—३—०
अ. ब्रह्म रत्न (पंडित श्रीगुरुदासकृत) . .	०—४—०	०—०—६
संगमविता मंत्र	०—२—०	०—०—६
सर्वात्म भोत्र (श्री गुसाधकृत)	०—१—०	०—०—६
अमरलोकी लंगरगोता (पंडित श्री गुरुदासकृत)	१—०—०	०—१—६
साहित्यसागर (स. ३८० अन्त्युत्तरकृत)	२—८—०	०—४—०
सुमनोनिनाद (गद्यपद्या मङ्गल लेखो) ...	१—०—०	०—१—०
सुन्दरी शुद्धमहिर (महासुभगमकृत)	०—१—०	०—३—०
सुखसाधक (दा. रामदास मोदी कृत) ..	०—४—०	०—०—६
स्नेहनीला (मन्त्रालाभ अन्तर गुरुगती) . .	०—१—०	०—०—६
सन्निधान भाषा (स.) पंडित श्री गुरुदासकृत	१—०—०	०—४—०
सद्व्यवहारा (पंडित श्रीगुरुदासकृत) गू ...	०—४—०	०—१—०
दासवर्ण संध्या	०—०—६	०—०—६

धर्मपुस्तकस्य
लुपेत्वर मुद्रा

व्यवस्थापकः